Ilustraţia copertei : *Ana Vasilache*

ezequiel martinez estrada
radiografia pampei

★★

TRADUCERE DE ANDREI IONESCU ȘI ESDRA ALHASID NOTE DE MIRCEA RADULESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI «
1976 EDITURA MINERVA •
BUCUREȘTI

FORȚE PRIMITIVE

(Continuare)

III FORŢELE PSIHICE

UNITATEA DE STIL

Astăzi ar fi foarte greu ca cineva dintre noi, croiţi cum sîntem pe măsura vremurilor, să observe substanţiala anomalie a valorilor de tehnică şi de stil care se poate stabili între evenimentele din 1830 şi cele din 1930 ; totuşi, în această ultimă sută de ani din istoria universală sînt cuprinse schimbări mai profunde decît în epoci întregi din trecut. Secolul nostru a avansat conform destinului său, fără să ţină seamă de trecătoarele noutăţi de import. Anul 1830 marchează un moment în descompunerea unei ordini care a dominat prin inerţie şi dezgroparea unui corp şi a unui suflet nemuritor ; 1930, de asemenea. Insă perioada aceea o putem vedea astăzi de la o înălţime de o sută de ani şi redusă la o schemă ; pe aceasta o privim pe măsură ce trec zilele în care ne-a fost dat să trăim ; aparent are mai multă logică, mai multă continuitate şi, fără îndoială, o cantitate mai mare de materie în mişcare. Dar faptele valorează atît cît valorează osemintele, şi noi trăim ceea ce este omis de istorie. Unitatea de stil a unui popor poate fi înţeleasă tîrziu şi de la distanţă. E nevoie să aşteptăm ca actualitatea să-şi piardă caracterul de fenomen biologic şi să se transforme, la fel cu trecutul, în diagramă sinoptică, pentru a dovedi că prezentul pe care-1 trăim este un capitol al aceleiaşi opere, şi că nici unei alte opere nu-i seamănă atît, prin tema pe care o dezvoltă şi prin personajele aflate în scenă, ca acesteia ce pare că-şi schimbă subiectul la mijlocul secolului al XlX-lea. Timpul pe care îl trăim nu este în nici un fel superior altor timpuri, oricît

s-ar împodobi cu întîmplări exterioare ce intră în joc ca un simplu adaos, prin intermediul telegrafului, al transatlanticului şi al avioanelor. Ce scop slujesc ? Ce forţe adevărate sînt puse în acţiune ? Ceea ce înţelegem prin fenomene de cultură, prin bogăţie, prin standard de viaţă ridicat, ar putea părea simptome de decadenţă şi stagnare atunci cînd ceea ce acum are viaţă datorită nouă ar dispărea şi lucrurile ar rămîne cu simpla lor semnificaţie teoretică, ca un schelet fără carne. Anul 1830 este judecat de noi în legătură cu o dată universală ; anul 1930 va fi privit mai tîrziu prin comparaţie cu toate evenimentele de azi.

Protagoniştii istoriei pe care o trăim nu sînt mai numeroşi, nici mai buni decît cei care au acţionat în indiferent ce alt moment din trecut. Ei nu ating un număr mai mare de douăzeci, dar au pierdut — şi aceasta în detrimentul lor — viziunea naţională a lucrurilor şi purced la edecul unui complicat ansamblu de forţe mecanizate. Cei de atunci făureau o stare de lucruri, cei de astăzi sînt antrenaţi de o stare de lucruri care scapă înţelegerii şi priceperii lor. Pe vremea aceea, spectacolul nu avea o valoare de civilizaţie inferioară decît dacă era comparat cu spectacolul din restul lumii; pe cînd acum spectacolul prezintă această inferioritate înăuntrul ansamblului de valori ale civilizaţiei actuale, ba chiar înăuntrul nevoilor naţionale. Aceşti eroi lipsiţi de măreţie şi de caracter pe care-i vedem astăzi luînd parte la viaţa publică, ale căror acte par neînsemnate, tipicare, încîlcite, şi denotînd o vădită prostie, vor fi oare eroii nepoţilor noştri, aşa cum, pentru noi, strămoşii apar plini de pasiune, de cruzime şi avînd scăpărări de geniu ? Urmaşii vor vedea mai curînd curba cobo- rîşului, identitatea materiei istorice şi golul care nouă ni se pare că este umplut. Vor vedea că oamenii de azi n-au mai putut conduce un sistem care îi depăşeşte prin complicaţiile sale şi că n-au făcut decît să-i imite pe înaintaşi. Lipsiţi de un trecut validat de experienţă, se lasă în voia lui şi improvizează, neavînd nici un program. Anii aceştia sînt consideraţi, de obicei, ca penultimul capitol al epocii coloniale. Anul 1880 va apărea ca o simplă etapă, clocotitoare şi plină de prospeţime, dar mai puţin autentic şi argentinian decît anul 1930, moment prin care istoria stabileşte legătura cu epocile anterioare, regăsind continuitatea pierdută.

CURBELE APROPIERII DE VECTORUL NORMAL

Ceea ce înţelegem prin progres în ultimii şaizeci de ani poate fi considerat, pe de o parte, creşterea megalo- cefalică a celor şapte oraşe în care se găseşte mai mult de jumătate din populaţie şi, pe de altă parte, creşterea preţului pămîntului. Nivelul contemporan a ceea ce denumim stadiu intelectual şi moral a coborît printr-o curbă tot atît de pronunţată ca aceea care înalţă indicii pe tabelele înfăţişînd rezultatele producţiei şi valorile materiale. Cu deosebirea, însă, că diagrama ascendentă corespunde traficului comercial internaţional, iar cea descendentă corespunde valorilor argentiniene propriu-zise. Atunci cînd creşterea a fost mai mare,'în perioada care corespunde dominaţiei politice sau capitaliste a Europei în America, elementul intelectual, cel poetic şi cel emoţional au scăzut.

Măreţia şi decadenţa unui popor se măsoară cu alte etaloane decît cu cele ale expansiunii mecanice şi ale bogăţiei ; ele decurg dintr-o comparaţie completă a mijloacelor băneşti şi a consumului, prin inventarierea tuturor acelor elemente ce nu pot fi cuprinse în statistica voluminoasă a importului şi exportului. Un *plus* economic produce măreţia ; un *minus,* decadenţa. Procesele acestea nu se înfăptuiesc în văzul spectatorului ; cine face parte din acest sistem care progresează şi degenerează este personalul angajat în schimbările produse chiar în el însuşi. I se întîmplă ceea ce spunea Poincare [I] despre locuitorul unei lumi ipotetice, care, în cursul nopţii, creştea şi se micşora în mod simetric în toate părţile sale ; în dimineaţa următoare i se părea că este de aceeaşi mărime, deoarece locuitorul şi metrul cu care măsura crescuseră şi se micşoraseră în aceeaşi proporţie. Aceste procese sînt inteligibile numai de la distanţă, şi abia atunci se observă că prăbuşirea valorilor alcătuite din elemente pur materiale a fost verticală. Plusul acesta acumulează un prisos, dobînda obţinută din ceea ce nu este strict necesar pentru conservare, aşa-numitul fond de rezervă. Acelaşi lucru se întîmplă cu deficitul care se acumulează

I ***Henri Poincare*** **(1854—1912), matematician francez, unul din cei mai mari savanţi ai epocii sale. A scris numeroase opere filozofice şi ştiinţifice.**

şi este acoperit pe spezele unor substanţe de înaltă calitate. La popoarele noi, o creştere hipertrofică a populaţiei, a venitului imediat, a aparatelor mecanice şi a formelor superficiale ale ştiinţei poate ascunde acest deficit de substanţă vitală. Ceea ce în termeni absoluţi reprezintă curba de creştere materială a unei naţiuni poate da chiar un rezultat negativ, în comparaţie cu avansul general al celorlalte naţiuni. In mare parte, progresul nostru se evaluează prin contrast cu stagnarea şi rămînerea în urmă a naţiunilor vecine, după cum şi cultura noastră poate fi privită în comparaţie cu prăbuşirea în barbarie a unor popoare vecine. Dar oare Argentina înseamnă astăzi mai mult prin producţia sa intelectuală, prin stadiul său de organizare, prin puterea sa economică decît însemna în 1870 în comparaţie cu celelalte ţări ?

Creşterea monstruoasă a oraşului Buenos Aires, din clipa în care a devenit sediu şi oglindă a Republicii, a dus la o dependenţă de semn contrar faţă de capitală a ţinuturilor din interior. Fiecare zgîrie-nori care se înalţă în centrul metropolei face să apară mai săracă, mai ignorantă, mai neproductivă bucata de pămînt izolată în provincie, şi oferă deşertului fiscal al celor zece provincii, care sînt terenurile virane ale metropolei, un aspect dezolant de îndepărtată singurătate.

Există, aşadar, o acumulare care-1 priveşte pe om, care priveşte bunurile sale spirituale, şi o alta referitoare la lucrurile materiale, care într-un anumit fel par să existe, să crească şi să se multiplice independent de el. Aceşti doi factori se găsesc de obicei în opoziţie, şi chiar într-un conflict declarat, cînd suma forţei lucrurilor depăşeşte suma capacităţii de a le domina. Atunci însă trebuie să apelezi la capital, la învăţaţi şi la tehnica străină, aducînd profesori, specialişti şi combustibil fiduciar. Reprezintă cultura şi civilizaţia ; sufletul şi trupul, formele gîndirii împotriva formelor craniului. Pe scurt, un deficit moral comparat cu excedentul material. Nu poate fi vorba de o îmbunătăţire, de o schimbare fundamentală în viaţa politică, economică, artistică a ţării noastre prin simpla adoptare a ultimelor forme ale progresului mondial şi a întregii game de produse ale civilizaţiei. Telegraful, presa, radioul, automobilul, cinematograful, ţesăturile, cărţile şi tutunul din Virginia sînt susceptibile de impozite,

îngroaşă renta, însă au uneori efecte dizolvante, putînd fi întrebuinţate, dar nu asimilate. Intr-un anumit sens putem spune că omul nu face decît să acumuleze, să multiplice şi să reproducă în mod rutinar, ca un adevărat mecanism cu limite ce nu pot fi depăşite, şi că în fond numai lucrurile, uneltele, edificiile, mărfurile, care în mîinile lui capătă viaţă, creează, aduc înnoiri şi variaţii. Omul se transformă într-o fiinţă vegetativă în faţa creaţiei acestei lumi de obiecte care se nasc, cresc, se înmulţesc şi mor. Civilizaţia este folosirea corectă a formelor pe care ea le creează. Trebuie să luăm în considerare ce înseamnă întrebuinţarea acestor produse în creşterea puterii şi în valoarea efectivă a progresului. Aceste forme sînt instrumente, însă ţara îşi urmează drumul său lent, întrebuinţîndu-le potrivit cu nevoile sale. Cu o sîrmă se poate face un reostat, şi Alberdi spunea eă telegraful şi tiparul pot fi vehicule ale barbariei. Să luăm, bunăoară, provincia San Juan din descrierile lui Sarmiento, sau Corrientes, aşa cum a văzut-o Echeverría [1] pînă în 1840, Salta în 1800, Santa Fe în 1870, Mendoza în 1900. Tradiţia sanjuaniană de crime politice, de ofense, de stoarceri violente de impozite îşi păstrează astăzi valoarea negativă extremă. Provincia Corrientes, care a iniţiat colonizarea pe scară largă şi despre care chiar Pel- legrini[I] [II], în discursul împotriva federalizării provinciei Misiones, a putut vorbi elogios, se zbate într-o ignoranţă totală şi o sărăcie lucie, mult mai cumplite decît acum un secol. Populaţii întregi nu mănîncă deloc carne ; copiii se hrănesc cu maniocă, portocale şi *mate* [III] ; trei pătrimi din populaţie este analfabetă, procentajul de reformaţi de serviciul militar, în provinciile La Rioja, Catamarca, Salta şi Jujuy, din motive de insuficienţă toracică sau din cauza unor boli endemice, este înspăimîntător, iar desfrîul doboară pînă la urmă şi ceea ce lasă în picioare mizeria. Istoria răzmeriţelor, a urilor regionale, a delapidărilor sau a persecuţiei sistematice a

I ***Esteban Echeverría*** **(1805—1851), scriitor argentinian, creatorul romantismului în patria sa. Opera lui de mare valoare este povestirea în proză *El Matadero (Abatorul),* în care moravurile vremii sînt descrise cu o mare vigoare realistă.**

II ***Carlos Pellegrini*** **(1846—1906), preşedinte al Republicii Argentina între 1890—1892.**

III **Infuzie preparată din frunzele arborelui cu acelaşi nume.**

intelectualului de rasă, dispreţul faţă de tot ce nu este îndreptat în direcţia bogăţiei băneşti, hegemonia armatei ca unică instituţie reprezentînd ordinea şi puterea, supunerea învăţămîntului faţă de politică, toate acestea arată că la sfîrşitul unui secol se închide o paranteză şi că istoria îşi reia cursul său obişnuit. Să luăm drept indice dezbaterile din Camera Deputaţilor, articolele de ziar, discursurile care se ţin şi cărţile care se citesc, operele de teatru, sportul şi celelalte manifestări ale realităţii autentice şi vom vedea că nivelul moral şi intelectual nu a fost niciodată, în ultimii cincizeci de ani, mai scăzut decît cel actual. O corupţie politică fără precedent, pătrunderea în guvern a unor oameni ignoranţi, egoişti, fanatici au înlocuit sistemul mai vechi, bazat pe incapacitate şi fraudă ; o dată doborît sistemul aşa-numit democratic, puterea a fost redobîndită de stăpînul său adevărat, care are drepturi mai vechi, mai puţin discutabile. Ceea ce numeam barbarie nu a dispărut, ci s-a refugiat în zone neutre, aşteptînd momentul potrivit pentru a reînvia. îşi mai face apariţia la cursuri, la întrunirile electorale, pe stadioane. Criza economică a făcut să renască banditismul şi contrabanda, corupţia şi agresiunea, cuibărite în asociaţii şi în ligi. Córdoba a rămas la fel ca pe vremea lui Funes [1], sufocată de salarii mari şi de libertatea care nu slujeşte decît la satisfacerea intereselor personale. Ne rămîne drept sold doar un mare oraş, ca o fortăreaţă împotriva hazardului, o fortăreaţă unde s-au concentrat funcţiile pe care înainte le deţineau provinciile. Buenos Aires a crescut fără să se modifice însă. Marele sat al lui Lucio V. López [I] [II] este fabrica lui Ortega y Gasset [III]. în scrierile lui J. A. Wilde, oraşul este descris la fel ca şi în scrierile lui Hudson şi Cunninghame Graham, deşi fără subterane, fără lumină electrică, fără telefoane, fără bulevardul de pe litoral. Iar provinciile, cu cooperativele lor de silozuri, cu

---

I ***Gregorio F unes*** **(1749—1829), preot, om politic şi scriitor argentinian. A luat parte la mişcarea de independenţă.**

II ***Lucio Vicente Lôpez*** **(1831—1913), scriitor argentinian. A descris obiceiurile din Buenos Aires în lucrarea *Marele sat.***

III ***José Ortega y Gasset*** **(1883—1956), filozof şi eseist spaniol, maestrul unei generaţii întregi de scriitori în Spania şi America spaniolă, stilist de o eleganţă incomparabilă, autor a numeroase lucrări de filozofie, estetică, sociologie, critică literară.**

automobilele şi cu sucursalele băncilor şi magazinelor, nu au prosperat, nici nu au progresat, firește, mai mult decît Buenos Aires.

DRAGOSTE

Nepoţii nepoţilor aveau sufletul încărcat cu lestul trecutului.

Timpul era de partea celor care aşteptau. Trupul omului îmbătrînea şi se reîntorcea în ţărînă. Femeia umilită, în sufletul căreia dispăruse orice sentiment de demnitate, a făcut un pas înapoi şi, cu aceeaşi blîndeţe cu care s-a supus şi s-a resemnat, şi-a pus la cale răzbunarea. Luată drept pradă, rîvnită numai pentru plăcere, lasă în sufletul bărbatului urmele materiale ale trupului ei ; fiindcă sufletul masculului se prostituează şi el în acelaşi timp cu trupul femelei. înşelăciunea, lăcomia de bani, dispreţul faţă de ceea ce învinge moartea, lipsa de îndemn pentru munca de astăzi şi de speranţă în ziua de mîine, dorinţa de a acoperi cu bani, cu putere şi cu aparenţe goluri care nu pot fi umplute constituie formele spirituale ale acestei necontenite jigniri a femeii, al cărei sens uman este mistic.

Un asemenea trecut se uită, dar nu poate fi vindecat; este acoperit de ultimele cuceriri ale ştiinţei şi ale artei, creşte şi se înalţă asemeni unui ferment şi răstoarnă totul. Nepoţii nu mai ştiu nimic despre originea lor ; timpul lasă impresia că a şters nedreptatea, dar iată că o auzim din gura şcolarului, atunci cînd se supără pe colegul de şcoală, şi o regăsim în zîmbetul adolescentului, care azvîrle de la distanţă o aluzie la tabu-ul feminin. Sîngele se poate amesteca, dar picătura aceasta de ofensă este nemuritoare. Alţi oameni au sosit din alte părţi ale lumii şi au început să asculte de obiceiul pămîntului. Transfuzia a fost lentă ; pătrunzînd în sîngele vechi, cel nou s-a pierdut în torentul sistemului circulator. Noile contingente umante, minate de aceleaşi dorinţe, mulţimi grăbite şi lacome, nu aduceau

dragostea, nici blîndeţea resemnată a căsniciilor armonioase şi fericite. Nu aduceau dragostea, nici nu o găseau, cu toate că focul din trupurile lor flagelate se luminează

efemer cu flăcările unor pasiuni mistuitoare ; urmaşii lor continuă să lucreze la plăsmuirea unei realităţi reci şi lipsite de formă.

Pellegrini relatează printre altele că pe vremea războiului din Paraguay femeile mai însoţeau încă trupele, la fel ca în războaiele civile şi în campaniile împotriva indigenilor. Din pricina acestor obiceiuri din provincia Corrientes am pierdut războiul. Femeile acestea, adevărate fiinţe domestice, aduceau pe lume copii care erau crescuţi de familii onorabile. Fiecare familie primea vreo cinci-şase copii, şi cine poseda mai multă avere creştea şi mai mulţi. Personajul Santos Ugarte din *El Ombú* de Hudson este un tip de soi rău, născut în împrejurări asemănătoare, şi popula cîmpia ; provincia Entre Ríos şi-a avut tipul său, un tip de soi rău, născut im împrejurări asemănătoare, şi aceeaşi sămînţă de paria, cum n-a mai existat alta în istoria omenirii, a produs un *gaucho* negru la suflet. Femeile îl urau pe bărbat, care le era inferior în toate privinţele, şi, atunci cînd se supuneau şi tăceau, îşi călcau pe suflet şi se pregăteau să ridice glasul.

Intre această separare spirituală pe care o cunoaştem şi unirea prudentă care a urmat s-a format o zonă neutră, un teren viran. O distanţă psihologică ce ajunge să fie şi fizică, aşa cum se observă la soţul şi la soţia care merg de la ţară la tîrg şi de la tîrg la oraş. Bărbat şi nevastă intră pe străzi ruşinaţi de faptul că sînt văzuţi împreună, poate şi din cauză că soarele nu-i surprinde aproape niciodată unul lîngă altul ; viaţa de la ţară, unde femeile rămîn acasă şi bărbaţii se duc la cîmp, îi uneşte numai noaptea, dar fără vorbe multe şi fără ceremonii ; este o unire în- singurătate, cînd se culcă obosiţi ca să zămislească prunci şi să doarmă. Obiceiurile acestea ale fiinţelor dezbinate se pot vedea şi la unii imigranţi. Par dezorientaţi, învinuindu-se reciproc şi

atribuindu-şi unul altuia lipsuri ruşinoase, care în realitate nici nu există. Bărbatul merge înainte ; femeia şi copiii în urma lui ; el umblă cu aerul unui om năucit, uimit, spionînd insinuări indiscrete — care se fac, ce-i drept — de parcă fiinţele care-1 urmează nu-i aparţin ; ei sînt, totuşi, nevasta şi copiii lui ! La dispreţul firesc pentru femeie, a cărei poziţie în societate era inferioară în urma unui complex de împrejurări, se adaugă ancestralul dispreţ iudeo-creştin, care o consideră izvorul tuturor relelor ; ispitirea lui Adam de către Eva şi prăbuşirea spiţei umane căpătau evidenţe teologice. In sfera lumii catolice, femeia este instrumentul plăcerii, ajutorul diavolului, păcatul prin antonomază ; dacă viaţa nu are puterea organică în stare să elimine virusul, acesta pune stăpînire pe viaţă şi o infectează. Această idee religioasă exagerată, cînd nu poate fi respinsă printr-o stare de fapt, întemeiată pe dragoste, ajunge să dea un ton limbajului şi vieţii ; gîndul pervers se ascunde îndărătul vorbelor de ocară, transpare în aluzie, în gestul şi în starea sufletească înclinată spre asemenea aprecieri de-nigratoare. In exterior, o rigiditate excesivă interzicea chiar şi cele mai nevinovate gesturi erotice ; pe dinăuntru, indolenţă şi dehiscenţă. Ca urmare a acestui divorţ şi a acestei cenzuri severe, viaţa sexuală, constrinsă, asfixiată, trebuia să se concentreze şi să iasă la suprafaţă cu o virulenţă bolnăvicioasă ; pe de o parte în casa plăcerilor, pe de altă parte în casa suferinţei resemnate a vieţii fără dragoste. Peste tot ce trăda o provenienţă sexuală se întindea vălul repudierii austere, un strat solid asemeni corneei transparente, prin care se examinează lumea păcatului. Pentru femeie nu există nici un fel de milă ; i se întindeau capcanele cele mai viclene cu nădejdea că va putea fi hulită ulterior. Cămilă O’Gorman, împuşcată cu pruncul în pîn- tece,

este una din bietele martire ale neîndurării mulţimii. Confesionalul şi pînda prin jaluzele erau procurorii cei mai teribili ai acestei vieţi ferecate într-o temniţă de ipocrizii. Nu existau decît cele două extreme : castitatea închisă între patru pereţi şi prostituţia. In teatrul clasic spaniol, fără mame, fără copii, cu soţii cu funcţie de amante şi cu fecioare care-şi păzeau virtutea cu străşnicie, se în- tîlnesc numeroase exemple unde femeia este fie ridicată în slăvi, fie dispreţuită. Sexul rămîne tăinuit pentru totdeauna, dar face ravagii în suflete, distrugînd porţiuni echivalente acelor părţi ale trupului care nu s-au bucurat de o împlinire nobilă. O evaziune pitorească poate fi întîlnită la „femeile voalate“ din oraşul Lima, care-şi acopereau faţa pentru a evita batjocura, amintind de măştile carnavalului nostru. S-au ivit forme foarte ciudate de libertinaj, sub aparenţa celei mai curate fidelităţi. In afara casei, femeia era expusă zeflemelei şi ofensivei, care şi după ora zece noaptea stau la pîndă pe străzile oraşului Buenos Aires ; dragostea se refugiază în locurile interzise, aşa cum în teatrul clasic spaniol sălăşluieşte în alcov. Această disociere a unei unităţi în fond indestructibile a creat o populaţie lipsită de dragoste, dar care simula dragostea, a produs o creştere canceroasă a ţesuturilor bolnave ale societăţii. Pentru Bertrand Rus- sell[I], America de Sud este una din ultimele regiuni ale globului unde prostituţia continuă să fie o problemă socială şi municipală ; deşi ignoră că este şi problemă morală, ca toate problemele noastre.

Cantitatea de instincte şi de plăceri lăsate în interiorul lupanarelor nu a diminuat virulenţa dilemei, ci a făcut-o doar mai ascunsă, prefăcută şi

---

I ***Bertrand Russell*** **(1872—1968), filozof şi matematician englez, unul din fondatorii logicii simbolice.**

groaznică. Din aceste bordeluri izolate ca nişte lazarete spirituale, deşi împrăştiate prin toate cartierele şi prin toate localităţile, ieşeau, împreună cu petrecăreţii de noapte, aburii de desfrîu, de depravare, de trufie, care vor contamina căminele şi copilăria. Adolescentul a înfăptuit aici actul vegherii armelor în slujba ordinului cavaleresc al acestui ev mediu al nostru, iar femeia, în general, a continuat să ocupe o poziţie fictivă, fără ca, de fapt, să fie respectată. Era privită cu viclenia aceluia care de foarte timpuriu îi cunoaşte secretele anatomice şi funcţiunile generice, menstruaţia şi naşterea ; demoni vechi şi noi care considerau nubilitatea ca pe o umilire fiziologică. Problema sexuală s-a deplasat, aşadar, din sfera sentimentelor şi s-a prăbuşit ca un bolid în orbita materiei ; domeniul senzualităţii se reduce la cel sexual, iar sexualitatea, la domeniul genital. Voluptatea şi emoţia s-au fixat într-o anumită parte a corpului, iar parodia dragostei în casele de toleranţă. Mirodeniile care condimentează discuţiile bărbaţilor sînt inflorescenţe pe teme genitale ; fac parte integrantă, în chip parazitar, din limbaj şi din ideaţie, ca un fond comun de gînduri şi de imagini, iar cînd sînt excluse, efortul de eliminare este vizibil. Viaţa se învîrteşte în jurul lucrurilor a căror numire este evitată ; o cale lactee de aluzii împiedică întrebuinţarea firească a cuvintelor şi a construcţiilor gramaticale. Chiar şi femeia cea mai puţin expertă are o mare uşurinţă subconştientă pentru a interpreta insinuările cele mai voalate despre sexualitate ; neîncrederea Şerpuieşte prin meandrele interzise, şi chiar copiii, în jocurile lor, amestecă termeni obsceni cu gesturi a căror semnificaţie le este încă necunoscută. In sfîrşit, problemele sexuale, refulate în zone izolate şi suburbane ale conştiinţei, n-au pătruns în toate locurile pe care ar fi trebuit să le ocupe. Ca urmare a vigilenţei religioase şi

poliţieneşti, problema *libido* Milui a produs fenomene de perturbare morală, care, devenind o stare normală, fără nevroze, îşi are legile sale, secretele sale, regulile sale.

CREDINŢA

Religia adusă pe aceste pămînturi cu mituri tot atît de vechi ca şi fiinţele şi plantele specifice era la vremea ei un instrument de dominare foarte complicat şi fără nici un contact cu viaţa ; un mecanism căruia i se cerea să funcţioneze în sînul naturii. Ordinul iezuiţilor era un [I] simplu sistem de inginerie, elaborat pentru a transforma materiile prime ale lumii sălbatice în combustibil şi în forţe apostolice. însărcinaţi să propovăduiască doctrina lui Hristos, ei nu aduceau nici speranţa, nici mila ; veneau să recruteze spirite şi trupuri pentru război, să ducă la capăt cel mai cutezător plan pe care disperarea unui cinic l-a putut zămisli în mintea unui fanatic. Doctrina pe care Machiavelli a conceput-o pentru politică devine mîngîie- rea şi resemnarea predicată fiilor singurătăţii de către adversarii lor.

Catolicismul, care nu-şi făcuse o pradă din Spania pînă la Ferdinand şi Isabela, ci era socotit mai mult o coaliţie împotriva arabilor, îşi realizează forma sa hispanică prin Ignaţiu de Loyola. De atunci, catolicismul impregnează întreaga viaţă spaniolă. Loyola descoperă felul în care religia, care o dată cu Renaşterea leapădă asprimile primitive, trebuie să grupeze concepţiile mistice ale vieţii medievale spaniole spre a le transmite evului următor. Iezuitismul însemna, de asemenea, o Spanie care se

I ***Libido,*** **instinct sexual în vocabularul psihanaliştilor.**

revarsă peste alte ţări, luptînd pentru credinţă şi pentru dominare. A-l transforma pe Hristos însuşi în cruciat fusese o idee genială, pentru ca dragostea faţă de el să se transforme în luptă, iar rugăciunea şi extazul să se concentreze în discipline hipnotice de cazarmă. Adevărul absolut al dogmei era indiscutabil, dezbaterile de teologie, inutile ; exista un singur adevăr : credinţa, şi o singură forţă pentru a-l impune : armata. O dată cu ordinul Iezuiţilor, Spania a găsit procedeul de a deveni ea însăşi puternică, ca un corp de armată luptînd pentru biserică, şi de a-şi pune vitejia şi ignoranţa în serviciul dogmei, anihi- lînd distanţa dintre ea şi Europa, din moment ce putea opune exegeţilor soldaţii. Religia va ieşi din mînăstire şi va pătrunde în pădurile şi în deserturile lumii sălbatice, purtîndu-şi sufletul pe cruce şi în tăişul săbiei. America era asemuită cu China, India, Polonia, Lituania, Rusia şi Africa. Ideea sfîntului Ignaţiu vine la timpul potrivit pentru a înlocui în Spania nevoia de raţiune cu credinţa, nevoia de guvernare cu supunerea, nevoia de ordine cu o expediţie religioasă. Ordinul iezuiţilor a luat fiinţă pentru a salva Spania de un pericol iminent, procurîndu-i succedanee extrase din propria sa substanţă, pentru a înlocui formele unei culturi înalte care în Europa devenea adultă. A descoperit mijlocul de a rezista fără să renunţe la natura sa sălbatică şi fără să se împace cu epoca modernă. Instaurarea ordinului iezuiţilor a făcut posibilă continuarea conchis- tei, cînd obiectul şi posibilităţile ei erau de fapt epuizate, căci iezuitul avea un plan, pe cînd „colonizatorul“, nu. Situaţia a luat această întorsătură în mod întîmplător, în momentul în care Spania a început să devină puternică şi să facă din cucerirea armată ţinta politicii sale internaţionale. Armatele de predicatori şi de misionari, conchistadori şi ei într-un anumit fel, au întîlnit la aceste

latitudini un orizont prielnic. Era mai uşor şi chiar mai meritoriu să-l supui pe indigen decât să supui popoarele oare au îmbrăţişat Reforma. In ajunul dezastrului, pentru catolicism apare din nou un popor ales, care-i înlesneşte mîntu- irea. De atunci, biserica se sprijină permanent pe aceste miliţii, ca pe o forţă vrednică de luat în seamă, la încheierea tratatelor şi alianţelor.

Printre făgăduinţele pe care America le oferea spiritului mărginit al spaniolului din secolul al XVI-lea se află şi posibilitatea de a forma un imperiu din teritoriile cucerite, precum şi de a aduna bogăţii jefuind tot ce găsea acolo. America îşi afla în felul acesta o justificare : recrutarea unei armate formidabile în slujba credinţei şi exploatarea indigenilor pentru agonisirea de bogăţii. Misionarii erau o completare a invaziei armate, dar nu în scopul de a legitima în faţa papei şi a regelui prăzile de război şi sclavia, ci cu intenţia de a stabili un regat supus şi sigur pentru dogmă. Evanghelizarea Americii spaniole a fost o deviză ecleziastică, nu religioasă. S-au introdus, în loc de *Evanghelie* şi de *Epistole,* catehismul şi preceptele pe care le exalta cartea apocrifă *Mo- nita*[1]. Preotul era întruchiparea unui Hristos-luptător. Imperiul acesta, care trebuia să se extindă conform unui plan, pentru a fi etern şi invincibil, avea nevoie de un sediu intr-un punct strategic al posesiunilor, şi de organele sale subsidiare în concordanţă cu întregul; lucru pe care nu l-a înţeles conchistadorul, care popula fără nici o noimă, slujind totuşi cu naivitate aceste planuri.

Provincia Misiones a fost locul unde au început să se înalţe templele şi să se recruteze soldaţii lui Isus. Preotul era un factor de conchistă, de dominare ; l-a luat sub tutela sa pe băştinaş şi l-a obligat să lucreze, promiţîndu-i un paradis indigen după moarte, în schimbul efortului său servil pe pămînt. Preotul

ocupă aici un loc preponderent, alături de *corregidor;* apără integritatea şi disciplina spiritelor, aşa cum soldatul apără frontierele. A trebuit să se recurgă la hiperbolizarea aspectelor pitoreşti şi patetice ale religiei pentru a înduioşa sufletul sălbaticului şi a exprima pe înţelesul său o credinţă simplificată şi materializată. Catolicismul a trebuit să se întoarcă la formele primitive ale doctrinei sfîntului Paul şi să accepte infiltrarea unor elemente din mitologia autohtonă, atît cit putea fi posibilă asocierea uneia cu cealaltă. S-a ajuns la toate acestea pentru ca indigenul să nu respingă, însuşindu-şi indignarea lui Atahualpa [I] [II], întreaga religie, cu alte cuvinte pentru a nu pierde pe catehumenul dezgustat în faţa noii forme spirituale de credinţă. S-a elaborat un fel de drog foarte puternic, tropical, din noul cult şi din vechea superstiţie. Catedrele de teologie şi de drept canonic, care formau disciplinele principale ale instrucţiei, nu aveau nimic de-a face cu acest proces paralel, deşi în sens invers, întruchipat de călugărul stăpînit din ce în ce mai mult de un catolicism mitic, degenerat, şi de ignoranţa enoriaşului. Refugiul său a fost în ultimă instanţă capitularea în faţa politicii şi căutarea în altă parte a forţei pe care o pierdea în contact cu populaţiile înrobite, şi anume în mînăstire, în parlament, în cămine şi în amvon. Religia a fost predată catehumenului deformată, şi el a acceptat-o deformînd-o. A trebuit

---

I ***Mónita secreta societatis Jesu (Instrucţiunile secrete ale Iezuiţilor),*** **apărută pentru prima oară la Cracovia în 1612. Părintele Van Aken a consacrat o lucrare intitulată *La Fáble de Mónita secreta* (Bruxelles, 1881), în care a demonstrat că aceste instrucţiuni sînt opera unui farseur rămas necunoscut.**

II **Ultimul împărat incaş din Perú, mort în 1533, fiu bastard al lui Huayna Capac. A moştenit regatul din Quito şi a luptat împotriva fratelui şi rivalului său Huáscar. A fost închis şi executat, din ordinul lui Pizarro, în Cajamarca.**

să-şi reducă simbolurile şi retorica misticii la nivelul inteligenţei infantile a indigenilor. Foarte curînd dispare ceea ce era spiritual, totul limitîndu-se la rit, la un element ornamental, la un instrument de tortură şi de predominare. Formele arhitectonice înlocuiau în sufletul indigenului legenda martirilor şi a sfinţilor. Francisco Solano [1] a trebuit să se coboare la condiţia indigenului nomad, asemuindu-i-se, pe cît posibil, deoarece indigenul nu se putea ridica pînă la el. In efortul de a explica pe înţelesul celor mărginiţi tainele Trinităţii, Imaculatei Concepţiuni şi Euharistiei, s-a ajuns la o formă materialistă de superstiţie pe care, cu timpul, indigenul însuşi a respins-o, lepădîndu-se de ea prin reîntoarcerea în masă la cultul ancestral. Indigenului nu i se poate vorbi despre taina virginităţii fără să se ajungă la cultul priapismului. Călugărul se bucura de o reputaţie absolută ca om. Era preţuit pentru cantitatea de infern pe care o avea la dispoziţie. Pentru un Santa Maria de Oro [I] [II] şi un Mamerto Esquiu [III], avem zeci de Castro Barros [IV], Alado şi Monterroso, exponenţi clasici a ceea ce a ajuns să fie călugărul la ţară. Tonsura dispărea, acoperită de păr, şi în acelaşi timp dispăreau din corp şi din spirit cele mai multe semne care îl diferenţiază pe preot de laic. Conducea hoarde, le aţîţa în luptă şi le silea la jaf ; nu se dădea în lături de la jocul de cărţi, făcea curte femeilor şi înjura.

Religia n-a găsit azil în suflete şi s-a refugiat în temple şi în cazărmi. Sfîntul Ignaţiu şi Vinerea mare

---

I ***Francisco Solano*** **(1649—1710), franciscan spaniol, apostol al triburilor *guarani* şi *querandi*.**

II ***Santa Maria de Oro*** **(1771—1836), călugăr, învăţat şi patriot argentinian.**

III ***Mamerto Esquiu*** **(1826—1883), preot şi predicator argentinian.**

IV ***Castro Barros*** **(1777—1849), preot, patriot şi scriitor argentinian.**

erau motive de recrutare pentru credinţă şi pentru muncă, pentru imperiul pământesc ; Córdoba, aleasă pentru manifestarea celuilalt aspect — fundarea de colegii şi de congregaţii — răspîndea ştiinţa care va justifica acţiunea de creştinare drept o operă plăcută raţiunii. Asunción, cheia centrală, a fost ultima minte în care a luat naştere acest vis. Córdoba a constituit sufletul, aşa cum sfîntul Ignaţiu a fost trupul acestui Ordin care îşi avea universitatea sa, care lucra de comun acord cu seminarele, realizînd pînă la capăt cucerirea sufletelor. Ambele arsenale au ocupat puncte strategice, potrivit suprafeţei viceregatului şi proiectului de extindere pentru America de Sud. La Córdoba, centru omfalic care absorbise Chuquisaca, se va pregăti artileria grea de teologi şi de jurisconsulţi ; la Misiones, care absorbise Río de la Plata, se va înălţa un centru industrial, agrozootehnic şi comercial, care, punînd conchista în serviciul său, va aproviziona vistieriile şi trupele bisericii la fel ca instituţiile de la Lübeck [1] ale unor state hanseatice barbare. Erau două fortăreţe construite fără a forţa topografia şi liniile vitale de comunicaţie, dar s-a avut în vedere harta ideală a unui imperiu de unde vor porni armatele de colonişti, soldaţi, teologi şi traficanţi. Religia era totuşi exclusă de la această tactică machiavelică. Era negată de obicei o dată cu răspîndirea şi dominarea acestui fanatism egolatru, care îşi propusese să obţină victoria asupra sălbaticului ca punct de pornire pentru victoria asupra lumii catolice europene ce se îndepărta de biserică. Instrucţia acestor forţe proaspete pentru a fi trimise în
Europa brutaliza proiectele, tratînd mijloacele drept scopuri. Ideea lui Ignaţiu de Loyola a găsit aprobare

---

1 **Oraş din Germania, aproape de Marea Baltică, port şi centru comercial şi industrial. Aci a fost înfiinţată Liga hanseatică.**

la Consiliul din Trento, dar în America lipsea o stare prealabilă de catolicism exacerbat pentru ca această impresionantă construcţie de raţionamente crude şi de logică chimică să poată fi înălţată fără a fi pînă la urmă pervertită. Convertirea se face în sens invers, căci instrumentul de dominare a fost infinit mai puternic decît materia care trebuia dominată. Predicatorii şi soldaţii se vor pune în cele din urmă în serviciul Americii, slujindu-se de învăţămintele armatelor şi practicilor folosite pentru a respinge o liturghie militară care era totuşi destinată sufletelor.

Mediul în care aceşti căpitani şi generali ai lui Hristos au fost nevoiţi să-şi desfăşoare activitatea le era ostil şi refractar în orice fel de împrejurare. O credinţă oarbă duce la istovirea raţiunii, la sinuciderea conştientă a facultăţii de a crea, de a te îndoi, de a urma o cale proprie. Ea cuprinde spiritul după mulţi ani de nelinişte sterilă, pentru a întîlni sălaşurile lăuntrice într-o supremă îmbrăţişare a credinţei spulberate. Credinţa propovăduită aşa cum o dogmatizează supunerea oarbă şi acceptarea absurdului, accentuat *ex profeso* ca merit al adevărului, se revarsă pînă la urmă în valuri distrugătoare. Trupele înrolate în slujba primului gînd liber şi a celor îndrăgite pentru prima oară în mod conştient se vor considera ele însele cohorte ale lui Dumnezeu. Renaşterea facultăţii nealterate de a gîndi fără constrîngeri oferea conştiinţei proprii, emancipate, arsenalul întrebuinţat împotriva ei.

Supunerea misionarilor la condiţiile primitive ale sălbaticului, pentru a-şi începe acolo catehizarea, le-a impus o primă capitulare. Erau nevoiţi să o ia de la început, învăţînd graiuri fără nici un fel de relaţii lingvistice cu celelalte limbi cunoscute : au învăţat limbile *guarani* şi *quechua* pentru a-i învăţa la rîndul lor pe indigeni rugăciunile şi catehismul. A fost prima victorie a indigenului, dar şi singurul mijloc

posibil pentru ca doctrina să ajungă la catehumen expusă în limba lui maternă. Spiritul va pătrunde cu ajutorul cuvîntului. Oricît de inteligent ar fi fost cel catehizat şi oricît de mare ar fi fost voinţa pusă în slujba scopului, puritatea doctrinei s-a alterat o dată cu trecerea de la o limbă la alta. O religie este nedespărţită de o anumită limbă, aşa cum o dovedeşte adoptarea limbii latine pentru liturghie. Prin intermediul unui vehicul greu de însuşit, nuanţele şi subtilităţile se pierd şi conţinutul devine, prin disecare, mai material şi mai didactic. Neamurile acestea, care aveau un suflet asemănător cu al europeanului numai prin decizie pontificală, nu erau apte, în nici un fel, să participe la dezbateri îndelungate asupra interpretării *Sfintei Scripturi,* şi nici să conceapă lumea de dincolo, o lume de categorie filozofică. Era nevoie să li se dea exemple simple, să se accepte introducerea în legenda creştină a unor fragmente întregi din teogonia lor. Predicatorii şi misionarii au alterat propria lor limbă, ajun- gînd pînă la urmă să o interzică definitiv în vorbire şi în rugăciuni; limba castiliană, la misionari, şi latina, la catedră, au suferit prin hibridrizare aceleaşi deformaţii pe care le suferă o religie ce nu vorbeşte nicidecum inimii unui popor, ci numai fanteziei sale mărginite. Pentru a înţelege şi una, şi alta, era nevoie să închizi ochii în faţa trecutului şi a prezentului, care, prin simplul act al existenţei, distrugea construcţia acestor Nefelococigii[I]. Se consolida, cu ajutorul forţei, doar credinţa în adevărul acestor învăţăminte, prin stilul şi siguranţa transmise vieţii şi predicilor de aceşti oameni de culoare diferită care păreau că poartă cu ei adevărul şi forţa. Credeau în oameni.

Tot acest sacrificiu de răbdare şi de perseverenţă, de acomodare reciprocă, avea un mobil secret,

I **Oraş din *Păsările* lui Aristofan.**

nihilist. Incet- încet, pe nesimţite, se atinge obiectivul titanic care conducea la edificarea unei biserici, a unui centru comercial şi a unei cazărmi. Cu o încetineală la fel de imperceptibilă, indigenul îl atrăgea spre peisajul său pe lucrătorul perseverent, silit să muncească pământul si şă producă, fără ca în operele sale să lase amprenta bucuriei şi a dragostei. Se înfruntau două lumi în oala în care găteau, în ţesătura pe care o teşeau, în fusul pe care îl învîrteau la tors. Indigenul, angrenat şi el în luptă, supus muncilor agricole şi industriale, redus la robia fermecată de cîntec şi de imagini, însă gata oricînd să se revolte împotriva unui ţel al cărui sens universal îi scăpa, şi împotriva unei liturghii ornamentale, îl domină încetul cu încetul pe iezuit, trans- miţîndu-i mentalitatea înţesată de superstiţii şi felul lui de a se comporta, de a gîndi, de a simţi, de a se supune. Au ajuns şi unii şi alţii la adoraţia amuletelor şi la teama de magia neagră, catehizaţi în acelaşi timp de ignoranţă şi de simplitate. Sfinţii reveneau la categoria totemului, şi întreg edificiul unui imperiu universal se năruia, năpădit de plăcerea inferioară a puterii materiale şi de trufia unei victorii foarte anevoioase. De atunci, pe aceste meleaguri, catolicismul de tip franciscan şi cel de tip iezuit au închegat o nouă sectă schismatică, cu tot fastul exterior al cultului, dar fără forţa pe care adevărata religie o aprinde în sufletul credinciosului. Acest catolicism falsificat nu ar fi putut fi predicat, înţeles şi acceptat în nici un alt colţ al lumii. In cele din urmă, a trebuit totuşi să fie anihilat, preoţii care şi-au renegat limba şi respectul datorat regelui fiind expulzaţi ca nişte eretici.

Fericitul călugăr Luis de Bolanos şi sfîntul Francisco Solano, care vorbeau limba aceasta nouă cu o uşurinţă cum numai Dumnezeu printr-un miracol îi putea dărui, au fost nevoiţi să recurgă la

alte mijloace de convingere. Au creat o metodă aşa cum creează filozofii un sistem. Pătrunzînd sensul graiurilor indigene, au avut parte de mulţumirea de a se face aici înţeleşi. Sfîntul Francisco Solano, asemeni celui de la Assisi, cu care prezintă asemănări parodice, în locul crenguţei în stare să imite lăuta, îl atrăgea pe indigen cu vioara ieşită din propriile sale mîini. Modula şi improviza melodii, şi cîntul se împreuna cu vocea sălbatică a instrumentului său divin. In alte împrejurări arta servea ca limbă de dominare, mai puternică şi mai eficientă decît armele. Solano a reuşit să facă singur ce n-a făcut întregul ordin. A făcut adevărate minuni şi mai sînt şi acum suflete care îl venerează. Acesta era singurul fel de a ajunge la ungherele tăinuite ale spiritului şi de a le scoate la lumină. Dar pentru aceasta a trebuit să ia înfăţişarea unui trecător prin deşert, a unui panglicar de bîlci, a unui violonist înnăscut. Minunile sale sînt tot atît de primitive ca şi sărmana sa viaţă, şi în ceruri, chiar de-i va fi dat să stea alături de sfîntul Fran- cisc din Assisi, se va ruşina de rusticitatea lui şi de dovezile oferite oamenilor inculţi ai acestor locuri despre existenţa divinităţii care îl inspira.

Nu toţi au urmat acest drum plin de sacrificii şi de înfrîngeri ; unii au preferat celălalt drum, mai potrivit cu îmbierile mediului înconjurător şi cu motivele care îi minaseră spre aceste locuri : au luptat cu vitejie alături de şefii militari. Se trecea de la un drapel la altul. Quiroga îi considera pe duşmanii săi atei ; Aldao şi Bustos îi numeau pe cei ce se împotriveau politicii lor cînd „inovatori periculoşi“, cînd „atei“, care pe atunci era un cuvînt satanic. Au găsit ipostaza unei divinităţi corcite şi au uzurpat totodată şi un mesianism despre care nu aveau o idee clară. Astfel, noua sectă a pus în locul Maicii Domnului Sfînta Federaţie.

Religia a slujit pentru a ţine sub ascultare mulţimile pe vremea cînd nu exista nici o instituţie laică ; reuşea să polarizeze toate dorinţele de a sufoca pe adversar şi de a ridica propria ta acţiune la rangul de principiu de guvernare necontestat, *ad majorera Dei gloriam.* în provincia Entre Ríos, aşa cum ne spune Andrés Lamas, un călugăr franciscan „administra justiţia civilă şi penală, pronunţînd pînă şi sentinţe de pedeapsă capitală“. Mediul înconjurător fiind refractar ingerării alimentului mistic şi chiar a celui religios, religia absoarbe printr-un simplu fenomen de capilaritate obiceiurile şi forţele senzuale şi hedonice ale hoardei şi ale guvernului acesteia. Nici o inovaţie nu putea fi dusă pînă la capăt, fiindcă tribunalul Sfîntului Oficiu o considera nelegiuită şi opusă legii divine, care-şi îngăduia să nesocotească legile naturii şi ale raţiunii. Don Nicolás Oroño a secularizat cimitirele şi a instituit căsătoria civilă în Rosario, înainte ca acestea să fi existat în alte părţi ale Americii de Sud ; a proiectat, de asemenea, înfiinţarea unei şcoli de agronomie pe terenurile mînăstirii San Lorenzo. Asemenea nelegiuiri au dezlănţuit împotriva lui revoluţia din 22 decembrie 1867. Din nordul provinciei Santa Fe au sosit să asedieze Rosario forţele comandantului garnizoanei de frontieră, maiorul Nicolás Denis, care s-au unit cu forţele colonelului Patricio Rodríguez. înflăcărate de un fanatism sacru, populaţia şi trupele armate străbăteau oraşul strigînd : „Trăiască Dumnezeu !“ şi „Jos masonii !“

Călugărul se amestecă uneori în politică şi în război pentru a conduce bandele de *gauchos* înrăiţi, definitiv învins de forţele barbare înconjurătoare. Nu putea fi transformată prin metoda convingerii o lume violentă şi îndărătnică ; această lume trebuia subjugată şi făcută să înţeleagă prin foc şi sabie

supremul adevăr al religiei. Gine era mai viclean intra în consiliile comunale şi în congrese, unde-şi făcea auzit glasul, şi după ce-şi epuiza argumentele, recurgea la pasaje înfricoşătoare din *Apocalips.* Sarmiento şi-a pierdut credinţa auzind predica unui energumen care fusese deputat la congresul din 1816. în parohia sa, preotul îi instiga pe credincioşi la luptă sau publica diatribe infame, ca acel preot potlogar Castañeda, care a inaugurat gazetăria noastră murdară şi grosolăniile în viaţa literară. Din clipa aceea, soldatul religiei se transformă într-un *caudillo* al amvonului ; atunci cînd îşi pierde ascendentul personal, se slujeşte de forţa sa ocultă prin intrigă şi defăimare ascunsă. Expulzat în 1767, îşi leapădă haina preoţească, pătrunde în guvern şi proliferează prin ramificaţii deschise în interiorul vieţii sociale argentiniene ca un sistem de ganglioni. Toate practicei^ şi exerciţiile spirituale se reduc la cult, la venirea la biserică, la respectarea sărbătorilor rituale. După ce îşi leapădă haina preoţească, se deghizează îmbrăcînd nenumărate costume civile şi deschizîndu-şi drum în învăţămînt. Religia se transformă într-o liturghie exterioară şi într-o etalare fastuoasă a credinţei. N-a existat, firește, nici mistica teoretică, nici substratul de evlavie adîncă, atît de frecvente la alte credinţe, în afara celei catolice. Tot ceea ce a fost exerciţiu spiritual s-a transformat în miliţie politică şi birocratică. Colegiile au continuat pregătirea unor oştiri nevăzute asemeni păianjenului care-şi ţese pînza ; deşi din rîndurile lor nu s-a ridicat nici un mistic, nici un om mare, iezuiţii reuşesc totuşi să-şi asigure pe cale legală şi prin prevederi bugetare o viaţă respectabilă de necredincioşi vicleni, revărsîndu-şi în exterior evlavia intimă a inimii satisfăcute, prin extroversiunea caracteristică con-chistadorului şi traficantului. Prin anastomoza cu

administraţia şi cu armata, religia a devenit un cult superficial, o ostentaţie a cucerniciei, total contrarie însăşi esenţei sale. Fără înrădăcinare în credinţa adevărată, a rămas o falsă suprastructură. Simbolul ei material îl constituie bisericile din Misiones, azi dărîmate, din care au rămas în picioare doar blocuri din faţadele năpădite de vegetaţie luxuriantă, învinse de natura tropicală ; arhitectura încărcată cu ornamente de piatră se iveşte din loc în loc printre crengile copacilor.

Biserica somptuoasă păstrează bogăţii reci, care sînt invidiate la fel ca averile încăpute pe mîini necinstite. Catedrala şi seminarul din Catamarca, a cărui construcţie a costat trei milioane de pesos, ascunde bogăţii mai mari decît ale bogătaşilor provinciei. în toate oraşele unde au fost înălţate, bisericile şi catedralele sînt simboluri lipsite de artă şi de vechime, ridicate după planuri vechi şi cu valoare pur artistică, prin donaţia păcătoşilor căiţi şi construite de zidari care îşi blestemau destinul, cu înşelătoarea lor faţadă acoperită cu plăci de marmoră în spatele cărora se găseşte puternicul bloc de ciment, au rămas nişte simple incinte unde se adună duminica mulţimile, iar după slujbă se împrăştie iar şi se hărţuiesc. Din amvon, parohul distribuie afişe electorale sau ţine predici de necredincios fanatic dobîndind faimă de predicator; predicile lui sînt ascultate cu atenţie, dar nu li se dă crezare. Nici una dintre biserici nu vorbeşte credinţei, nici nu păstrează rămăşiţe pămînteşti venerabile. Sculptorii nu le-au înfrumuseţat, pictorii şi gravorii nu le-au făcut demne de laudă, cuvîn- tul lui Dumnezeu n-a răsunat în naosurile lor, nu sădeşte în sufletul celui mîhnit decît singurătatea şi întristarea ; credinciosul iese din nou în stradă, pentru a se contopi cu şuvoiul vieţii, la fel de rece şi de ostilă ca acest templu fără Dumnezeu şi fără

nebunie.

GRAI

Mai mult chiar decît în obiceiuri, suma experienţelor unui neam se adună în limbă. Aici, la hotarele lumii, s-a vorbit curînd după cucerire la fel ca şi în Spania. Colonizatorii au adus o limbă cu substantive foarte concrete, care şi în vicisitudinile cruciadelor a păstrat tot atîta forţă ca şi în Peninsulă. Şi dacă în perioada colonială geniul Ame- ricii n-a găsit posibilitatea să se exprime cu ajutorul unei limbi încă străine, în schimb în secolul trecut au apărut scriitori de talia lui Sarmiento, cel mai mare prozator al limbii, şi a lui José Hernández, talentul capabil să o adapteze nevoilor vieţii argentiniene. Restul a fost, dacă nu retorică, în orice caz o luptă pentru înlăturarea poverii inerte a limbii care apăsa asupra ideilor. Căci o limbă nu se adaptează dacă lipsesc condiţiile prielnice şi nu serveşte drept limbaj adevărat unui suflet care se află departe de peisajul şi de neamul său. Cuvintele aduse de conchistador nu corespundeau realităţii americane ; absurditatea vădită a denumirii animalelor şi plantelor autohtone, puse prin analogie cu speciile asemănătoare din Europa, îşi află echivalente în sfera sentimentelor şi în sfera noţiunilor. Fapt curios este că în regiuni atît de îndepărtate şi în afara spaţiului în care spaniolul îşi avea obîrşia, limba s-a conservat cu o integritate relativă. Pierderea cantitativă de cuvinte corespunde în cazul de faţă unei deformări, fiindcă, după cum se ştie, graiurile suferă schimbări cu atît mai mari cu cît lexicul din uzul cotidian este mai bogat. Această relativă integritate a limbii este explicabilă în parte prin redusa flexibilitate la exprimarea stărilor

sufleteşti complexe şi prin caracterul concret foarte pronunţat, atît de potrivit pentru exprimarea unor stări de cultură foarte joase ; totuşi s-ar putea, şi ar fi interesant de cercetat acest lucru, ca integritatea să se datoreze tocmai inadecvării perfecte a elementelor psihologice la cele verbale, şi în cazul acesta limba ar îndeplini rolul unui sistem de semne în care nu se oglindesc schimbările vieţii. Este adevărat că din vorbirea curentă au dispărut cuvintele care aveau o savoare autentică, acelea pronunţate cu *z;* mai mult nu s-a putut face. De partea cealaltă se situau observatorii profunzi ai realităţii, chiar dacă nu erau specialişti în lingvistică, care au propus adoptarea limbii *guarani* sau a altei limbi ; propunerea aceasta, ca şi aceea de a se schimba ortografia, nu a fost decît o mişcare de rezistenţă, născută, fără îndoială, din acelaşi aluat din care este plămădită limba, şi de unde iese la suprafaţă sub o anumită formă, dînd glas conştiinţei. Mai surdă şi mai tăinuită a fost rezistenţa sufletului care a trebuit să se slujească de acest instrument, ba chiar să şi-l însuşească, din nevoia de a întrebuinţa unul. Cu toate că limba îşi va păstra relativa sa puritate, mai bine chiar decît în unele regiuni din Spania, această vitalitate, redusă mereu la un lexic de utilitate practică, izvora de fapt din imposibilitatea de a distruge ceva ce făcea parte integrantă din viaţa însăşi. Filologul s-ar putea consacra cu folos misiunii de a cerceta dacă nu cumva au dispărut îndeosebi cuvintele menite să valorifice calităţile hispanice, particularităţile unei existenţe îndepărtate şi fără sens acum, sau acelea care desemnau valori de ordin spiritual. Limba nu putea' fi distrusă şi nici schimbată, pentru că lipseau energia spirituală suficientă şi timpul necesar ; nu putea fi decît degradată, şi intr-adevăr devine unealtă şi monedă, căci sensul ei nu depăşeşte, în

ordinea ideilor şi a formelor create de spirit, sensul corespunzător din limbajul îndeletnicirilor şi al tranzacţiilor. Era suficient pentru nevoile comunicării. In timp ce în provinciile din interior, unde se păstrează un vocabular bogat şi o fonetică uşor modificată de vicisitudinile prin care trece orice limbă ajunsă în ţinuturi cu caractere topografice accentuate, se menţine o oarecare prospeţime a limbii, în schimb în oraşele de pe litoral şi în cele cu fizionomie net cosmopolită limba a decăzut şi a sărăcit. Toate cuvintele nefolosite în mod obişnuit au murit strivite sub greutatea factorilor etnici şi geografici ; adăpostite în redutele scrisului şi ale vorbirii culte, erudite chiar, ele provoacă un zîmbet dispreţuitor din partea mulţimii. Asemenea cuvinte s-au stins mistuite de ridicol şi au fost înlocuite cu altele de o provenienţă obscură, potrivite mai curînd cu imperativele sufleteşti decît cu cele ale limbajului. Proscrierea anumitor cuvinte şi introducerea altora cu o valoare evident inferioară, dar necesare ca înţeles, precum şi cristalizarea anumitor cuvinte anodine, care se împodobesc cu irizări şi fosforescenţe în anumite cazuri surprinzătoare, este rezultatul cenzurii izvorîte din ura reprimată, cenzură aplicată la tot ce e spaniol.

Dar, înainte de toate, o limbă este mai puţin un instrument al minţii, cît al sensibilităţii, inclusiv al sensibilităţii organice sau al subconştientului. In primul rînd, limba este forma orală a vieţii şi este cu atît mai pieritoare cu cît se identifică mai mult cu depănarea vieţii şi cu diversificarea ei ; dispar mai greu limbile a căror folosire nu răscoleşte întregul psihic al omului pînă ce se eternizează în papirus. Nu vorbim gîndind, ci simţind, şi din această cauză limbajul — ce reţine de preferinţă termenii calitativi mai mult decît pe cei substantivali — este în primul rînd un organ al nevoilor estetice şi abia după aceea

al nevoilor logice. Pînă şi gîndirea abstractă ia naştere prin configurarea unei substanţe vitale organice, susceptibile de a se transforma în idei, dar şi în fapte sau în cîntece. Comparaţia limbii, începînd cu Horaţiu şi pînă la Dar- mesteter [1], cu o fiinţă vie, avînd metabolisme paralele, se întemeiază pe originea activităţilor sufletului. Modificările şi falsificările, prin cuvinte grosolane, petrecute în scurta istorie a limbii pe care o vorbim poartă amprenta proaspătă a violenţei şi a dezgustului. Nu e de mirare, din aceleaşi motive, că aceia dintre noi, ca bunăoară Sarmiento şi Juan María Gutiérrez[I II], ori ca Lugones şi Banchs[III], a căror limbă este tipică pentru intelectualii de formaţie autodidactă, mînuiesc un limbaj bogat, cu mai mult miez şi de multe ori mai concis şi mai sobru decît limbajul celor mai buni prozatori şi poeţi din Spania. în timp ce necioplitul savurează cu voluptate sacrificarea cuvintelor neadaptate şi preferă cuvintele corcite şi barbare, omul de cultură caută evadarea de sub această tutelă incomodă, insuflînd limbii o viaţă originală, de o speţă deosebită, care, mai mult decît cu sîngele limbii, se încrucişează cu numele său. Instruirea, munca de selecţie şi cultura de seră, cunoaşterea gramaticii în înţelesul de corectitudine şi de precizie, îmbogăţirea personală a lexicului, toate acestea nu pot înlocui pierderea de substanţă vie, secreţia internă a limbii obişnuite, luată în totalitatea ei, care se joacă, uneori cam nepăsător, se poate spune, cu funcţionarea normală şi vitalitatea glandelor.

Psihologic, unei limbi i se poate întîmpla ceva şi

I ***Arsène Darmesteter*** **(1846—1888), lingvist francez.**

II ***Juan Maria Gutiérrez*** **(1809—1878), poet şi scriitor argentinian, autor al unor tablouri de moravuri, romane etc. A fost şi un critic de mare reputaţie.**

III ***Enrique Banchs,*** **poet argentinian, născut în 1888, autor de versuri în stil clasic.**

mai rău decît subîmpărţirea în dialecte, şi anume cristalizarea în forme anoste pe măsură ce sărăceşte şi se amputează.
În dialect trăieşte un suflet local, peisajul autentic ; în limba de mare circulaţie, dar superficială, cuvîntul slăbeşte, pînă cînd, pe măsură ce se reduce numărul de termeni, cuvintele care supravieţuiesc primesc sensuri *holofrasti- ce* [1]. Peste un cuvînt se suprapun atunci fraze şi judecăţi sintetice, intr-un regres paleologic[I] [II]. Funcţiuni şi organe rămîn inactive ; operaţiile complicate ale calculului diferenţial de imagini nu se realizează, iar însuşirea conştientă de cuvinte şi exerciţiul solitar al limbajului prin folosirea dicţionarului sau efectuarea de compoziţii nu reuşesc să dea vocabulei şi ideii rezonanţa şi parfumul pe care le au în procesul trăirii lor spontane. Partea nobilă dintr-o limbă este aceea care atinge sensul exact şi degajă o atmosferă elevată, în zona frumuseţii şi a exactităţii. Restul este un strat superficial, cu înfăţişare erudită şi simplă, un strat exterior care nu transmite senzaţia vieţii.

Se întîmplă totuşi ca anumiţi scriitori argentinieni să repudieze, din incompatibilitate instinctivă, forma curată şi corectă. Stilul lui Quiroga [III], uscat şi viclean, poate sluji drept exemplu ; corectitudinea rece nu poate spune nimic unui om care gîndeşte cu toţi nervii şi cu tot sîngele său şi care urmăreşte scopuri superioare. Quiroga este un mare prozator incorect, fiindcă viaţa îi impune lucrul acesta. Dar, oricum, este un maestru, şi de aceea trebuie să ne referim la scriitorii obişnuiţi. Ei scriu rău fiindcă se ruşinează în taină să scrie bine ; se

---

I ***Holofrastică,*** **limbă în care printr-un singur cuvînt se exprimă o frază întreagă.**

II ***Paleolog,*** **om de ştiinţă care studiază limbile vechi.**

III ***Quiroga (Carlos Buenaventura),*** **scriitor şi poet argentinian, născut în 1890, autor al volumului *Rasă răbdătoare.***

adoptă modele incorecte, deoarece nimeni nu vrea să se supună normelor ; sînt dispreţuite nu atît regulile gramaticale, cît formele naturale ale construcţiilor tipice din limbajul pe care îl întrebuinţăm, pentru că ceea ce are de spus sau vrea să spună scriitorul corespunde altei substanţe, nedomesticite, de aici sau din alte părţi ale globului. Este respins tocmai ceea ce reprezintă o anastomoză a limbii înseşi. Cine scrie rău, dacă nu este un neîndemînatic, este un nemulţumit al neamului său ; şi cine scrie — sau vorbeşte — rău limba înclină să nu-i acorde decît o valoare convenţională ; exactitatea, eleganţa, cursivitatea sînt înlocuite cu lipsa de precizie, cu neglijenţa şi cu alambicarea. (La acest nivel limba-unealtă se transformă în limbă-armă). Trebuie să încercăm să nu ţinem seama de exigenţele care ar dezvălui voinţa fermă de capitulare, deoarece căutarea originalităţii ascunde adeseori dorinţa de a te sustrage apăsării atmosferice a limbii şi formelor ei naturale. Mai jos de acest nivel, atitudinea provocatoare a cumătrului, insulta, neologismele jargonului de mahala sînt forme de răzbunare, ascuţite şi tainice. In formarea de cuvinte falsificate există, desigur, o doză de ignoranţă şi de trîndăvie ; există însă într-o mai mare măsură dorinţa de răzvrătire ; cuvintele acestea ucigătoare, care în mod automat îngroapă alte cuvinte, se răspîndesc cu uşurinţă chiar în cercuri elevate, pentru că acţionează ca un suflu anonim de răzbunare. Atunci cînd există simpatie, comutarea are alt caracter, şi cuvintele apar ca nişte copii ce aduc armonie în familie.

Această invidie ascunsă faţă de o limbă de filiaţie paternă, invidie care nu e înnăscută, ci dobîndită, poate duce la două forme tipice de a scrie, de a vorbi, de a citi şi de a auzi. în pătura de jos, al cărei instinct merge direct, fără ocolişuri, împotriva

lucrurilor, mai degrabă decît deformarea — întotdeauna lentă — ia naştere inversiunea, care este imediată. A vorbi pe dos este o formă patologică deopotrivă a urii şi a incapacităţii. Neputînd vorbi o altă limbă, dispreţuind-o pe cea pe care o vorbeşti şi neavînd mijloace pentru a exterioriza rezistenţa vitală, în limbajul pe care în mod fatal îl utilizezi în raporturile sociale şi intime de orice gen optezi pentru inversarea silabelor : limba rămîne- aceeaşi, dar sensul e complet schimbat, e invers. Mai mult, în mediile cu o cultură înaltă, unde se observă această nemulţumire generalizată şi difuză în zone mentale şi emotive mult mai ample şi delicate, deoarece

nu e localizată în cuvinte, ci saturează un sector important al vieţii psihice, plăcerea adevărată este lectura în alte limbi. Este firesc ca la un anumit stadiu de cultură să se simtă nevoia contactului cu alte climate spirituale, dar este tot atît de firesc să ne dăm seama că aici e vorba de o evadare. Prin lectura şi vorbirea în limbi străine se părăseşte o lume de forme inflexibile şi se pătrunde într-alta. Mai mult decît pătrunderea într-un univers nou te satisface evadarea. Dacă pe de o parte este, indiscutabil, o cerinţă a vieţii spirituale, pe de altă parte devine pentru mulţi compatrioţi o încercare de respingere a limbii fireşti; aşa cum la cei care sînt nemulţumiţi de părinţii lor există tendinţe spre pseudonim şi admiraţia faţă de numele de provenienţă străină. (Rosas şi-a schimbat litera z din numele de familie în *s,* şi s-a declarat mulţumit.) Formele acestea ascunse de resentiment, care pot ajunge, cînd e vorba de propria ta persoană, la manifestări sinucigaşe, pot duce, pe plan social, la surparea unei părţi fundamentale a culturii, a progresului şi a ordinii. Deşi, din păcate, sufletul are şi alte mijloace, mai expeditive şi mai eficace ; în această muncă distrugătoare posedă şi alte arme, cu tragere mai lungă şi cu precizie mai mare.

BUENOS AIRES

I Arghiropolis II Marele sat III Oraşul indigen

I ARGHIROPOLIS [I]

NAŢIONAL ŞI MUNICIPAL

Nu este o constatare recentă faptul că problema naţională a fost studiată şi rezolvată ca o problemă municipală. Şi nici faptul că finanţele, guvernul, politica, arta, cultura, tot ce se referă la un întreg ansamblu şi la valorile din care e alcătuit, au fost considerate ca o problemă a portului Buenos Aires. Odată cu independenţa, Buenos Aires a luat locul metropolei. Cînd s-a separat viceregatul de rege, Buenos Aires a înlocuit pe monarh în ceea ce priveşte apărarea privilegiilor hispanice, organizarea administrativă, ecleziastică şi militară. Independenţa s-a născut în consiliile comunale ; din această cauză a fost urbană şi municipală. Oraşul Buenos Aires a întocmit anteproiectul emancipării, dar mai tîrziu s-a transformat în duşman al idealurilor republicane, federale şi reprezentative. Pînă în 1862 a rămas în afara pactelor şi a constituţiei ; dar de la 1880 totul a fost înghiţit de el. Intr-o vreme a reprezentat idealul unitarist împotriva democraţiei, şi litoralul împotriva interiorului. Oraşul unde s-a aprins scînteia revoluţionară a subzistat ca o bucată din Spania în cadrul viceregatului, deoarece interesele sale nu mergeau mai departe de liberul trafic maritim şi de

I **Oraşul de argint (gr.).**

politica vamală. In realitate, în loc să se desprindă America de Spania, s-a ajuns la desprinderea Spaniei de America ; şi oraşul Buenos Aires a rămas ca un fragment al ei.

Interiorul ţării a privit întotdeauna oraşul Buenos Aires ca pe o metropolă : planurile sale naţionaliste au fost antagonice şi total deosebite de restul ţării. Buenos Aires a fost încă de atunci centrul în jurul căruia s-au axat viaţa argentiniană, organizarea naţională, cultura, bogăţia. Al- berdi spunea : „Nu sînt două *partide,* sînt două ţări ; nu sînt *unitarişti* şi *federalişti,* există *Buenos Aires* de o parte şi *provinciile* de altă parte".

Oraşul continua să crească în rivalitate cu Republica. Oamenii noştri clarvăzători şi-au dat seama că era imposibil să stabileşti un sistem de guvernare luînd ca reşedinţă federală marea capitală a sudului. Denumirea de *Arghi- ropolis* spune destul de limpede că aceasta era opinia susţinută de Congresul din '62, precum şi de Mitre şi Tejedor [I], care nu erau în stare să vadă clar problema, căci aveau o mentalitate de locuitori ai oraşului Buenos Aires şi de argentinieni în surghiun, tinzînd spre alte scopuri, în vechea dispută dintre unitarişti şi federalişti, sau dintre Mitre şi Urquiza, există oraşul Buenos Aires de o parte şi nimic de cealaltă parte ; dar acest nimic aspira, de fapt, să fie cealaltă jumătate a întregului. Oraşului- naţiune i se opunea provincia-republică. Cu o provincie bogată, situată pe o fîşie între estuarul numit Marea Dulce şi deşert, cu un oraş monstruos în centrul fluvial, nu era posibilă adevărata federalizare, nici unirea şi progresul : s-a ajuns deci la o formulă de compromis, adoptată din oboseala de pe urma prea multor schimbări. în lupta dintre porturi, Buenos Aires a absorbit oraşul

I ***Carlos Tejedor*** **(1817—1903), jurisconsult şi om politic argentinian, autor al primului cod penal al ţării.**

Asunción, cînd- va un centru opulent, a cărui decădere începe o dată cu crearea portului subsidiar Santa Fe ; a absorbit, de fapt, întreaga republică. Prin breşa deschisă de Buenos Aires, alergînd pe fluviile şi căile sale ferate, ţara se asvîrle în ocean şi ajunge în Europa. Asumîndu-şi conducerea mişcării de emancipare, Buenos Aires a vrut să joace rolul Spaniei, şi de aici decurge permanenta incompatibilitate dintre acest Danzig [I], capitalist şi liber, şi restul ţării, arendaş şi zilier.

Merită să ne oprim puţin privirea asupra acestui aspect urban al republicii, pentru a înţelege clar problema argen- tiniană şi pentru a da la o parte vălul ce acoperea totul, risipind astfel farmecul iluziei. O dată încheiate violenţele care au urmat emancipării, în Buenos Aires s-au refugiat ultimele forţe ale reacţiunii. Deşi constituia o primejdie pentru constituţia federală şi părea învins în aparenţă, oraşul Buenos Aires şi-a impus pînă la urmă indestructibila sa realitate geografică, demografică şi plutocratică. De fapt a susţinut, ţinînd seama de realitatea lucrurilor, unitarismul economic, salubritatea publică, educaţia şi sentimentul măreţiei, împotriva regimului politic, care constituia o falsă structură.

Realitatea continua să fie însă interiorul ţării. Buenos Aires, care îşi afirma hegemonia peste aproape trei milioane de kilometri pătraţi, era districtul federal pe care 14 provincii şi 10 guvernăminte îl lăsau în picioare ca un fel de „viaţă de dincolo“ sau ca un „ideal“. S-a încercat stabilirea sediului artificial al unei uniuni artificale la Rosa- rio (cu numele de Rivadavia), la Villa Maria şi la Fraile Muerto sau Villa Nueva. Dar nu se putea înfiinţa

I ***Danzig*** **(Gdansk), port al Poloniei în golful Gdansk, aproape de gurile Vistulei. înainte oraş al Ligii Hanseatice şi al Prusiei, a fost oraş liber în 1919, anexat Germaniei în 1939 şi redobîndit de Polonia în 1945.**

nicăieri un centru al neantului.

Şi Buenos Aires a rămas centrul unei circonferinţe formate din punctele populate şi cultivate din interior. Toate aceste puncte se găsesc la aceeaşi distanţă ; ele sînt periferice faţă de Buenos Aires, care se află în centru. In mod similar, Europa se dovedeşte a fi punctul cel mai apropiat de Buenos Aires, iar acesta, oraşul care îi vine

ei cel mai peste mină. Ţinînd seama de anumite date spirituale, istorice şi economice, care sînt, în definitiv, mai importante decît celelalte, Parisul este mai aproape de Buenos Aires decît Chivilcoy sau Salta. Diferenţa de climă umană şi de cronologie este mai mare între monstruoasa noastră colonie de polipi şi o staţie de cale ferată din La Rioja, San Juan, San Luis, Catamarca sau Jujuy, decît între ea şi New-York. Structura exterioară, amploarea, aparenţele vieţii eroice şi agitate fac din Buenos Aires un oraş mondial cosmopolit, bogat, de mare viitor. Prin firea lui, însă, prin sîngele şi prin felul său de a fi, seamănă mai mult cu orice orăşel uitat din La Rioja, San Juan, San Luis, Catamarca sau Jujuy decît cu vreun oraş european sau nordamerican de categoria sa : să nu uităm că Buenos Aires este capitala federală a Republicii Argentina.

Oraşul s-a mărit prin stabilirea şi concentrarea unor mari contingente de imigranţi, rămaşi aici dintr-o fantezie, atunci cînd, după traversarea oceanului, n-au îndrăznit să continue înaintarea spre interior. Imigrantul care rămînea în acest focar, stăpînit de teamă, şi cel care din interiorul ţării era atras de străzile sale tot mai populate o dată cu mărirea metropolei, făcea din el un loc de odihnă sau de evadare : „celălalt oraş“, ..intuiţia sigură a măreţiei“, „locul ideal“. Crescînd fără măsură, constituia măsura realităţii din interiorul pustiu, ostil, incapabil de a atrage, respingînd şi alungind. Acel care credea în Buenos Aires şi i se încredinţa ca un bun localnic

nega, în mod automat, republica. Capitala federală a fost întotdeauna provincie, oraş şi naţiune. Disproporţionata sa măreţie este, de fapt, consecinţa stagnării a tot ceea ce a rămas în afara lui. Ca să nu privească adevărul în faţă. îşi ascundea capul în nisip. Mutaţia cea mai caracteristică a fost transformarea lucrurilor neplăcute în tabu-uri, ceea ce a dat naştere la un fetişism al aparenţelor şi la preţuirea minciunii, care slujea celor dezamăgiţi pentru a-şi transforma speranţele înşelate în ideal. Acest rol l-a jucat statul, avînd de partea cealaltă moştenirea colonială, deşertul şi realitatea. Disproporţia aceasta n-a scăzut, ba dimpotrivă s-a agravat, pe măsură ce devenea mai inevitabilă, o dată cu acceptarea realităţii ; şi era mai greu să remediezi ceea ce fusese idealizat decît ceea ce fusese dispreţuit. Werner Hegemann, care a studiat ca tehnician oraşul nostru ideal, nu a găsit decît trei posibilităţi extreme pentru a-i îndrepta viciile de conformaţie şi de dezvoltare : „un mare incendiu, o mare revoluţie sau un mare cutremur de pămînt“.

In anul 1880 au fost tăiate nodul gordian şi aorta. Victoria oraşului Buenos Aires a determinat moartea ţinuturilor din interior. Dar cine încearcă să explice hipertrofia Buenos Aires-ului drept hipertrofia unui oraş şi nucleul de absorbire a imigrantului timid şi a celor mai buni ţărani din provincie nu spune totuşi întregul adevăr. Opulenţa Buenos Aires-ului a fost creată de un depozit bancar pe care l-au făcut aici satele şi celelalte oraşe. Toată viaţa naţiunii a însemnat, de fapt, urmărirea a ceva extraordinar de bun, de fluid şi de strălucitor, ceva care însă nu se descoperise încă. Pe măsură ce pionierul era înşelat în proporţie aritmetică, orăşeanul, stăpîn pe politică şi pe avantajele civilizaţiei, pe frînele întregii activităţi, îşi mărea puterea în proporţie geometrică. Buenos

Aires reprezintă Trapalanda. Creşterea sa s-a datorat acumulării de obiecte şi urmăririi unei fericiri născute dintr-un vis grosolan. Acum ne putem întoarce cu 130 de ani în urmă. Independenţa a urmărit să facă din Buenos Aires o Spanie şi din acest motiv a apărut ca retrogradă în faţa hoardelor lui Artigas şi ale lui Guemes, generalii acestui pămînt, ai cîmpiei şi ai munţilor. Şi aşa a fost pînă cînd independenţa a renunţat să mai fie o aspiraţie şi s-a transformat într-o realitate la care nu se mai putea renunţa, în faţa căreia nu se puteau închide ochii. Buenos Aires şi-a păstrat atitudinea ostilă, renunţînd să păstreze legăturile cu interiorul ţării ; s-a declarat străin, întruchipînd astfel un ideal mercantil şi birocratic de suzeranitate, de dominare absolută. Numai aşa se explică faptul că Rivadavia a fost omul re-

prezentativ pentru Buenos Aires într-o anumită epocă, iar Mitre şi Irigoyen[1], reprezentanţii altor epoci. Consiliul comunal capătă o putere neaşteptată ; el reprezintă naţiunea. Chiar şi lui Groussac [I II] i s-a părut că Rivadavia, care era în ton cu oraşul, ar fi un funcţionar administrativ. De atunci, nici un cîrmuitor nu a considerat republica decît ca un mare oraş de aproape trei milioane de kilometri pătraţi, cu paisprezece terenuri virane în plin centru şi împrejmuit de zece cartiere pustii.

PAMPA ŞI sALAŞ

Cei aproape o sută optzeci şi nouă de kilometri pătraţi ai oraşului Buenos Aires sînt în relaţie directă cu cei aproape trei milioane de kilometri pătraţi ai republicii, dar nu şi cu situaţia sau cu stadiul ei de dezvoltare. Imensitatea teritorială a acesteia şi concentrarea în şapte oraşe a mai mult de jumătate din populaţie fac ca aspectul demografic să se asemene cu harta Pleyadelor.

Buenos Aires este capitala acestui ţinut căruia îi corespund, în medie, 3,5 locuitori pe kilometru pătrat, iar perimetrul său cuprinde aproximativ nouăsprezece mii de hectare, care sînt, de fapt, mai

---

I ***Hipólito Irigoyen*** **(1852—1933), om politic argentinian, i-a succedat lui Leandro Alem la conducerea Partidului Radical. Preşedinte al Republicii (1916—1922), a fost reales în 1928. El a încercat să convingă burghezia să împartă conducerea ţării cu clasa muncitoare. în 1930 a fost doborît de o revoluţie condusă de generalul José Félix Uriburu.**

II ***Paul Groussac*** **(1848—1929), scriitor argentinian născut în Franţa. Autor de opere de critică literară, romane, poezii, drame. A fost şi un istoric eminent al epocii coloniale. A scris monografii despre personalităţile epocii.**

mult de şaizeci de mii. Comunele suburbane s-au contopit în cele din urmă cu metropola, invadînd-o, deoarece mişcarea generală este centripetă. Nu pentru că Buenos Aires s-ar fi extins pînă la Témperley, Quilines, Morón sau Tigre, ci pentru că acestea au pătruns pe terenul comun limitrof mai înainte ca oraşul să se fi construit în forma sa compactă. în interiorul oraşului propriu-zis există numeroase terenuri virane mai întinse decît cele existente între capitală şi Avellaneda sau Vicente López. Oraş şi suburbie s-au unit, lăsînd în mijloc aceste băltoace sterpe. Aici, pe aceste şaizeci de mii de hectare, trăiesc aproximativ trei milioane de suflete, o pătrime din totalul populaţiei ; şi tot aci sînt instalate 50% din capitalurile comerciale şi 40% din cele industriale. Oraş mare şi scund ; o pampă. Pampă cu case joase, cu populaţie împrăştiată. Nici Mendoza şi nici Garay n-ar fi bănuit că Buenos Aires va ajunge un viceregat ; nici vînzătorul de coloniale din anul 1770 nu bănuia că populaţia care cu un secol şi jumătate în urmă număra douăzeci şi patru de mii de suflete se va înmulţi de o sută de ori. Doar administratorii şi consilierii comunali, deoarece efectuarea acestor calcule revine guvernanţilor edilitari, au prevăzut în ordonanţele şi în regulamentele lor construirea unui oraş de treizeci şi unu de milioane de locuitori. Administratorul oraşului Buenos Aires a fost întotdeauna maestrul de ceremonii al acestui spectacol metropolian[I]. Dacă s-ar înfăptui visul acestor edili ai pampei, interiorul ţării s-ar înapoia la ceea ce fusese în urmă cu trei secole ; atunci, numai prin depopularea Buenos Aires-ului şi-ar mai

I **Regulamentele permit o densitate a populaţiei de 25 de ori mai mare decît este necesar. Hegemann comentează : „Calculul acesta dovedeşte că nu este prea greu să îngrămădeşti locuitorii oraşului Buenos Aires ca pe nişte vite în faţa abatorului“ (n. a.).**

putea recăpăta ţara întreagă echilibrul pierdut. Londra şi New York-ul sînt fiecare metropola simbolică a unei insule ; Buenos Aires a fost conceput şi zămislit din belşug de cîmpie. Suprafaţă, iată cuvîntul emblemă pentru acest oraş. Suprafaţă este însuşi oraşul, căruia îi lipseşte cea de-a treia dimensiune ; cea care, în ordinea firească a lucrurilor, ca la legumele cu rădăcină

verticală, stabileşte o legătură adîncă a omului cu oraşul. Un oraş nu poate purta acest nume decît odată cu apariţia orăşenilor ca unitate. *Urbis şi Civitas.* Un banc de corali alcătuit din case nu constituie un oraş. Marile oraşe medievale, ca şi Roma imperială, aveau straturi suprapuse de locuinţe, aşa cum se suprapuneau neamurile unele peste altele. Zgîrie-norul, de origine americană, este o formă de a asvîrli în gol profunzimea. Această bucată de stup este aparatura necesară industriei capitaliste ; un fel de maşinărie pentru făcut bogăţie. Pămîntul de lagună al Buenos Aires-ului trădează o concepţie agricolă a acestei maşinării urbane, fiindcă mecanismele edilitare creează o industrie a vieţii, nu numai a locuinţei. O fabrică uriaşă în ceea ce priveşte construcţia şi numărul mare de suflete nu poate oferi un loc fix de reşedinţă, aşa cum ar putea oferi mai de grabă un mic orăşel. Buenos Aires poate fi socotit un transatlantic ancorat, înăuntrul căruia se călătoreşte, de fapt, spre acelaşi loc în care te găseşti. Orăşelul este un mormînt, şi casa de la oraş, o fabrică. Dar poate fi şi un vast depozit orizontal unde se înmagazinează produsele şi mirodeniile pe care le produce cîmpia şi care nu au o existenţă reală ca volume, ci numai ca visuri şi ca entelehii. New York-ul este tot numai faţadă, Buenos Aires este în întregime numai acoperişuri, oraşul pare un plan în relief pentru orbi privit din zbor de pasăre,

şi numai umblând pe străzi poţi observa că e format şi el tot din faţade, sau că acolo unde parcă se aflau doar gratii este de fapt o vitrină. Cu toate acestea, exceptînd Florida, care este o stare sufletească, şi nu o stradă, faţada, inclusiv crăpăturile, constituie zidul şi poarta lui Tintagiles, care separă două lumi.

Comparat cu Buenos Aires, oricare alt oraş : Bahía Blanca, Rosario, Córdoba, Tucumán, este în fond o cimpie, nimic altceva decît o aglomerare de acoperişuri. Un aer de ţară străbate străzile oprindu-se pe faţade ; trece peste clădiri fără a şuiera ; este vîntul mut al pampei. De la programele de *broadcasting* şi de la viteza automobilelor pînă la culoarea veşmintelor şi modul de a privi cu coada ochiului, spionînd, sau de a nu acorda prioritate de dreapta nimănui, totul exală aici o aromă rurală. Nici un oraş nu reprezintă altceva decît un tîrguşor care a prosperat ceva mai mult; dar nici unul nu a făcut pasul hotăritor prin care se dezbară definitiv de stupida sa rusticitate şi capătă purtările largi, degajate şi fără bădărănie ale oraşului. Nu putem găsi, însă, în aceste tîrguri hipertrofiate un suflet deosebit, care ar putea să le distingă de celelalte ; liniştite, triste, toate posedă acelaşi suflet, la fel ca ierbivorele. Aspectul străzilor şi planul caselor, gotic şi vandalic, de provenienţă spaniolă, au forme care eludează problemele perspectivei şi ale liniei frînte, ondulate şi bogate în motive ornamentale. Sînt formele caracteristice pentru un popor de călăreţi. Forma de tablă de şah este în corelaţie cu cîmpia şi cu omul lipsit de complicaţii spirituale. Numai un ochi orb la perceperea nuanţelor şi a tonurilor în simfoniile panoramice tolerează fără dezgust sinceritatea grosolană a străzii perpendiculare şi construirea de case fără etaj în cvartale întregi prin care parcă suie cîmpia. Aspectul gotic al străzilor, cartierele cu

aparenţă de morminte conturează parcă figura geometrico- edilitară a plictiselii. Ţiglele sînt la fel cu dalele, zincul ondulat este apa prefăcută în uluc de streaşină ; acoperişul este aidoma podelei. Monotonie simetrică, tipică pentru oraşele de călăreţi şi de căruţe : Pompei. Sînt străzi de unde poţi privi în depărtare, pînă la orizont ; servesc pentru a pîndi mai uşor primejdiile, nu pentru a admira faţadele, arhitectura, statuile ornamentale. Strada Rivada- via este lungă ca un telescop. Prin aceste străzi infinit de drepte, prin aceste mici canale, cîmpia se revarsă în tîrguri şi oraşe, iar acestea, la rîndul lor, în Buenos Aires, pînă ce toate se varsă în Atlantic, urmînd mişcarea fluviilor şi a şinelor de cale ferată.

Pentru locuitorul oraşului Buenos Aires, a privi spre interiorul ţării înseamnă a privi în afară, spre exterior. Interiorul pentru el este Europa. Acest locuitor ştie că

> pentru a pătrunde în oraş trebuie să se dezrădăcineze din ambianţa căreia îi aparţine şi să ducă o luptă neobişnuită, nu cu aventura, ci cu cenuşa unei aventuri care s-a mistuit pînă la capăt. In faza aceasta, interiorul nu-1 mai atrage, ca mai înainte, cu făgăduieli de bogăţie sau de libertate ; în privinţa lui s-au spulberat toate iluziile : interiorul ţării înseamnă muncă grea, boli, ignoranţă, uitare. Nimic din ceea ce există acolo nu ne interesează. Peisajul rămîne departe şi e pustiu ; muntele este pur şi simplu munte, lacul e lac, pădurea nu e altceva decît pădure. Pădurea nu este Wilhelm Teii[1], muntele nu este Juxthausen, lacul nu este Wordsworth [I] [II] Le lipseşte dimensiunea vieţii. Prin aceste străzi drepte îţi este imposibil să ieşi, aşa

---

I ***Wilhelm Teii,*** **erou legendar al independentei Elveţiei la începutul secolului al XIV-lea.**

II ***William Wordsworth*** **(1770—1850), poet englez. A publicat *Balade lirice.***

cum apei îi este imposibil să urce povîrnişul.

COLONIE DE POLIPI

Stăpînul unei case cu mai multe apartamente este pur şi simplu posesorul proprietăţii, deci o persoană juridică, nu morală. El cumpără, închiriază, vinde, îl evacuează pe chiriaş, locuieşte în casă, dar nu este legat de destinul proprietăţii sau acela al oraşului, aşa cum nu poate fi legat de destinul familiei sau al religiei căreia îi aparţine. Posedă doar un instrument de speculă, care ieri valora o anumită sumă şi astăzi, alta ; pe lingă acestea, mai stoarce venituri şi de la chiriaşi, atît cit poate. Proprietar al casei în care locuieşte el însuşi, posedă un instrument de speculă care l-a costat o anumită sumă şi pe care speră să-l vîndă la un preţ mult mai mare ; se consideră pe sine însuşi drept chiriaşul ideal. Totuşi, să ai o casă în Buenos Aires înseamnă să reuşeşti să pui piciorul în Trapalanda. Terenuri şi edificii pot atinge preţuri nebănuite la comemorarea celor o sută de ani de la independenţă sau cu ocazia altor evenimente deosebite. Proprietatea se poate transforma şi în instrument de speculă, căci este a treia industrie productivă, aici unde nu există industrie ; adică industria locuinţelor, celelalte două fiind industria alimentară şi cea vestimentară.

Proprietarul unei case are în serviciul său atîtea familii cîţi chiriaşi sînt; toţi muncesc pentru el. Chiria casei reprezintă cam 25 pînă la 35% din salariu, şi dacă se cîş- tigă bine, aceasta se datorează faptului că proprietarii oraşului cezarilor au dat necropolei lor valori exagerate. In consecinţă, dacă locuinţa reprezintă pentru

proprietar o maşină din cadrul celei de-a treia industrii, pentru chiriaş este locul unde se adună necazurile, indignarea şi melancolia. Mulţi dintre ei trebuie să-şi găsească servicii suplimentare pentru a putea acoperi cheltuielile curente ; individul se încovoaie sub apăsarea acestei poveri excesive ; străzile şi balcoanele în spatele cărora se ascunde o viaţă strîmtorată, lipsită de bucurii, răspîndesc un aer de tristeţe, care aminteşte de ochiul bovinei ; este tristeţea unei vieţi care nu şi-a putut afla un sălaş pe măsura dorinţelor.

Din această stare mercantil-industrială, în care locuinţa nu e respectată, nici îndrăgită şi nu produce decît un imens dispreţ pentru proprietar şi pentru proprietatea lui, ar putea lua naştere o excelentă virtute ; dar nici popoarele, nici civilizaţiile nu durează atît cit este necesar pentru a ajunge să vadă cum o formă defectuoasă transformă defectele în virtuţi. Este ca şi cum ai crede că ticăloşii ar putea deveni larve de fiinţe superioare, în decursul secolelor ; după cum se vede acest experiment nu merită să fie făcut nici pentru umanitate, nici pentru istoria naturală a moralei. Pînă atunci, un oraş de chiriaşi şi de proprietari de fabrici de locuinţe îl răneşte pe cel care vine în atingere cu el. Chiriaşul este o celulă închisă. Casa este tot atît

de izolată ca şi locatarul ei. Totul conspiră împotriva înţelegerii. de la chiriile cele mai mari, care stabilesc o ierarhie în sînul locatarilor, în funcţie de costul locuinţei pe care o ocupă, pînă la stîngăcia exprimării, care îi pune în gardă pe interlocutori. A vorbi bine înseamnă a te pune de acord fără precauţii inutile, iar a cheltui pe chirie a treia parte din ceea ce cîştigi reprezintă un motiv de a stabili diferenţe de la o stradă la alta, de la o casă la; alta. Un simbol al izolării individului este

omnibuzul, unde apropierea şi tovărăşia nu înseamnă nimic. Un simbol al locuinţei izolate este casa cu apartamente numeroase. Fiecare apartament înseamnă o familie, şi toate împreună fac mult mai puţin decît o familie. Nenorocirea găseşte porţile închise ermetic, şi datoria elementară de politeţe este îndeplinită prin simpla informare la poartă asupra însemnătăţii cazului. Fiecare locatar trebuie să se bizuie numai pe el însuşi ; apropierea vecinului nu are nimic de-a face cu sensul social, iar respectul reciproc, care constă în ignorarea vieţii particulare a celui de alături, se transformă în indiferenţa cea mai cruntă. Dar omul nu poate rămîne indiferent : iubeşte sau urăşte. Poate iubi fără să ştie şi poate urî fără să-şi dea seama, şi asta chiar dacă pasiunea se ascunde sub deghizările cele mai stranii, ca bunăoară grija sau, dimpotrivă, dificultatea de a-şi reaminti numele.

Casa de la periferie, care comunică cu cele învecinate, păstrează acelaşi gen de rezervă ostilă. Gardul de sîrmă împletită sau de măliniţă delimitează psihologia proprietarului. De la logodnă, visul casei proprii creşte, bazat pe idealul ascetic de a te îndepărta de lume, şi pe cel romantic al castelului într-o insulă pustie. împrejmuirea este frontiera care separă proprietatea şi stăvileşte primejdia. Din acelaşi motiv, însă, gardul nu menţine familia în casa strămoşească ; există, dimpotrivă, o invazie de priviri, de glasuri şi de atitudini agresive, care sar peste gard şi pătrund pînă în cea mai tăinuită intimitate. Toate acestea exprimă o nevoie de vecinătate, de vizite, de legături, de

prietenie, ba chiar de afecţiune -r cînd nu poate căpăta forme luminoase şi paşnice, se manifestă sub forma unor vizite, legături, prietenii sau afecţiuni agresive. Atunci cînd casele sînt alăturate, trebuie să intri în casa vecinului, şi cel care nu pătrunde prin poarta de la stradă intră prin fereastra din spate. Nevoia aceasta de a afla anumite secrete despre lucrurile ce te înconjoară, ignorate mai înainte, cînd nu îngăduiau nici o legătură cu exteriorul, hrăneşte bîrfeala. Bîrfa nu iartă, şi orice secret trebuie prădat, smuls şi dat la iveală ; bîrfa este vizita clandestină a acelora care nu-şi fac vizite şi un furt de bunuri care nu te lasă să dormi şi de care trebuie să te lipseşti; este, de asemenea, un avort al spiritului de solidaritate, atunci cînd trebuie să nască în mod forţat.

OBRAZUL ŞI SULIMANURILE

Buenos Aires poate părea un oraş frumos aceluia care îl priveşte ca un conglomerat zidit repede şi izolat. In emisfera sudică nu există nimic asemănător. Oraşul prezintă interes pentru cine soseşte dinafară, dacă nu şi l-ar fi putut imagina pînă atunci; este un interes ce dispare cu atît mai repede cu cit admiţi că poate să existe şi să fie aşa cum îl vedem. Pentru cine s-a născut în oraş, ori locuieşte aici de mic copil, ori îl judecă după descrierea unui text cunoscut, nu prezintă interes ca localitate pro- priu-zisă, nici ca metropolă-minune. Buenos Aires este un oraş fără secrete, fără viscere şi fără glande, fără străzi înguste şi fără carii. Tot ce există se află în văzul tuturor şi, o dată cunoscut pe dinafară, nu mai trezeşte nici o curiozitate. Nu are trecut şi nu-şi cunoaşte forma

adevărată ; atunci cînd va înceta să crească şi să se închege, ar putea să capete altă formă, foarte deosebită de cea actuală. Astăzi posedă frumuseţea satelor noi, a acelor sate unde

locuitorii şi-au dobîndit statura lor definitivă, chiar dacă n-au ajuns la desăvîrşirea funcţiunilor vitale, la stadiul cînd pielea se întinde sub presiunea muşchilor bine dezvoltaţi, intr-un cuvînt, la vigoarea maturităţii. Defectele pot fi atribuite foarte bine modelului de fabricaţie. Dar acest oraş, fără îndoială grandios şi cu o populaţie numeroasă, are oare vreo legătură cu locul în care a fost ridicat, cu naţiunea căreia îi aparţine, aşa cum Parisul are legături cu fiecare dintre celelalte oraşe franceze, aşa cum Berlinul, Londra, Amsterdamul şi chiar Moscova au legături organice cu oraşele de provincie ?

Oraşul este frumos deoarece s-a născut învingînd dificultăţi enorme, cele mai mari fiind datorate suprafeţei, aşezării şi locuitorilor. Este frumos deoarece, în mod categoric, întruchipează, împotriva tuturor acestor dificultăţi, o voinţă mai puternică decît voinţa de a construi şi de a popula ; deoarece este o afirmare fără replică într-un peisaj care conspiră împotriva a tot ce este nobil şi va fi expresia unei aspiraţii, oricîte defecte ar avea. In primul rînd, suferă de defectele improvizaţiei ; şi sînt, bineînţeles, defectele cele mai greu de sesizat de aceia care sînt ei înşişi rodul improvizaţiei. Tot ce bănuim că mîine nu se va putea menţine în picioare cu alcătuirea de astăzi displace profund şi indignează, deoarece trădează o risipă de forţe, acolo unde înfăptuirea ar fi cerut mai puţin efort, şi o voinţă autonomă, acolo unde intenţia trebuia să se armonizeze cu întregul. Sublima aspiraţie este plină de crăpături. Alături de fragmente finite, altele abia

schiţate, şi uneori nici aceste schiţe nu au fost terminate ; înăuntrul părţilor terminate există şi construcţii provizorii sau chiar nedesăvîrşite şi altele imposibil de dus la bun sfîrşit, cum ar fi acelea care rămîn în fundul curţilor sau în afara privirii, cele din spatele Sălii Congresului, din interiorul Palatului Tribunalelor sau canalele de scurgere ale Palatului Poştelor. Sînt amprentele digitale, marca de fabrică a incapacităţii, pe de o parte, şi dovada diferenţei dintre

o operă la care a colaborat întregul oraş şi alta care s-a făcut fără ştirea lui, pe de altă parte. Pentru cel care vede Buenos Aires-ul ca oraş şi nu ca un efort, oraşul pare urît. Aşezarea nu a fost concepută cu gust, şi pînă şi risipa care se face sporind cheltuielile înfrumuseţării globale, la oricît s-ar ridica, duce la urîţenie şi la ostentaţie de parvenit provincial. înainte de toate, frumuseţea nu-şi poate găsi loc numai în anumite părţi ale oraşului, în falsele lui bulevarde, în monumente şi pe promenade ; şi sărăcia poate fi frumoasă într-un oraş în care pînă şi ruina vorbeşte despre viaţă, despre formele existenţei, nu despre graba de a clădi. Pe o lungime de aproximativ o sută de metri, diferitele clădiri vorbesc limbi deosebite de timp, de epoci economice, de mode, lăsînd să se vadă, ca şi pămîntul în straturile sale, cataclismele pe care le-au suferit. Această diversitate, însă, perpetuează precarul, întîmplâ- torul, ceea ce tot variind se trece repede, nu ceea ce devine etern, ferit de catastrofe, fiindcă nu este rodul improvizaţiei şi deci nu poate constitui o eroare.

Lîngă casele cu un singur etaj, cele cu două ; iar între ele, terenurile virane şi zgîrie-norii de douăzeci sau treizeci de etaje, ţîşnire de ambiţie nestăpînită, triumf personal ce anulează efortul

celorlalte, făcînd dovada omnipotenţei terenului viran, care rămîne alături. Un zgîrie-nori într-un cartier de case joase, aproape de terenuri care păstrează încă păşunile originare, arată, în sens invers, ca un fel de prăbuşire : fractura unei bucăţi de sol în care totul este aşezat, peste care se construieşte oraşul ce nu oscilează şi nu se modifică. Paragina este în relaţie cu cele trei milioane de kilometri pătraţi, iar zgîrie-norul, cu aventura şi chiar cu visul spus cu voce tare. Casele acestea scunde sînt adesea cele mai vechi, cele noi au fost înălţate atunci cînd s-a îmbunătăţit mai degrabă starea economică a oraşului decît aspectul său arhitectonic. Peste construcţiile cu un etaj, care formau oraşul vechi, pare să fi început edificarea unui alt oraş, la nivelul celorlalte

etaje. Etajele acestea care se ivesc ici-colo, peste nivelul mediu, sînt asemănătoare caselor scunde ce se ridicau înainte peste nivelul terenului şi ne arată cea mai veche înfăţişare a Buenos Aires-ului. Terenurile virane de ieri sînt casele cu un etaj de astăzi. La început, se construia direct pe pămînt. fără nici un plan, în mod sporadic ; astăzi se întrebuinţează primul etaj ca teren, şi casele cu un singur etaj au devenit un fel de terenuri virane ale caselor cu două sau mai multe etaje. Din această cauză, Buenos Aires are structura pampei ; o cîmpie peste care se suprapune, ca nisipul şi loesul, altă cîmpie ; şi apoi încă una. Dar nu s-a format unitar şi omogen, ci cu fracturi şi cu- prinzînd numai anumite zone. Diversitatea de stiluri şi numărul de metri înălţime arată diferenţa de metode întrebuinţate la cucerirea bogăţiei şi maleabilitatea mediului în faţa năvalei impetuoase a aventurii sau a norocului. Chiar dacă uneori casele ating o înălţime mai mult sau mai puţin egală, ca în vechile oraşe europene, unde ordonanţele, capacitatea economică, arhitectura şi talentul primarilor se unesc, există însă o lipsă de armonie, de ritm al creşterii, de stiluri, de vîrste, care sare în ochi. Materialele se învechesc repede, stilurile nu mai sînt la modă, iar trecătorul dăinuie mai mult decît edificiile şi ajunge să le vadă proptite sau dărîmate. Fiecare clădire este o formă de ciment care îşi alege singură tactica de a-şi dobîndi preţul, de a fi învinsă acolo unde este atît de uşor să învingi. La fel cu edificiile, stilurile sînt independente şi distonează foarte repede în raport cu gustul general, prin uşurinţa cu care unele activităţi sînt cotate mai bine sau mai rău pe piaţa dobînzii sau a prăbuşirii. Imbătrî- nesc mai întîi ornamentele, podoabele şi cornişele, şi toate aceste schimbări se petrec mai repede decît metamorfoza

zidăriei de piatră. Casele din Buenos Aires, chiar dacă sînt relativ noi, au faţa ofilită ; sînt simple schiţe, case provizorii, conglomerate menite doar să ocupe terenul şi să-i dea o valoare. Nu sînt casele unui Buenos Aires făcut ca să dăinuiască, ci ale unui Buenos Aires pieritor. Nici averea proprietarilor, nici încrederea în viitor, nici dragostea pentru construcţie a arhitectului nu le-au înălţat pentru a dura la nesfîrşit. Un oraş ca Florenţa, unde se menţin în picioare locuinţe construite acum cinci sute de ani, este un oraş onest ; bîlciul ambulant al ţiganilor, însă, este înşelăciune şi fugă. Parisul şi Berlinul, chiar dacă ar pieri la fel de repede ca şi New York-ul, oraşul construit pentru treizeci de ani, au o amprentă de eternitate. Gustul arhitectului, regulile edilitare, experienţa constructorului, orientarea activităţilor care l-au făcut bogat pe proprietar, privirea celui care se plimbă, grija meşteşugarului, toate lasă o amprentă de eternitate, de stabilitate, de conformitate. ce uneşte fiecare casă cu urbea, fiecare edificiu cu întregul, fiecare familie cu căminul său. Lucrurile menite să dăinuiască cuprind intr-însele bucuria de a exista ; cele sortite pieirii, tristeţea efemerului. „Numai bucuria e însetată de eternitate.“

Omul sosit de la cîmpie, unde a făcut avere şi a învins, omul care a cucerit prin tactica şi metodele sale toate fortificaţiile cîmpiei, a adus în urbe această boare cîmpe- nească ce nu se observă numai privind construcţiile lipsite de gust, ci şi felul cum noul-venit pierde brusc, în toiul luptei crîncene pentru existenţă, această platitudine şi cum îşi etalează giuvaerul victoriei economice. Pînă la Torcuato de Alvear, partea de nord nu era zonă aristocratică ; fizionomia opulentă vine de la prosperitatea comerţului de export, şi un întreg

cartier coincide ca vechime (de ce nu şi ca forme ?) cu vechimea acestei prosperităţi, cu dorinţa de a schimba lina pe arhitectură. Partea de sud a oraşului Buenos Aires, avînd înfăţişarea dinaintea avîn- tului economic din 1880, este în prezent mai autentică ; la fel cum anul 1860 reprezintă mai bine Argentina decît anul 1932. Sprijinindu-se de o casă fără etaj, se înalţă o clădire cu două etaje ; în mod inevitabil va ajunge o simplă temelie. Oraşul creşte pe deasupra palatelor şi a bordeielor.

EFIGIA URBANA A MONEZII DE PIELE

Printre construcţii compacte, în plin masiv de edificii care drămuiesc centimetrul de lumină şi de aer, magnatul deschide pe neaşteptate, ca o gură căscată, un teren de tenis, spre a-şi etala milioanele. Aduce în oraş o bucată de latifundiu, aşa cum înainte calul era legat de stîlp, şi prin plantarea cîtorva copaci, care alcătuiesc un fragment de pădure, îşi arată nostalgia şi resentimentul pampei. Pentru a-şi inaugura parcul, în cel mai bun caz, a dărâmat cîteva case ; în vederea construirii lor, cu multă greutate, în decurs de douăzeci de ani s-a curăţat de mărăciniş cam un sfert de hectar. Acum parcul înseamnă repunerea trecutului în drepturile sale, prin arborii impunători şi aerul seniorial. Trecătorul priveşte cu dispreţ o vanitate ce depăşeşte limita dorinţei în stare să trezească invidia ; şi astfel oraşul, sălbatic prin terenurile sale virane, este totodată mitocănesc prin parcurile sale senioriale. Ceea ce la oraş se face din capriciu, dintr-o voinţă egoistă, reprezintă, în construcţie şi în conduită, morala cîmpiei. A face casa pe gustul tău înseamnă a rupe unitatea edilitară şi socială şi a continua să impui lumii propria ta voinţă. Căci aceasta nu înseamnă numai afirmarea eului sau veleitatea de a arăta importanţa buzunarului, ci constituie o rebeliune brutală. Proprietarul nu vrea să se supună nici măcar canoanelor arhitectonice ; în tot ce face este lipsit de stil şi consideră că respectul faţă de estetică ar însemna din partea lui o supunere ; ordonanţele municipale au ţinut seama de capriciile sale de mare senior al pampei şi s-au acomodat bunului său plac, bunului plac al unui necioplit. Proprietarul găseşte întotdeauna un arhitect care ştie să-i facă pe plac şi să dea faţadei un aer de portret, pentru ca să nu se spună, ca despre copiii dubioşi, că nu-i seamănă. Aceşti proprietari concep locuinţa ca o hală

unde se sărează carnea sau ca un siloz ; concep frumuseţea ca un fel de parafă, dar abia ştiu să-şi deseneze semnătura. Ar
ii inutil să încerci să-i faci să înţeleagă că atunci cînd cineva ajunge să aibă un stil bun, asta înseamnă că, în mare parte, păstrează stilul celorlalţi.

Fiecare casă a oraşului reprezintă forma edilitară şi arhitectonică a unei averi ; fiecare avere, la rîndul ei, reprezintă o formă de viaţă. De aici decurge această diversitate de stiluri, de înălţimi, de culori, care face, prin caracterul eterogen al întregului, ca fiecare edificiu să pară izolat, să-şi trădeze personalitatea neprietenoasă şi idiosincrasia temperamentală. Sînt case alăturate care nu evocă prin aspectul faţadelor, parterelor şi etajelor sufletul colectiv al urbei ; refuzînd să participe la formarea unui grup unanim şi de aceeaşi vîrstă, alcătuiesc un haos de fragmente incoerente unde este perceptibilă diferenţa de decadă şi de vigoare economică a pieţii din ziua cînd s-a pus piatra de temelie.

Scopurile pentru care au luptat proprietarii acestor case au fost diferite ; diferite au fost şi sistemele lor de viaţă, de morală, diferit şi gradul de a constrînge realitatea care le-a îngăduit să se îmbogăţească pentru a-şi ridica edificiile, expresii ale propriilor biografii. Fiecare edificiu se potriveşte mai mult cu visul fiecărui proprietar decît cu cerinţele oraşului, iar vestigiile acestei disproporţii continuă să se vadă în fizionomia frontispiciilor. S-ar zice că fiecare casă beneficiază de la casa vecină nu numai de zidul comun, ci şi de efortul cu care a fost ridicată, furînd lumină şi aer, atît cît i-a fost posibil. Cine capătă mai mult îl sufocă pe cel care capătă mai puţin, şi asta deoarece o casă cu zece etaje etalează de la o altă înălţime idealul pe care abia îl îngaimă casa cu două etaje. In dorinţa de a poseda, proprietarul nu respectă legile construcţiei şi ale stilului, care fac dintr-un oraş

mare casă colectivă a milioane de suflete. La construirea caselor, ostentaţia puterii atinge punctul maxim, şi industria locuinţelor fiind după industriile alimentaţiei şi îmbrăcăminţii, renta cea mai sigură, cele zece etaje dovedesc, de la temelie şi pînă la acoperiş, capacitatea de a construi edificii. Un bloc este

imaginea capitalului depus acolo pînă la ultima centimă, inclusiv ipoteca ce trebuie să înceapă de la etajul al şaselea în sus. De fapt, ultimele patru etaje răspund ambiţiei nemăsurate şi încrederii în bunele rezultate ale acestui gen de negustorie.

Strădania omului sărac care a ajuns scriitor, pictor sau muzician nu poate avea nici o înrîurire asupra unui oraş construit într-o perioadă de luptă acerbă pentru cucerirea puterii economice, care nu se sinchiseşte de estetică şi nici de stadiul de barbarie în care se află. Cincizeci de mii de edificii, care dau în vileag cincizeci de mii de voinţe ursuze, alcătuiesc un oraş inform, un mozaic de suflete care muncesc împotriva unităţii întregului, cosmopolit şi poliglot. Locuinţa se transformă într-o celulă pentru suflete captive, care nu doresc decît emanciparea. Acest vast amestec nu denotă un popor constructor, nu înseamnă atît o necropolă şi un demos, cît o îngrămădire de cărămidă, de fier şi de lemn, fără suflet şi fără unitate. Oraşul este invadat din toate părţile de pampă, moşiile vîndute şi pămîntul bine arendat transformîndu-se în edificii. Acolo, la capătul străzilor, se întîlneşte din nou cerul. Face excepţie zgîrie-norul care se cocoaţă peste împrejurimi ca un berbec în turmă, singura varietate în cadrul acestor construcţii de case fără etaj fiind balustrada, pregătită pentru construirea nivelelor superioare. Acoperişurile nu sînt la aceeaşi înălţime, faţadele nu ău un stil, şi nici materialul nu a căpătat în mod uniform patina vremii. Casele fără etaj au aproape întotdeauna un balcon ca antablament. Balconul unei săli superioare care încă nu există, asemănător patrulaterului de pămînt care se păstrează, pentru vremuri mai bune, în faţa locuinţelor sărace. Proiectul proprietarului merge mai departe decît puterile sale, şi bucata aceasta de etaj pe faţadă, acest balcon spre cer apasă cu greutatea lui

inexistentă. O familie întreagă trudeşte din greu pentru etajul care lipseşte. Cu mîinile şi cu umerii sînt susţinute odăile cerului ; de multe ori, casa se dărîmă mai înainte de a se fi construit aceste odăi. Avem aci un etaj imaginar, un fel de pod, ceva asemănător cărţilor poştale ilustrate ale oraşelor pe care niciodată nu le vom vizita ; este o aspiraţie, dar totodată o groapă în care, pentru a o astupa, se aruncă multe lucruri utile vieţii. E supărătoare înainte de a exista, ca un copil care începe să comande din primele luni de gestaţie ; totul trebuie pus în serviciul lui, trebuie să te supui, să trăieşti în funcţie de el. înseamnă cumpătare, economie, ignoranţă, ostilitate şi, în acelaşi timp, ani care se scurg, himerele unor idealuri, mici greşeli, solide şi regulate ca nişte cărămizi puse peste cioturile pereţilor pentru a astupa cerul cu ziduri care nu există. Se întîmplă ca această dorinţă să se împlinească. Poate că a costat zece sau douăzeci de ani de sacrificii, de robie sub jugul ambiţiei. Capul familiei va fi fericit ; casa lui, în loc să aibă numai parter, va avea şi etaj.

II MARELE SAT

VEST CONTRA EST

Corrales şi Mataderos erau limitele oraşului Buenos Aires, şi acolo se stabileau noii-veniţi de pe ţărmurile Me- diteranei, oamenii de tranziţie. Timp îndelungat, metropola a fost cuprinsă în perimetrul acesta, avînd fluviul în spate ; este perioada de formare, pe care o putem numi în întregime suflet urban. Pînă atunci, oraşul fusese o masă nediferenţiată.

Cu mult în urmă, Buenos Aires era cuprins între fluviu, bulevardele Entre Ríos-Callao şi străzile Independencia şi Viamonte. Acestea formau liniile limitrofe, dincolo de care, casele de ţară, hergheliile şi reşedinţele de vară se întindeau pînă la San José de Flores sau Belgrano, de exemplu, şi de acolo pînă în pampă. Oraşul era concentrat în interiorul acestor limite, pînă cînd, învingînd digul şoselelor pietruite, s-a revărsat peste cîmpurile municipale. Boedo şi Pueyrredón au rămas multă vreme hotare. Configuraţia acestui corp teratologic se schimbă nu numai ca mărime, ci şi ca formă, ca structură, asemeni unui făt ; dar, ajuns la un anumit grad al dezvoltării, suferă o schimbare totală. Jujuy-Pueyrredón însemnau pentru părinţii noştri raza maximă ; mai departe se întindea din nou pampa. Boedo era mahalaua prin care Corrales şi Mataderos

filtrau pampa care intra şi se instala chiar în pragul oraşului. Prin Avenida Alvear, San Juan, Patridos, Montes de Oca, Paseo Colón, Canning, s-au deschis drumuri noi de confluenţă, oraşul extinzîndu-se de fiecare dată tot mai mult, înăuntrul unor limite mai largi, prin introducerea zidăriei de piatră, şi continuînd să se reverse de la un bulevard la altul, prin Triumvirate, prin bulevardul Parral, prin Warnes, prin Cabildo ; creşterea n-a putut fi oprită decît de fluviu. Iar în partea care pînă de curînd se mai numea „partea de jos“ a rămas încrustată o populaţie tipică a ţărmurilor, zeflemitoare şi pestriţă.

Aceste bulevarde şi străzi nu erau numai limite în sensul configuraţiei municipale, al cadastrului şi al terenului viran dintre localităţi ; erau porţiuni mărginaşe, unde se concentra o viaţă caracteristică, cu particularităţile faunei şi florei climatelor de graniţă. Prin acest mijloc de emulaţie se grupau populaţii cu aspecte proprii fiecărei epoci, însă atît ieri cît şi azi, la Boedo sau pe Avenida Alvear, această populaţie rezumă gîndirea întregii străzi cu privire la ceea ce rămîne dincolo de străzi, pe trotuarul pampei.

Pînă la administraţia Alvear, nordul şi sudul oraşului erau asemeni unei surori sărace faţă de una bogată. Apoi sudul proletar începu să se diferenţieze de nordul burghez, pînă cînd nordul n-a mai avut nimic de-a face cu sudul. Incepînd cu Alvear, tot ce este trecut în planul edilitar se construieşte şi se mobilează cu gust; bulevardul omonim este o culme de unde pornesc toate înjghebările urbane. Pentru a adînci şi mai mult prăpastia acestei împărţiri care scoate în relief de o parte frumosul şi de cealaltă parte urîtul, s-a deschis bulevardul de Mayo, trebuind să fie dărîmată o porţiune din clădirea primăriei pentru a uni Piaţa de Mayo cu Piaţa Lorea sau a Con-

gresului, şi Casa Rosada [I] cu Parlamentul ; începînd de atunci, s-a putut privi peste capetele mulţimilor patriotice care circulă pe marea arteră.

Spre vest şi spre sud, pampa rămînea neînvinsă ; construcţiile nu au împins-o dincolo de mahala ; a rămas pitulată, şi peste ea s-a năpustit avalanşa caselor, într-o acţiune de protest.

Acolo s-au stabilit oamenii de la ţară mai mult decît orăşenii. Cumătrul cu fular şi cuţit, care într-o bună zi se va socoti cetăţean al urbei şi va dori să-şi exercite acest drept de cetăţenie, se afirmă ca o fiinţă a graniţei. Pampa era invadată iremediabil, dar omul pampei s-a văzut încolţit de două forţe potrivnice : expansiunea oraşului şi rezistenţa cîmpiei. El a rămas un om al cîmpiei aflat la oraş, iar opera de edificare a trecut pe deasupra lui fără să-l atingă. Paraginei şi maidanului le-a stat în faţă comerţul suburban. Cinematografe, case de mode, cafenele, giuvaer- gerii, debite de tutun unde se vînd cărţi poştale, cărţi de vise şi jocuri de noroc, capătă aspectul unei răzbunări sociale, cînd, în realitate, sînt doar o expansiune etnică. Dovada scrisă, revendicativă a cîmpiei este fularul brodat şi dispreţul pentru gulerul tare. Astăzi această ranchiună a provinciei, a pauc/io-ului şi a metisului din Pa- lermo şi Boedo se manifestă, sub diferite forme, fie prin dughenele care fac concurenţă magazinelor din centru, fie prin şcolile literare care pactizează cu nemulţumiţii de la periferie dezlănţuind un război civil împotriva centrului. Forţele acestea centrifuge, absorbite de oraş, reapar după un lung curs subteran sub forma apărării poetice a nemul- ţumitului şi a proslăvirii practice a guarango-ului[II]. Este mahalaua ridicată împotriva centrului, cîmpia împotriva oraşului, naţionalismul municipal împotriva snobismului. Proclamă, în limba bastardă şi în felul

I **Reşedinţa preşedintelui Republicii Argentina.**

II ***Guarango,*** **mitocan.**

arhaizant al îmbră- căminţii şi al gestului, adevărurile bandei de tîlhari, iar dacă se declară răzvrătit înseamnă că este pentru federalism împotriva unitariştilor.

Boedo este un bulevard larg ca un fluviu pe malurile căruia se aliniază case joase şi cu un aspect pestriţ. S-ar

putea crede că este un bulevard unde în ajun a avut loc o manifestaţie care nu a lăsat urme decît pe faţadele caselor şi pe feţele trecătorilor, de o însufleţire excesivă. în faţa sălilor de cinematograf, pe panouri uriaşe sînt afişate scene din filme ; în spatele afişelor sau în faţa lor, se întîl- nesc grupuri de femei şi copii care savurează cu anticipaţie subiectul filmului şi încearcă să-şi închipuie primej- diile prin care trece eroul principal. în holuri pot fi văzuţi cei dispăruţi, *Ies revenants* h Pietonii se revarsă pe trotuarul larg, în timp ce o sonerie sună necontenit anunţînd că spectacolul va începe în curînd şi că visurile comprimate vor deveni realitate. Toţi aşteaptă cu sufletul la gură. După traversarea multor, foarte multor străzi, cînd ajungi într-o zonă de întuneric, cu porţile închise ermetic, într-o zonă de tăcere, aproape de pampă, nu poţi înţelege luminile vitrinelor, forfota trecătorilor, automobilele, zgomotul necontenit, afişele. Boedo ar dori să fie o Floridă a deşertului urban. Posedă ca atmosferă cîmpenească ceea ce posedă Florida ca atmosferă pariziană ; aceleaşi obiecte, dar de calităţi diferite ; diamantul e de sticlă, aurul e imitaţie. Fără îndoială că Boedo este mai caracteristic pentru Buenos Aires decît Florida, şi ceea ce se petrece acolo e mai uşor de înţeles decît în alte părţi şi pare mai logic, deşi lipsit de sinceritate.

Există multe bulevarde asemănătoare cu Boedo, aşa cum există cartiere asemănătoare cu cel străbătut de acest bulevard. Toate au acest dar de graniţă de care îţi poţi da seama cu uşurinţă privind oamenii şi casele, copacii şi viteza automobilelor. Centrul şi nordul vor să fie Florida, aşa cum sudul dinspre Riachuelo vrea să fie Italia, şi localităţile suburbane pînă la Tigre, Anglia. Cartierele acestea unde pînă nu de mult domnea pampa, cartiere care

au luat naştere nu printr-un document oficial, ci printr-o izbîndă lentă, au o anumită supleţe asemănătoare venelor care pulsează în aparatul circulator. Vechiul şi specificul [I] naţional apar ca elemente noi pe acestea meleaguri, unde se găseşte iarăşi în stare latentă spiritul agresiv al interiorului împotriva metropolei, reînviind vechile litigii încă nerezolvate.

Florida nu va rezista, în anii viitori, înaintării acestor legiuni care mocnesc în cartierele-graniţe ; se va menţine în picioare, făcînd să strălucească lumina felinarelor şi vitrinelor sale, însă va fi mai falsă decît aceste legiuni ce se pregătesc să recupereze un oraş pierdut. Prin textele de tango, prin romanele de calitate dubioasă, prin critica făcută cu bîta, prin dispreţul pentru tot ce e universal şi frumos, aceste legiuni îşi încearcă armele de asalt. Mînui- rea teoriilor estetice de avangardă pentru a azvîrli bombe de gudron dovedeşte că această forţă se naşte pe ascuns în cartierele presărate cu maidane şi că melancolicul visător de dincolo de ziduri pregăteşte revanşa acelui *gaucho* care a pierdut alături de Tejedor bătălia împotriva lui Avellaneda.

Eh GUARANGO

Cu toate că este întîlnit în plin centru, *guarango* este un produs tipic al mahalalelor oraşului.

El guarango se naşte din aceeaşi matrice ca şi cumă- trul, dar dintr-o matrice obosită. Il parafrazează pe fratele mai mare, însă fără izbucnirea îndrăzneaţă cu care acela, întărîtat şi

I **Fantomele (fr.).**

pervers, încearcă un atac mai făţiş împotriva societăţii. *El guarango* se simte la el acasă într-un spaţiu larg, gesturile sale sînt fără reticenţe ; se află într-o perpetuă invazie a locurilor interzise aparţinînd aproapelui. Poate fi ghicit lesne omul glumeţ fără cultură, actorul care improvizează fără geniu, lezat de vreo privaţiune de care este vinovată multă lume. Individul nu este mulţumit de soarta lui, de rolul său autentic, şi caută o compensaţie prin insultarea celorlalţi.

El guarango are nevoie de un teren de desfăşurare mai mare decît al cumătrului şi de un public mai numeros, pentru ca agresiunea sa, sub aspectul glumei stîngace şi sociabile, să aibă succes. Individul este considerat *guarango* numai atunci cînd îşi manifestă proasta creştere şi grosolănia faţă de alţii, atunci cînd acestea sînt puse la cale în holul teatrului, în vagonul de cale ferată, în localul de petrecere.

El guarango calcă regulile de urbanitate, nu şi pe cele sociale. Este nepoliticos, grosolan, lipsit de şlefuiala şi de pervertirea pe care societatea le impune pantomimei omului ; este un compromis, graţie căruia, la fel ca în gluma răutăcioasă, se întrezăreşte o perspectivă interzisă, refuzată. *El guarango* aduce în viaţa omului prins de obicei în angrenajul unui cod de reguli şi de convenienţe morale un suflu paleolitic, o senzaţie neplăcută şi amară de animal sălbatic. Vesteşte că posedă secretul acestui fond obscur al bimanului[1] la care, în ultimă instanţă, poate apela. Ignorant, el interpretează greşit realitatea, seamănă cu un semianalfabet care, pus în faţa unui text, îl poate silabisi, dar nu-1 poate înţelege. Nu intervine făţiş,

1 ***Biman* — cu două mîini. Denumirea ştiinţifică pentru om considerat în evoluţia sa pe scara animală.**

cum face cumătrul, ci de-a curmezişul, ca şi cum ar intra în discuţie fără să i se îngăduie, sau ca şi cum ar fi un musafir nepoftit care totuşi nu se resemnează să rămînă la uşă. Această atitudine trădează o răutate de fiinţă inferioară, care şi-a pierdut cruzimea agresivităţii şi la care imboldul atrofiat se manifestă printr-o mînie firavă şi deloc usturătoare. Este un primitiv care procedează ca şi cum ar cunoaşte regulile civilizaţiei, ca şi cum le-ar respecta şi s-ar sluji de ele pe deplin conştient de sensul lor, dar în fond nu ştie să facă altceva decît să înşele.

Prima sa pornire volitivă, pe care numai Dumnezeu poate s-o judece, este aceea de a ofensa ; dar această intenţie de a jigni se transformă într-o grimasă învăluită în mantia inocenţei. De la felul de a se manifesta în public al acestui *guarango* şi pînă la scrisoarea anonimă şi la apelul telefonic necuviincios este o diferenţă ca între o reprezentaţie şi o repetiţie.

El guarango doreşte să fie un erou, să fie o persoană importantă care să atragă atenţia ; dar, din lipsă de gust, comite greşeală de a-şi face o propagandă lipsită de tact şi care se întoarce împotriva lui. Procedează la fel ca un om important, ca un bogătaş, ca un potentat sau ca un guraliv, însă fără grandoarea, fără banii, fără hotărîrea şi fără elo- cinţa acestora. In principiu la *guarango* există o eclipsă parţială a facultăţii de apreciere ; nu cunoaşte adevăratul sens al oportunităţii, al corectitudinii, al culturii şi al civilizaţiei. Psihologic şi poate chiar clinic, ar putea fi socotit o manifestare stîngace a prepubertăţii prelungite sub forma satisfacţiei de a-i necăji pe cei mari. Răutatea lui insolentă este, în esenţă, puerilă.

El guarango nu este un declasat moral, nici chiar atunci cînd, cu predilecţie, se dedă la ofense care ascund un sens picaresc. Este pur şi simplu un necunoscător al politeţii, al literaturii, al euritmiei, al mimicii, al opulenţei şi, neavînd practica necesară pentru mînuirea abilă a acestor arme dificile, improvizează cu nerusinare. In zeflemi- sirea aproapelui se simte un dispreţ care denotă suferinţa pe care o încearcă din cauza propriei sale inferiorităţi. Zeflemeaua acestui *guarango* este o răzbunare care se ascunde sub aparenţele iresponsabilităţii morale ; o ofensă aruncată de un sărac care atribuie deficitul său moral, bănesc şi intelectual bunăstării celorlalţi. *El guarango* e

precaut pentru ca să nu i se poată critica atitudinea care vrea să treacă drept o jignire adusă ca din nebăgare de seamă. Cel care înfruntă fără frică toate consecinţele este un cumătru. *El guarango* însă trebuie să procedeze astfel, incit intenţia grosolană să decurgă în mod anonim din gesturi şi cuvinte în care adevăratul autor rămîne ascuns în spatele executantului ; trebuie să se dedubleze în aşa fel, incit agresiunea să pară a veni de departe şi oarecum fără voia agresorului. Din această cauză manifestările de proastă creştere ale unui *guarango* nu constituie o notă proastă pentru *guarango* ca persoană, ci pentru familie, cartier, tehnică, pentru întreaga ţară din care provine *guarango;* pentru textul pe care el nu face deeît să-l însoţească în chip de *post-scriptum,* un cabotin mărunt al unei comedii subumane.

Locurile unde se adună un număr mare de oameni constituie scena potrivită pentru această paiaţă, pentru acest *picaro* [1] fără strămoşi. Are întotdeauna nevoie de tovărăşia cuiva, de un apărător, de un martor sau de mai mulţi care să-l înconjoare şi să-l ferească de primejdia unui atac. Un *guarango,* chiar cînd e singur, e un fanfaron. In faţa aceleiaşi primejdii, cumătrul se manifestă brutal şi neînfricat, pe cînd un *guarango* dă înapoi, vrînd să pară inofensiv. Serpentinele de hîrtie şi vorbele dulci sînt loviturile lui de pumnal.

In general un *guarango* adoptă faţă de cel ce se arată gata să riposteze la atac o figură şi o atitudine neutre, absente, de nevinovăţie ; se poate dezvinovăţi făcînd pe ignorantul sau pe distratul. Poate apela la oricare dintre aceste două scuze fără să aducă prejudicii propriei sale persoane, deoarece îşi continuă rolul de farsor. Nu mai apare ca o persoană care se deghizează, ci se confundă cu masca pe care şi-a pus-o. Dezbărat de toate, umblă

permanent mascat şi dobîndeşte datorită simulării o nouă personalitate, lipsită de orice obligaţii şi răspunderi.

La *guarango* se observă o vocaţie carnavalescă; de obicei poartă mască după ce s-a sfîrşit carnavalul, căci, avînd succes în cartierul său, strămută în alt cartier, în zilele de lucru, chipul acestui personaj triumfal, fără mască. Din această cauză, obrazul său are lipsa de pudoare [I]

I ***Picaro,*** **farsor, potlogar.**

a măştii şi este inexpresiv, făcut din cîrpe şi din hârtie ; în argou i se spune : „mască“ şi „obraz de toval“. In ofensele unui *guarango* există, deci, în părţi egale, ceva teatral şi fals şi ceva carnavalesc. Mai bine zis, instinctul acesta festiv într-un moment neprielnic capătă înfăţişarea murdară şi arogantă a zeflemistului latin care nu ezită să recurgă la grimasă şi la tiflă, manifestări de fiinţă ignorantă, stă- pînită de dorinţa de glorie. Mai jos de *guarango* se află omul mărginit.

FLORIDA

1. Strada Florida este o stare sufletească, asemeni unui templu sau unui loc istoric. In interiorul ei poţi gîndi şi privi numai într-un anumit fel ; Florida îşi deschide sufletul cînd ne găsim în mijlocul ei. Aici pătrunzi într-o anumită dispoziţie sufletească, şi sînt zile posomorite cînd nu o putem străbate fără mustrare de cuget. Strada aceasta are o personalitate foarte puternică ; este templu, rit şi dogmă. Aici se umblă mai încet decît pe alte străzi, gândirea devine mai cumpătată ; cugetînd mai adînc, dai la o parte grijile mărunte şi te laşi în voia influenţelor peripatetice.

Pînă în anul 1823, a fost singura stradă pietruită ; obîr- şia sa este deci foarte veche. încă de pe atunci era o stradă curată, pe cînd altele adăposteau gunoaie, formînd acea podea moale care în multe părţi strică asfaltul şi calda- rîmul. Florida şi-a adjudecat astfel un adevărat pelerinaj în orele de promenadă, care mai înainte aparţinea străzii Victoria, unde salonul lui Marcos Sastre [1] prezida viaţa literară. Stradă de librării, de prăvălii şi de magazine de [I]

I ***Marcos Sastre*** **(1809—1887), scriitor Uruguayan,**

mode, unde te poţi îmbrăca englezeşte şi vorbi franţuzeşte ; stradă a pavajului, stradă a modei ; pietrele de pavaj, care aici sînt foarte costisitoare, căci pampa nu are piatră, au făcut posibilă cîndva străbaterea oraşului, şi Florida continuă să fie drumul cel mai umblat pînă astăzi.

Florida este faţada oraşului, şi haina pentru trecător ; e un salon sub cerul liber, unde se alcătuieşte o societate umblînd şi nu făcînd conversaţie. Asta nu înseamnă că lumea care umblă ar trebui neapărat să aibă o ţintă, dar e altceva să te aşezi şi să stai de vorbă. Florida reprezintă doar un salon de urbanitate şi de simpatie, un salon în care nimeni nu se cunoaşte decît în treacăt, şi nici nu apucă să se plictisească. Această stradă goleşte cluburile, deoarece satisface nevoia de societate fără nici o altă exigenţă, satisface elementara nevoie de tovărăşie, dar fără obligaţiile şi fără neplăcerile prieteniei ; este asemenea unui templu care uneşte sufletele şi fiinţele, fără să ceară nimic în schimb. Florida nu este nici măcar sala mare, acea încăpere care dă în stradă şi este căminul argentinianului ; strada nu creează legături de solidaritate între oameni, este doar un bilei de galanterie şi de etalat toaletele. Pe strada Florida defilează toate clasele sociale, fără a se deosebi ca aspect, denotînd bunăstare. Ţi se pretinde doar cunoaşterea ritului şi credinţa în dogmă.

2. Haina se transformă în uniformă de miliţie în care sînt recrutaţi şi bogaţii şi săracii. Pietonii Floridei par nişte cititori de jurnale de mode ; librăria şi magazinul au depăşit astfel pragul şi au invadat trotuarul. Haina capătă aici, la fel ca şi în vitrină, un sens de fetiş. Haina reprezintă persoana şi e *porte bonheur*-ul ei ; dar e mult mai corectă,

autor, printre altele, a unor valoroase descrieri ale deltei fluviului Paraná.

căci nu divulgă cutele şi zbîrciturile care îmbogăţesc fizionomia.

Lipsa de orientare în viaţă, lipsa de hotărîre şi de măsură în gîndire se ascund sub o haină îngrijită, care încetează a mai fi veşmînt, devenind uniformă. Un popor bine îmbrăcat nu este atît un popor care şi-a rezolvat problemele economice, cît un popor care nu are probleme de viaţă interioară, nici zbîrcituri. Un popor corect îmbrăcat poate exista în timpul etnografic al tatuajului, care ar putea fi considerat un echivalent.

Chiar cînd te îmbraci pe credit nu-ţi pui problema preţului, nici a croitorului. îmbrăcămintea este, pentru cei mai mulţi, nu fireasca posibilitate de a putea circula pe străzi, ci o sărbătoare oferită trecătorului cînd iese din casă. A te îngriji peste măsură de îmbrăcăminte, în dauna altor nevoi care pînă la urmă dispar, înseamnă a trăi pentru stradă. Creolii, de pildă, se vede că sînt urmaşii unor oameni care au trăit multe secole în cafenea, acest salon colectiv al săracilor. Haina reprezintă locuinţa pe care o porţi îmbrăcată. A da o asemenea importanţă hainei, făcînd-o să constituie o preocupare fundamentală, în detrimentul altora mult mai umane, înseamnă să trăieşti deghizat. Este cealaltă semnificaţie a străzii Florida : o travestire de lux. Haina trebuie să fie potrivită cu starea noastră economică şi cu felul nostru de a gîndi ; nu trebuie să se potrivească pur şi simplu cu alte haine, trebuie să fie doar, atunci cînd eşti bine îmbrăcat, o reclamă a atelierului de croitorie.

Strada Florida este haina de sărbătoare a oraşului Bue- nos Aires, dar el o întrebuinţează zilnic. Şi asemeni hainei pe care o îmbrăcăm, strada a căpătat o calitate de fetiş, din clipa în care Rivadavia şi Belgrano au voit să transforme obiceiurile noastre pe bază de îmbrăcăminte ; feti-

şismul este religia acestui templu în care se circulă. Un om politic, un profesor sau fiul unui om cu vază nu-şi mai poate schimba îmbrăcămintea fără să-şi anuleze personalitatea, să-şi piardă prozeliţii sau să-şi renege numele de familie. Ei sînt condamnaţi să poarte o anumită haină, sînt transformaţi în paraziţi ai îmbrăcăminţii lor. Dar, pentru că toţi ne îmbrăcăm bine, haina este un element inexpresiv. Bogaţi şi săraci, egali în credinţă, etalăm cu toţii această a doua noastră natură.

Salopeta muncitorului, sacoul de lustrin al funcţionarului, şorţul de pînză subţire al slujnicei au devenit haine profesionale şi sînt întrebuinţate doar în orele de lucru. Odată cu dezbrăcarea salopetei, a sacoului de lustrin şi a şorţului de pînză subţire ia sfîrşit asprul destin, ia sfîr- şit osteneala pentru cîştigarea pîinii. Sînt lepădate ca nişte măşti ale unei ficţiuni, iar haina şi rochia de stradă te poartă în universul unei vieţi multaşteptate, pe care ţi-o doreşti mai sigură decît cealaltă : viaţa de apoi. Pe strada Florida se pătrunde în aceste ore de religie. Dar haina ascunde adevărata faţă a salopetei, a sacoului şi a şorţului ; ascunde în special sărăcia, care e deprimantă şi rămîne închisă în şifonier ; în felul acesta, are loc o deghizare autentică, deoarece falsifică dovada destinului tragic. Dez- brăcînd salopeta şi şorţul, oamenii renunţă la rolul lor adevărat şi ajung să trăiască o iluzie, fascinaţi de splendoarea mulţimii. Astfel a luat naştere teatrul. Figurile comunică prin ficţiunea lor de personaje de teatru, şi iluzia este generală, deoarece toţi cred în ea. Haina ascunde tragedia destinului şi-l înalţă pe protagonist la rangul de visător.

3. Instalîndu-se pe strada Florida, comerciantul atinge o ierarhie ; populaţia care hoinăreşte se consideră stăpîna vitrinelor ce alcătuiesc faţadele

spirituale ale edificiilor. Comerciantul care-şi expune marfa pe Florida posedă materialele visului de stradă şi le expune ca pe nişte icoane ale credinţei. Vitrinele sînt şi ele tot haine : sînt hainele caselor. Vitrinele sînt totul; iar faţadele caselor, chiar ale celor mai urîte din centru, nu se văd. Vitrina nu permite să se vadă faţada. Chiar suprafaţa casei dinspre stradă, faţada, care este partea cea mai importantă a locuinţelor din Buenos Aires, aici cedează prioritatea vitrinei. Edificiile cenuşii, scunde, vechi nu există şi, dacă există, sînt înghiţite de firmele luminoase de la care începe somnul cerului. Nimeni nu priveşte decît pînă la înălţimea capului şi de la punctul acesta în sus, ca pe orice stradă îngustă ; ce se află mai departe nu interesează. Realitatea ajunge doar pînă la înălţimea capetelor descoperite. Faptul că priveşti

fără să ridici ochii în sus conferă lucrurilor privite un aer familiar, într-un spaţiu de sală redus şi intim. Florida este Florida prin faptul că îngustimea ei ne împiedică să facem cîţiva paşi înapoi şi să-i admirăm vitrinele de la o distanţă care ne-ar îngădui să ne desprindem din vraja ficţiunii lor.

4. Ca la cinematograf, se visează la bogăţie şi la dragoste. Luxul vitrinelor, cu bijuterii, cu obiecte artistice, cu mătăsuri, parfumuri, cărţi, aparate de radio, aparate de proiecţie face din Florida galantarul ambianţei noastre. Obiectele acestea sînt deopotrivă ale noastre şi ale comerciantului ; sînt fragmente ale ambiţiei noastre. Adevăratul lor stăpîn etalează toate aceste lucruri pe care noi am dori să le avem ca pe simbolurile unei opulenţe ce sfîrşeşte în risipă, aşa cum se întîmplă şi cu visul. Astfel, strada Florida poate fi asemuită cu cinematograful, prin magia căruia ne adăpostim în palate de multimilionari, în încăperi confortabile de croitorese destoinice, în căsuţe de ţară fără ţînţari şi fără băltoace, şi datorită căruia împărtăşim viaţa pasionantă şi plină de evenimente palpitante a oamenilor de lume şi a regilor industriei, a bandiţilor şi a artiştilor şi găsim la treizeci de ani dragostea pe care o visam în adolescenţă.

Aceste galantare ne mai ajută să obţinem, în visul întruchipat de umbrele de pe ecran, tot ceea ce se află dincolo de posibilităţile şi de destinul nostru în spatele vitrinelor propriu-zise. Tot ceea ce visează noaptea sau în răgazul lăsat de ocupaţiile zilnice acest public, care sa perindă pe stradă în orele de după-amiază şi spre seară, toate visele concretizate în briliante, în femei frumoase, în cărţi celebre, se găsesc acolo, la fel de accesibile ca în povestea cu umbre şi lumini de pe ecran. Acolo se găseşte Jockey Club-ul, care este şi el galantarul

interior al Floridei. Acolo visezi la arborele genealogic al familiei, care anul acesta a dat o mie de metri cubi de lemn, visezi la lîna oilor, al căror preţ a scăzut la Liverpool, visezi la jocul de noroc, care este maşinăria speranţei. Acolo se găsesc barurile la cate visează artiştii, giuvaergeriile şi prăvăliile la care visează femeile, librăriile la care visează scriitorii.

Frumuseţea acestei uriaşe ficţiuni este că toţi doresc să se amăgească fără un folos real, toţi cunoscînd într-un fel secretul şi admiţînd aparenţele, împrumutîndu-le un sens de realitate. Şi chiar dacă cineva gîndeşte, ca la biserică sau ca la teatru, că toate acestea sînt minciuni, nu spune ce crede ; Florida continuă astfel să existe în sufletul credincioşilor.

5. O dată ficţiunea admisă, ca şi în film, ceea ce se în- tîmplă este perfect, logic şi adevărat. Asemeni copiilor care se joacă de-a părinţii, de-a generalii şi de-a bandiţii, fără ca nici unuia să-i treacă prin cap să atragă atenţia celuilalt că nu este prinţ, general sau bandit. Un cuvînt spus cu sinceritate pe această stradă ar putea' distruge iluzia, căci un cuvînt poate avea cîteodată o valoare mai mare decît o sută de ani.

In ultimă instanţă, clipele acestea de tranziţie, asemeni orelor ce se scurg după ieşirea din sala de cinematograf, nu pot şterge efectul produs de film în timpul rulării. Visul acesta de opulenţă, de belşug, de lux, de leafă bună şi de dividende mari, stimulat de faţadele luminoase ale edificiilor, care în realitate nu au alte etaje şi nici nu le simt nevoia, este izvorît din contemplarea unei parcele de realitate, a aceleia care a ajuns să aibă o formă concretă şi pe care am căzut de acord cu toţii să nu o tulburăm şi să nu o supunem vreunui examen.

Pe strada Florida întîlnim ziua de sărbătoare în zilele de lucru, şi starea noastră sufletească este starea ei. Tema discuţiilor este condiţionată de mediu : se vorbeşte despre proiecte, nu despre eşecuri ; se vorbeşte despre ceea ce doreşte strada. Florida este o oglindă concavă, care ne reflectă imaginea mărită a ceea ce gîndim că sîntem sau că vom fi. Ne face să uităm lesne că astăzi nu sîntem nimic şi ne dă încredere în ceea ce nu poate avea sorţi de izbîndă.

Starea sufletească este optimistă, şi aceasta pentru că lumina străzii e mai puternică decît cea de acasă, pentru că lumea nu este duşmănoasă dacă nu umblă în grupuri şi pentru că nimeni nu pare să se gîndească la lucruri reale. Beţia succesului şi a faimei îi întovărăşeşte pe cei care ies din bar şi de la librărie ; dragostea accesibilă apare o dată cu femeile ce ies din magazine. Un suflu de noi posibilităţi adie pentru fiecare dintre cei care intră pe această stradă. Toţi plutesc deasupra realităţii. Chiar şi în şoaptă se spun numai lucruri cuviincioase, de care nu ţi-ar fi ruşine să le spui în gura mare. Pe strada Florida pînă şi conversaţia e bine îmbrăcată. Este suficient să dai colţul venind de pe oricare altă stradă, pentru a observa că aici se vorbeşte despre alte subiecte şi că preocupările încetează de a mai fi vulgare şi devin grandioase, căpătînd o perspectivă îndrăzneaţă. Este o promenadă de giganţi. De mai bine de o sută de ani s-a convenit ca pe Florida să fie aşa. Pe strada aceasta, unde cuvîntul sincer e detestat, s-au născut utopiile care au susţinut atîtea iluzii de bogăţie şi de cultură, din care pînă la' urmă rămîne totuşi ceva. Această comedie cu subiect palpitant, pe care o visăm aici, se montează cu tot luxul scenelor importante, şi la sfîrşit mai rămîne puţin fard de machiaj pe obrazul săracului, care se întoarce acasă

pentru a se întîlni din nou, faţă în faţă, cu realitatea.

NOAPTEA

In orele înserării, Buenos Aires se impregnează de o melancolie bucolică, care, treptat, o dată cu lăsarea întunericului, se transformă în nelinişte. Oraşul nu are altă noapte decît aceea care vine din pampa necuprinsă. Pătrunde prin cartierele suburbane, prin străzile interminabile, asemănătoare somnului care cuprinde mai întîi extremităţile membrelor obosite. Noaptea aceasta e noaptea cîm- piilor, tăcută, adîncă, întunecoasă. Luminile şi zgomotele centrului nu fac parte integrantă din această noapte cîm- penească atît de domoală, ele sînt spasmul menit să o străpungă şi să o risipească. Se împrăştie astfel în lumina felinarelor, a vitrinelor şi a firmelor, dar rămîne atotputernică şi intactă în rest, propagîndu-se la infinit.

Buenos Aires nu are viaţă de noapte ; rămîn deschise, pentru a-i păzi somnul de impecabil burghez, cabaretele şi cafenelele, care scot în evidenţă, prin contrast, somnul în care s-a cufundat restul. Visele şi dorinţele înăbuşite ale acestui somn imens. Lumea se retrage devreme şi rareori face vizite nocturne. Fiecare cămin îşi recapătă izolarea lui ermetică şi, cu ajutorul acestei linişti zodiacale, marele sat îşi revine din înşelătorul zbucium din timpul zilei. La ora douăzeci şi două, noaptea pătrunde în case şi aduce odihnă trupului şi sufletului ; repaos monahal pentru nişte fiinţe care au puţine păcate intelectuale şi morale ; un repaos

purificator, pe care divinitatea îl primeşte ca pe vechile rugăciuni de noapte. Abia acum observi că Buenos Aires este un oraş plin de virtute şi că răutatea lui este aproape inexistentă ; este acea răutate pe care viaţa o impune celor ce trăiesc fără nelinişti intelectuale ; sfîntul somn al animalului obosit ; somnul cimentului, al fierului şi al conştiinţei împăcate cu ea însăşi.

Cafenelele adună sufletele păcătoase ; au acum un salon de dans, într-un spaţiu inutilizabil, şi o mică orchestră care execută tangoul, o muzică de vis. Aceste suflete vor să înceapă o aventură de care se ruşinează ; aici femeile fără ocupaţie păşesc pe drumul calvarului, experimentează profesiunea de femei uşoare.

Cabaretul este o cafenea mai importantă, e un bar în care toţi se tem că vor fi recunoscuţi şi par stînjeniţi, la gîndul că toată lumea ar putea afla că se găsesc acolo.

Se bea şi se dansează cu sîrguinciozitate, fiindcă la cabaret mergi ca să dansezi şi să bei. Aici femeile îndeplinesc

> o sarcină care nu le face plăcere ; îşi cîştigă pîinea dansînd şi bînd. Nu au bărbaţi care să le întreţină, şi viaţa lor e aspră, mai ales dacă au copii de crescut. Femeile nu au motive să fie vesele, iar bărbaţii se distrează cu atît mai puţin. Ei vin, bineînţeles, să se distreze, dar cum vin special pentru asta, totul capătă un aspect de indiferenţă, de lucru cumpărat şi vîndut. Lipsesc femeile cu aptitudini de curtezane, acelea cărora' le face plăcere să fie dorite şi care se bucură, cînd iau contact cu viaţa. Cuvintele şi rîsetele lor sună fals, căci au greşit drumul şi nici una nu şi-a uitat păpuşile, nici n-a renunţat la speranţa unui cămin fericit. Constituie o propagandă vie pentru virtute, şi aproape mai

întotdeauna tînărul lipsit de experienţă ajunge să întrebe ceva nelalocul lui despre viaţa lor particulară, cerînd detalii despre eşecurile trecute. Textul tangoului se învîrteşte în jurul acestor teme nemiloase şi de prost gust. Iată ce sugerează imaginea' acestor fiinţe pe care le vezi dansînd şi cîştigîndu-şi hrana cu roluri de femei-vampir.

Dar nici tînărul nu este pe deplin satisfăcut de asemenea distracţii. Pentru el cabaretul are ceva de cămin, dar şi de lupanar, şi suprapunînd cele două lumi obţine din amestecul lor o impresie jenantă. Un anumit respect, o anumită răceală, un anumit dezgust psihologic, pe care nu-1 poate ascunde, dau clientului bănuiala că dansează cu propria sa soră. Sînt două fiinţe necunoscute care nu par să încerce vreo plăcere că se află alături. Cu toate acestea, nu trebuie să credem că şi-au propus să înfrumuseţeze mediul înconjurător şi să confere castitate comediei. Dragoste, compasiune, pudoare sînt înlocuite de incapacitatea de a accepta cu bărbăţie această realitate aşa cum e ea.

Unii se îmbată şi cad în cealaltă extremitate a melancoliei, devin jignitori şi agresivi. Nu poţi fi vesel fără să nu dovedeşti că ai curaj, că ocupi o funcţie înaltă şi că aceasta e realitatea cea mai importantă, iar beţia, doar un accident. Uneori nu se stîrneşte nici un scandal, protagonistul dovedind suficientă stăpînire de sine şi răbdare ;

în orice caz, însă, rămîne ostil şi primejdios ; e un om care se află în afara petrecerii ce îl înconjoară şi nu e pătruns de semnificaţia ei.

Din această cauză, cabaretul e trist. Chiar omul vesel din fire arată acolo o veselie de cabaret. E lipsit de capacitatea de a se uita pe sine, de a se azvîrli în viaţă aşa cum te-ai azvîrli în apă *;* are pudoarea celui care nu se dezbracă niciodată în faţa

altora şi nu ştie să înoate decît la mică adîncime.

Cît priveşte femeile, ele înţeleg care le este obligaţia şi nu uită că sînt închiriate pentru această comedie de factură vag indecentă. Ele ştiu că dragostea, care este un lucru serios, nu are nimic de-a face cu acest simulacru al desfrîului. Dragostea nu există pentru ele, şi nici pentru ei. Sexul nu are probleme complicate, în afară de cele convenite în mod tacit dintr-o raţiune de loc. Şi unul şi celălalt sînt bastioane autonome, fără vreo legătură tainică şi profundă cu dansul.

In cadrul căminului se păstrează virtutea casnică, dar pe stradă bărbatul rămîne în aşteptare, la pîndă. Femeia care trece la braţul cuiva, al soţului, al tatălui, al iubitului, primeşte în faţă provocarea acestui om al nopţii. Noaptea este ora societăţilor secrete, şi fiecare trecător se comportă ca un membru al sectei celor care nu se culcă la ora zece. Din această cauză, la fiecare bărbat de care se loveşte, femeia care merge la braţul altui bărbat observă agresivitatea, stăpînită cu mari sforţări, a unei mojicii sau a unei atingeri intenţionate. Nu pentru că acest trecător ar fi vreun faun sau ar face parte dintr-o şleahtă, ci pentru că nu poate trece fără să demonstreze că este măcar tot atît de bărbat ca şi soţul sau iubitul care o însoţeşte pe femeie, îşi închipuie că nu poate trece în tăcere, dînd dovadă de respect, fără ca aceasta să nu însemne că renunţă la un drept care-i aparţine, dreptul de condominiu asupra femeii.

Străzile oraşului Buenos Aires sînt ostile, fiindcă noaptea oraşului este noaptea cîmpiei ; cîmpia îl invadează, lu-

crurile iau aspectul întunericului, şi omul se simte lipsit de apărare. Femeile cinstite, care se retrag devreme acasă, arată că cele ce rămîn la ore tîrzii

pe stradă nu sînt la fel cu ele. Uşile deschise proclamă castitatea uşilor închise. Bărbaţii, dacă ies, îşi lasă acasă soţiile şi se întîl- nesc cu iubitele. Iar iubitele — crede omul nopţii — aparţin într-o oarecare măsură tuturor.

Trecătorul are un suflet de sălbatic, care se înfierbîntă în noaptea aceasta cu bilioane de ani mai tînără decît prima casă înălţată în oraş. Treptat, în felul acesta' a prins contur viaţa de noapte. Pentru a evita orice responsabilitate, dacă întrece măsura, poate simula că a băut prea mult sau că este vesel. Două explicaţii uşor de acceptat.

Tangoul, muzica de noapte, întristează aceste locuri de distracţie, deoarece aduce în ritmul său reminiscenţe ale trecutului abject şi glasurile sufocate ale atâtor existenţe ratate. Tangoul s-a născut după ziua' de muncă a negrului rupt de pământul său şi adus pe plantaţiile de tutun, zahăr şi cafea. In cadenţele sale ascunde tristeţea sclaviei şi voinţa de a îngropa în propriul său trup dorinţa de evadare, trans- formînd-o în plăcere.

TANGOUL

Este dansul care pune în acţiune trupul de la şold în jos. De la brîu în sus corpul nu dansează, ci rămîne rigid, ca şi cum picioarele, trezite dintr-o dată, ar purta într-o îmbrăţişare două corpuri adormite. Caracteristica sa, la fel ca la o căsnicie, este integrarea în cotidian, sociabilitatea şi absenţa emoţiilor.

Lipsit de expresie, monoton, cu un ritm stilizat cerînd contopirea perechii, acest dans, spre deosebire de altele, deşi are un limbaj plastic atît de

sugestiv, nu posedă o

semnificaţie menită să vorbească simţurilor, sau care, evo- cînd bucurie, entuziasm, admiraţie sau dorinţă, ar putea suscita emoţii deosebite în sufletul spectatorului. Tangoul este un dans lipsit de suflu, un dans pentru automate, pentru persoane care au renunţat la complicaţiile vieţii spirituale şi se refugiază în vis. Este detaşarea. Dans al pesimismului, al chinului tuturor membrelor ; dans al nesfîr- şitelor cîmpii mereu aceleaşi şi al unei rase istovite, subjugate, care le străbate, fără nici o ţintă şi fără un destin propriu, în eternitatea prezentului ce se repetă. Melancolia dansului provine din această repetare, din acest contrast, din imaginea celor două trupuri făcute pentru a se mişca liber şi aflate acum sub semnul fatidicului mers greoi şi mecanic al cornutelor mari ; suferinţa pe care ţi-o produc caii tineri înhămaţi la cabestan.

înainte vreme, cînd tangoul era dansat în suburbii şi nu căpătase încă amprenta urbei, avea cîteva figuri care-i îngăduiau dansatorului să strălucească într-o oarecare măsură prin abilitatea sa ; avea o contribuţie originală, improviza mişcarea piciorului şi a şoldului, o anumită tro- păială, mişcări rapide şi întrerupte brusc, paşi de dans spaniol şi mai ales acest şiretlic prin care coapsa femeii, ingenios păcălită, se lipea în toată lungimea ei de coapsa puternică, rigidă a bărbatului.

Pe atunci tangoul era la mare cinste în oasele de toleranţă şi se limita la melodie ; era o muzică lascivă, pur- tînd intr-insa textul care va apărea abia peste cîţiva ani, atunci cînd din rîndul mulţimilor care l-au savurat atît de mult s-a ridicat un poet. Acordurile se auzeau în noapte, la marginea oraşelor, scăpate, ca un abur, din lupanar, prin storurile veşnic trase, şi se pierdeau pe cîmp ori se risipeau pe străzile pustii, ducînd cu ele o boare de păcat, rezonanţe ale unei lumi interzise, de dincolo

de ziduri. După aceea, tangoul a început să dea tîrcoale străzilor, adus de caterinca cerşetorului şi încercînd să capete drept de cetăţenie. Se infiltra pe ascuns într-o lume care-i inter-

zicea accesul. In felul acesta, asemănător tragediei care circula în căsuţele teatrului ambulant, a sosit în oraşe travestit, reuşind să pătrundă victorios în saloane şi în cămine. Venea din suburbii, şi în suburbii ajunsese din lupanar, unde îşi trăise viaţa sa firească, zilele lui de glorie, unde ritmul sincopat avea o semnificaţie precisă, unde notele prelungite prin gîtlejul orgii produceau un leşin erotic, împreună cu parfumul ieftin, cu căldura trupurilor obosite • şi cu vaporii de alcool, acordurile se diluau în atmosferă.

Dansul „policandrului“, alunecos, lubric, dansat cu unduiri curtenitoare, cu mişcări sacadate şi cu paşi de dans spaniol, introducea în atmosfera obişnuită farmecul unei acţiuni „conspirative“. Tot ce îi conferea o personalitate distinctă, un catacter propriu, s-a pierdut ; în schimb, a apărut versul, pentru a adăposti, ca în drama satirică, după tragedie, elementul falie, ritual. încă şi astăzi, textul îi dezvăluie obîrşia. în el se vorbeşte de femeia decăzută, de ticăloşie, de adulter, de părăsire, de concubinaj, de prostituţie sentimentală : de dispreţ şi de tînguiri. Tînăra cea mai neprihănită ţine şi astăzi în scrinul ei această zdreanţă care a fost purtată mai înainte de o femeie uşoară. Gura nevinovată cîntă, ignorînd ce exprimă cuvintele, această tînguire a femeii decăzute, fără să-i aducă izbăvirea. în vocea ei răsună umilirea femeii.

Abia acum însă, cu ritmul său lent, cu paşii tîrşîiţi, ca mersul unui bou care paşte, tangoul capătă expresia sa cea mai exactă : lipsa de expresie. S-ar părea că senzualitatea a anihilat graţia mişcărilor, şi dansatorul are întipărită pe chip seriozitatea actului procreaţiei. Tangoul a determinat această seriozitate a împreunării, deoarece zămislirea pare să se facă fără nici o

plăcere. Privit astfel, este dansul cel mai înapoiat dintre toate, dansul care epuizează gestul ; pe cînd celelalte îl vestesc. De la mijloc în jos, totul aparţine domeniului vieţii vegetative. La un moment dat un picior rămîne nemişcat şi celălalt simulează pasul înainte
şi înapoi. Este clipa în care perechea rămîne nehotărîtă, ca o vacă ce priveşte cînd în stînga, cînd în dreapta, cînd înapoi, cu elementara sa facultate de gîndire şi de acţiune în suspensie. Apoi, după această nehotărîre, tangoul îşi reia propriul său pas, mereu acelaşi, lent, obosit.

Stilizat astfel şi redus la simplitatea unei tînguieli, care constă în modularea unei singure note, ce se subţiază sau se îngroaşă sub apăsarea unui deget alunecînd pe o coardă, tangoul are ceva din geamătul stins şi tulburător al spasmului. Să nu căutăm în el nici muzica, nici dansul ; aci sînt două simulacre, ce nu posedă varietatea şi vioiciunea mişcărilor gimnastice ale altor dansuri ; excitaţia nu ia naştere prin contactul întîmplător al trupurilor. In timpul tangoului trupurile sînt unite şi la fel ca la împreunarea insectelor, nemişcate, lipite. Dar înflăcărarea trupurilor unite în felul acesta se stinge după cîţiva paşi ; nu există nici o atingere prelungită, nici o împurpurare şi nimic neaşteptat în acest contact ; este doar contactul convenit, aranjat de mai înainte, în acest pact al tangoului. Nu este vorba de rezistenţa care precede posesia, de îndoieli, de reticenţe ; tangoul anunţă posesiunea stabilită şi plătită dinainte cu certitudinea săvîrşirii unui act legal. Mai degrabă decît logodna, simbolizează concubinajul care nu scandalizează normele sociale.

Tangoul nu are distincţia pe care o găsim în structura altor dansuri atît de curtenitoare. Parcă

nu dansează un bărbat şi o femeie, aşa cum se vedea limpede la dansurile vechi, în care partenerii îşi păstrează caracteristicile proprii şi, pe lîngă aceasta, o oarecare distanţă între ei. La tangou sexele sînt egale ; nimic nu este necunoscut, totul e fără surprize probabile, fără curiozitatea primelor întîl- niri : ca' o veche posedare.

Dansul perechilor poate fi excitant, senzual, un „transfer“ freudian ; spre deosebire de alte dansuri, tangoul este însăşi actul, fără prefăcătorie, fără nevinovăţie, fără nevroză. Este, dacă vreţi, un act solitar. Muzica sa tînguitoare la *bandoneón* [I] are ceva din rumegarea cornutelor, iar acest instrument, care i se potriveşte de minune, are ceva dintr-un muget. Faza a doua a stilizării tangoului, cînd este redus la schema sa cea mai pură şi la înţelesul cel mai simplu, se datorează găsirii instrumentului potrivit : *bandoneonul,* înlocuitor portativ al aristonului şi al orgii.

Din alt punct de vedere, pentru femeie, tangoul este un dans umilitor ; o vedem în braţele unui bărbat care nu o conduce, care nu-i cere să-i ghicească intenţiile, să cedeze dorinţei lui. Este umilitor, fiindcă bărbatul, tot atît de pasiv ca şi ea, pare la rîndul lui lipsit de iniţiativă. In aproape toate dansurile, bărbatul indică mişcarea şi, în anumite momente, ai impresia că femeia este ridicată în sus, e invitată să zboare şi i se dă posibilitatea unei fugi. Aici însă bărbatul şi femeia acţionează în mod egal; amîn- doi se mişcă sub impulsul unei singure voinţe, ca şi cum *y* această voinţă ar fi jumătăţile unui întreg cu care sînt înzestraţi fiecare dintre ei. Tangoul este lipsit de iniţiativă, de inteligenţă, semănînd cu un mers în timpul căruia respiraţia devine sacadată. Are, într-adevăr, ceva din izocro- nia circulaţiei, din actul mecanic prin excelenţă.

I **Instrument muzical asemănător acordeonului.**

Este un dans în care nu intră în joc voinţa, un dans lipsit de dorinţe, de surprize, de elan. Femeia pare să îndeplinească un act plicticos sau lipsit de sens pentru ea, un act în care nu găseşte nici o plăcere. Nimic din mişcările dansatoarei nu evocă graţia, fragilitatea, neastîmpărul, timiditatea. Este un trup lipsit de viaţă, care parcă nu simte şi nu se teme. Supusă, greoaie, cu pas de catîr, merge într-o singură direcţie, drept înainte, ca un animal împovărat. Nu se teme pentru ea ; nu ai impresia că voinţa ei e dominată la fiecare pas de partenerul care o conduce poruncitor. Cedează conştient, a acceptat să se supună. Din această cauză cel care o vede dansînd nu simte imboldul de a o smulge din braţele partenerului ; nu este dorită şi nu-i simţim aproape deloc corpul cînd dansează, cu toate că este anastomo- zat de trupul partenerului. Cei doi dansatori îşi aparţin şi sînt o singură fiinţă. Nu ne putem asuma deci nici măcar rolul partenerului. A o dori ar însemna să înfăptuieşte un adulter. Tangoul îndeplineşte un rit obositor şi lipsit de valoare estetică, un act al vieţii conjugale, acela de a te supune împreunării, şi altul, al vieţii cotidiene, acela de a umbla.

Pe de altă parte, se observă că femeia formează un tot cu partenerul ei, şi dacă i-ai răpi-o, ea ar păstra amprenta lui, aşa cum soţia răpită păstrează urmele soţului. Amîn- doi formează un singur corp cu patru picioare, care se mişcă monoton, conduse de o singură voinţă, torsurile ră- mînînd imobile ; un corp din care gîndirea e absentă, un corp lăsat în voia cadenţei muzicale, care sună, guturală şi îndepărtată, exprimînd instinctul de orientare şi de afecţiune. Acest instinct vag, transformat în muzică, îi tîrăşte cu el.

Nici o altă muzică nu se pretează ca tangoul la

visare. Pătrunde adine în suflet şi pune stăpînire pe întreaga fiinţă, ca un narcotic. In cadenţa lui, gîndirea se opreşte şi lasă sufletul să plutească lin, ca ceaţa peste cîmpie. Mişcările nu trebuie create, ele se nasc automat din această muzică, pe care o porţi în adîncul fiinţei tale. Voinţa, asemeni contururilor obiectelor, rămîne pierdută în ceaţă, iar sufletul este o cîmpie întinsă. Foarte vag, femeia îşi acompaniază partenerul într-o alunecare aproape nearticulată. Este farmecul acestui dans, în sensul său sentimental : abolirea voinţei, o stare în care rămîn treze numai simţurile profunde ale. vieţii vegetative şi senzitive, prielnică stării de spirit a asfinţitului pe o păşune, tristeţii nedefinite pe care o vedem în ochii animalului satisfăcut. O dată dansul sfîrşit, femeia nu poate uita acest a'ct rece, prin care a fost posedată ca o moluscă, într-o împreunare reciprocă. Rămîne plutind peste corpul ei un suflu de nelinişte, de

păcat; ceva lipicios şi vîscos, ca un ecou al mişcărilor prin care s-a lăsat în voia unui vis trivial. Deoarece n-a fost posedată de un demon, ci de propria ei singurătate.

CARNAVAL ŞI TRISTEŢE

Pentru a studia ceea ce s-a numit tristeţea creolă (o stare sufletească foarte complexă, care, fără îndoială, cuprinde nostalgia ca o epizootie şi, tot fără îndoială, adevărata tristeţe omenească), trebuie să înţelegem mai întîi carnavalul. Carnavalul este sărbătoarea tristeţii sudamericane.

Centrul psihologic nu este situat în tristeţe, ci mai curînd în nevoia de bucurie. Este atît de mohorît tot ce datorăm trecutului, începînd cu culorile veşmintelor şi sfîrşind cu plăcerile vieţii, şi noul a acoperit atît de repede aceste dărîmături încă în picioare, încît setea de bucurie este o mişcare potenţială gata să se reverse imediat ce întîl- neşte condiţii favorabile. Se poate spune că înclinarea pe care o simt sufletele posomorite pentru exploziile bucuriei, la fel ca la cîinii înlănţuiţi care sînt lăsaţi liberi în orele înserării, este o lege universală. Această nevoie stringentă de a scăpa de jugul cenuşiu al unei lumi împilatoare, prin care circulă curente magnetice de indiferenţă şi de neîncredere, îi îndeamnă pe orăşeni, îndeosebi în ceasul înserării, să se lase cuprinşi de veselie. Se caută motive de petrecere şi pretexte pentru buna dispoziţie ; aşa se explică faptul că iau naştere, indiferent care ar fi pretextul, atitudinile de proastă creştere, teama de ridicol, defilările cu afişe şi pancarte. De aici şi

faptul că orice sărbătoare populară ia un aspect carnavalesc. Această bucurie însă nu este totală ; este numai o plăcere pe care nu vor s-o arate în toată goliciunea ei, este sentimentul unui popor care nu a stabilit relaţii sexuale cinstite cu femeia, nu ştie să se facă

părtaş la plăcerea ei, şi din această cauză caută larma ; iată adevăratul nucleu al tristeţii, ceea ce în calendar se numeşte Carnaval şi care constituie, de fapt, un tratament de psihanaliză.

Bucuria care se dezlănţuie cu ocazii atît de diverse este aprigă, disperată, ostilă. Carnavalul este lipsit de bună- cuviinţă şi de cîntece ; are nevoie de stradă, de mulţime, de beţia blidului urban ; şi aceasta pentru că tot restul anului e trist şi slugarnic. Necesitatea organică de a rîde şi de a te bucura, refulată din pricina acestei existenţe acaparate de probleme prea serioase pentru adevărata noastră stare socială, la care se adaugă tristeţea provenită din nenumăratele obligaţii rigide cărora nu le putem face faţă, se răzvrăteşte zgomotos împotriva seriozităţii însăşi, atît de nefireşti, a vieţii zilnice. Tristeţea argentiniană, care este apanajul atît al filozofilor, cît şi al oamenilor celor mai neevoluaţi, îl învăluie permanent pe om, este hrana lui. Veselia argentiniană, însă, cere să fie studiată, căci se dovedeşte a fi cheia umorului sumbru, de pe bulevarde, de la festivalurile patriotice, politice şi sportive, de la picnic-urile şi teatrul de agresiune nemiloasă şi fără duioşie. Carnavalul, ca sărbătoare a impersonalităţii şi a anonimatului, a oprimaţilor şi a nemulţumiţilor, este starea alotropică a tristeţii, imitarea ei, masca ei.

In interiorul ţării, de foarte multă vreme, carnavalul a fost adoptat cu încîntare şi de indigen, de omul sălbatic, care de obicei umblă gol. El a fost atras imediat de posibilităţile de deghizare pe care carnavalul culorilor, al ornamentelor şi al zgomotelor le oferă : veşmintele năstruşnice ale albului, ale omului îmbrăcat. La început împrumută de la cei veniţi din afară veşmîntul pompos (arme, haine multicolore, mărgele, panaşe) ; la acestea se

adaugă penele şi alcoolul, înălţînd la un plan de ficţiune absurdă realitatea umilitoare şi aspră. Adevărurile amare erau închise ermetic ; alcoolul şi culoarea însemnau desfrîu şi veselie ; într-un cuvînt, contrariul realităţii. De atunci înainte nu

s-a mai schimbat esenţa. Catolicismul a unit astfel Cîşle- gile cu Săptămîna Patimilor, aşa cum Dionysos a unit tragedia cu comedia. Liturghie şi teatru.

Lugones [I] descrie un carnaval în La Rioja. Nouă persoane mascate, călărind un măgar, traversează oraşele cîn- tînd şi produc un vacarm de nedescris, spărgînd băşici. Inimi pline cu sînge sînt întrebuinţate ca nişte bombe de apă, care se pot azvîrli. Acestea toate se întîmplau la puţin timp după ce farmacistul Cranwell lansase pe piaţa din Buenos Aires primele flacoane cu apă de colonie.

Carnavalul şi teatrul înseamnă unul şi acelaşi lucru, şi renasc ori de cîte ori sînt uitate, constituind forme ale vieţii opuse muncii, chibzuinţei, logicii, cinstei. Totul face să triumfe forţele care au la bază lenea, nebunia, bucuria, nerozia, senzualitatea. Teatrul, pe de altă parte, îşi dovedeşte utilitatea prin ceea ce trebuia să se întîmple, dar n-a fost să fie. Este răzbunarea unei alte linii de conduită, care s-a pierdut pentru totdeauna o dată cu îndreptarea vieţii pe alte făgaşuri. Idealurile umane ce nu au putut fi biruite, înţelegerea profundă a destinului, emoţia în faţa virtuţii, frumuseţii şi durerii, sînt reprezentate pe scenă, reduse la un joc al actorilor, care întruchipează simulacrul interzis al celor ce ar fi trebuit să fie şi nu au putut fi. Teatrul este reprezentarea triumfătoare a lucrurilor care au fost înfrînte, este reînvierea celor ce-au murit definitiv în suflet, este revanşa absurdului care avea o fărîmă de dreptate, emanciparea de cîteva zile care-i îngăduia sclavului lui Horaţiu să spună adevăruri mult timp tăinuite. Ca şi visul, este teatrul faptelor reprimate în decursul luptelor în care cei puternici au impus celor slabi regula jocului.

Un popor cu un profund simţ al teatrului, un

I ***Leopoldo Lugones*** **(1874—1938), scriitor argentinian, principalul reprezentant al modernismului.**

popor nemulţumit de destinul său, un popor care visează intens la eroism, la sfinţenie şi la sănătate, este un popor teatral a cărui amprentă dureroasă poate fi recunoscută în toate

sărbătorile. Carnavalul este sărbătoarea tipică pentru popoarele latine, o varietate mendeliană- obţinută prin altoirea caprei cu viţa de vie. Fenomenul sexual sufocat furnizează materia primă pentru această combustie ; orgoliul învins, aspiraţia limitată de către propria-i ignoranţă şi de către însăşi imposibilitatea împlinirii. Orgie a jigniţilor şi a sclavilor, viaţă, teatru şi carnaval se înlănţuie şi se amestecă nediferenţiat. Teatrul nostru, ca scenă a acestei vieţi întunecate în ce are mai secret, este carnavalesc şi tragic. Preia din carnaval unele teme şi tipuri; alteori oferă el teme carnavalului. Insă carnavalul şi teatrul se armonizează cu viaţa reală, serioasă, din zilele lucrătoare, şi din cauza aceasta Cîşlegile sînt sărbătoare naţională, iar teatrul un spectacol dat de public în avanscenă pentru actorii rămaşi fără loc. Reflectînd aceste tipuri caricaturale, dionisiace, reflectă adevărul : o farsă, transformîndu-se în judecată orală, în care realitatea se metamorfozează în ofensă, fără a lăsa să pară ceea ce este. Atena poate fi cunoscută din piesa lui Aristofan *Cavalerii;* viaţa argenti- niană poate fi cunoscută din farsele care oglindesc un sector întreg al realităţii, un sector dispreţuit ce nu poate fi batjocorit altfel. Ar fi interesant să se verifice în ce măsură, prin inversiune sau transfuzie, viaţa străzii se desfăşoară în funcţie de viaţa fictivă a scenei, şi pînă unde lumea trăieşte parodiind ceea ce vede pe scenă. In teatru este mai mult carnaval decît în viaţă, iar în carnaval, mai multă viaţă decît în teatru ; însă de-a lungul acestor trei etape una şi aceeaşi persoană tristă, nemulţumită de destinul ei, incapabilă de generozitate, confundă sărbătorile anuale şi săptămînale cu comedia din zilele de lucru. O bucurie intensă, o situaţie neobişnuită, în oare sînt în joc interese grave, îl fac pe argentinian să cadă într-o transă teatrală. Buenos Aires posedă doar o singură înfăţişare pentru toate sărbătorile

populare : aceeaşi pe care o are în timpul revoluţiilor şi la reîntoarcerea din vacanţele cîmpeneşti. Nici municipalitatea nu are mai mult decît un singur mod de

a ilumina Avenida şi Plaza de Mayo, care este şopronul ei ; aprinde felinarele şi încropeşte o tribună. E suficient să schimbi feţele groteşti cu numele eroilor ; montajul, cadrul sărbătorilor, este acelaşi ; lipsesc doar serpentinele. Trecătorul gură-cască merge la mitinguri, se plimbă pe bulevard şi participă la procesiunile religioase şi la manifestaţia de 9 iulie [I] în starea sufletească a aceluia care vrea să se distreze fără să aibă experienţa şi antrenamentul bucuriei. La cele trei solemnităţi arborează acelaşi gen de veselie ahtiată, aşa cum acasă, la birou şi la cafenea îmbracă aceeaşi haină. Ce-i drept, vremurile se schimbă, dar nu şi sufletele. Chiar la înmormîntări există ceva dintr-o reprezentaţie teatrală, şi comicul reiese din neprevăzutul părţii lugubre a subconştientului ; rîsul este nepotrivit în momentele patetice. Acest simţ al ridicolului, atît de ascuţit şi de răspîndit, poate fi simţul care supraveghează acţiunile pe care dorim să le înfăptuim. Tot ce ar putea părea tendinţă spre umor, neîncredere de critic aflat în expectativă, este de fapt poziţia unică în faţa situaţiilor care cer o impostaţie specială.

Aceeaşi tehnică a anecdotei şi a vorbei de duh, tehnica şugubăţului nostru ignorant, care este *el guarango,* reprezintă stîngăcia unei grupe de cartier în care toţi imită pe primul actor. Frazele ingenioase de pe bulevarde circulă uneori ani în şir. Latinii au moştenit aceasta de la farsă, slavii şi germanii de la teatrul de idei ; Ia noi comicul trădează o tragedie foarte adîncă ; foarte naturală, foarte semnificativă pentru destinul neamului nostru, asemeni unei măşti de tul ce acoperă obrazul.

In acest carnaval de fiecare zi, ce explodează cu ocazia sărbătorilor sale importante, este posomorit,

I **Ziua Independenţei.**

agresiv, ca o zi de lucru. Forţele îndelung stăpînite se răspîndesc acum peste tot ; nu e o ordine întîmplătoare, ci un caracter. Sîn- tem teatrali prin temperament şi nu ne putem juca cu glu-

ma, aşa cum nu ne putem juca cu dragostea. Carnavalul nostru se împotriveşte întotdeauna la ceva. Sarmiento povesteşte că în provincie un biet om mascat a fost ars de viu, dîndu-i-se foc costumului. L-au lăsat să fie mistuit de flăcări într-o larmă de nedescris, iar după aceea l-au înmormîntat fără ca patronul *pulperiei*[1] să fi putut denunţa crima. Acum vreo douăzeci de ani, pe strada Defensa, un cetăţean care se întorcea acasă prost dispus fiindcă nu reuşea să atragă atenţia s-a hotărît să se distreze şi în acelaşi timp să-i distreze şi pe ceilalţi. S-a mascat cu serpentine : s-a acoperit din cap pînă-n picioare cu serpentine. Atunci cineva a azvîrlit un chibrit aprins, şi bietul om, văzînd că hainele încep să ardă, a luat-o disperat la fugă pînă cînd a murit carbonizat. Acelaşi joc de acum o sută de ani, care mai înainte avea loc în provincie, se petrece acum aici, în oraş.

Partea senzuală capătă, de asemenea, note de violenţă şi de ostentaţie. Nu tainica necesitate de a iubi îi îndeamnă pe cei mascaţi la gluma obscenă, la contacul pelvian, la plăcerea senzualităţii ; la fel ca într^un compliment şi într-o frază ingenioasă, apare şi aici ura, care, dedesubtul politeţii, ascunde intenţia de a răni.

Carnavalul nostru nu are cîntece, are insulte. Nu se glumeşte cu flacoane de parfum, nici cu flori ; nu-şi fac apariţia snoavele, nici nu se încheie cununii la jocuri ; serpentina pe care o azvârli ca pe un dar binevoitor aminteşte de piatra care-şi nimereşte ţinta. Totul e grotesc şi serios, ofensiv şi lubric, încărcat de tristeţea de a nu fi putut obţine lucrul dorit. -

---

1 ***Pulperie,*** **băcănie în care se vînd şi articole de mercerie.**

III ORAŞUL INDIGEN

ÎN TREACÂT

Cei care ne-au populat n-au avut un cămin ; erau un popor vechi şi locuiau în case de piatră ; dar în interiorul lor nu era loc şi pentru un ideal. Idealul putea fi găsit în biserică şi la Curte. Tatăl nu era *pater familias,* îşi exercita autoritatea asupra alor săi ca seniorul asupra vasalilor. Femeia şi copiii erau mîndria şi victimele sale. Numai Dumnezeu şi regele erau deasupra lui, erau mai puternici decît el; proprietatea semăna în interior cu o mînăstire. Cînd au fost obligaţi să-şi construiască aici o casă nouă, au organizat în aşa fel camerele încît să închidă în fiecare cub de ziduri drama celui care locuia într-însul, după rolul pe care-1 îndeplinea : femeia, copiii, slugile. Salonul a fost locul de primire, unde se stătea de vorbă în anumite zile, după un anumit ceremonial. Niciodată, de atunci încoace, nu s-a mai modificat aranjamentul salonului, al dormitoarelor, al sufrageriei şi al camerelor de serviri, nici sufletele nu şi-au reînnoit obiceiurile. Casa era o redută pentru odihnă, şi în interiorul unui cosmos atît de variabil nu se putea consolida nici un ideal statornic. Materialele ce se întrebuinţau, de preferinţă argila, paiele, lemnul şi zincul, erau elemente corelate cu sufletul locuitorului. Astăzi, aceste reliefuri au fost

întrucâtva consolidate şi din precare au devenit numai trecătoare. Locuitorii au făcut ca edificiul să fie nestabil. Căminul, alcătuit din două fiinţe care

pînă în ziua cînd şi-au unit vieţile au urmat drumuri diferite, cu sînge diferit, cu gusturi diferite, dă naştere unei noi fiinţe, care se deosebeşte de celelalte două. Viaţa pretinde atît bărbatului cit şi femeii sacrificii enorme. Ei trebuie să se acomodeze exigenţelor luptei, lăsînd deoparte foarte vechi instincte, aşa cum atunci cînd nu există piatră trebuie să-ţi construieşti casa din argilă. învăţătura pe care o tragem din viaţa de toate zilele ne înclină spre destrămare, spre schimbare. Munca la cîmp a obişnuit omul cu teribila nevoie de a distruge căminul şi de a schimba locul, aşezîndu-se cînd aici, cînd dincolo. In oraşele de pe cîmpie, ca bunăoară Montevideo, Buenos Aires ori Santa Fe, locuinţele acestea, la început făcute din piele, au servit mai degrabă de adăpost decît de case confortabile. Dragostea, şi ea'întîmplătoare, rătăcea în timpul nopţii ca o nălucă în jurul culcuşurilor. Dragostea din casele cu pereţi trainici este şi ea mai durabilă, mai serioasă decît cea din bordeie, în bordeie, dragostea se aseamănă unei îmbrăţişări de bordel; cere pentru sine eternitatea lumii care o înconjoară, ca şi cum specia însăşi ar trebui să vieţuiască în cămin.

Niciodată nu ne trece prin gînd că am putea muri în- tr-o casă pe care o ocupăm doar în treacăt, aşa cum nu putem concepe că am putea muri în timpul unei călătorii. Dar faptul că ne considerăm în trecere în propria noastră casă şi groaza că moartea ar putea să nu ne găsească la locul nostru dovedesc, o dată mai mult, că o casă nu este privită ca un mormînt, cu trăsăturile sale definitive şi eterne. Pereţii de cărămidă durează mai puţin decît noi. Ii vom vedea cu bucurie dărîmîndu-se, amintindu-ne că sîn- tem fiinţe fragile şi trecătoare. Mobilele cu care ne aranjăm interiorul urmează schimbările modei, îmbătrînesc repede şi le privim cu

indiferenţă pînă cînd într-o bună zi le înlocuim cu altele la fel de perimate. Ne dau forţă pentru a ieşi din nou în stradă, dar nu ne creează o ambianţă familiară. Ne sînt utile numai atunci cînd sîntem obosiţi. Chiar

dacă locuinţa ne aparţine şi căutăm s-o împodobim pentru totdeauna, mobilele nu pot să fixeze tot ce în noi e trecător. Mîine ni s-ar putea schimba soarta şi am putea da cu totul altă configuraţie locuinţei, pentru a o face să se potrivească mai bine cu *habitat*-ul sufletului ; în chipul acesta, nu ni se va mai părea că e aceeaşi casă, iar noi vom fi complet schimbaţi. De fapt, sîntem mereu în aşteptarea acestei schimbări, şi tot aşteptînd îmbă- trînim şi murim. Cu nevasta şi copiii se întîmplă acelaşi lucru ; au apărut dintr-o dată, şi îşi au planurile şi ursita lor. Dar nici nevasta, nici copiii nu par să fie ai noştri pentru eternitate, aici unde totul este doar pentru ziua de azi.

SCHEMA CASEI

Biata casă veche este întocmită ca acum o sută cincizeci de ani. Structura ei nu a suferit schimbări, deoarece se supune unor raţiuni vitale şi organice, pe potriva structurii ce se manifestă în viaţa celor care stau în ea. Distribuirea camerelor corespunde nevoilor familiei, simţului de confort şi obiceiurilor ei. Aşezarea camerelor în şir are în acelaşi timp caracteristici de închisoare şi de mînăstire ; sînt celule independente, chiar dacă între ele comunică prin uşi interioare. Străbătîndu-le, ajungem într-o direcţie pînă la coteţul de găini, privată şi bucătărie ; în cealaltă direcţie, pînă la salonul de primire. Camerele nu au decît un contact lateral şi sînt izolate între ele ; contactul prieteniei şi al dragostei, contactul prin conversaţie şi printr-o legătură sinceră se face faţă în faţă. Concepţia arhitectonică corespunde mărimii spaţiului şi are în vedere numai casele fără etaj. Modelul său este

ferma, care se întinde orizontal. Durată din materiale puţin rezistente şi după cele mai ele-

mentare şi empirice legi ale construcţiei, ferma se înalţă pe o porţiune mare de teren, ce nu se drămuieşte. De aici provine aşezarea laterală şi liniară. Casa, cu faţada îngustă şi întinzîndu-se în adîncime (10 *varas* [1] pe 60), are planul fermei şi oferă în exterior o suprafaţă minimă, ferind viaţa intimă de privirea indiscretă a străinului. Principiul său este adăugirea cîte unei camere la şirul celor dinainte, cu izolare dintr-una într-alta. Casa nu se măreşte prin expansiunea întregului, ci prin adăugiri parţiale, prin juxtapunere. Etajul care mai tîrziu se va adăuga parterului nu este decît un alt parter, suprapus. Mişcarea generatoare este aceea a liniei care se prelungeşte sau se frînge în sus, astfel că, rectiliniu, direcţiile sale duc la stradă, spre lume, şi la dormitoare, spre locul de taină. Cu cît este mai depărtată de tindă, camera îşi accentuează trăsăturile monahale şi capătă ceva din înfăţişarea dormitorului femeilor nemăritate. Salonul de primire este locul în care se adună obiectele inexpresive, iar în camerele celelalte se află obiectele de uz cotidian, oglindind adevărata situaţie economică. In casele acestea nu există pod. Mobilele, obiectele, îmbrăcămintea şi perdelele ce nu se mai pot folosi nu se mai păstrează. înlocuirea lor este totală şi definitivă. Unde nu există pod, viaţa trece foarte repede ; trece ori de cîte ori are loc o schimbare. în pod rămîne, într-o nouă şi capricioasă orînduire, o grămadă de lucruri solidare ce s-au uzat înaintea omului, păstrînd totuşi amprenta timpului care le-a uzat. Podul este arhiva casei şi a familiei ; acolo copiii învaţă lecţii de neuitat în care îşi fac apariţia sentimentul, emoţia, frumuseţea. învăţăminte neşterse, mai profunde decît orice filozofie, învăţăminte primite de la un soare duminical plăcut, de la florile din cîrpe, de la

I ***Vara,* măsură de lungime egală cu 83,5 cm.**

o carte cu poze şi fără coperţi, de la un automat fără arc. In podurile acestea se găsesc visele care nu se uită şi ceva asemănător sedimentului zilelor, cu alter-

nativele lor bune şi rele, cu bucuriile şi amărăciunile lor. în casele noastre vechi şi sărace nu există pod, deci nu există nici trecut, nici odihnă, nici copilărie. Oamenii trăiesc ca într-un fel de pensiune de familie. Parcă aşteaptă mereu schimbarea după care totul trebuie luat de la început. Trebuie să depăşim acest firav romantism pentru a intra în viaţa adevărată. Totuşi, oasa fără pod este solemnă, aşa cum o arată austera afectare a salonului ; şi oamenii sînt solemni, serioşi sau superficiali, însă, oricum ar fi, nu cunosc semnificaţia podului. Podul reprezintă amintirile statornice ale copilăriei, ochiul din ceafă şi memoria patetică. în aceste case reci şi severe nu se vor naşte nici muzicieni, nici poeţi ; cu atît mai puţin inventatori sau navigatori.

ORAŞUL FLOTANT

La porţile oraşului Buenos Aires se îngrămădesc sărăcia şi urîţenia, asemeni cerşetorilor la porţile palatului. Scînduri şi cutii goale, bălţi stătute şi gunoaie. Sînt deşeu- rile metropolei şi, în acelaşi timp, un morman de ruine ale unor visuri de belşug ; este imaginea unei aglomeraţii ce nu vrea să fie oraş şi rămîne recalcitrantă în afara municipiului, alături de ceea ce nu mai vrea să fie singurătate şi se îngrămădeşte la hotarele cîmpiei. Din această cauză locuinţele sordide şi urîte reprezintă în acelaşi timp două lucruri : oraşul şi cîmpia. Privindu-le cu atenţie, îţi dai seama că sînt ferme desprinse din adîncul cîmpiei şi înghesuite la periferia lumii moderne. Casa de tablă cu una sau două odăi în care se adăposteşte întreaga familie, este o fermă care şi-a schimbat materialul de construcţie : argila cu metalul, aşa cum înainte

schimbase pielea cu argila. Cărămida mare a fost înlocuită cu plăci de lemn,

datorită cărora a devenit şi mai puţin durabilă. Materialele acestea eterogene sînt adunate din moloz, tîrîte cu o trudă de furnică şi puse aici pentru a umple spaţiile goale şi a simula soliditatea. Adevărul este altul : casa de tablă este o fermă provizorie, portativă, care poate fi desfăcută placă cu placă, aşa cum a fost construită, şi apoi transportată. In fond, un *Meccano* enorm, capabil să servească alternativ la diferite nevoi. Totul continuă să fie la fel ca pe vremea acelor *gaucho* care locuiau pe cal şi au acum o locuinţă neprevăzută. Cine stă aici trăieşte într-o instabilitate egală cu aceea a locuinţei ; casa poate oricînd să se năruiască, şi el să plece ; dar atît timp cit ea rămîne în picioare, el aşteaptă, fiind în trecere, în expectativă ; s-ar putea spune că a pus rămăşag pe fermă : ori se îmbogăţeşte, ori rămîne cu nimic. Situaţia lui economică nu se consolidează atîta timp cît rămăşagul rămîne valabil şi el ocupă adăpostul în care înnoptează şi procreează. O casă construită în felul acesta nu este, însă, făcută pentru a locui în ea ; e doar un refugiu, nu un cămin.

Acest zoofit lacustru abia îşi împodobeşte interiorul cu mobilele şi lucrurile strict necesare. In jurul casei cresc plante năpădite de buruieni ; un amestec din ceea ce a sădit mîna omului şi ceea ce creşte necultivat, totul într-o luptă surdă şi permanentă. Nu-şi împodobeşte casa, deoarece aceasta nu este decît un cort ridicat pentru popas în mijlocul drumului, pentru a-1 feri de intemperii şi de privirile indiscrete. Omul nu este moluscă, ci chiriaşul propriei sale case, implacabilul său oaspete. Ceea ce ar fi trebuit să se cheltuiască pentru un obiect oarecare, se economiseşte sau se investeşte pentru a se ridica preţul proprietăţii. Cu

timpul lucrul acesta se transformă într-un ideal. Cine trăieşte atît de strîmtorat nu-şi poate îngădui nimic de prisos, nici nu se ataşează de lucruri fără utilitate imediată. Este grăbit; însăşi viaţa lui este o necesitate, nu un lux. Urîţenia se întipăreşte pe chipul său descompus de

desgustul faţă de viaţă. Este o fiinţă asuprită care doreşte să părăsească cit mai repede acest loc, dar nu reuşeşte aproape niciodată. Atunci observă că locuinţa îmbătrî- neşte înaintea lui ; se deteriorează, ajunge o paragină ; pentru că materialele proaste rezistă mai puţin decît organismul omului, iar cărămida se fărîmiţează mai repede decît propriul său trup.

Nu aspiră la confort : sărăcia înseamnă cruzime, minciună şi pizmă, fie faţă de alţii, fie faţă de el însuşi. Acest cămin, dacă poate fi numit astfel, căci nu păstrează din noţiunea de cămin decît arhitectura şi impozitul, nu trezeşte nici un sentiment veşnic ; din pricina fragilităţii sale, nu pot lua naştere religia, morala, legăturile de familie, paternitatea, proprietatea. Lipsesc pietrele pe care ar putea să crească aceşti licheni. Nevoia de confort ia naştere din starea de fericire sau cel puţin din plăcerea de a trăi ; se zămisleşte din ea şi o produce. A împodobi înseamnă a restitui lumii o bucurie. Dar acest ocnaş al unui vis fragil, dacă întîmplător adaugă vreo podoabă, o face pentru a urîţi, nu pentru a înfrumuseţa ; o cornişă, o zugrăveală, o mansardă sau un grilaj, care nu au nimic de-a face cu cel care trăieşte acolo. Toate aceste podoabe groteşti înseamnă stîngăcie şi dorinţă de a înşela. Se caută astfel să se confere o mai mare valoare proprietăţii, şi mîna necioplită care a agăţat ornamentul lipsit de valoare lasă o

amprentă jalnică. Noţiunea venală a proprietăţii este, în felul acesta, o isterie care-i cuprinde pe cei conştienţi de caracterul efemer al vieţii.

Săracul nu este fericit; visul lui grosolan se îndreaptă spre ceea ce nu are şi nici nu valorează nimic. Aşteptarea lui nu e plină de speranţă. Confort nu are nici măoah chiriaşul propriei sale case, care beneficiază de o situaţie economică înfloritoare, nici rentierul. Aici e complet necunoscut epicureismul prin care aristocratul şi burghezul altor latitudini sporesc bucuria căminului.

LOCUINŢE ÎNGROPATE

1. Casa e izolată ; nici măcar exteriorul nu exprimă francheţea unei vieţi lipsite de griji. Chiar şi ornamentele capătă înfăţişarea unei sfidări. Micuţa grădină, unde cîndva se va construi salonul, are florile ei, pajiştea şi aleile înguste de cărămidă fărîmiţată ; cu toate acestea, cînd aşteptarea este prea mare, cîmpia nebiruită se dovedeşte mai puternică decît casa, reuşind să-şi interpoleze buruienile. In acest sens, piaţa este un spaţiu invincibil, nu un loc de odihnă. Nu pare să fie un loc deschis în mijlocul caselor, ci dimpotrivă, acestea parcă s-au oprit la lizieră. Piaţa este fundamentalul : cîmpia. Iar parcul, care în oraşele europene deschide o paranteză de arbori şi păsări în monotona rigiditate a zidăriei de piatră, în Buenos Aires implică felul de viaţă al cîmpiei, cheia indescifrabilei sale tristeţi. Palermo, Parque Avellaneda şi celelalte mai mici sînt eflorări urbane ale unei cîmpii încă neîmblînzite. Expoziţia rurală pune complet stăpînire pe piaţa Palermo, cu muzică de fanfară şi tîrg de vite, cu aceeaşi tiranică legalitate cu care în mijlocul pieţei se înalţă, impunătoare, statuia ecvestră.

2. Expoziţia rurală este marea sărbătoare argentiniană ; în palatul pe care îl ocupa odinioară s-a deschis acum Muzeul de Arte Frumoase. Cit timp a găzduit expoziţia, şi-au înscris ostentativ pe frontispiciu emblema abundenţei cirezilor de vite şi aceea a produselor agricole. Bayreuth-ul nostru se găseşte acolo, şi tot acolo este şi hipodromul, în chip de Acropolă a unei religii de aşteptare fără crez. Sufletul lui Rosas rătăceşte prin păduri, şi taurul cel mai voinic din tîrgul de vite continuă să

fie idolul acestui excelent călăreţ şi administrator de ferme. Sarmiento a făcut un parc din casa lui strămoşească ; uriaşa grădină botanică şi cea zoologică, instalată într-un mare parc natural, completează fizionomia politicianului barbar. Mai

tîrziu Pellegrini, ultimul din giganţii făuritori de mituri, a înfiinţat acolo Jockey Club-ul. Eroul vieţii sudamericane nu poate fi despărţit de cal, şi *gaucho* etalează vestă de jocheu. Cursele sînt corridele noastre, sărbătoarea noastră tragică, sărbătoare a sîngelui, aşa cum terenul de fotbal este sărbătoarea noastră de circ. Hipodromul are trei sensuri fundamentale : cel aristocratic, care sărbătoreşte în pur-sînge casta genealogică ; cel naţional, de origine cîm- penească, cu dragostea lui totemică pentru cal, şi cel popular, care există în sîngele neamului, însufleţit de dorinţa de a ispiti destinul într-o prinsoare. Ritul se sărbătoreşte, la fel ca în biserică, duminica, ziua lui Dumnezeu. Omul ne-mulţumit, care trăieşte întreaga săptămînă copleşit şi aspiră în mod nelămurit la răsturnarea ordinii universale,\ se duce la acest oracol unde răspunsul nu are un dublu înţeles. Hipodromul îi adună pe cei ispitiţi de noroc, pe cei care dau strălucire spectacolului prin prezenţa lor şi pe cei tîrîţi de un obscur fatum american. Oamenii nu mai pot renunţa astăzi la emoţii puternice ; energia aceasta, care se consumă în artă, în viaţa intensă, în religie$_{v}$ în. obsesia adevărului sau în vocaţia autentică a problemelor sociale, atunci cînd nu-şi găseşte manifestarea sa firească, se dezlănţuie în forme ciudate, cum ar fi, bunăoară, pariurile cu sens mistic, sentimental şi estetic. La hipodrom merg cei care n-au găsit modalitatea de a-şi îndrepta spre un făgaş drept şi meritoriu enormele forţe lăuntrice sufocate şi anihilate de apăsarea mediului înconjurător. Sînt fiinţe cu vocaţie ratată, care recurg la joc şi la plăcerea vizuală pe care le-o oferă cursa, aşa precum alţii, inferiori lor, recurg la alcool. Jocul de curse şi alcoolul sînt două colace de salvare ale naufragiatului care nu poate lăsa să

moară împreună cu el o aspiraţie nemuritoare ce nu-şi găseşte modul cel mai potrivit de a se manifesta. Întorcîn- du-se de la hipodrom, individul pătrunde din nou într-o lume sfîşiată de dificultăţi inumane, aspră, mîrşavă, plină de griji pecuniare ; şi atunci se îndreaptă iar spre hipodrom, ca peregrinul spre sanctuar, în căutarea soluţiei la o problemă de nerezolvat, înrădăcinată adînc în sufletul său. Pictori, poeţi, muzicieni, îndrăgostiţi, apostoli, care nu au fost stimulaţi spre desăvîrşirea adevăratei lor vocaţii ori se află într-o incompatibilitate latentă cu tot ce e cotidian, risipesc acolo pîinea copiilor sau averea care le-a fost dată în păstrare. Idolul care-şi distruge credincioşii nu este groaznic ca Vişnu [I] al lui Jaganath ; este o făptură suplă şi strălucitoare în lumina soarelui, un trup nervos cu ochi inteligenţi, făptură cizelată de nenumărate generaţii antrenate în acest fel de gimnastică ; în vinele lui curge sînge împărătesc. Acest idol se plimbă mîndru de a se şti admirat, ca o femeie desăvîrşită sau oa un efeb strălucind de frumuseţe şi de sănătate. Acesta este momentul de emoţie religioasă în care idolul este văzut în plinătatea unei opere nemuritoare, dornic de a zbura, ca lăncile lui Homer. După aceea, idolul este o beţie, o ameţeală, şi ceea ce se întîmplă acum nu mai aparţine universului formelor, ci unui univers mult mai delicat, acela al conştiinţei.

3. Ochii aceştia care nu se pot dezlipi de frumuseţea forţei în libertate îl privesc ca pe un erou şi îi înalţă statui. în marmură sau în bronz, calul ne aparţine, şi îi înţelegem destinul dincolo de cîmpul de curse, dintr-o simpatie frăţească. Nu

I **Zeitate întruchipînd forţa care conservă Universul şi viaţa, şi care se încarnează în cursul fiecărui „ciclu cosmic". Face parte din trinitatea hindusă (alături de Brahma şi Şiva).**

fiindcă, aşa cum spune Pat, un căpitan argentinian îşi consideră întotdeauna calul părtaş la victorie, şi nici pentru că omul de la cîmpie, care trăieşte tot timpul călare, l-a transformat într-un prieten. Aici, în această ambianţă, calul capătă, fie sub formă de statuie, fie alergînd la curse, o semnificaţie pe care nu o capătă în nici o altă parte a lumii.

Dar noi, oameni ai cîmpiei, în ambianţa noastră, în oraşul pampei, sub influenţa forţelor elementare şi profunde

ale lucrurilor înconjurătoare, nu putem privi doar cu ochi de spectator statuile ecvestre. In emoţia noastră estetică cea mai intimă, omul şi calul formează o unitate, independent de piedestal, care îşi recapătă adevăratul sens de simplu intermediar între natură şi opera de artă. Calul pare că se desprinde de postament şi că aspiră la o adevărată contopire cu călăreţul; din cauza aceasta ni se pare falsă poziţia calului cabrat, sprijinindu-se numai pe picioarele dinapoi şi ridicîndu-se pentru săritură ; dincolo de valoarea estetică şi de avîntul pe care-1 sugerează, este o poziţie pur academică. In fond nici nu poate fi artistică, fiindcă repugnă sentimentului de eternitate pe care-1 degajă patrupedul; echilibrul său este acela al unei mase de optimă mobilitate. Calul cabrat umbreşte importanţa figurii principale şi-l lasă pe planul al doilea pe erou, într-o situaţie pasivă. Să comparăm atitudinea calului din statuia generalului San Martin cu demna sobrietate a celei din statuia lui Dorrego. O figură ecvestră nu este impozantă şi maiestuoasă decît atunci cînd calul îşi sprijină pe sol cele patru picioare, care dau în acelaşi timp senzaţia de siguranţă, de echilibru fără efort şi de odihnă, eliberîndu-ne cîmpul emoţiei pentru ca acesta să poată fi integral absorbit de

călăreţ. Atunci cînd datele biografice ale eroului se şterg în negura istoriei şi a vieţii naţionale, observăm în grupul ecvestru ceva din această împingere în planul al doilea a eroului de către calul în poziţie cabrată. Pentru noi, calul nu este niciodată suportul decorativ al omului ; nouă, oamenilor de la cîmpie, ne evocă o parte din peisajul, din viaţa şi din destinul nostru.

Nimic din ce se referă la cal nu ne este străin. Spaniolul poate contempla în arenă lupta dintre taur şi cal, şi pentru el taurul va fi elementul principal. Curajul, forţa, năpustirea oarbă şi totală a taurului situează calul, legat la ochi şi cuprins de spaimă, purtîndu-1 pe şiretul picador într-o poziţie dezavantajoasă. Calul nu poate fi decît un contrapunct patetic şi chiar jalnic în această temă a impetuozităţii. In luptele de tauri, nota fundamentală pentru noi este calul, iar sentimentul produs de împunsătura cornului în pîntecele său este mai degrabă un sentiment de indignare decît unul de milă. Această indignare nu aparţine întregii umanităţi, ci numai omului de la cîmpie. Il vedem pe cal luptînd în continuare în condiţii vitrege ; se înfruntă un animal ce pare făcut pentru a se năpusti şi altul ce pare făcut pentru scopuri mai înalte. Indignarea, care eclipsează orice alt sentiment născut din milă, ne face să ne deosebim de africanul peninsular, pentru care calul nu era decît o armă de luptă.

în înfăţişarea monumentelor, aşadar, eroul sudameri- can suit pe cal îşi capătă deplinul său înţeles istoric şi uman. Indiferenţa cu care îl contemplăm în bronz izvorăşte din faptul că

sculptorii, cu excepţia lui Irurtia [I] [II] şi Bourdelle [III], au trădat viziunea emotivă a rolului pe care-1 are calul. Această apreciere, de care nici noi nu ne dăm seama prea bine, ne face să dispreţuim statuia lui Lavalle, stînd în picioare, el, care tot timpul a umblat călare, şi să admirăm statuia lui Dorrego, singura care, de altfel, păstrează proporţia faţă de original. Explicaţia stă în faptul că statuia aceasta oferă, în nobila ei simplitate şi în mărimea atît de bine chibzuită, cel puţin pentru cunoscătorul istoriei, maxima dimensiune a eroului argentinian. Exagerată ca în cazul statuilor lui Mitre şi Alvear, fjgura istorică este devorată de un pleonasm format din piatră şi metal, aşa cum călăreţul care galopează este devorat de pampă. Este îndeobşte cunoscută repulsia oraşului Paraná pentru statuia lui Urquiza, care are ceva „venetic".

4. Dacă hipodromul este templul hipolatric în al cărui rit duminical sufletul argentinian intră în contact cu divinităţile subpământene ale sîngelui şi ale vocaţiei, terenul de fotbal este templul omului care merge pe jos, al fiului imigrantului. Amfiteatru cosmopolit, plebeu, aversul pistei. Entuziasmul pentru joc încarnează, în acest caz, mai curînd un aspect al vieţii politice decît o tradiţie de sînge.

Hipodromul şi terenul de fotbal constituie două tabere : de o parte, tabăra aventurii, a nestatorniciei, a ambiţiei, unitară şi monarhică ; de cealaltă parte, tabăra muncii, a luptei pătimaşe, a disputei dintre comitete, haotică şi democratică. Faţă de Jockey Club, Asociaţiile sportive susţin o

---

I ***Picador,*** **călăreţ care, în timpul corridei, înfige în spinarea taurului un fel de suliţe, pentru a-1 întărită.**

II ***Rogelio Irurtia,*** **unul dintre cei mai talentaţi sculptori sud- americani ai secolului nostru.**

III ***Antoine Bourdelle*** **(1861—1929), sculptor francez ; a făcut statuia lui Alvear din Buenos Aires.**

tendinţă opusă şi recrutează forţe antagonice. Fotbalul a luat caracteristicile formelor noastre de viaţă ; jocul e luat în serios, eliberînd otrăvuri acumulate în muşchi timp de şase zile de muncă grea. Partidele de fotbal sînt supape binefăcătoare pentru jucătorii care au nevoie să-şi antreneze muşchii şi pentru spectatorii care simt nevoia să-şi purifice astfel sufletele, neavînd acces în lumea acţiunii. Cine asistă la o partidă se declară de partea uneia dintre echipe, iar spectatorul are interesele sale personale în joc, simpatia pentru o echipă oarecare fiind un ideal de o calitate atît de joasă, pe cit de înaltă este pasiunea turfului. Victoria sau înfrîngerea se transformă în peripeţii personale, şi aici iese la iveală onoarea de cartier, de trib, jocul fiind ordaliile în care se pune capăt unor rivalităţi secrete. In acest sens, fotbalul este un box colectiv. Orice joc trebuie să pasioneze, însă aici pasiunea pare să fi dat naştere jocului, ca şi cum acesta s-a ivit dintr-o stare de agitaţie fără scăpare. Nimic mai asemănător unui comitet decît un club. Fotbalul este jocul oamenilor care au obţinut ziua de lucru de opt ore. Pentru a urmări cu plăcere o partidă de fotbal, trebuie să fie ostenit, indiferent dacă e vorba de oboseală fizică sau intelectuală, şi să iubească surogatul derizoriu al sclaviei sale. Munca, sau înlocuitorul ei, cum spune Marañón [I]. Sclavia contemplată echivalează cu o activitate care se economiseşte sau se cheltuieşte în descărcare centripetă. Intîlnim astfel distracţia duminicală a muncitorului care nu vizează măriri şi care-şi vinde energia în schimbul simbriei zilnice ; fotbalul reprezintă, asemeni teatrului pentru greci, o modalitate a psihicului şi a

I ***Gregorio Marañón y Pasadillo*** **(1887—1960), medic şi eseist spaniol.**

destinului transformată în joc. Şi creierul leneş are pretenţiile sale de ordin estetic. Fotbalul, ca poziţie de luptă politică şi de spectacol, este un ideal pentru creierul care cîntăreşte greutatea lucrurilor. Din această cauză tinerii muncitori, în orele de odihnă, joacă fotbal, aşa cum studenţii citesc. Nu ca exerciţiu, deoarece atunci ar fi ceva banal, ci ca odihnă. De altfel, şi în tribunele arhipline ale terenurilor de fotbal se visează şi se exercită facultatea de a gîndi, care este satisfăcută de pasiunea şi şi arta de a purta înainte o idee cu piciorul şi cu balonul. Acest joc este forma plastică, concretă, a ideilor celor ce joacă şi ale celor ce privesc. Spectatorul înţelege jocul cu tot corpul, urmărind alternativele acestui sistem naiv de a gîndi şi a munci în acelaşi timp. Demagogii ştiu că pe stadioane se găsesc forţele electorale şi că politica nu-şi poate îngădui să neglijeze caracterul şi psihologia mulţimilor.

Sportul a luat în fiecare ţară particularităţile sufletului colectiv. La noi fotbalul reprezintă sudul împotriva nordului.

ZEII ORAŞULUI

Impestriţarea egoistă a edificiilor, firea închisă a locuitorului, căutarea aprigă a unui motiv pentru canalizarea

energiilor pe făgaşul autodidactismului reprezintă în fond un stil. Religia nu are forţă în oraşele cosmopolite, fără istorie ; patriotismul nu este altceva decît un sentiment de putere şi de proprietate ; nici neamul, nici limba, nici tradiţia, nici geografia nu unesc sufletele. Cu toate acestea,

un oraş nu poate avea două milioane şi jumătate de locuitori fără aceste sentimente fundamentale. Buenos Aires le-a reunit în politică, aceasta reprezentînd religia, patriotismul şi celelalte idealuri birocratice şi cosmopolite la un loc. Ceea ce nu găseşte modalitatea de a-şi croi un drum în viaţă, din cauza dificultăţilor de tot felul sau prin însăşi natura lucrurilor, se afundă în politică ca în sinul forţelor primare. Fenomen universal, deplin, primeşte tributul spiritului naţional care nu reuşeşte să se exprime sub alte forme la fel de cuprinzătoare. Orice manifestare colectivă a puterii este de ordin politic. Cuprinde sufletul oraşului, sistemul subteran al canalelor sale de scurgere şi al cablurilor electrice, într-un cuvînt, stilul întregului ansamblu.

Divinitatea care sălăşluieşte în sufletele tuturor este alcătuită dintr-o mulţime de echivocuri, din idei nechibzuite, din dorinţe nelegitime ; chiar dacă toate izvorăsc dintr-o inconştientă sete de justiţie şi de credinţă. Sufletul neputincios să înfrunte dificultăţile născute din dezordinea intimă a lucrurilor se predă ştiinţei şi puterii obţinute prin înşelătorie, empirismului şi magiei. Politica oferă visătorilor indolenţi, rataţilor de toate felurile, un succe- daneu al acţiunii şi al capacităţii. Ea încetează să fie o aspiraţie spre un obiectiv concret şi bine definit, cu toate că acumulează energii ce se pot pierde în gol sau în acţiuni destructive. Oricare i-ar fi chemarea, politica înlocuieşte ceea ce încă nu există, te ajută să întrezăreşti obiective superioare şi face să convieţuiască binele şi răul. Fără idealuri înalte, fără convingeri adinei, poate ucide în faşă mari cicluri de acţiune ; în loc să fie un vehicul către un

ţel oarecare, se transformă într-o roată fără dinţi, care consumă munca menită să desăvîrşească acţiunile. Dacă politica poate fi, în faze mai avansate ale culturii populare, o tensiune dinamică, acolo unde conştiinţa colectivă nu depăşeşte instinctele individuale, ea îşi transformă funcţia într-o finalitate închisă. Dar neavînd ieşire spre un domeniu social bine structurat, politica proiectează aceste energii pe planul magiei, al puterilor misterioase şi arbitrare. Devine astfel o adevărată magie datorată unei influenţe secrete, asemănătoare empirismului ; procedeele sale îşi găsesc analogie în sfera bunăstării economice. Conducătorul mulţimilor argentiniene cîştigă prestigiu prin cunoaşterea acestor taine. Puterea sa ocultă de a răsturna ordinea lucrurilor mărunte, fără oa violenţa să se facă în vreun fel simţită, vibrează la unison cu voinţele afiliate ce cunosc formula de a obţine lucrurile interzise pe căi fireşti.

Sub acest aspect, politica nu este numai o magie, ci şi o superstiţie ; include stări embrionare de conştiinţă civică, orientate spre bunăstare, ordine şi progres, chiar dacă se degradează din pricina unei tehnici complicate de a le obţine prin mijloace ilicite. Practica acestei superstiţii se realizează în comitete, care alcătuiesc trupurile purtătoare ale acestei frustrate voinţe de acţiune. Fără aceste temple unde au loc discuţii şi este ascultat cuvîntul celui care are puterea, politica n-ar mai fi decât o abstracţie şi s-ar desface în tot atîtea molecule cîte suflete are, pentru a lua alte direcţii de expansiune. Dacă acest comitet, considerat corp viu al unei secte, poate părea nedemn pentru divinitate, aceasta se datoreşte faptului că noi uităm că divinitatea pragmatică este ipostaziată de reziduuri. Fiecare spirit posedă corpul care i se potriveşte.

Componentele acestor centre de acţiune frustrată sînt oameni de iniţiativă frustraţi, *condottieri* care ajung pînă la urmă să înlocuiască idealul printr-un idol şi idolul cu propria lor persoană. După un timp oarecare survine schisma prin fizi-

paritate, şi idealul se fărâmiţează în tot atîtea fragmente cîte nuclee dizidente de atracţie există. Dar chiar şi aşa, eterodocşii continuă să fie fideli abstracţiei atotcuprinzătoare numite politică, acestei forţe în suspensie care domină ca o realitate absolută. Schisma nu se produce prin apostazie ideologică, ci prin condensarea intereselor în- tr-un lider.

Comitetul imprimă forma sa clubului, asociaţiei, cenaclului, le răpeşte aderenţii şi îi încorporează ; sau toate aceste grupări respectă cu sfinţenie dogma şi fac sacrificii pe altarul aceleiaşi divinităţi prin ritualurile artei, ştiinţei, filantropiei etc. Casa matcă a întregii entităţi corporative este comitetul, care posedă caracterul unui sediu de guvern clandestin ce-şi desfăşoară activitatea paralel cu puterile constituite şi comisiile îndrumătoare autonome, în timp ce instinctul de grupare nu se poate realiza în forme libere, tot ceea ce uneşte pe oameni pentru a-i face puternici şi folositori se toceşte într-o acţiune zadarnică. Din atelierul de pictură, de la academii, din aule, din bresle şi din asociaţii adepţii emigrează spre comitet, ca din ţinutul de baştină spre Buenos Aires. Pe scepticul care nu mai crede în nici o putere mistică superioară voinţei şi existenţei sale, comitetul îl atrage, aşa cum hipodromul îl atrage pe visătorul nemulţumit, care nu vrea să cerşească, ci se lasă în voia soartei. Jucătorul este un ateu, iar membrul comitetului un practicant al magiei. Odată cu înro- larea, disproporţionata sa aspiraţie îşi găseşte

justificare. Cel care reuşeşte se transformă într-un instrument infinitezimal al răzbunării anonime. După cîtva timp, e foarte greu să-l deosebeşti pe uzurpator de cel cu drepturi legitime. Semnul pe care divinitatea politică îl pune pe chipul adepţilor săi este greu de identificat; celor care frecventează mai des templele unde se aduc sacrificii divinităţii misterioase li se întipăreşte pe faţă temătoarea îngîmfare a cititorilor de cărţi de magie neagră. E cazul să-i urmă-

rim mai îndeaproape şi să observăm că sînt în posesia unui secret ce le îngăduie să intre pe uşi dosnice şi să manifeste o anumită trufie disproporţionată cu ceea ce sînt în realitate, asemenea fanaticului care are un alt Dumnezeu, al lui. Nu ştiu dacă aceasta este expresia întipărită pe chipul tuturor membrilor societăţilor secrete. Demonul social le şopteşte în subconştient că politica este, dintre toate organizaţiile în care activează mari mase umane, singura care la noi a ajuns la o structură închisă, compactă, şi se află în spatele celor care-şi croiesc drumul în alte asociaţii de cultură, de binefacere, de cercetări. Purtările şi cuvintele politicianului ne arată că este mai presus de ceilalţi oameni ; pentru că nici arta, nici căutarea adevărului, nici spiritul apostolic al educaţiei şi al binelui, nici sportul, nici prietenia nu vor putea dăinui fără ca la un nivel oarecare al dezvoltării să nu li se încorporeze această forţă magică universală, pe care el a acceptat-o de la început şi a respectat-o din toată inima şi fără ezitare.

Politica s-a împărţit în partide şi în denumiri. Nimeni nu a întruchipat mai bine decât Irigoyen voinţa mulţimilor anonime. Insă irigoyenismul era anterior şi superior formulei lui Irigoyen. Deşi a întruchipat realitatea transcendentală şi magică,

mentalitatea şi f aptele sale de apostol şi de martir au ajuns pînă la urmă să nu mai reprezinte un sector al acestei realităţi. Oricît s-ar fi concretizat în el tendinţele latente ale mulţimilor şi oricît ar fi devenit paladinul unui ideal cu perspective limitate, Rosas Da precedat, şi cea mai mare parte din realizările sale constituie o repunere în vigoare a tot ce fusese proscris în momentul organizării naţionale o dată cu condamnarea trecutului. Forţe nestinse, aspiraţii concepute şi plămădite în umbră au aşteptat momentul prielnic pentru a ieşi la suprafaţă ; iar acest om, fără îndoială ales de destin pentru a lua asupră-şi păcatele propriului său popor, le-a înfăţişat conştiinţei făţarnice a mulţimii pentru a o ridi-

ca la putere ca simbol al unei răzbunări a surghiuniţilor şi pentru a pieri apoi doborît de cei oare-1 sprijiniseră. Pentru că nimic nu este mai îndoielnic decît faptul că iri- goyenismul a fost învins de irigoyenism. Cei care l-au înlocuit veneau la guvern pe un drum scurt, împinşi de o mişcare ce s-a născut în acelaşi pîntec, şi foarte curînd s-au adaptat practicilor de rigoare ale războaielor civile, asumîndu-şi reprezentarea militanţilor din sectorul pe care Irigoyen nu-1 putuse reprezenta în guvernul său. Cei care l-au doborît pe Irigoyen nu numai că militaseră în rîn- durile partidului care l-a ridicat şi l-a dat jos. Ei s-au supus conformaţiei mentale a partidului, viciilor originare ale aceleiaşi forţe plastice ; dar, o dată ajunşi la putere, s-au dovedit a fi la fel de incapabili şi din aceleaşi cauze. Idolul a rămas levigat în membrana în care a fost zămislit, dar idealurile sale au rămas în picioare. Irigoyen reprezenta o direcţie, şi adversarii săi au reprezentat alta, asemeni braţelor unui fluviu care pînă la urmă se unesc din nou, sudînd anul 1930 cu anul 1852,

cînd, împreună cu Urquiza şi cu exilaţii, istoria suferă o zguduire şi o deviere care durează optzeci de ani. Cele două direcţii ale irigoyenismului au făcut din aceşti optzeci de ani o paranteză şi, prin două flancuri, au înconjurat din nou realitatea. Iată de ce forţele care s-au denumit la început anarhice s-au chemat apoi politice. Una a guvernat avînd de partea sa majoritatea, iar cealaltă fiind în minoritate ; amîndouă conducerile s-au supus permanent unei voinţe superioare, unei divinităţi fără nume şi fără formă. Cine nu rămîne credincios întru totul spiritului său e acuzat îndată de trădare. Irigoyen a fost nu numai omul ieşit din sînul poporului său, ci şi omul care i-a întruchipat conştiinţa şi voinţa. Răstignirea idolului a fost sacrificiu] fiului său, pe care l-a negat în ciuda faptului că aducea poporului legea nouă şi tragicul destin de a-i ispăşi păcatele.

OMUL POLITIC

Asemănările dintre politicianul nostru profesionist şi vraci, dintre vrăjitor şi moaşă sînt foarte puternice. La epoci diferite, nume diferite.

Nici un beneficiar — cu slujbă, cu scutire de impozite, cu concesiuni — nu poate recunoaşte în public favoarea, deoarece aproape niciodată numele tatălui acestui nou- născut pe care moaşa îl aduce la viaţă nu poate fi dezvăluit. Această neobosită osteneală a politicianului, care asistă la naştere şi uneori dă numele său fătului, este activitatea tăinuită şi profesională care-1 investeşte în mod obişnuit cu rolul de cunoscător în ceea ce se numeşte domeniul ştiinţei şi artei de a guverna.

Primul pas în carieră este să dispui de o casă comodă. Casa politicianului este o casă publică, unde are acces toată parohia. Membrii parohiei ajung pînă la salonul de recepţii, încredinţaţi că suferă de vreo incapacitate sau de vreo infirmitate. Vestibulul şi salonul de primire au ceva dintr-o sală de consultaţii; recomandarea este reţeta pentru lecuirea bolii.

Politicianul are obligaţii faţă de comitet şi faţă de prieteni ; comitetul este localul anexă al casei, şi prietenii, prelungirea familiei. Ştie că obligaţia sa este de a da, de a-i servi pe alegători, şi cînd nu i se cere nimic se simte neliniştit, la fel oa medicul în faţa pacientului după toate aparenţele de o sănătate perfectă. In acest salon în care ascultă, întreabă şi ajută, omul politic desfăşoară o psihanaliză complicată de *şaman* [I]. Este un mare senior al gloatelor postulante, un proxenet de clasă, care

I **Slujitor al cultului şamanist (formă primitivă de religie a unor populaţii din Asia de nord şi Centrală, a unor triburi din Indonezia, Oceania, Africa, America) ; mai înseamnă şi vrăjitor.**

întreţine legături tainice cu cabinetul şi se foloseşte de ştirile inedite cu parcimonie şi conform unei posologii a intrigii. Trăieşte

în mijlocul zvonurilor străzii pe care le culeg partizanii şi i le comunică în chip de plată a vizitei. După aceea, le va etala la reuniunile conducătorilor, după cum sînt sau nu folositoare proiectelor sale, şi asta pentru că arta moaşei îşi are exigenţele sale sociale. Rolul politicianului este de a face promisiuni ; de a vorbi despre viitor cu siguranţa unui profet şi de a avea încredere în ceva ; în guvern sau în prăbuşirea guvernului. El transmite încredere. însemnătatea promisiunilor variază după creşterea sau slăbirea puterii. Diferitele sale funcţii : consilier, deputat, senator, ministru, preşedinte, sînt cercuri concentrice de unde se distribuie daruri în mai mare sau mai mică măsură. Totuşi, adevăratul politician nu este cel care oferă, ci cel care schimbă destinaţia darului. Cînd atinge cea mai înaltă magistratură, dobîndeşte categoria de idol, dar atunci se vede mai limpede ca înainte ceea ce nu poate da ; pe cînd atîta timp cit a dispus de promisiuni ca program şi reţetar, buzunarul magic părea a fi fără fund.

Politicianul se menţine pe culmea prestigiului atît timp cit durează abilitatea sa de a mînui fraze ambigue, abstracte, atît timp cit întrebuinţează locuri comune şi fraze gata confecţionate, fără a se hazarda în opinii de fond, şi arată că ştie din toate cîte puţin, poate confuz uneori, dar în orice caz că e însufleţit de o pasiune arzătoare pentru bine. Obţine avantaje din lucruri pe care le ignoră, iar prin mînuirea de nume şi cifre, omiteri intenţionate, ocolişuri şi vorbărie multă, apare, în ochii pişicherului, drept o pradă uşoară, deoarece nici un om aflat în nevoie nu poate înceta să creadă în sinea lui că de un asemenea om te poţi sluji cu timpul aşa cum doreşti. Şi se înşeală —- aici este capcana •— fiindcă această slăbiciune aparentă este, din

întîmplare, tocmai puterea sa.

Mai mult decît avocatului, medicului i se deschide un orizont larg de succese, deoarece face pe mistagogul, şi stă- pînirea unei forţe îi conferă prestigiul darurilor de profeţie.

Jakob Larrain, vorbind despre Rawson [I], cu respectul firesc pe care acest om îl merită, descoperă că în ambianţa noastră medicul are în ochii mulţimii o dublă personalitate binefăcătoare. Mulţi lideri sînt medici, deşi se comportă ca nişte magi. Nenorocirile noastre sînt misterioase.

SUFLETUL ORAŞULUI

Faţă de politică, arta rămîne o manifestare sporadică şi subsidiară, un fenomen strict al oraşului Buenos Aires în cadrul fenomenului metropolitan. Neliniştile spirituale dau în Buenos Aires lăstari, flori şi frunze galbene ; cultura trebuie considerată un caz particular de urbanism. Talentului nu-i rămîne altă cale decît aceea pe care o urmează produsele în scurgere de la periferie la centru şi de la centrul onfalic spre exterior. Dincolo de capitală, îşi tîrîie existenţa parazitară, nutrindu-se din ceea ce se produce aici, şi emigrează sau moare. Desigur, talentele nu se nasc numai în metropolă, ca în timpurile bune ale Romei. In provincie însă nu se scrie, nici nu se citeşte ; cîmpia imensă este refractară intensităţii unei culturi, oricare ar fi ea, şi artiştii care în mod fatal se nasc acolo au, implicit, tragicul destin de a constitui nişte negaţii, în forme diverse, ale cîmpiei ; de a nu se aclimatiza nicăieri. Ziare, reviste şi cărţi cu

I ***Guillermo Rawson*** **(1821—1890), medic şi om politic argentinian.**

destinaţie de consum rural se tipăresc la Buenos Aires. Cele oare se tipăresc în interiorul ţării duc o existenţă derizorie de cerşetori ai guvernului comunal sau provincial, cu nelipsitele lor patru sau opt pagini de anunţuri interpolate de clasicul prost-gust şi banalităţile gazetăriei şi ale tipografiei de provincie.

Ar putea fi numite organe-parodie ale ziaristicii, deşi, ca nici o altă formă de publicitate, exprimă cu o naivă

pretenţie fuziunea simbolică a politicii şi a literaturii, a alfabetismului şi a artelor grafice. Aceleaşi lucruri pe care ziarele din provincie le dezvăluie fără să ştie se pot aplica şi marelui oraş, şi este suficient să urmăreşti, ca la un *gaucho* urban, transformările pe care acesta le-a suferit o dată cu creşterea în mărime şi în număr de exemplare. Cultură şi politică sînt unul şi acelaşi lucru ; guvernant şi pedagog, instituţie artistică sau ştiinţifică şi autor se contopesc într-o acţiune coordonată de drepturi şi de datorii reciproce. Un guvern a dorit să se caracterizeze printr-un anumit filistinism cezarian, tocmai pentru că provenea din rindurile mulţimii refractare culturii, şi a ajuns la acte teatrale de mecenatism. De exemplu, a dat ordin să se împartă printre ţărani traducerea *Georgicelor* [1]. Transfigurarea elementelor culturii celei mai autentice în această renaştere a slujit la întărirea unui plan de urbanism şi, asemeni autorului [I] [II] *Romanului Comic,* guvernul dădu al său *Vergii travestit.* Să luăm, bunăoară, cazul societăţilor artistice şi hipice care încurajează artele şi literele ca organe reprezentative ale

---

I **Poeme ale lui Vergiliu elogiind însuşirile morale legate de muncile agricole.**

II ***Paul Scarron*** **(1610—1660), scriitor francez, autor de nuvele, comedii, versuri galante şi burleşti.**

crescătorilor de vite şi ale gîndirii. Aceasta este soarta inteligenţei care evadează din cîmpie, fiind în plin centru, recapturată de forţele eterne ale pampei.

Nici un organ de la oraş care vrea să nege realitatea cîmpiei nu o poate nega. Mai mult chiar decât guvernul care în mod deschis provine din rindurile mulţimii refractare a culturii, guvernul care s-a născut din negarea acestui tabu politic a voit să desăvîrşească opera devastatoare a pampei şi l-a negat pe intelectual, lipsindu-se ostentativ de el şi persecutîndu-1 cît a putut. Privîndu-1 pe intelectual de drepturile sale legitime, închizîndu-1 într-un ţarc fără ieşire, el a completat acest program. Cu toate acestea, Buenos Aires, realizarea cea mai extraordinară a politicii argentiniene, îl atrage pe artist, îl seduce şi îl corupe.

Este adevărat că la Buenos Aires există ceea ce s-ar putea numi structuri concrete de ştiinţă, de artă, de profesiuni liberale, însă nu sînt independente de oraş şi se supun politicii care a construit oraşul, depinzînd indirect de vistieria publică. Toate acestea sînt fenomene municipale, patronate sau subvenţionate în ultimă instanţă de comună sau de guvern, oarecum camuflat. Pentru a-şi deschide drum prin desişul intereselor monopolizate de politică, artistul trebuie să-şi ofere talentul celor doi solicitanţi : gazetăria sau administraţia publică. Fără să poată avea vreun beneficiu sau vreo satisfacţie de pe urma operei sale, pe care nimeni nu o citeşte, cere o subvenţie şi astfel se declară dinainte învins ; acum nu mai este el însuşi; ci un colaborator al forţelor cîmpiei refugiate în marele sat. Astfel, simulacre de scriitori, de artişti, de învăţaţi au ajuns să ocupe posturi înalte în urma renunţării condiţionate la

visurile din tinereţe. Deveniţi stăpîni ai ziarelor, ai catedrelor şi ai cenaclurilor, îşi apără postul cu unghiile şi cu dinţii. Acei apostaţi, care au capitulat în credinţa lor, sînt apostolii idealului urban, ereticii exaltaţi ai contra-idealului. Ziare, universităţi şi saloane se susţin printr-un sistem de interese foarte complex ; se sprijină unii pe ceilalţi şi de-a lungul acestor interese înlănţuite circulă un singur sînge şi un singur fluid vital : politica. Sistemul „lanţului", descoperit de trişorii din comitet, este vechi şi continental[I]. Această metodă a „lanţului", a complicării în serie, constituie schema activităţilor licite bazate pe politică ; fără măcar să-şi dea seama,

o practică toţi aceia care nutresc aspiraţii peste puterile lor. Artistul onest pare predestinat să sucombe, căci este singur, şi revolta sau renunţarea sa contrastează cu canavaua intereselor jocului ; lui nu i se îngăduie compromisuri reciproce ; constituie o verigă izolată.

Oraşul alcătuieşte o ţesătură compactă şi, cu toate că pare împestriţat şi cosmopolit, are un suflet omogen. Muncitorii solitari sînt fii ai singurătăţii ; şi numai douăzeci de oameni liberi poartă pe umerii lor prestigiul naţiunii. Dacă ar muri toţi deodată, naţiunea s-ar prăbuşi prijn propria ei greutate pînă în întunericul austral, la un nivel mai scăzut decît întregul continent sudamerican. Ştiinţa se închide în cabinete şi în laboratoare ; literatura se oferă ziarului şi revistei, pentru ca în cele din urmă să

I **Sistemul constă în aceea că fiecare alegător pune într-un plic votul pe care îl primeşte şi aduce alt plic gol unde cel care urmează îşi introduce votul, şi tot aşa pînă ce termină votarea. Intrigantul îşi încurcă în asemenea măsură victima, incitînd-o la comiterea unui delict, încît după aceea victima nu-1 mai poate nici măcar denunţa pe escroc (n. a.).**

moară închisă într-o carte. Statul, care nu e preocupat decît de primejdii, achiziţionează cărţile şi tablourile pe care nimeni nu le cumpără şi le distribuie în biblioteci şi muzee pe care nimeni nu le vizitează. Vocaţia artistului şi a învăţatului este în contradicţie cu realitatea profundă, şi criticul care trece sub tăcere opere de valoare şi face vîlvă în jurul mistificărilor se află în mod inconştient în serviciul forţelor obscure ale pampei. Peste cei ce reuşesc să rămînă în picioare se caţără iedera rataţilor, pînă cînd îi acoperă ca păşunea. Morţii îi omoară pe cei vii, la fel ca în palatul Atrizilor. Forme avortate şi monstruoase, născute din împreunări guvernamentale şi zămislite cu logosurile sper- matice ale politicii, se multiplică la nesfîrşit, printr-o mişunare de bacterii, în opere complete de treizeci de titluri. Congresul votează fonduri pentru a se scrie opere sau pentru a fi achiziţionate. Sînt năluci broşate. Pieţele sînt pline cu simulacre de bronz şi de marmoră ; muzeele, ticsite de simulacre ; programele simfonice, împănate cu năluci. Toată această lume de avortoni nemuritori se naşte din politică şi este un copil al anticamerelor, al cabinetelor şi al comitetelor. Publicul este prins şi el în acest sistem al lanţului şi aplaudă ; umple teatrele şi repetă glorioasele nume ale spectrelor. Dar face cu ochiul şmechereşte, deoarece în fond minte şi se înşeală. Aşteaptă moartea nemuritorilor pentru a-i da uitării. Dramaturgi, muzicieni şi pictori, înfăşuraţi în giulgiul aceluiaşi mor- mînt continental al uitării, au murit. Morţii de ieri par vechi şi distanţi. Politica împinge totul înainte cu toate forţele ei, ziua îşi ţese pînzele pe care şi le destramă noaptea. Apărătorul acestor interese este respectat atîta timp cît trăieşte şi poate face bine sau rău, dar, la fel ca politicianul

ajuns la apogeu, cînd se prăbuşeşte este îndată uitat. In această mîrşavă operă de incinerare şi de vîntu- rare a cenuşii sînt amestecate guvernul şi mulţimea, care preferă pe impostorul viu unui talent mort. Falşii tarapa- nagii ai culturii se hrănesc cu cadavre ; uitarea unora este faima celorlalţi.

Lipsa adevăratelor forme de cultură este înlocuită cu forme fictive ; mari întreprinderi de publicitate şi de informaţii susţin politica literaturii-standard. Gazetarul are felul de a vedea al administraţiei, iar aceasta îşi propagă ideile prin anunţurile ce ocupă pagini întregi şi aproape întotdeauna coincid, în acest sistem universal al lanţului, cu ceea ce se aduce şi se consumă în cea mai mare cantitate. Sute de creiere lucrează zilnic avînd aceeaşi îndeletnicire, modelînd şi şlefuind conform unei reguli de periodicitate a consumului maxim. Personalitatea autorului, chiar atunci cînd i se îngăduie să semneze, se dizolvă într-un aliaj de plumb ce se dă la topit, şi întreaga redacţie este o masă cenuşie de idei şi de rînduri de linotip. Să n-ai ce mînca este mai rău.

Soarta scriitorului este şi mai tristă decît a ziaristului ; trebuie să cadă la învoială cu cititorul ziarului sau să aibă avere. Cei mai buni sînt săraci şi trăiesc din altceva. Stăruie în munca lor, căci aşa le-a fost scris. Intelectualii care nu ţin seama de politica întreprinderilor de presă sânţi distruşi. Cine are bani are faimă ; cărţile circulă sub ocrotirea unei firme bancare de solvabilitate recunoscută şi

atunci autorul poate comite cele mai mari ticăloşii fără ca prestigiul său să fie afectat. Reputaţia este o neobosită răbdare. însuşi cititorul uimit de succesul romancierului său preferat gustă cu intenţii păcătoase din ediţiile clandestine, ca şi cum ar fi fost interzise cu adevărat.

Nu mai puţin tiranic decît presa, comitetul politico- literar şi administraţia publică iau, cu rezerve, sub ocrotirea lor pe omul de acţiune ratat şi pe idealistul entuziast. Autorul suportă cheltuielile de tipărire a operei cu salariul pe care i-1 plăteşte statul, iar statul îi cumpără cartea şi îi restituie banii, înapoind costul şi recuperînd ideile, în fond scoţîndu-le astfel din circulaţie. O dată faima obţinută, este respectată pînă ce moartea şterge totul. Lanţul rămîne sudat între autori, tipografie şi consumatori.

O dată dobîndită o poziţie importantă, neliniştea încetează ; scriitorul capătă burtă şi aşteaptă ieşirea la pensie sau laurii academici. Atunci, înaintea morţii, soseşte nemurirea în viaţă.

TEAMA

I Lupta H Apărarea III FuK -À

I
LUPTA

PANORAMA FRICII

Omul acesta a sosit aici la douăzeci de ani şi a muncit alături de oameni necunoscuţi pentru el, cu care s-a înrudit. Pe el l-a însufleţit o voinţă dîrză de a triumfa, căci nu cunoştea deloc particularităţile pămîntului unde avea să se statornicească, nici labirintele morale ale femeii cu care avea să aibă copii. Acum e bogat ; are avere, dar este bătrîn. Nu merită să cunoşti capitolele acestei poveşti banale, căci un triumf de asemenea natură se petrece aproape întotdeauna în aceleaşi împrejurări. Dacă are posibilitatea să privească înapoi şi să se vadă într-o lume oare începe acolo unde el termină, simte că şi-a trădat viaţa. La douăzeci de ani, pentru banii de acum, n-ar fi acceptat bătrî- neţea. A trăit în funcţie de aceşti bani, s-a lipsit de plăceri, de prietenii dezinteresate, de tandreţe, de plăcerea de a contempla cerul fără să-i ceară ploaie sau căldură, de plăcerea de a vedea cum se desfăşoară în jurul său viaţa plină de înţelesuri independente de interesele lui meschine. Averea aceasta, pe care o ştie sau numai o presimte, este viaţa lui transformată în aur. Nu poate fi mărinimos, nici generos, nici altruist, chiar dacă ar fi dorit să fie. Nu se poate desprinde de această avere care este plata unei

vînzări simoniace, fără a înţelege că singurul obiectiv al existenţei sale, care a fost *să ia,* avea şi un alt aspect, un sens mai larg, vital, *să dea.* Este intimidat ; pămînturile

pe care le posedă, fermele şi proprietăţile sînt pentru el o permanentă teamă.

De multe ori ajunge la bătrîneţe fără să întîlnească un licitant, fără ca Mefistofel să vină să pecetluiască cu el pactul „vieţii pentru bogăţie“. A eşuat şi poartă cu sine bătrîneţea, privaţiunile, renunţarea. Copiii săi îi reproşează sărăcia, fără a înţelege că această sărăcie este şi ea rezultatul a patruzeci de ani de trudă pentru bogăţie, de muncă lipsită de plăcere, de luptă singuratică. Fiul nu poate observa pe obrazul tatălui său tragedia căutării zadarnice, nu poate să privească mai în adine. A venit aici pentru a cuceri o lume care nu-i oferea altceva decît bogăţie ; nu l-a atras curiozitatea dezinteresată, nici voinţa de a se uni cu fiinţele care trăiau aci, nici hotărîrea de a pătrunde într-o societate oare ar fi putut să-i ofere drept plată pentru munca lui simpla satisfacţie de a trăi. Săracul este sufleteşte egalul bogatului, a luptat pentru aceleaşi ţeluri şi se deosebeşte de el doar prin faptul că nu posedă nimic. Poate că intr-un anumit moment, la fel ca jucătorul în perioadele scurte de noroc, ajunge să posede mai mult decît a sperat; dar cum nu era însufleţit de un proiect superior şi posedarea de bunuri nu era un simplu mijloc sau exerciţiu, sărăcia a venit să încununeze o eroare care nu este nici de detaliu, şi nici de capacitate, ci de orientare, de organizare. Starea lui sufletească nu se deosebeşte cu nimic de a celui care are avere ; înţelege că lumea aceasta nu este făcută din legi imuabile ; că este fragilă, nesigură ; că norocul înlocuieşte destinul şi că este complet izolat, lipsit de bucuria prieteniei şi de iubirea fiului. Atunci îl cuprinde teama şi ruşinea celui care poartă în sînge o boală contagioasă fără scăpare. Sensul realităţii pe care credea că o cunoaşte începe să-i devină evident şi simte o teamă ce se propagă în tot ce-1 înconjoară. îşi dă seama de sterilitatea efortului şi de importanţa dificultăţilor

în- tîmpinate, are un moment de luciditate tardivă, de care nu mai poate profita. înconjurat de aceşti bătrâni săraci, cel care se găseşte în plin efort de îmbogăţire devine nemilos, brutal, feroce. Bătrînul oferă un exemplu care te face să te cutremuri ; şaizeci de ani de viaţă este suma unui rămăşag, şi atît; cel care n-a agonisit nimic, cit şi cel care a făcut avere îşi dau seama că nu au trăit cu adevărat.

Teama pe care o simte este veche, mult mai veche decît însăşi fiinţa sa. Nu o încearcă pentru prima oară ; este o stare sufletească produsă de o stare socială nouă, nu un incident neglijabil în contextul existenţei sale. Este aceeaşi stare sufletească specifică pentru conchistador şi pentru colonul venit în urma lui, departe de pămîntul natal, faţă în faţă cu singurătatea, cu pustiul şi cu nişte oameni necunoscuţi, cu un trecut dubios. Săracul aflat printre noi nu are drept la sărăcia sa, ci este privit ca o fiinţă care tulbură liniştea, care poartă ghinion. Prin prezenţa lui, asemeni indigenului gol în faţa conchistadorului, anulează posibilitatea bogăţiei ca plată a riscului. Şi dacă se bucură de acest temător dispreţ, este pentru că trăieşte ca o chemare neaşteptată ce năruie un vis. Săracul este distrugătorul de idealuri, este moartea nemărginită a celui ce se prăbuşeşte în tranşee. Din această cauză săracul este mereu nou în sinul unei societăţi oare trăieşte forţînd adevărata ei realitate şi formează o parte a unei realităţi ce nu se vrea privită ca realitate, a unei realităţi de care societatea se teme, dar de care se izbeşte mereu, mai devreme sau mai tîrziu, cine nu urmăreşte, în conduita lui, ţeluri umane.

Teama era în aşteptarea primului soldat. Propria frică îl amenința şi îi umplea singurătatea cu năluci. Natura i se arăta în toată goliciunea ei, şi el îşi forma o imagine tulbure despre ea. L-a văzut pe indigen venind supus spre el, pentru a-1 adora, şi l-a sacrificat din

teamă, părîndu-i-se umilitor ca una din primejdiile închipuite de el să se dovedească atît de neînsemnată.

Jefuirea pămîntului indigenilor, răpirea femeilor şi luarea în sclavie a fiilor acestora l-a nemulţumit şi l-a împins să-i extermine ca pe nişte spectre. Era cuprins de groază la traversarea drumurilor virgine şi necunoscute, cu privirea aţintită în zare, zile şi nopţi întregi aşteptînd primejdii sau o minune, ca şi cum s-ar fi îndreptat spre moarte. Se ruga în gura mare. Abia termina o aventură şi nu putea concepe că ea luase sfîrşit definitiv. Aventura traversării răsuna încă în sufletul său. Oceanul îl înspăimînta : scor- butul făcea ravagii în zilele de furtună sau cînd pămîntul jinduit nu se întrezărea în depărtare. Pedro de Mendoza şi mulţi alţii sufereau de halucinaţii îngrozitoare, febra, sifilisul şi proasta alimentaţie contribuiau la crearea de năluci care mai tîrziu se vor încarna în fiinţe adevărate. Indigenul l-a recunoscut îndată pe duşman şi a socotit că-1 poate învinge cu arme diabolice. I-a fost frică şi a devenit feroce pentru a se apăra ; lucrurile cunoscute, peisajul care îi inspira o ancestrală siguranţă s-a populat cu demoni furioşi. De atunci legea urii, născută din teamă reciprocă, va domni între băştinaşi şi noii-veniţi. A fugi sau a ataca ; nu există o altă posibilitate. Reacţionau asemeni fiarelor, care întotdeauna sînt înconjurate de singurătate şi de spaimă.

Soldatul a recurs la aceeaşi cruzime. Isprăvile sale, atît de lipsite de vitejie, erau manifestări ale nervilor zdruncinaţi, iar curajul era nutrit de spaimă. Moartea în lupta împotriva indigenului era o moarte lipsită de glorie ; dar el nu se lupta pentru glorie, ci pentru victorie. A învinge însemna a omorî fără nici un folos.

S-a ivit apoi dificultatea de a ocupa un teritoriu ale cărui graniţe erau necunoscute pentru noii-veniţi şi tot atît de vaste ca şi cele ale mării străbătute cu cîţiva ani în urmă. Pămîntul acesta reprezenta sfîrşitul mării şi

începutul aventurii adevărate. Au adus cu ei războiul, cînd, în locul lui, ar fi putut aduce civilizaţia. In felul acesta s-au distrus civilizaţiile *chibcha, aztecă, incaşă, maya* şi s-a pierdut sămînţa băştinaşă, atinsă de gărgăriţă. Oamenii aceştia primitivi, acoperiţi de plăgi, soseau fugind ; îi expulza Evul Mediu al Europei şi, strînşi din puşcării şi lazarete, îşi ispăşeau aici pedeapsa capitală. Erau viteji şi de aceea chiar spaima lor era vitejească. Au fost amăgiţi fiindcă li se făgăduise un paradis pe care l-au confundat cu acela despre care auziseră de mici copii, în biserici şi în pieţe. Au ales surghiunul, preferîndu-1 închisorii. In timpul traversării oceanului s-a înfiripat în închipuirea acestor onanişti ignoranţi visul unui Eldorado bestial. Ambiţia i-a orbit şi a fost mai puternică decît celelalte glasuri care îi îndemnau să fugă, de altfel imposibilă. Ambiţia şi teama erau zămisliri ale sărăciei şi ale curajului. La capătul drumului găseau din nou închisoarea şi lazaretul, supunerea şi ruşinea. Erau hotărîţi să înăbuşe primejdia de la început şi astfel au creat-o chiar acolo unde nu exista, hărţuind hoardele de indigeni. Victoria asupra hoardelor îi împiedica să observe amăgirea şi, în loc să se răzvrătească împotriva celor care-i aduseseră aici ca să moară, nu ca să se îmbogăţească, s-au răzvrătit împotriva indigenului. O dată cu întemeierea oraşelor, care la început erau adevărate fortăreţe, primejdia n-a dispărut. Rămînea latentă, ca o ameninţare, în jurul forturilor şi chiar înăuntrul lor, unde stăteau permanent cu armura încinsă şi trăiau cu spaima în suflet la gîndul unui asalt iminent. Acesta a fost oraşul, aceasta a fost viaţa, acestea au fost căminul şi tiparul în care s-a turnat societatea acestor latitudini oceanice. O asemenea stare de spirit a durat secole şi se poate spune că pînă şi părinţii noştri au apucat-o. Liniştea, noaptea populată de zgomote îndepărtate şi supranaturale, în care sălbaticul şi animalul formau un

tot omogen de ameninţări, amplificate de superstiţie, care este forma sublimată a spaimei, au creat un infern mental. Crima, furtul, viciul, ambiţia zădărnicită care ardea de dorinţa de răzbunare, au modelat pe omul epocii coloniale şi pe cel de după cucerirea independenţei deopotrivă, pe acela care recurgea la forţele armate şi pe acela care se refugia în spatele proprietăţii sau al puterii politice, de teamă să nu fie anihilat. Nu existau faze intermediare între asigurarea împotriva riscului şi posibilitatea de a te vedea părăsit în faţa vreunui pericol oarecare. Totul lua aspectul spaimei, de la casa abia vizibilă pe suprafaţa pămîntului, construită din paie uscate şi din argilă, de la privirea în pămînt a graucho-ului, laconic şi mereu ascuns în spatele glasului său, pînă la aclamarea unei carte de organizare, pînă la posedarea unei importante flote de război, pînă la Casa de consemnaţii care sprijinea acţiunile guvernului şi la dorinţa arogantă de a obţine un titlu universitar.

Totul depindea de un capriciu : atît aventura cît şi legea. Legea putea fi călcată şi codul rămînea plin de breşe pe unde jefuirea şi monstruozitatea juridică puteau pătrunde mai uşor decît cămila prin urechile acului. Nimic nu avea o formă stabilă, fixă sau, cel puţin, susceptibilă de o schimbare previzibilă. Ceea ce ieri merita un premiu, astăzi se pedepsea cu spînzurătoarea ; ceea ce azi se cîştiga, mîine se pierdea. Se născuse un mare hazard dintr-un mare haos, şi din toate acestea n-a rămas în picioare decît teama.

Condiţiile de viaţă erau aceleaşi ca şi condiţiile de luptă, şi pacea era impregnată de ororile unui război de exterminare. Prizonierii erau transformaţi în sclavi care nu meritau indulgenţă, iar proprietarii de plantaţii îi tratau cu o îndîrjire bestială. Mai tîrziu, independenţa, cu luptele ei, a reînviat vechile uri, şi localităţile s-au

format într-o atmosferă de nesiguranţă şi neîncredere. Forţe organizate pentru apărare reprezentau de fapt acelaşi pericol împotriva căruia luptau ; jaful se realiza cu anticipaţie de către înşişi apărătorii oraşului. încălcările acordurilor au semănat epidemia fricii în unele provincii, aşa cum se vede din paginile celebrului *Facundo.* Dezinteria este boala terorii. Nu erau speriaţi numai cei care fugeau, ci şi cei care îi urmăreau. Starea aceasta de revolte şi de asasinate se prelungeşte necontenit şi violent ca o stare normală de la 1810 pînă la 1820, şi apoi de la 1820 pînă la 1860, în timpul dictaturii lui Rosas. Denunţul punea pe frate sub observaţia propriului său frate ; tirania era noua Herman- dad a Sfîntului Oficiu [I] care, în urma unei judecăţi sumare, îi scotea pe sindicalişti din casele lor ca duşmani ai regimului şi-i asasina prin curţi. Scenele de oroare pe care ni le descriu cronicile şi operele literare ale epocii umplu pagini în care crima nu constituie decît elementul anecdotic, *leit-motiv-ul* fundamental fiind panica. Familii întregi au emigrat în Chile şi la Montevideo, într-un exod de caravane nesfîrşite ; au rămas doar cei care nu puteau fugi, suportînd astfel soarta întregii ţări. Cei douăzeci de ani de dictatură şi cei douăzeci care au pregătit-o şi au continuat-o, au dus la o criză a vieţii de familie atît în străfundul cîmpiei cît şi în oraşe, de acolo de unde poate că a pornit persecuţia, fără risc, ca o reacţie violentă în faţa duşmăniei ţărăneşti. încă şi azi se mai pot vedea, în sudul provinciei Buenos Aires, aproape de şanţul cel mare care se prelungeşte începînd de la Melincue pînă la Rio Colorado, ruine de case construite de imigranţi, case pe jumătate îngropate în pămînt, pentru a putea să reziste năvălirilor indigenului. Micile ferestre erau situate la nivelul pămîntului, de unde se

I **Organizaţie de miliţie contra răufăcătorilor înfiinţată în 1476 în vechea Spanie.**

putea vedea căsăpirea cirezilor de vite de către sălbaticii dezlănţuiţi. Dacă indigenul călare nu putea dărîma piepţiş pereţii de argilă, renunţa la asalt. Experienţa îl învăţase să nu descalece. Chiar în actele de violenţă, la care era împins de foame, păstra această necesară precauţie. Nici focul nu-1 aprindea decît sub cort, asemeni căruţaşului sub căruţă. Copiii acestor oameni au crescut într-o stare de permanentă nelinişte, lipind urechea de pămînt şi scrutînd depărtările. Şi acum mai privesc cu neîncredere sosirea unui străin. Negustorul îşi ridică un grilaj în jurul tejghelei ; în sertar se găseşte revolverul, împreună cu banii obţinuţi din vînzarea ceaiului, a zahărului şi fidelei. *Gaucho, peonul* sărac sau fiul de moşier nu pleacă la tîrg fără armă. Unii din ei poartă în chimir întreaga avere, pentru a cumpăra pămînt şi ferme ;
femeia se lasă iubită în prezenţa copiilor ; focul de tabără rămîne aprins noaptea ; nimeni nu se gîndeşte să-şi ridice o casă trainică, mulţumindu-se cu satisfacerea nevoilor omului preistoric, şi nici nu leagă prietenie cu vecinii. De la o fermă la alta, nimeni nu-şi face vizite. Tatăl de familie îşi construieşte casa departe, izolîndu-se în izolare ; fiul său este rezervat, viclean, mincinos, fiindcă tot îi mai este teamă.

în tensiunea aceasta nervoasă s-a trăit pînă nu de mult, pînă cînd indigenul a fost îndepărtat şi pămîntul, tot pă- mîntul a rămas liber, în aşteptarea muncilor agricole şi a cirezilor de vite. însă chiar după campaniile lui Roca [1], Victorica şi Alsina [I II], pericolul a subzistat; a rămas obsesia, lăcomia de bani. Pericolul a

---

I ***Julio Argentino Roca*** **(1843—1914), general şi om politic argentinian. A dus la capăt cucerirea Patagoniei (1879), preşedinte al Republicii între 1880—1886 şi 1898—1904. A contribuit în mod notabil la progresul ţării atît din punct de vedere economic cît şi cultural.**

II ***Valentin Alsina*** **(1802—1869), om politic argentinian, guvernator al provinciei Buenos Aires (1857). Primul redactor al *Codului Penal.***

fost simţit prin absorbţie şi a provocat o nelinişte generală. Populaţia s-a refugiat spre litoral şi, îndepărtîndu-se din ce în ce mai mult de cîmpia părăsită, s-a stabilit în cele şapte mari oraşe care astăzi găzduiesc mai mult decît jumătatea locuitorilor unei ţări de trei milioane de kilometri pătraţi. Iar în aceste oraşe trăieşte teama.

FORTIFICAŢII ŞI ŞANŢURI

Oraşele acestea moderne au fost construite pentru a pune pe locuitori la adăpost de pericole ; în perimetrele lor se dau bătălii crunte ; toate simptomele cîmpiei par să se fi adăpostit aici. Agitaţia internă contrastează acum cu liniştea de la ţară şi tensiunea cu care trăieşte în interior nu suportă vreo comparaţie cu ritmul *pianissimo* al colibei. Clădirile înalte, promenadele, acumularea de bunuri şi chiar ostentaţia puterii arată bărbăţia cu care sînt înfruntate problemele sociale. Locuitorii se administrează ei înşişi. Dar înainte oraşul era o cetate, dincolo de care se găsea lumea sălbatică, regiunea vastă a barbarilor. Era o fortăreaţă de trupuri şi de gînduri îndreptate împotriva exteriorului, împotriva asalturilor care veneau din afară, şi un zid solid, invizibil îl înconjura, aşa cum erau înconjurate de un zid de piatră şi de bronz oraşele Troia şi Teba. Această privire prudentă a unui vechi orăşean poate fi surprinsă în ochii celui ce trăieşte în Buenos Aires cînd contemplă ţinuturile din interior. In şapte oraşe stau de pază sentinele veşnic treze, ca la cele şapte porţi ale Tebei. Slab populată, paşnică, imensă, cîmpia este nelocuibilă ; ne putem da seama cît de grele sînt condiţiile pe care le impune vieţii, de vreme ce omul preferă munca salariată de la oraş, viaţa într-un spaţiu îngust, destinul cunoscut dinainte şi acceptat. Clădirile

sînt voinţe înălţate cît mai sus pentru a domina un spaţiu ocupat total; însă voinţele sînt strict determinate, iar dominaţia se exercită într-o ordine vegetativă. Este o avere formată din piatră şi oţel, o avere de cărămidă, fiind în acelaşi timp şi o rentă sigură, o avere imobilă sigură, un *quantum* asigurat. Intre populaţia oraşelor şi populaţia satelor există o legătură corespunzătoare legilor statice care păstrează echilibrul dintre producţie şi consum, dintre formele tipice ale oraşului şi formele tipice ale satului. Totuşi, o cîmpie pustie, cu pămînt fertil şi pustiu, cu o capacitate de producţie pentru milioane de oameni, însă pustie, nu se află într-un raport de echilibru cu cele şapte oraşe care adăpostesc mai mult de jumătate din totalul locuitorilor. Trebuie să existe vreo raţiune profundă pentru oa, într-o luptă nemiloasă, lumea să se refugieze în ele cu aceeaşi hotărîre şi grabă ca în ţările suprapopulate. Dincolo de oraşe nu există o climă omenească, o climă prielnică vieţii omului. Sănătatea este în primejdie, învăţămîntul rămîne la un nivel foarte scăzut şi ajunge să te apese ca un lanţ de ocnaş, lupta pentru existenţă se înteţeşte în condiţii atît de primitive, şi acestea sînt boli mai rele decît certitudinea sărăciei. A cumpăra o parcelă de pămînt, a ridica o casă şi chiar a înălţa un zgîrie-nori înseamnă a dobîndi siguranţă. Imobilul poate fi pierdut într-un proces succesoral, dar oricum rămîne în picioare. Oraşul este statul în care guvernează legile edificării şi unde toţi locuitorii au încheiat un contract colectiv de închiriere şi de apărare reciprocă. Chiriaşii, autorităţile, regulile stupului sînt în vigoare, şi nimeni nu le tulbură. Buenos Aires a crescut nemăsurat de mult prin aportul străinului şi al băştinaşului care fugeau fiecare de urmăritorii săi. Noul-sosit, care nu era din cale afară de viteaz, a rămas aci privind pînă în zare vastitatea cîmpiei, fără a se încumeta să întreprindă din nou cucerirea ei. Din interior au sosit pe drumul întoarcerii

colonii care pierduseră totul după douăzeci de ani de muncă. Copiii lor înţelegeau că pămîntul făgăduinţei nu era decît pămîntul făgăduielilor amăgitoare. In urma muncii brute se destrămau rînd pe rînd iluziile de îmbogăţire, singura răsplată la care se puteau aştepta în schimbul abrutizării. Doar copiii mai salvează de la dezastru ce-a mai rămas din voinţa de a trăi. Din adîncul cîmpiei sosesc anual familii care-şi găsesc refugiu în spatele unei < neînsemnate slujbe publice. Pînă de curînd se spunea despre cei ce se refugiau la oraşe că renunţă la viitor fiindcă sînt abulici sau ramoliţi ; oricum, pensia este scîndura naufragiatului, şi acum nimeni nu se mai expune riscului de a semăna pămîntul şi de a creşte animale. Cel care se teme să nu-şi piardă avutul se refugiază la oraş, unde nu sînt primejdiile pe care le înfrunta din partea indigenului, unde moartea nu e violentă şi aproapele nu te despoaie. Cîmpia devine domeniul nelimitat al groazei, al sărăciei, al bolii şi al efortului inutil.

NELINIŞ

Cel care priveşte în pampa contemplă doar imensitatea ce stă liniştită sub celelalte lucruri : pământul. Tot ceea ce se mişcă, acţionează, trece, este nesigur. Hoţul de vite, călătorul oare vrea să rămînă anonim, pasărea *carancho* [I] care pîndeşte stîrvurile, grindina, vîntul, toate poartă în ele distrugerea şi neliniştea. Doar pământul, care te invită la odihnă şi moarte, rămîne neschimbat şi credincios. Pământul te invită să-l contempli ca un bun definitiv şi te îndeamnă să nu ai încredere în nimic altceva. In sufletul plugarului, înclinat spre rutină, spre perpetuarea prezentului, spre nemişcare, pământul dă naştere la o mulţime de idei parazitare, care, în decursul timpului, îmbracă forme mistice, de fatalism şi de moarte, şi ajung să-l acapareze pe individ, făcîndu-1 opac la orice concepţie dinamică, îndrăzneaţă, întreprinzătoare. Ţăranul care-şi duce viaţa pe vechile cîmpii sedimentare este angrenat într-o încetineală cosmică ; ceea ce se schimbă şi se strică ascultă de ritmul neamului. Cîmpiile Americii posedă toate îndoielile colonizatorului, o dată cu experienţa pe care acesta o are despre viaţa sa de muncitor zilier, viaţă pîndită de primejdiile inerente unei stări de lucruri atît de schimbătoare, atît de nesigure şi care nu-i dă răgaz să iubească ceea ce îi aparţine. Nimic din ce se petrece în restul ţării nu-1 interesează, pentru că toate se întîmplă în afara bunurilor sale ; trăieşte în inima singurătăţii. Cerul şi pământul sînt cele două orizonturi între care este prinsă întreaga lui viaţă, şi întîmplările ce zguduie ansamblul din care el nu face parte, întregul mers al vieţii se transformă pentru el în ceva ce-i aduce fie foloase, fie ponoase. Ceea ce constituie o ameninţare pentru pământ îi ameninţă şi familia. Aspiră la o sporire a bunurilor pe care le posedă la fel cum animalele şi

I **Pasăre răpitoare din America de Sud.**

plantele cresc prin asimilare de sub-
stanţe, nu prin expansiune ; asemenea copacului, îşi întinde rădăcinile şi crengile. Latifundiarul este o zămislire logică a plugarului, deoarece pămîntul produce pentru o lume care oferă plata pentru produse fără a ţine seama de sacrificiile făcute şi de distanţe ; cultivarea pe terenuri întinse risipeşte voinţa de a poseda. Extinzîndu-se pe sute de mii de hectare, ţăranii cred că sînt mai siguri pe bunurile lor, pe viitorul lor ; şi toată această extindere, dacă nu e le_gată de o stare economică solidă, devine o suprafaţă flotantă, care se pierde mult mai uşor decît acaretul susţinut de alte acareturi vecine, aşa cum se sprijină o casă pe un zid comun. Baza oricărei concepţii, a oricărui proiect, a oricărei evaluări este pămîntul. Se plăteşte ceea ce nu aduce nelinişte, ceea ce este în afara aventurii şi a riscului ; dorinţa de a-şi spori averea dă naştere la teamă. La şes mişcarea este întotdeauna un pericol. In jurul acestor fricoşi, totul devine ameninţător, şi chiar s-ar părea că valoarea excesivă acordată lucrurilor ce pot fi furate cu greu se explică printr-un resentiment apărut ca o consecinţă a existenţei lipsite de stimulentele vieţii în comun.

Totuşi, trebuie să privim cu multă luare aminte pentru a putea observa, în interiorul unei lumi ce pare staţionară, fixă şi statică, mişcarea distrugătoare în plină creştere. Pămîntul acesta, deschis şi neted, hrăneşte cu energii primare tot ce se aşază pe el; obiecte şi persoane aparent liniştite, atunci cînd sînt privite de departe, de fapt înaintează şi se agită cu forţe interatomice nelimitate. Căror legi se supune această energie tăinuită care face ca mîinile şi ochii să fie prilej de pericol ? Legilor întîmplării şi ale fricii. Sînt particule meteorice înăuntrul unui recipient lipsit de formă,

particule care se lovesc între ele sau se unesc, cresc sau scad, însă din a căror mişcare generală se ajunge la un echilibru aparent. Teama îl împinge pe om să se lipsească de pământ. Forţe dezlănţuite de cauze neprevăzute smulg în calea lor tot ce nu are rădăcini puternice, asemeni unui vînt stîrnit pe neaşteptate. E nevoie ca pămîntul să reţină, cu neclintita sa imobilitate, ceea ce nici persoanele, nici instituţiile şi nici societatea nu au puterea să fixeze. Natura nu a luat încă obiceiurile omului, nu are îndeletnicirile, deprinderile şi normele lui ; mai păstrează rezistenţe preistorice, şi în lupta împotriva ei sînt biruiţi răufăcătorul şi ticălosul.

HAZARD

Cîştigul întîmolător face parte din orice program de creştere a prosperităţii şi a fericirii ; în orice sens s-ar îndrepta energiile şi oricît de mult s-ar acţiona conform calculelor şi normelor de precauţie, o întâmplare nefericită poate să zădărnicească un efort îndelungat. Inteligenţa şi voinţa îşi construiesc de obicei adăpostul după reguli corecte în teorie ; realitatea lucrurilor care, nu se ştie din ce cauze, sînt supuse dezastrului neprevăzut, suflă şi dărîmă adăpostul. Forţele nesupuse încă unei funcţii regulate sînt mai mari decît cele neîmblînzite, dar care, în unele împrejurări, parcă ascultă de glasul raţiunii. Juan Alvarez spunea că natura l-a făcut pe argentinian jucător, şi fără îndoială această caracterizare, în toate privinţele demnă de încredere, exprimă fără pretenţii o întîm- plare cosmică faţă de care proiectele omului capătă înfăţişarea unui rămăşag.

Ce a putut fi ; ustras hazardului se află. închis în oraşe şi, înăuntrul oraşelor, în sfere de o întindere mai mică ; forţele libere şi cele întîmplătoare deformează şi ruinează printr-o acţiune neîntreruptă rambleurile de susţinere. Toate lucrurile care înseamnă pentru noi teamă sînt forţe libere infiltrate în ceea ce considerăm că e sigur, energii izvorîte din adîncurile pămîntului slab populat şi din depărtările emisferei sudice, stihii ce fac ca lupta şi prada cucerită să îmbrace caracteristicile unui hazard teluric. Cuvîntul prietenului, autoritatea şefului, fidelitatea soţiei, ordonanţele administrative şi obiceiurile sînt posturi înaintate pe care am reuşit să le stabilim deasupra unor terenuri mocirloase, şi viaţa este o înaintare nesigură într-o zonă mlăştinoasă. Documentele scrise şi ştampilate, garanţiile terţelor persoane, contractele şi chitanţele sînt pîr- ghiile cu care sintern legaţi cînd traversăm aceste mlaştini fecunde în recolte şi în ţarcuri. Aspirînd spre ordine, omul care luptă aici, pionier sau epigon, trăieşte, fără să ştie, conform unei dezordini mai puternice decît voinţa lui ; dacă acţionează cu succes asupra acestei lumi haotice şi fără formă, este datorită numai faptului că acţionează ca
0 unealtă inconştientă a dezordinii. Veneticul înţelege mai bine ca oricine tehnica acestei lumi, fiind o fiinţă fără formă, fără credinţă şi fără cultură. Nu ştiu dacă asta a vrut să afirme Keyserling [I], vorbind despre America de Sud ca despre o lume reptiliană. Din această cauză, ceea ce a reuşit să se organizeze, ceea ce are o funcţie regulată întîl- neşte, fără să ne dăm seama de ce, rezistenţe de

I ***Hermann Keyserling*** **(1880—1946), filozof şi scriitor german, întemeietor al unei şcoli filozofice influenţate de gîndirea orientală.**

neînţeles, atracţii primejdioase, vînturi neprielnice care strică tot ce se înfiripase restabilind dezordinea recalcitrantă ; pînă ce totul eşuează sau deviază, şi sînt acceptate cu semeţie tac- ticile neorînduielii şi ale hazardului. A nu avea un caracter ferm, o conduită şi o opinie inflexibile, a nu şti temeinic decît tehnica reptilei care alunecă şi fascinează înseamnă a-ţi spori propriile tale forţe, supunîndu-le pe cele externe, asemeni celui ce înoată cu ajutorul curentului, făcînd ca fluxul să sporească acţiunea braţelor.

Trofeele acestei victorii nu sînt afişate în tihnă. Cel care face avere şi ajunge la o oarecare faimă se grăbeşte să-şi plaseze bunurile la adăpost de orice risc, în înscrisuri ipotecare, în bunuri imobiliare, în scaune academice.

1 se pare că tot ce posedă a fost furat, deşi a fost cîştigat în mod legal; însă într-o lege fundamental frauduloasă, dacă ceea ce posedă nu este ţintuit de pămînt sau de ceva care, sub o anume formă, păstrează legătura cu pămîntul, este spulberat de vîntul pampei.

Se poate afirma, aşadar, că tot ce are un mers hotărît, deschis, tot ceea ce îşi ţine corpul drept în timp ce umblă este expus riscurilor anonime ; şi, dimpotrivă, ceea ce se tîrăşte, ceea ce se cuibăreşte în peşteri, ceea ce ia culoarea şi aspectul lucrurilor lipite de pămînt este protejat de alveole transparente. Toate bunurile îşi dobîndesc adevărata lor valoare într-o lume statică şi se irosesc într-o lume dinamică, ale cărei legi, infinit mai complicate, ajung să nu fie de temut decît pentru ochiul şarpelui. Aşa cum odinioară primitivul se ascundea în cavernă pentru a evita primejdiile neprevăzutului, primitivul de astăzi se ascunde în ceea ce am putea numi cavernele de piatră ale lumii care vehiculează bunuri

culturale şi bogăţie. El dobîndeşte înscrisuri, case în oraşele populate, hectare şi leghe de cîmpie, funcţii administrative de importanţă naţională, titluri universitare. Toate acestea sînt forme prin care îşi pune viaţa la adăpost de riscuri, şi acelaşi lucru înseamnă şi cumpărarea de bunuri imobiliare. De la casa din bulevardul *de Mayo* pînă la stăpînirea unei tehnici speculative există degradarea valorilor de merit, în raport direct cu valorile de securitate. Inteligenţa rămîne departe de pămînturile impozabile şi înseamnă acelaşi lucru la bursa valorilor imobiliare. Capitalul circulant din comerţ şi industrie se investeşte în întreprinderi care, teoretic, seamănă cu bunurile imobiliare.

Pe de o parte, există specula cu articolele de primă necesitate, contînd pe un consum sigur şi dispunînd de un minimum de care nimeni nu se poate dispensa ; morile, rafinăriile de zahăr, industria închirierilor, fabricile de încălţăminte şi ţesături, fabricile de pîine şi depozitele de lapte.

Pe de altă parte, există marile capitaluri investite în frigorifere, transporturi, silozuri, în combustibil şi în alte ramuri de primă necesitate socială, care contează şi ele pe un debuşeu sigur, fiind ramuri de care nimeni nu se poate lipsi. întreprinderile comerciale şi industriale neafiliate acestor izvoare vitale rămîn, împreună cu inteligenţa şi cu produsele de lux ale culturii, pradă unor tribulaţii dezastruoase. La aceste articole capitalul dobîndeşte puterea sa maximă de stoarcere şi obţine protecţia celui puternic. Atît creşterea vitelor, cît şi agricultura depind de factori imponderabili ; cel care cultivă pămîntul sau cel care creşte animale nu are nici cea mai vagă idee despre valoarea lucrurilor pe care le posedă. Contractele de arendare a cîmpului agricultorilor conţin clauze proprii jocurilor de noroc,

scria într-o publicaţie a ministerului respectiv ; iar vînzarea produselor la preţ fix şi a mărfurilor în general în rate sînt operaţii de un hazard cosmic.

Siguranţa relativă în comerţul cu produse de primă necesitate şi în producţia materiilor prime determină involuntar retragerea capitalurilor din investiţiile de succes îndoielnic şi le îngrămădeşte în jurul formelor inferioare ale producţiei şi ale traficului. Trebuie să scădem necesităţile absolute ale consumului. Cu cît este mai sigur debu- şeul pentru craniile de vită, cu atît e mai puţin sigur pentru muselină şi pentru bumbac. Accentuîndu-se caracterul primitiv al produselor, se accentuează în acelaşi timp caracterul primitiv al necesităţilor consumului

O ţară unde iniţiativa, inventivitatea, curajul dezinteresat nu au stimulente şi unde gîndirea şi buna credinţă figurează printre obstacole şi riscuri va fi, în primul rînd, constrînsă să exploateze materiile prime, să speculeze articolele indispensabile, şi va fi prinsă în jocul unor forme superioare de expresie bancară şi industrială, din ce în ce mai străine de mediul naţional şi mai subordonate faţă de companiile mondiale. Poporul nostru nu ştie să producă, pentru că nu ştie să consume ; problemele industriale, comereiale, culturale sînt probleme de consum. Cel puţin în ceea ce priveşte lucrurile de primă necesitate, care se produc pentru că se consumă. Producînd de preferinţă materii prime cerute pe piaţa internaţională, trăim adoptînd formele tipice ale ţărilor producătoare de materii prime. Wal- ter Scott afirma pe bună dreptate despre acei *gaucho* care au respins invaziile engleze că au optat pentru comerţul cu cranii de vită împotriva bumbacului şi muselinelor. Această respingere a invaziilor engleze era. mai bine zis, o

consecinţă a refuzului anterior al muselinelor şi al bumbă- căriei. Indicele care determină gradul de civilizaţie este dat de ceea ce se consumă şi chiar se iroseşte pentru nevoile spirituale. Alimentaţia, îmbrăcămintea şi locuinţa sînt comune atît omului, cit şi animalelor primitive. Ceea ce se consumă ca strict indispensabil vieţii sau ca un lux adiţional formează opera noastră politică, publicată în volume oficiale. Producem de fapt ceea ce consumăm şi sîntem ceea ce formează obiectul- consumului. Casele noastre nu au tablouri, nici cărţi, mobilele sînt aranjate în vitrine şi în reclame, avem grijă ca haina să corespundă manechi-nului, pînă acolo încît să devină fotografia noastră, şi nu putem cumpăra un obiect de artă, un cristal frumos, deoarece am avea impresia că ne risipim fără rost viaţa şi nu ne rămîne pentru ceea ce este superfluu decît invidia. Este vina unui întreg sistem comercial, bazat pe craniul de vită şi pe refuzul muselinei, faptul că bogătaşul nostru trăieşte o viaţă excesiv de incomodă, pînă într-atît încît bogăţia sa ne inspiră scîrbă şi milă. Omul din clasa de mijloc trăieşte cu un buget dezechilibrat, sărind mereu peste capcane şi săracul face o economie cruntă, care îţi provoacă compătimire. Nu ştiu să cheltuiască, nici să economisească, deoarece nu-şi trăiesc viaţa lor adevărată, aceea care se sfîrşeşte cu moartea, ci o viaţă provizorie, care se sfîrşeşte în neprevăzut.

Este oare raţional ca omul acesta să facă economii ? La moarte lasă o casă plătită pe jumătate, un cămin înjghebat pe jumătate, băieţi pe jumătate instruiţi, fete pe jumătate căsătorite. Acest dezechilibru al vieţii, care te face să duci un trai de animal tîrîtor în comparaţie cu păsările care zboară, este un dezechilibru pămîntesc ; ceva asemănător pendulului folosit de Foucault[I]. Tot ce

I ***Léon Foucault*** **(1810—1868), fizician francez care a**

cade sub domnia hazardului capătă deci o astfel de configuraţie. Hazard- teamă-ficţiune sînt cei trei termeni pe care-i găsim în aproape toate ecuaţiile. In faza sa ultimă, minciuna, supra- punîndu-se ca haină şi cultură, produce o temă cu varia- ţiuni complicate şi pitoreşti : creditul. Creditul este ultima formă de evoluţie a comerţului, dar poate fi şi o formă elementară de specula cu un articol de primă necesitate : orgoliul. Fiecare sărac este un visător de bogăţii ratat şi în acelaşi timp un trişor, care speră să scoată ceva din ziua de mîine sau de la Dumnezeu. Scontează pe un document garantat de hazard şi găseşte astfel formula de a incasa anticipat premiul cel mare al unei loterii care nu există şi a cărei tragere nu va avea loc niciodată. Toate acestea provin din faptul că s-a întrevăzut o situaţie mai avantajoasă. A cumpăra pe credit înseamnă a ne bizui pe ceva ce credem că ne este datorat de altcineva ; a ne bucura lunar de o porţie de bunăstare şi de confort ce aparţine altora. Consumatorul care cumpără pe credit bănuieşte că încasează o datorie pe care vînzătorul, delegat cu ceva ce de fapt nu-i aparţine, o avea faţă de el; este forma de a-1 plăti fără a părea că-1 plăteşti, de a dobîndi obiectul ca pe un dar, de a ajunge să crezi în aceste ficţiuni şi de a rămîne cu impresia că nu l-ai plătit. Credit şi escrocherie merg mînă în mînă şi formează un circuit, un sistem al lanţului şi o francmasonerie fără statute şi fără sediu, în care sînt amestecaţi şi cel care are, şi cel care nu are nimic. In ultimă instanţă, stăpînul minciunilor, cel care are lanterna visurilor noastre şi deşteptătorul matinal, tră- ieste departe de aici. In felul acesta, comerţul pe credit, care poate fi considerat, împreună cu sistemul de cecuri, o formă optimă de tranzacţie, se transformă într-o falsă structură a responsabilităţii şi, pînă la un punct oarecare, exprimă

---

demonstrat mişcarea de rotaţie a pămîntului cu ajutorul pendulului şi a măsurat experimental viteza luminii.

forma legală a escrocheriei. Teama de sinceritate şi de căinţă în văzul tuturor duce la aceste forme nedemne ale bunăstării. Fanaticii creditului sînt băutorii de alcooluri denaturate care, ameţindu-se, fug de destinul lor. Adevărata victimă nu este furnizorul, care nu bea, ci prietenul care semnează documentul ca girant.

Alături de aceştia există cei care scontează într-un mod mai ingenios viitorul, cu documente false. Titlul universitar, cariera administrativă, ambiţia politică, publicarea de cărţi şi, în sfîrşit, o tehnică de şarpe şi de cranii de vită se aplică la exploatarea inteligenţei şi a bunurilor spiritului, toate amestecate în comerţul creditelor. In această ordine, creditul se transformă în făgăduială ; în locul banului începe să circule onoarea, cecuri fără acoperire şi forţe oculte, vînturile alizee ale cîmpiei. Obţinerea diplomei de către cel ce-şi poate amaneta banii economisiţi şi onoarea înseamnă un bun care ar fi trebuit să fie înapoiat societăţii, dar care nu se restituie ; este prima cotă, împreună cu slujba respectivă, a unui drept de a fi alimentat de Pritaneu[1]. Candidatura politicianului acordă depline puteri pentru a opera cu impunitate, în contul guvernului şi al băncii, instituţii pe care nu e stăpîn, dar pe care speră că le va stăpîni ; şi o dată obţinute, salariile şi diurnele se decontează pentru întregul interval al mandatului. Prima carte anunţă geniul, şi girează fără acoperire cuprinsul neghiob al celei de a patra. în acest timp ai trăit numai datorită unei faime şi unui respect de împrumut, şi este foarte firesc să fii ispitit să nu mai faci de-acum înainte afacerile cu onestitate.

Pentru a servi acest sistem de comerţ s-a format un sistem de procedee întemeiat pe comerţ. Poate că ceea ce face ca un oraş să merite numele de stabiliment comercial, mai mult decît traficul, întrebuinţarea

---

I **Nume ce se dădea la Atena, în antichitate, edificiului unde se ţinea consiliul pritanilor (magistraţilor).**

creditului şi a sistemului de vînzare-cumpărare, este cantitatea de rea- credinţă tăinuită sau numărul de traficanţi de toate categoriile, obligaţi să cadă la înţelegere. Stabiliment comercial este acolo unde se trăieşte cu preocuparea de a specula nevoia aproapelui, de a transforma tot ce se poate în comerţ ; sau, în termeni generali, acolo unde vînzătorii îi depăşesc pe cumpărători. In cadrul stabilimentului comercial, omul nu este o persoană, ci o firmă, autenticitatea unei firme, nu prestigiul unui nume fără pată. In sensul acesta poate fi stabiliment comercial o societate de cultură şi de binefacere, ba chiar şi o biserică. Adunări, congrese, serate şi sărbători pot foarte bine să nu fie altceva decît bîlciuri în Agora [4]. Ca banul să nu aibă miros este o chestie de nas. Există diferenţe radicale, din aceleaşi motive, între onestitatea şi exercitarea unei profesiuni ; dacă nu trebuie să faci comerţ cu onestitate, cu atît mai puţin trebuie să-ţi faci o virtute din profesiune. Palatul justiţiei se deschide vînzătorilor de droguri falsificate ; ticălosul care pune stăpînire pe bucata de pămînt a vecinului (deoarece a pus o clauză înşelătoare asupra plantaţiei de arbuşti şi de pomi fructiferi) obţine bani şi îşi cumpără cu ei propriul său nume, iar cu numele său de şperaclu deschide o uşă respectabilă în politică şi în lumea mare. La cincizeci de ani, nepoţii cad în mizeria străbunicilor. O boian- gerie, la urma urmei, poate lua naştere prin fermentarea unui flacon de balsam de Fierabrás pentru scoaterea de pete, din fiere de bou, săpun şi apă, aşa cum o reputaţie literară vine de la douăzeci de leghe de cîmpie şi devotamentul politic dintr-un mister inaccesibil raţiunii. Faptele acestea, acceptarea în tăcere a acestor fapte, încercarea de justificare juridică şi clinică a acestor fapte dau unui [I]

I **Piaţă publică în cetăţile Greciei antice.**

oraş, unei ţări, unui continent, caracterul unui bilei de ţigani. Premiile literare şi *pedigree* '-ul se adjudecă în acest bilei ; valorează pînă ce posesorii şi le duc acasă ; după ce mor, nimeni nu-şi mai aduce aminte de ele. Reprezentanţii profesiunilor liberale şi intelectualii îşi exercită comerţul cu aceeaşi zgîrcenie ca şi negustorul cu capital limitat. Chiar dacă are universităţi, tribunale, parlament şi teatre, un oraş cu asemenea gazde este un stabiliment comercial, şi, în majoritatea cazurilor, numai vocaţia îi împinge pe profesor şi pe scriitor, cu fatalitatea cu care pasărea simte îndemnul de a cînta, să obţină titlul dorit şi să-şi publice operele. Nu există o structură eşalonată pe profesiuni şi merite, capabilă să-l determine să pornească pe o anumită ramificaţie la răspîntia drumurilor de cultură. Nu alege ; este tîrît spre ceea ce promite un viitor mai strălucit, spre medicină şi drept. Fiu sau nepot al unui biet zdrenţăros, de care îi este ruşine, individul merge împins de aceeaşi dorinţă arzătoare de a-şi cuceri viitorul, asigurîndu-şi-1 prin credite. Mişcările sale sînt forţe inerente, avînturi galvanice. Cel mai urgent lucru este să-ţi asiguri astăzi existenţa, ca în plină junglă. Ziua de mîine este necunoscutul, şi nu poate exista poziţie stabilă, lucrativă, onorifică, acolo unde totul se schimbă de la o zi la alta ; este bun ceea ce este sigur ; aici, cum era de aşteptat, bun este ceea ce are mai multă asemănare cu pămîntul.

Fermierul doreşte ca fiul său să studieze medicina ; bănuieşte că titlul universitar se aseamănă cu cel de proprietate, pe care-1 păstrează asupra sa. Un titlu, îşi închipuie el, este un fetiş pentru a triumfa în viaţă ; şi-l pune în ramă, la fel ca o icoană sfîntă în perete.

Din această cauză, fiul a cărui vocaţie autentică, a cărui tendinţă atavică este de fapt aceea de a umple puşculiţa, studiază ; după aceea obţine titlul şi, cînd

s-a imunizat, se lasă condus acolo unde îl mînă această pornire înăbuşită. [I]

[I] **Ascendenţă, rasă, genealogie (engl-i-**

Cu licenţa realizează o răzbunare în numele tatălui, fiind o *rună* [1] înscrisă pe minerul săbiei. Medicina, ingineria, dreptul, filozofia, diplomaţia sînt instrumente de lăcătu- şerie. Medicina veterinară şi agronomia, printr-o absurditate ironică, sînt logodne de tinereţe. Insă dincolo de titlu se găsesc forţele regresive care-1 împing spre tinereţea tatălui. Şi-a luat licenţa ; va obţine catedre, o bancă, preşedinţia unui tribunal sau o slujbă birocratică unde statul îi va plăti dobînda capitalului investit în diploma- moşie.

A distruge idealul averii, treapta supremă a onorurilor şi a respectului, înseamnă a recunoaşte greşeala unei străduanii de aproape patru secole, înseamnă să proclami sterilitatea vieţii propriului tău tată. Dacă averea aceasta reprezintă o înjosire, înjosirea trebuie respectată : trebuie făcută vrednică de stimă tocmai prin ceea ce reprezintă ea ca eroare. Intelectualii şi comercianţii au fost păcăliţi de demonul lăcomiei sau atraşi de aparenţe şi conduşi, ca Turnus [I] [II], la navă, de spectrul unui erou. In timp ce caută un ţel spre care să-şi îndrepte efortul, aud cîntecele celor ce nu mor şi nici nu se grăbesc să moară ; este tîrziu pentru a te căi, pentru a renunţa şi a înţelege ; şi au rămas singuri, numai cu sărmanul măgar bolnav pe care l-au cumpărat la bîlci de la ţigani.

PERICOLE ŞI TEMERI

O lungă perioadă de timp, funcţia administrativă a

I ***Rune,*** **caractere grafice ale celor mai vechi alfabete scandinave şi germanice.**

II **Regele legendar al rutulilor, ucis de Enea într-o luptă pentru mina Laviniei, fiica regelui Latinus.**

fost aşezată la înălţimea funcţionarului ; meseria, la acelaşi nivel cu ucenicul. Fabricile şi comerţul au fost nevoite să se mulţumească cu muncitorul şi cu vînzătorul improvizaţi la locul de muncă, după puterile lor, fără dragoste pentru meserie, cu gîndul în altă parte. Nu puteai să pretinzi specializare acolo unde nu existau specialişti, şi fiecare dintre ei considera lucrul ieşit din mîinile lui drept rodul unei munci întîmplătoare, nelegată de destinul său. Dacă nu se îmbogăţea din meserie, o abandona imediat ; dar dacă se îmbogăţea, o considera demnă. Azi îşi încerca norocul într-o meserie, mîine în alta, iar cel ce rămînea înhămat la meseria sa renunţa de fapt la aventură. Fără meşteşugari şi fără muncitori calificaţi, meseriile se menţineau la limita de jos a exigenţelor tehnice, compromise grosolan tocmai atunci cînd era mai mare nevoie de ele. Atelierele şi birourile erau aziluri pentru şovăielnici şi înfrînţi ; o speranţă nedefinită, informă, miraculoasă dădea tîrcoale pe străzi. Orice muncă pare provizorie pînă cînd soseşte clipa emancipării, fie printr-o întîmplare norocoasă, fie printr-o slujbă publică. Fiindcă munca este, în principiu, omologată cu o codamnare *sine die,* şi cel care nu o acceptă cu umilinţă nu-şi poate vedea numele introdus în urnă în vederea tragerii la loteria banului şi a onoarei.

Fiecare alege meseria din care ciştigă mai mult şi care cere de la el mai puţin ; se îndreaptă mai cu seamă, ca ţel precis de parvenire, spre compartimentele de pricopsire ale statului. In aşteptarea emancipării, meseria este detestată şi socotită ruşinoasă, aşa cum în ajun de Crăciun sărăcia are ceva din mîndria cîştigului cel mare. Comparată cu dezamăgirea muncitorului, care e fatală deoarece el nu ştie să facă altceva, această dezamăgire devine şi mai cumplită prin faptul că nu se întrezăreşte nici o schimbare. In jurul maşinii,

timbrul idealurilor mineralizate răscoleşte inimile, iar un atelier este o cazarmă de răzvrătiţi ce stau la pîndă ! Meseria, oricît de uşoară ar fi, îl uzează pe om, devorîndu-1 treptat. Bucuria îi este străină, deoarece tot mai crede că o Trapalandă necunoscută există undeva foarte aproape de el ; astfel, nu-i vine să creadă că aspra necesitate de a-şi cîştiga pîinea ar putea reprezenta voinţa destinului său, şi de aceea refuză să se unească cu cei din clasa lui, ca şi cum negînd-o ea va înceta să mai existe. Cei mai constanţi petiţionari care au drept ţel refugiul în administraţie dezertează din fabrici, din marile depozite de cherestea şi din prăvălii. îşi nesocotesc meseria şi pătrund, cu un paşaport eliberat de cine ştie ce comitet, în funcţia publică unde nu există exigenţe tehnice, administraţia publică fiind lumea tehnicii informe şi ruinătoare, rivală a tot ce pretinde cunoştinţe tehnice cit de cit temeinice. Fiecare evadat din fabrică este cel mai elocvent exemplu de minare a ordinii strategice a capacităţilor ; el lucrează inconştient împotriva stabilităţii şi împotriva oricărei ierarhii. Intre timp, inteligenţa liberă şi tot cea ce înseamnă o formă capabilă de a merge pe propriile ei picioare îşi cerşeşte bucata de pîine prin redacţii, birouri de avocatură şi anticamere. In localul părăsit de fugar rămîne o atmosferă de revoltă, şi unde intră, ea vine după el. Posibilitatea prin care oricine poate ajunge cineva nu este nicidecum un drum democratic spre ridicarea claselor de jos. Fiecare muncitor care pătrunde în lumea tehnicii informe este un trădător al clasei sale şi un tăgăduitor al sîngelui său. Această îmbunătăţire pe care o obţine individul împotriva intereselor alor săi, aici, în şcoala ticăloşiei, nu este triumful breslei, ci apostazie şi trădare. Atunci cînd într-o grevă sau la un miting se adună cei care încă nu au fost cooptaţi

de politică, dezertorii din rîndurile lor turbează, înspăimîntaţi că mîine ar putea pierde ceea ce posedă astăzi. Sistemul de caste şi de clase suprapuse este mai puţin de temut decît regimul liberal împins de jos în sus de dorinţa de a porunci şi de a poseda. Ceea ce în toate părţile se înţelege prin proletariat există, desigur, şi în haosul ambiţiilor burgheze, dar e negat chiar prin componentele sale. In clipele de trecere în tabăra adversă, muncitorii sînt vînduţi de către ai lor, şi moartea care îi aşteaptă provine din teama de a renunţa la aventura personală. Astfel, în rezumat, ceea ce se înţelege prin posibilitatea nelimitată de propăşire este un dispreţ ascuns faţă de omul superior, o infamă promiscuitate de dorinţe. Fără lideri care să întruchipeze un ideal omenesc, campionii electorali speculează ranchiuna, iar mulţimea ajunge să uite că adevărata emancipare constă în a nu cădea la învoială şi a putea lupta cot la cot. Lupta ce trebuia să aibă un scop. degradată de şefii ei corupţi, care profită de diurne şi reuşesc să-i abată din drum pe cei cinstiţi pînă atunci, amăgindu-i cu promisiuni şi cu daruri, este o luptă de căpătuială pentru un loc în parlament sau pentru un post important.

O lume privită ca un cîmp cu orizonturi nesfîrşite, de unde ai posibilitatea să mergi oriunde, este o lume închisă fără ieşire. Este jungla în care omul este lup pentru om. Fiecare apostat al destinului este o fiară aparent supusă, ce abia aşteaptă să oprime şi să subjuge din clipa în care se ridică de la pămînt. Lume bogată în simbrii, dar grozav de primejdioasă. Ceea ce învăţăm din experienţa vieţii de zi cu zi este disimularea personalităţii autentice şi a destinului ineluctabil. Şi, totuşi, numai teama ne dă putere, ca animalelor de pradă[I]. Există o teamă de pericol, o

I **Ortega y Gasset a numit Buenos Aires „oraşul**

tendinţă de a escamota faptele şi părerile categorice şi, în schimbul acestor avataruri, de a afişa roluri de lei satisfăcuţi, care uneori reflectă ceva din înfăţişarea adevărului simplu. Sub blana mielului sălăşluieşte lupul. Misterul învăluie faptele, cel care te atacă şi te escrochează îţi este prieten sau rudă, şi există o înţelegere împotriva adevărului, a frumuseţii şi a binelui, în care noi înşine sîntem amestecaţi şi la desăvîrşirea căreia colaborăm poate ca nişte bandiţi, care, adîncindu-se în delict, au ajuns la conştiinţa ineficacităţii justiţiei. Omul este un animal înzestrat cu dorinţa de dominare şi cu speranţă. El vrea să stăpînească prezentul şi îşi concepe drepturile asupra viitorului potrivit cu ceea ce stăpîneşte nemijlocit. Speranţa este puterea viitoare. Insă pe măsură ce ambele puteri, cea de acaparare şi cea de păstrare, slăbesc prin simpla acţiune mecanică a vieţii, în sufletul lui încolţesc alte două valori, două sentimente diametral opuse : neputinţa şi teama. Aceste sentimente se corelează cu conştiinţa puterii dispărute, sau cu creşterea înrobitoare a forţelor ce se împotrivesc activităţii sale libere şi esenţiale. La fel, din neputinţă şi din teamă, trebuie să încolţească, prin răsturnare, sub aparenţa unor stări superioare, speranţa şi dorinţa de stăpînire. Intr-un mediu unde domneşte nepăsarea, posibilităţile de reuşită sînt mai mari, însă mai puţin intense ; sînt numeroase şi aleatorii. Omul încetează atunci să mai fie stăpîn al unui cerc care îi este supus, pe care ştie să-l conducă, şi în cele din urmă se transformă în sclavul unui complex de forţe potrivnice, uneori greu de discernut. Capacitatea şi competenţa sînt aptitudini pe care cel ce le posedă se bizuie pentru a învinge ; cîmpul lor de

---

anonimului“. Această armă scrisă, anonimul, se descarcă şi pe la spate, prin telefon. După fiecare perdea şi în fiecare ungher umbrit există un agresor-fantomă (n. a.).

acţiune poate fi mic, dar în raza în care îşi exercită influenţa individual nu întîlneşte opoziţii de neînvins. Ştie, şi a şti înseamnă a fi sigur. In cazul de faţă lupta se defineşte în termeni concreţi, iar împotriva diverselor feluri de dificultăţi omul îşi dezvoltă întreaga sa capacitate, numită după împrejurări aptitudine, curaj sau pricepere.

Nevoia de a- se afirma în viaţă şi de a înfrunta primejdiile care-1 pîndesc la tot pasul îl face pe om ostil şi rău. In această dispoziţie sufletească trăieşte cine nu a reuşit să vadă care sînt dificultăţile ce-1 înconjoară şi procedează intrucîtva la voia întîmplării. Pericolul îl însoţeşte oriunde se află, într-o stare difuză şi pulverizantă, deoarece individul însuşi nu ştie nimic şi deci seamănă dezordine. Stimulentele superioare se schimbă într-o atitudine defensivă, şi atunci voinţa nu se mai prezintă ca un lucru solid, îndreptat spre un anumit punct, ci ca o privire îngrijorată, îndreptată în toate direcţiile, şi timorată, aştep- tînd ca acest vag pericol să-şi stabilească într-un punct concret ameninţarea. Sub presiunea fricii, poziţia pe care individul ajunge s-o ocupe se transformă într-un post avansat al unei excursii singuratice şi fără valoare de cucerire. In jurul său, parvenitul seamănă descurajarea şi nu te poţi aştepta din partea lui să imprime forme concrete vreunui lucru cu care intră în contact şi nici celor pe care le face, deoarece, nefiind o forţă organizată, nu poate să-şi păstreze puterea decît în situaţia de *statu quo* pentru împrejurările care i-au făcut posibilă parvenirea. In exercitarea unei funcţii publice sau în posesia bogăţiei, el împrăştie îngrijorarea ; este alarmist, şi oa persoană, şi ca metodă. Forţa agresivă se altoieşte pe o structură şi se ascunde sub numele de autoritate, for, ierarhie, lege, procură, regulament, autorizaţie, mijloace, resurse. Insă cu toţii îşi dau

seama că nu există în realitate decît acest om care trăieşte în nesiguranţă, care se apără cu aceste concepte, asemenea lui Bachus ascuns sub atributele lui Her- cule. Haosul şi hazardul care l-au făcut puternic sînt datorită lui şi mai puternice. Specialistul poate fi îndepărtat de un element improvizat, calfa de un ucenic, iar omul cinstit de corupătorul de minore. Ştiinţă, profesiune, demnitate, simple unelte ale puterii, pot fi anulate de orice substanţă dizolvantă, dintre cele care alcătuiesc pericolul înconjurător, şi aceasta cu uşurinţa cu care un tată de familie poate fi atins de un glonte rătăcit. Dacă stai să te gîndeşti la tot ce trebuie să faci ca să reuşeşti, înseamnă să renunţi la orice speranţă.

în timp ce astăzi speră că ziua de mîine îi va aduce o schimbare fundamentală de situaţie, acest mîine a şi sosit cu nesperatele anticipări ale aşteptării ; iar pierderea totală a bunurilor pe care le posedă este situată la aceeaşi distanţă.

O lume în care se poate prospera uşor, în afara oricărui calcul raţional, este plină de pericole. După cum nu există un context rigid de împrejurări care să împiedice accesul în sferele imediat superioare după ce ai învins anumite dificultăţi, tot aşa nu există un context rigid de împrejurări care să împiedice prăbuşirea în sferele inferioare. A reuşi este unul şi acelaşi lucru cu a păstra, şi cei ce izbîndesc măresc greutăţile pentru cei ce vin din urmă, deoarece victoria lor nu este o cucerire care trece la activul comun, ci prada personală a unui dezertor care a şters urmele.

FORTĂREŢE

Singura structură solidificată, singurul segment al sferei în care pămînturile apar despărţite de ape este administraţia publică, un fel de banc de nisip al statului. Profilurile şi reliefurile sînt demarcate cu claritate ; aici se pot da jos de pe corabie cei care se sperie de viaţă ; dar totul este lipsit de consistenţă interioară, asemeni plantei *camalote,* care formează plauri pe apa fluviilor. Administraţia are forma componentelor haotice care o alcătuiesc şi tocmai din această cauză depinde de împrejurările întîmplătoare care, aşa cum i-au creat înfăţişarea concretă, o pot şi distruge. Faţă în faţă cu prevederile constituţionale şi cu normele juridice se află voinţa neîmblîn- zită şi fără formă a mulţimii, precum şi lăcomia şi fraudele paraziţilor săi. Cei ce recurg la tutela vistieriei publice nu se încred în ei înşişi şi în tot ce-i înconjoară, pînă ce o zguduire în masa corpusculilor care formează această alcătuire mincinoasă nu risipeşte panica în valuri centrifuge. O schimbare neaşteptată a persoanelor care guvernează, reducerea salariilor şi a indemnizaţiilor ne fac pe noi toţi, milioanele de oameni înspăimîntaţi, să ne cutremurăm, deoarece soarta aceluia care nu posedă altceva decît forţa braţelor sau a aceluia care nu are altceva decît mica avere personală, este de fapt la discreţia unor împrejurări neprevăzute, ce răstoarnă totul, inclusiv lucrurile care păreau asigurate împotriva hazardului. întruchiparea siguranţei personale împotriva pericolelor greu de discernut — atacul indigenilor, falimentele bancare, condiţiile luptei pentru existenţă — era statul; iar ca instituţie tipică a forţei, armata. Năruirea sau slăbirea lor provoacă prăbuşirea tuturor valorilor care se sprijină pe ele.

Pe măsură ce statul şi-a mărit forţa aritmetică

prin absorbirea celor mai capabili din punct de vedere intelectual şi, prin urmare, mai înfricoşaţi în faţa realităţii, indivizii pierd din energia lor vie şi bărbătească, în aşa fel încît, atunci cînd rămîn încorporaţi în armata statului, sînt complet lipsiţi de iniţiativă şi de farmecul fecund al talentului, în condiţii de luptă au neapărat nevoie de sprijin guvernamental şi, de acum înainte, castraţi şi sătui, sînt simpli funcţionari care îngroaşă rîndurile aparatului birocratic, lipsiţi de o gîndire liberă şi creatoare. Siguranţa pe care bănuiâu că o vor găsi înăuntrul administraţiei publice făcea să se mărească nesiguranţa lucrurilor aflate în afara ei, împresurîndo. Locuitorii de dincolo de ziduri rămîneau expuşi celui mai crunt destin. Lipsind o recompensă generoasă pentru iscusinţă în domeniile activităţii intelectuale, acţiunii politice şi tehnicii, .oricare din aceste mişcări ghidate spre focarul puterii era o mişcare de teamă. Universităţi şi consilii îi îndeamnă pe cei cu carte să fugă de lumea aleatorie de dincolo de zidurile statului şi să pătrundă în sferele lui, adoptînd o tactică de procuror. Ştiinţa se transformă intr-un bilet de liberă trecere pentru a putea atinge vreunul dintre cercurile cele mai apropiate de centru ; erudiţia a devenit vehicul pentru sinecure, în forma aceasta, statul a ajuns să exercite un monopol asupra inteligenţei, patronînd-o şi însemnînd-o cu atributele sale politice.

O dată exclusă perspectiva oficială, care oferă bani şi onoruri, investigaţia ştiinţifică, speculaţia filozofică *ex catedra* şi luxul de a cultiva arta sînt astăzi aberaţii şi gimnastică acrobatică deasupra unei prăpăstii. Astfel că la terminarea studiilor, dacă nu există postul bine retribuit, în învăţămînt sau în administraţie, activităţile acestea gratuite, care n-au aplicaţii practice, ajung să pună piedici liberului joc

al însuşirilor necesare în lupta acerbă pentru existenţă. Licenţiatul nu se poate resemna să-şi caute norocul în spatele tejghelei. Acei care ajung în sferele cele mai închise ale puterii sau în cercurile mai largi ale pîinii asigurate ca funcţionar de stat îi privesc de sus pe cei care încă mai sînt pe dinafară ; dispreţul pentru activităţile speculative şi dezinteresate, pentru ceea ce nu se poate suge de la ugerele pline ale bugetului nu este în fond decît o teamă ascunsă şi nevoia de a pune valorile pe care le posezi la adăpost de pericole greu de discernut. In artă şi în ştiinţă se observă o riscantă renunţare la succes, incendierea bunelor recolte ale spiritului ; aceeaşi teamă, care ajunge uneori pînă la batjocură, tîrăşte tineretul la alegerea singurei profesiuni lucrative din afara aparatului de stat : medicina.

In jurul său, Leviatanul care devorează inimi şi creiere, promovează o viaţă bogată şi substanţială, nelipsită de nici una din semnificaţiile posibile. De fapt, primeşte siguranţă şi transmite siguranţă ; intr-un cuvînt, respiră siguranţă. Corporaţiile culturale obţin subsidii, salariile lor colective ; organizaţiile comerciale şi industriale obţin concesiuni şi înlesniri în programele lor ; marile întreprinderi financiare şi comerciale se sprijină pe el prin funcţionarii cu rang înalt. Două treimi, şi cele mai importante, ale populaţiei şi ale bogăţiei depind de stat. Dincolo se găseşte pustiul. Bogăţia aceasta asigurată prin concesiuni şi privilegii, precum şi populaţia aceasta a funcţionarilor publici şi a familiilor lor dau linia de conduită celorlalte activităţi. Aparentele înlesniri şi garanţii de succes pe care le oferă protecţia statului se traduc în cele din urmă prin haos, de care beneficiază capitalurile asociate, funcţionarii şi politicienii, sau, cu alte cuvinte, acţiunea frustrată şi gîndirea supusă. Protector al nevoiaşului, al

invalidului şi al capitalului care nu riscă dacă nu e sigur de ocrotire, azvîrle împotriva tuturor pe duşmanul cel mai înverşunat, acelaşi pericol greu de discernut care este lipsa de organizare şi de solidaritate între grupurile sociale. Bresle, colectivităţi, cooperative şi institute deleagă statului puterea lor, şi la urmă se trezesc dezorganizate şi fără nici un fel de mijloace. Teama care i-ar fi împins să ceară ajutor este acum temuta realitate care îi slăbeşte şi îi împrăştie. Idealurile dinamice care-i susţin pe indivizi şi grupările colective sînt anulate de grija zilei de mîine ; idealul lor de petiţionari îi împinge în momentele critice să se refugieze în acelaşi loc pe care l-a ocupat dinainte pe cale electorală funcţionarul public, în vreme ce o societate de artişti sau de fermieri îşi încredinţează viaţa statului, care nu poate să-i ajute, ci numai să sporească dezordinea, pentru că forţa lui este suma slăbiciunilor noastre.

In definitiv, din ce este constituită puterea statului, la care recurg toţi cei care evadează din realitate ? De ce oare, dacă nu este puternic decît din pricină că slăbeşte ceea ce se află în afara redutei, recurgem totuşi la protecţia lui ? Pentru că teama primitivă, cea care a pătruns pînă în oasele primului colonizator, ale primului artist, nu a avut prilejul să fie înlocuită prin siguranţă, iar moartea, ruina şi ruşinea au rămas înăuntrul noii structuri ca un sentiment pe care o cenzură şi o dorinţă prea arzătoare l-au înmor- mîntat în subconştient, acolo unde este mai viu ca oricînd.

APÁRAREA ORGANIZATA

Armata are, fără îndoială, ca nici o altă organizaţie, o .structură definită ; însă în aşa fel pregătită şi urzită, incit este o organizaţie formidabilă de apărare transformată intr-o formidabilă organizaţie de pericol. Concretă, rigidă şi atotputernică, această organizaţie capătă prestigiu şi putere deoarece constituie o castă, o naţiune, o breaslă, un stat, o tehnică şi o religie. Este forţa în sinul slăbiciunii, disciplină şi metodă în sinul improvizaţiei şi capriciului. Dotată cu vitalitatea pe care trebuia s-o împartă toate organele naţiunii, îşi asumă funcţii pentru organe inexistente sau extirpate chiar de la început. întreaga istorie argentiniană este o istorie militară şi despre istoria civilă şi cea politică se poate spune că sînt istorii apocrife sau cărţi de legende *K* Alzaga, care era ocrotitor de minori, îşi spunea general; pînă şi Sarmiento se mîndrea cu gradul lui de general *honoris causa,* echivalent cu doctoratul său din Michigan. Administratorii crescătoriilor de vite erau comandanţi ; iar cei mai bogaţi proprietari de cirezi de vite, Rosas şi Urquiza, au fost figurile proeminente în timpul [I] războiului şi al păcii rodnice ce a urmat. Cariera militară înlocuia. în acelaşi timp, titlurile nobiliare şi titlurile de rentă, căci, în afară de prestigiul uniformelor pe care fiecare le confecţiona după gustul său, totul culmina cu avansările şi cu decoraţiile, cu donarea de ferme şi pămînturi, care erau premiile în natură. Titlurile de proprietate, în special cele ale latifundiilor, urcă pînă la obîrşie, la vînă- torii de indigeni. Epoleţii de sergent şi galoanele erau obţinute luptînd într-o campanie oarecare, şi cum prada de război luată de

I **„Politica nefastă şi războiul sînt cauze care au acţionat de la 1811 şi pînă astăzi, în 1898". „Cine spune că a trăit în cadrul legalităţii spune o minciună" (J. A. Terry) (n. a.).**

la indigeni nu avea valoare, statul ceda mii de leghe din pămîntul său. De unde se vede că bătăliile se purtau pentru cucerirea teritorială a propriei noastre ţări ; fiecare victorie era plătită de fisc cu amputarea a sute de leghe, ca şi cum ţara ar fi fost invadată. Ceea ce se pierdea din patrimoniul său se transforma în decoraţii, în certificate de curaj şi de bani şi, de multe ori, în facturi de vînzare-cumpărare.

Rivadavia şi-a atras nemulţumirea armatei şi a clerului, deoarece încercarea lui de a restabili lucrurile însemna, atît pentru armată, cît şi pentru cler, o deposedare de titluri legitime şi o dezorganizare. Intr-adevăr, statul dezorganiza singura structură ce exista ca atare şi pretindea substituirea scheletului de oţel prin bulbul rahidian. Din cauza aceasta Rosas şi Irigoyen, cei doi adevăraţi reprezentanţi ai poporului, care au vrut să-i dea fizionomie proprie şi stil autentic, arme pentru apărare şi evanghelii pentru credinţă, au fost înfrînţi de armată. Fără îndoială, despotismul lor oclocratic îşi avea originea în plebea înarmată; însă instituţia care veghează la buna funcţionare a celorlalte instituţii a înţeles în ambele cazuri că era vorba de o conspiraţie tăinuită împotriva demnităţii profesiunii militare şi i-a distrus.

Apărarea fiind funcţia ei constituţională, în lipsă de pericole adevărate, armata îşi asumă apărarea instituţiilor şi cu precădere a acelora asupra cărora îşi pierduse tutela morală. Armata e întotdeauna pregătită. în aşteptarea unor evenimente care nu se petrec, în timp ce susţinerea ei costă sume uriaşe, sustrase altor activităţi. Consumă în stare de asediu. O mare armată în timp de pace, într-o ţară ca a noastră, este în acelaşi timp orgoliul şi ruina ei ; fiecare an de pace este o bătălie economică pierdută.

Totul pare părăsit şi sărac în comparaţie cu voracitatea monstrului. Pentru a susţine acest corp uriaş şi oneros întreprinderile industriale au fost lăsate să se descurce cu propriile lor mijloace ; teritoriul a rămas nepopulat ; mijloacele de producţie au căzut în mîini venale, iar transporturile, forţa motrice, telefoanele, energia electrică şi depozitele de grîne produc pentru interesele străine. Chiar atunci cînd au dispărut cauzele care justificau susţinerea unor mari divizii, s-a continuat susţinerea lor pe picior de război, deşi era timp de pace [I]. Armata a fost pusă în serviciul unor exploatări care nu erau ale noastre ; asigurîndu-le lor dividendele, asigură progresul. A patra parte din impozitele totale sînt investite în birocraţia onorifică a apărătorilor de principii, în timp ce ţăranii îşi părăsesc pămînturile, şi comercianţii închid uşile prăvăliilor.

Armata aceasta, susţinută pentru eventualele nevoi de apărare, nu poate fi menţinută în inactivitate ; iată de ce chiar şi cei care trec în retragere sau ies la pensie se dedică altor funcţii civile. Cu cît mai îndepărtate sînt posibilităţile de amestec în activităţile armatei, cu atît sînt mai mari activităţile ei extraordinare. Funcţia pur birocratică este incompatibilă cu idiosincrasia şi cu orgoliul militarului. O armată inactivă este o armată în război tăinuit, care, într-o formă oarecare, luptă împotriva

I **„în timp de pace, organismul militar se află în situaţia unui mijloc ce nu ajunge să-şi îndeplinească scopul ; structura tehnică a armatei se transformă atunci, iremediabil, în scop ; astfel că relaţiile de subordonare, baza pe care se sprijină tehnica organizării, ajung să ocupe primul plan al conştiinţei, şi fenomenul sociologic al coordonării, care se naşte prin slujirea în comun a unei idei obiective, nu se produce pînă ce o schimbare de situaţie nu face să apară în conştiinţă această idee ca scop al armatei“ (J. Simmel) (n. a.).**

cuiva. Comandanţii, reduşi ca activitate la încasarea de salarii mari, prin care se menţine prestigiul instituţiei şi respectul faţă de membrii săi, trebuie să întreţină, măcar de ochii lumii, primejdia unui atac iminent. Nu se ştie împotriva cui se vor descărca armele. Uneori cîte un conflict de graniţă sau vreo jurisdicţie politică îi pune în acţiune ; şi pînă la urmă războiul ajunge să le justifice existenţa. In general, acesta este caracterul militarului de carieră în toate părţile lumii. însă funcţia extraordinară, funcţia civilă *ad honorem* şi deseori cu un salariu frumuşel, este un fenomen specific latitudinilor sudamericane. Rebeliuni şi insurecţii sînt formele de justificare ale salariilor somptuoase, simulacre, cu gloanţe, ale războiului, şi poate pudoarea de a nu rămîne total inactivi. Militarii care pun la cale revoluţii vor să-şi mănînce pîinea fără mustrări de cuget. In lipsa conflictelor internaţionale şi în faţa toropelii şi a sărăciei din ţările limitrofe, scufundate în mlaştinile lor şi în dilemele lor geografice şi etnice, corpurile acestea bine hrănite n-au altă ieşire decît să se întoarcă împotriva interiorului şi să facă din răzvrătire şi din uzurparea puterii politice manevrele lor de iarnă. Reţinuţi, din cauza graniţelor de deşert, înăuntrul frontierelor astronomice, revărsarea lor firească este spre interior, un tip de inervaţie prin care se eliberează energii vitale extraordinare.

FORTIFICAŢII CONTRA FORTIFICAŢII

Un număr imens de locuitori din provinciile lipsite de armată umblă desculţi, fără a avea ce mînca zile întregi, fiind lipsiţi de instrucţia cea mai elementară ;

cînd sînt recrutaţi, se observă că sînt *sudras* şi *paria* şi trebuie să fie reformaţi, căci abia se pot ţine pe picioare şi nu sînt buni decît pentru a spori un număr de recensămînt. Şaizeci de mii de oameni sub arme şi un buget de o sută optzeci de milioane este luxul unei ţări care nu are gânditori, savanţi şi artişti. Hrana obişnuită în cadrul instituţiilor militare care operează în interiorul ţării este sărăcia şi ignoranţa. Puştile şi raniţele sînt braţele acestor tineri de douăzeci de ani ; ştiinţa militară, ingineria şi strategia alcătuiesc creierul acestor semianalfabeţi. Sărăcia a adus izolarea pizmaşă ; izolarea pizmaşă a adus revoluţii şi simp- tome de război ; graniţele au fost atunci închise. Aceste ţări care totuşi n-au altceva decît armate şi care nu au învăţat să-şi cheltuiască banii pe alte articole de lux decît armele, sînt însă duşmane fără a avea nici un motiv de a se iubi sau de a se urî. Din punctul de vedere al civilizaţiei, aceste ţări nu sînt periculoase decît pentru ele însele, de la frontieră spre interior ; dar trăiesc aşteptînd momen- tul prielnic invadării vecinilor. Trebuie să ne temem de ele deoarece nu sînt mulţumite de destinul lor. Trebuie să fugi de această realitate dureroasă şi negarea tristului adevăr intern poate deveni o evaziune-invazie. înfiinţarea de universităţi este o mişcare prin care se neagă incultura ; creditul este instituit pentru a se nega sărăcia ; apelul la forţă violentă e făcut pentru a nega slăbiciunea. Neîncrederea cu care Argentina priveşte celelalte ţări se datoreşte faptului că le consideră reşedinţe ale indigenului dispărut de pe teritoriul său, ca o mansardă a tuturor tabu-urilor sale. Fiindcă indigenul de la frontieră a făcut necesară menţinerea armatelor de dimensiuni astronomice ; indigenul a murit, şi teama armată a localizat primejdiile undeva în

necunoscut. Această armată zdruncină finanţele noastre şi ale celorlalte ţări, deoarece pentru susţinerea ei s-au investit împrumuturile destinate operelor de dezvoltare economică şi socială. In felul acesta s-au răzbunat penaţii indigenului. Cu acelaşi ochi temător al plugarului, care privea în zare de pe zidurile forturilor, privim noi astăzi frontiera. De acolo vin primejdiile indigene. Primejdii mărunte care nu pot fi apreciate, cîntărite în mină, calculate. Dacă ne gîndim la ceea ce sînt, ce putere şi ce semnificaţie au în scara valorilor de civilizaţie şi de cultură, vedem că de fapt nici nu există, dar există ca armate, ca forţe explozive, ca necunoscute, ca spectre ale indigenului. Se presupune că ar putea să se răscoale peste noapte, să vîndă suveranitatea ţării în schimbul aprovizionării cu armament şi să ne atace susţinuţi de trusturile petrolifere, metalifere şi de salpetru care ar putea pune în mîinile lor iresponsabile arme de ultimul tip. Forţele pe care se bizuie nu sînt forţe reale, ci slăbiciuni cenzurate. Se consideră, dat fiind că simţim nevoia să ne luăm măsuri de prevedere exagerate faţă de orice provocare, că ar avea posibilitatea de a deveni puternici, chiar cu preţul ticăloşiei, că posedă o mare înclinare spre depravare şi josnicie şi din aceste motive sînt periculoşi.

Astfel, concomitent cu ridicarea explozivă a unei ţări în plină dezvoltare, în care predomină armata şi flota, se înregistrează decăderea alteia, care face să coboare celălalt talger al cîntarului pînă cînd una din ele se transformă în frică armată împotriva pericolului, şi cealaltă, în pericol armat împotriva fricii. Prin localizarea pericolului în concepte atît de grosolane cum sînt fîşiile de planetă cu nume de ţări învecinate, şi de teama agresiunilor inopinate şi nocturne, privirea nu se aţinteşte la adevăratele

pericole interne şi se emit judecăţi asupra valorilor proprii prin opoziţie cu cele ale aproapelui. Decăderea unora scoate în relief ridicarea celorlalte, şi tot ce se opune simetric meschinăriei pare grandios. Duşmanii noştri interni sînt nenumăraţi, de la bolile endemice, sărăcie, singurătate, distanţe, deşert şi capitalurile care exploatează industriile nobile, pînă la politică şi la viaţa culturală oficializată şi superficială, pe celălalt talger al cîntarului. Duşmanii noş

tri externi sînt ţările care produc aceleaşi bunuri ca noi şi care beneficiază în economia mondială şi în istorie de acelaşi destin : Canada, Australia, Noua Zeelandă, Africa Meridională. Tunurile nu ajung pînă acolo, şi este mai uşor să ne temem de morţi decît de cei vii.

Ill FUGA

VICLENIILE FRICII RUŞINATE

O viaţă care nu simte nevoia de satisfacţii intelectuale, nici de emoţii costisitoare, nici de luxuri supranumerare, se mulţumeşte cu puţin, dar astfel nu sînt îndeajuns hrănite toate ţesuturile sale, iar acelea care nu sînt impregnate de bucurii adinei şi senine secretă înăuntrul lor o amară predispoziţie spre trufie. Existenţa se proiectează spre exterior, aşa cum se proiectează casa spre faţadă, şi conştiinţa zbuciumată de toate deficienţele tragice se pune în gardă, adunînd suspiciuni rafinate, acumulînd catedre şi slujbe înalte pentru a face respectabilă o urîţenie meschină.

Sprijinită pe picioarele puternice pe care ţi le oferă două slujbe importante şi pe şperţurile care transformă influenţa politică într-o adevărată mină de aur, viaţa aceasta seacă poate ajunge să se desfăşoare într-o casă bine pusă la punct şi existenţa poate căpăta strălucire înveşmîntată în haine de caşmir adevărat. Dar cît de derizorie este această spoială, această cucerire de suprafeţe, care nici măcar nu acoperă, ca înainte, cîteva hectare de pămînt !

In salonul de recepţie se leagă prieteniile, şi după haină se judecă omul ; ceea ce se găseşte însă în interiorul casei şi dincolo de aceste haine cu foarte mare greutate poate fi observat chiar şi de ochiul celui mai sagace anchetator. Douăzeci de ani de muncă în comun nu sînt suficienţi pentru a descifra enigma bugetului unei familii, nici cea a unui caracter. Personalitatea rămîne un mister pînă cînd se sudează cu tegumentul său, şi după piele poţi recunoaşte un soi bine definit. A nutri un ideal de traficant, deoarece orice ideal uman mai înalt nu poate fi socotit decît o fantezie dăunătoare, măreşte cîştigul adevăratului traficant, care

întreţine relaţii cu manechine de cîrpă. De mania simulării unei bunăstări inexistente profită direct proprietarii de case, care primesc, ca impozit asupra vanităţii înfumurate, în medie, treizeci la sută din veniturile nominale ale licenţiatului, ale funcţionarului şi ale muncitorului. Din punct de vedere social, acesta este rezultatul practic al fricii săracului de a nu părea dezbrăcat şi lipsit de adăpost ca în trecut. Ateliere de croitorie, prăvălii şi orice alt comerţ cu materie primă a celor ce se tem de ridicol adună o altă parte însemnată a acestor rente, aşa cum oficial a fost denumit produsul muncii, ca urmare a aplicării unor taxe pe care rentierul trebuie să le plătească fără a se împotrivi. Chiria şi îmbrăcămintea sînt polurile preocupărilor unui popor al cărui sibaritism constă în aceea că nu consumă carne.

Orgoliul excesiv, bazat pe ceea ce ai şi pe ceea ce datorezi, precum şi lipsa unor reguli de conduită (de respect faţă de umilinţa curată şi sănătoasă şi de scopuri precise pentru mersul disciplinat al vieţii) conduc la această izolare concentrică a unora între zidurile casei şi sub stofa hainei. Cravatele şi mănuşile sînt de obicei răspunsurile categorice la întrebările indiscrete, care din nou prefigurează gardul ce separă terenul cultivat de zonele invadate de stihii. Prin aceste încercări de a se ascunde în spatele aparenţelor şi prin santinele puse în jur, sînt stîrnite forţele geografice, psihologice şi tactice ale cîmpiei, care pătrund transfigurate într-un mod atît de straniu în jocul vieţii urbane. Sînt *dramatis personae.* înălţarea unui grăbit turn Babei de valori sădeşte în sufletul fiecărui zidar al propriei sale locuinţe o atitudine de neîncredere care ascunde aproapelui adevărata personalitate şi-l invită să

răspundă cu maimuţăreala sa la mimica noastră studiată. Toate acestea, se poate spune, reprezintă teama descoperită, lipsită de fortificaţii, lipsită de cuţit; teama că după ospăţ umbra meschinăriei ascunse îi va proiecta pe zid un *mane tekel phares* [J].

Sentimentele de inferioritate se transferă pe planul rangului şi al afectării ; teama de adevăr, de realitatea cenzurată, teama de a nu poseda produsele bine şi stabil cotate la bursa de valori circulante duce la disimularea sărăciei, considerată drept infamantă, la ascunderea greutăţilor economice şi a ignoranţei înnăscute sub un veşmînt foarte subţire de bunăstare afişată şi de iscusinţă falsificată. De pe o asemenea poziţie, conştiinţa se transformă într-o enervare puternică la orice aluzie făcută la acest secret umilitor, şi individul reacţionează printr-un complex de inferioritate, căci existenţa îi e ameninţată de descoperirea camerelor care nu se văd din salonul de primire. Simţul bolnăvicios al ridicolului, oare-1 determină pe farsorul propriului său destin să-şi supravegheze permanent defectele, încercînd să surprindă pe chipul trecătorului şi al interlocutorului o atitudine critică nemărturisită, dau gesturilor noastre o fizionomie proprie, atît de vizibilă, încît străinul o observă din prima clipă după debarcare. Nu sîntem siguri pe noi, căci tocurile încălţămintei noastre sînt înalte, şi lucrul acesta se bagă de seamă cînd priveşti din spate pe cel care umblă.

De teama ridicolului, orice conştiinţă neliniştită din pricina defectelor şi a renunţărilor, cînd izvorăşte dintr-un subconştient înclinat să se delecteze cu simularea, e înveninată de pizmă. Afectarea, bîrfa, susceptibilitatea, toate provin din caducitatea formelor care martirizează întreaga fiinţă. Nu este suficient ca înţelegerea să fie acceptată de [I] toţi, iar

---

I **Numărat, cîntărit, împărţit (Daniel, 5). Profeţie pe**

cheia ficţiunii să fie cunoscută de toţi, pentru a putea învinge scrupule profunde ; această tăinuire nu conduce de fapt nicăieri ; poate cel mult la iluzii scenice — *idola theatri* — aşa cum spunea Lord Bacon. In primul rînd te temi de ceea ce seamănă cu membrana fiziologică tabu, ruptă din tine, şi în al doilea rînd, de ceea ce seamănă cu harta indigenă a pămîntului care ne hrăneşte.

Adevărul este groaznic acolo unde atît cel care are totul, cit şi cel care nu are nimic simulează contrariul, căci jocul marionetelor perverteşte esenţa însăşi a aventurii umane şi tragice a vieţii, aşa cum moneda falsă o devalorizează pe cea bună. Pînă şi goliciunea ajunge să fie o nouă simulare cu care se acoperă vreun veşmînt subcutanat. Sentimentele sincere, dar care la cea mai uşoară suflare de vînt se fac ţăndări, se sprijină pe înşelăciune. Poate că nicăieri altundeva prietenia nu este atît de expusă la neajunsuri regretabile ca pe aceste pămînturi unde averile se dobîndesc peste noapte. Prietenia şi respectul acoperă ca o simplă membrană eul individului, şi niciodată nu se poate pătrunde pînă în interior, pînă în adîncul sufletului autentic, aflat dincolo de acest superficial eu falsificat. Fiecare expune ceea ce doreşte să fie văzut, şi astfel discuţiile de la serate, de la club sau de la reuniunea de familie capătă un aspect de bîlci. Tot ce atribuim lipsei de simţ moral izvorăşte din aprecierea mercantilă a sentimentelor şi din repulsia instinctivă faţă de tot ce nu are valoare pentru schimbul în natură. într-un salut de prezentare se strîng două manometre capabile să arate de ce e în stare fiecare braţ. Apoi relaţiile se strîng pînă la un anumit grad,

care o mină invizibilă ar fi scris-o pe pereţii sălii de ospăţ a lui Balthasar (regele Caldeilor), pe cînd Cirus se afla la porţile Babilonului. In sens lărgit : avertisment împotriva unui pericol grav şi iminent.

pînă la salonul de primire ; începînd de acolo spre interior se deschide labirintul prin care se ascunde adevărata poziţie economică, adevărata pregătire intelectuală, caracterul; contactul simpatiei nu este fecund, aşa cum dragostea nu are altă conjuncţie decît cea copulativă.

Şi cum fiecare îşi alterează propria personalitate, se ajunge la o conştiinţă de actor care se mimează pe sine însuşi
fără să-şi dea seama, la o măiestrie de stilist, care se imită pe sine fără să vrea. Lumea se transformă într-un ombilic a cărui contemplare explică diversitatea destinelor umane prin metodele mesmerismului[1]. Pasiune, sinceritate, generozitate, avînturi spre înălţimi diafane, toate sînt înfrînate prin gesturi automate de precauţie, şi pînă la urmă nu reuşeşte să funcţioneze decît marioneta personalităţii ascunse, atît pe scenă cit şi în culise. „Omul care se apără“, „fiinţa cu înfăţişare de reptilă“, *„gaucho* cel viclean“, „narcis“, toate aceste expresii sînt forme înveterate de a te mima devenite obiceiuri vitale ; ceva asemănător cu pozarea glasului în orele de impostaţie de la conservator faţă de tonul normal. Primejdiile pot fi de asemenea natură încît compromit numai partea vestimentară a eu-lui, obrazul său scenic, şi atunci actorul, temîndu-se de ridicol, îşi gesticulează solemn rolul. „Narcisismul“ mai are şi un alt aspect, deosebit de acela al bucuriei arogante că există : teama de a nu fi descoperit. Satisfacţia de sine pe care o demonstrează *prima facie* este o frică exagerată de a nu fi Obligat să-ţi dezvălui chipul ascuns.

în consecinţă, aceşti oameni au o grijă deosebită de a evita să pară slabi, neglijenţi, *inferiori,* şi aceasta îi împinge să etaleze un gen de viaţă nepotrivită cu salariul lor, să-şi înşele prietenul cu

fraudele obişnuite ale creditului şi să arboreze lustrul unei existenţe îmbelşugate, dar fără 'profunzime, fiind lipsiţi de ceea ce vechii germani, pînă la Goethe, ftumeau *des Lebens ernstes Fiihren* [I] [II] ; se conduc după valorile bogăţiei, nu după cele morale ; întreaga lor filozofie este cuprinsă în *Sartor Resartus*[III].

Agustín Alvarez a avut răbdarea de a examina această tumefacţie provenită din orgoliul analfabetului sărac şi a demonstrat că dorinţa aprinsă de a simula ceva ce nu posezi, fălindu-te pe deasupra cu o vioiciune de escroc, este deznodămîntul comediei ; cu toate că mai poate avea şi altele. Pseudonarcisul ajunge aici deoarece consideră mai puţin denigrantă o poziţie socială înaltă, obţinută prin mijlocirea delictului, decît cinstea însoţită de sărăcie ; „fără onoare, însă bogat“, iată deviza dibaciului necuviincios.

SALARIILE ADIŢIONALE

Este un lucru obişnuit ca funcţionarul şi meseriaşul, atunci cînd se ştie cît cîştigă şi nu se cunoaşte modul cum trăiesc — cît de uşor te degradează pungăşia ! — să susţină că au alte ocupaţii, că prestează munci suplimentare, că fac deplasări sau că primesc bacşişuri, că încasează sub-

---

I **Teoria medicului german Franz Mesmer (1734—1815) despre puterea tămăduitoare a magnetismului animal.**

II **Un comportament serios în viaţă (germ.).**

III **Roman al istoricului şi filozofului idealist englez Thomas Carlyle (1795—1881), în care se dezvoltă „filozofia veşmîntului“ bazată pe ideea că instituţiile, moravurile nu sînt decît simple veşminte ale spiritului uman, avînd o valoare pur întîmplătoare.**

sidii mai mult sau mai puţin jignitoare, sau că ştiu să se învârtească. Teama de sărăcie, care te face ridicol, se transformă în neruşinare şi apoi în cruzime. Venitul suplimentar sau cealaltă slujbă este de fapt o nevastă care munceşte şi ea, sau o soră care face croitorie, sau ajutorul civil, sau girantul împrumuturilor. Toate acestea reprezintă tehnica prefăcătoriei, şi împotriva exceselor ei nu există nici o sancţiune codificată şi nici măcar o posibilitate de repudiere. In comedia simulării pentru a disimula, fiinţa cea mai slabă devine încă o dată personaj dramatic. Poziţia falsă şi apăsătoare prin excelenţă este cea a femeii care contribuie la susţinerea căminului : învăţătoare, funcţionară, muncitoare. Se consideră că este un lucru ruşinos să recunoşti cinstit tovarăşei tale de viaţă meritul de a contribui şi ea la nevoile familiei, şi nimeni nu recunoaşte că această femeie este şi o bună gospodină, are grijă de copii, găteşte, face curăţenie şi îşi oferă trupul dragostei. Şi aceasta pentru că se tem că n-ar mai fi consideraţi bărbaţi în toată puterea cuvîntului. Poziţia echivocă a bărbatului provine dintr-un complex în care, de altfel, este amestecată şi femeia, prin contopirea sentimentului de dispreţ cu cele de răzbunare şi de nevoie. Astfel, fiind indispensabilă căminului, femeia este exploatată fără să i se recunoască drepturi egale, şi i se cere ca în atelier şi în birou să imprime ocupaţiilor sale trăsăturile proprii obligaţiilor din cadrul căminului.

In comparaţie cu bărbatul, femeia ocupă un loc ruşinos născut din teamă. La început dispreţuită, după aceea considerată ca o anexă supărătoare, acum iese din casă pentru a-şi cîştiga pîinea, fără ca acest ultim sacrificiu să inspire respect. Pînă acum cîţiva ani i se cerea o onestitate servilă, pentru ca să se deosebească net de concubină. Femeia măritată

putea întîlni oricînd un Don Juan care, dacă o cucerea, era gata să denunţe adulterul ; iar dacă nu-i cădea în braţe, întîlnea pe cineva care s-o jignească. Profesia ei era castitatea, şi drepturile sale se reduceau la îndeplinirea nenumăratelor obligaţii ce-i reveneau. Apoi viaţa a început să devină aspră şi pentru ea, s-a ivit nevoia unui salariu, şi a trebuit să pătrundă acolo unde munceau bărbaţii, să se ia la întrecere cu acei care nu-i acordau nici măcar îndurarea pe care o merită animalul încărcat cu poveri. îşi cîştiga pîinea şi era considerată o biată femeie fără familie, cu stigmatele sărăciei, ale celibatului sau ale căsătoriei nefericite. Intra curajoasă în atelierele de maşini destinate bărbaţilor, în birourile comerciale unde lucrau bărbaţii, în localurile de distracţie pentru bărbaţi. Lua loc alături de ei, primea un salariu mizerabil pentru acelaşi fel de muncă ; era curtată de vătaf şi de şef, care credeau că au drepturi cîştigate asupra onoarei sale, şi nu era privită nici ca muncitoare, nici ca funcţionară ; o considerau pur şi simplu femeie, şi în această calitate îi pretindeau să fie frumoasă şi să aibă un corp svelt, ca şi cum ar fi fost o marfă de lupanar. Cele urîte ajungeau în fabrică. Treptat, privirea masculului a început să se potolească, n-a mai fost indispensabil aspectul plăcut, care constituia certificatul de capacitate, şi s-a înţeles în cele din urmă că o fiinţă umană nu poate să fie mai prejos decît cîinele, că o nevoie imperioasă smulgea femeile de lîngă cămin şi le aşeza, ca şi pe bărbat, pe un scaun în faţa maşinilor sau le încovoia peste registrele de contabilitate. Împotriva lor, deci, n-a mai conspirat bărbatul, ci armătura metalică a societăţii ; femeia nu reuşise să se lepede pe deplin de vechiul său rol de animal de povară, şi nici nu-şi putea îndeplini noua funcţie cu un aer sigur şi în chip plăcut. Avea

îndoieli, la fel ca pasărea bătrînă scăpată de colivie. Nu există parodie fhai tristă decît aceste femei, cu mîinile arse de leşie, ajunse *flapper* [1] şi stenodactilografe în birouri. In întreg oraşul nu exista nici o fabrică unde ar fi putut sta la birou simţin- duse ca la ea acasă. Venea ruşinată, ca şi cum ar fi furat pîinea celorlalţi, ca şi cum tot ce o înconjura nu ar fi fost o casă imensă unde putea considera că se află la îndeletnicirile ei obişnuite. Nesigură de noul său rol, venea la serviciu ca la o întîlnire. Ii lipsea conştiinţa capacităţii sale ca instrument de acţiune asupra lumii, şi lumea refuza să accepte o emancipare atît de neobişnuită a femeii, privită de secole ca un instrument de plăcere. Iat-o ajunsă aici, fără însă a pierde complet groaznicele îndatoriri de ieri. In corp şi în caracter purta urmele umilirii suferite din partea bărbatului. In condiţiile luptei din ce în ce mai grele pentru existenţă, în drumul de acasă pînă la fabrică şi în zilele de odihnă, i se pretindea să se întoarcă la vechile obiceiuri, iar duminica, să comemoreze vechea sa robie. In zilele de sărbătoare şi în orele de odihnă revine la vechile obligaţii şi nu are pic de libertate, căci trebuie să facă toate pregătirile pentru săptămîna care vine. Apoi, în altă ordine de idei, continuă să i se impună aceeaşi conduita ireproşabilă din punct de vedere al moralei comune ; n-a fost lăsată liberă să trăiască, aşa cum a fost lăsată liberă să-şi cîştige pîinea. Emancipată de cămin, pentru a putea acoperi deficitul din venitul bărbatului, este ţinută din scurt, supravegheată permanent şi suportă fără să se revolte lanţurile prejudecăţilor sexuale. Sînt votate legi care o apără, dar femeia nu are cum să se apere. Mîine va putea divorţa şi se va putea recăsători, va putea vota, însă în nici un fel nu va fi liberă. O sută de mii de ochi o

---

I **Fetişcană (engl.). Prin extensie : fată uşuratică.'**

urmăresc cînd iese din casă, cînd se aşază pe scaunul din faţa maşinii sau cînd se apleacă asupra registrelor, ca şi atunci cînd se întoarce acasă. Atît pe stradă, cît şi acasă nu este privită altfel decît în trecut, cu toate că acum se întoarce cu salariul său în plicul din poşetă.

CURAJ şi TEAMĂ

Formele acestea de făţărnicie şi de orgoliu concordă cu altele, mai complicate. Mănunchiul în care se reunesc toate formează teama, frica faţă de o realitate care nu a murit. Fuga de propria noastră persoană coincide cu simularea mimetică şi cu sfidarea care constă în a etala cu neobrăzare porniri antisociale, ca o apărare blindată a eu-lui. In felul acesta se completează tabloul clasicelor reacţii de frică ; atacul, care îl caracterizează pe carnivor, paralizia sau catalepsia, care caracterizează pasărea şi insecta, şi' fuga, care-1 caracterizează pe ierbivor. La insectă reacţia e o imposibilitate de a se mişca ce pare simulată cu întregul corp, pînă ce corpul şi mişcările iau înfăţişarea obiectelor ce-i servesc de apărare ; pasărea rămîne nemişcată într-o înţepenire cadaverică, pe care o scoate în relief viaţa ochiului rotund şi palpitarea pleoapei laterale. Carnivorul nu vede lumea de pe poziţia animalului lipsit de apărare ; îşi simte forţa muşchilor şi îşi cunoaşte necesităţile organice, experienţa de vînător norocos i-a dat o unilateralitate în mişcări, îndreptate întotdeauna spre pradă ; speriat sau înfruntat de un animal care îl atacă, neavînd spate, căci totul la el e construit spre înaintare şi proiectat în afară, se

năpusteşte asupra acestuia. A te năpusti este o reacţie a fricii, care nu găseşte alt drum decît cel îndreptat spre duşman ; ferocitatea carnivorului puternic, obişnuit cu traiul singuratic, atunci cînd nu este chinuit de foame sau de gelozie, poate fi asemuită curajului arătat de erou în momentul pericolului : o reversiune instantanee a fricii. Ierbivorul fuge, pentru că puterea lui se află în picioare, adaptate goanei, şi pentru că, psihologic, fuga este mişcarea cea mai simplă. Omul însă reacţionează în toate felurile ; acţionează şi fizic, şi psihologic. In funcţie de temperament, pune problema categoric, înfruntă greutăţile una după alta, opunîndu-le în mod simetric motive sau mijloace de susţinere ; ori rămîne neutru, cu o indiferenţă de pe urma căreia apare un avantaj, străin de sensul uman al faptelor la care asistă ; sau devine evaziv, ipocrit, mincinos, cinic, fără ca vreuna din aceste atitudini să corespundă unei situaţii concrete. Aceste reacţii preventive vor deveni excesive datorită influenţei orgoliului, a pasiunii, a interesului, chiar şi a timidităţii, atît de viclene, aşa cum a văzut-o Nietzsche. Militarul, judecătorul, preotul şi capitalistul sînt posesorii unei puteri disproporţionate în comparaţie cu persoana lor, avînd o capacitate de acţiune demiurgică, ce intră în funcţiune în totalitatea ei numai în timpul cit îşi exercită puterea, o putere dobîndită prin delegaţie, dar folosită în interes personal. Prima reacţie a naturii este de a mări, proporţional cu eficacitatea acestei puteri, rezistenţa mediului în care trebuie să se exercite. Căci nimeni nu şi-ar putea linişti conştiinţa dacă ar exercita asupra supuşilor incapabili de luptă o autoritate disproporţionată. Tiranul consideră de la bun început că forţele vii din

jurul său poartă în ele o anumită primejdie, indiferent de ce fel ar fi ea. Oricine este investit cu o anumită putere trebuie să păstreze în jurul său tensiunea şi ostilitatea necesare. Militarul inventează pericole de invazie, şi apărarea naţională încetează să mai fie o teamă himerică pentru a se transforma în ceva foarte concret. Fără existenţa reală a acestei temeri, raţiunea de a fi a întregului corp al armatei ar dispărea automat. Astfel, promotorii înarmării creează pericolul şi-l justifică şi faţă de acela care achiziţionează armele, considerînd ca o certitudine ceva ce urmează a fi dovedit. Din acelaşi motiv, judecătorul priveşte societatea ca o organizaţie legată prin- tr-un jurămînt secret împotriva ordinei şi justiţiei. Orice mişcare de viaţă liberă care nu coincide cu patul lui Pro- cust capătă caracter de încălcare ce repugnă simţului său intim de justiţie, pînă ce acest simţ se transformă într-un slujitor devotat al vechilor prejudecăţi, care ajung să con- stituie adevărata armătură juridică a societăţii. Preotul are şi el obligaţia de a vedea păcatul în loc să vadă injustiţia şi, pentru necesitatea slujbei religioase, pentru exercitarea gimnastică a acestei facultăţi de a descoperi pe diavol, transformă lumea într-un infern bîntuit de capcane şi de dureri. Astfel îşi justifică raţiunea de a fi, care constă în curăţirea unei lumi diabolice.

TEMERILE EUFORICE [1]

I

Stăpînul vieţii sale, care nu era ameninţat de riscuri vădite, a vrut să facă avere în termen scurt.

dică a îmbogăţirii fără muncă. Modul cel mai rapid de a face avere era jocul de noroc, şi o mie de împrejurări au oferit, astfel, hrană aventurii. A strînge, a cumpăra titluri, a investi fonduri în ipoteci, a economisi, a cumpăra proprietăţi, totul semăna cu un rămăşag pus intr-un tripou imens, dar fără ziduri.

Teama, proiectată peste tot, scoasă din case şi investită în tranzacţii şi speculaţii de bursă, rămînea în fond aceeaşi. Proprietarul unui teren visa la fabrica vecinului ; totul se vindea şi se cumpăra prin intermediul operaţiilor de bursă ; pămîntul era ca o monedă ; moneda era ca un bilet de loterie ; şi marile averi se evaporau ori se înmulţeau ca visele. Documente, acte, facturi, contracte, poliţe, toate păreau cărţi de joc, şi cu nimic nu se asemăna mai mult bogăţia decît cu un amestec de grămezi de aur şi de aşi de pică în mîinile unei ghicitoare în cărţi. Banul nu avea o valoare fixă, iar dansul macabru al valorilor şi al titlurilor era un *delirium tremens* al ambiţiei. Aurul producea acelaşi efect ca şi alcoolul. Guvernul care obţinea împrumutul cădea într-o stare euforică ce se transmitea poporului, pentru că operaţiile financiare au un caracter magic, fiind asemănătoare cumpărării pe credit, şi astfel lirele sterline erau ploaia unei mane în deşert. Pentru popor, acest alcool însemna încredere, credinţă, entuziasm ; oamenii se apucă îndată cu îndrăzneală de toate acţiunile nutrite din entuziasm şi curaj. La fiecare nouă emisie de bani, preţul bunurilor imobile şi al mărfurilor se urca, dar în acelaşi timp se urcau şi salariile. Se introducea în circulaţie un toxic care

---

Acum teama a luat aspectul grabei de a cîştiga şi de a fugi. Senzaţia că trăim fără să întîlnim obstacole mari a generat conştiinţa înşelătoare a puterii, şi pe toţi i-a apucat febra palu-

scutea de răspunderi şi de preocupări, socotindu-se că starea aceasta tranzitorie de euforie era realitatea, starea veşnică. In mîinile guvernelor de ghicitori în cărţi, din aurul-mană se puteau scoate foloase chiar şi pentru fraudele electorale. Totul era socotit ca înfăptuirea unei realităţi latente, şi contractele, titlurile, preţurile, căile ferate, telegraful, cărţile, edificiile publice, întreaga Trapalanda luase înşelătorul aspect al inflaţiei. Firește, această neruşinată frenezie de măriri provenea din abundenţa pământului argilos, din fecunditatea vitelor şi din seminţele roditoare în contrast cu sterilitatea minţilor, cu neghiobia omenească şi cu lenea în care ne complăceam, contemplând un progres general ce nu era opera mîinilor noastre, ci doar un dar. A fost un alt aspect al rodului adulterin al pasiunii omului steril şi al naturii fecunde, caz de frenezie mistică în care realitatea a fost ridicată în slăvi. Dacă aceasta nu este reacţia fricii colective, denotă în schimb o conştiinţă care se teme să se trezească şi se azvîrle în minciună şi în fraudă. Nimic mai laş, apoi, decît să visezi cu ochii închişi în faţa unei realităţi ameninţătoare, nesocotind logica şi chibzuinţă. Toţi aveau o vagă intuiţie că se trăia la marginea unei prăpăstii ; chiar şi acei care îşi cărau economiile spre colosul din America de Sud contribuiau în mod subconştient, cu obolul lor, la întîrzie- rea dezastrului trezirii. Pe atunci, ca şi acum, a proclama progresul, măreţia, potenţialitatea economică, calitatea superioară a operelor noastre literare şi artistice însemna un transfer foarte complex, care lăsa pe planul al doilea gîndurile tabu, acele gînduri care aveau o voce puternică, făcută parcă să pronunţe cuvîntul care ar fi distrus vraja. Oameni de stat şi legiuitori, comercianţi care lucrau pe credit, funcţionari care cumpărau cu plata în rate,

proprietari de pământuri care îşi ipotecaseră moşiile, în sfîrşit, toţi cei care posedau bunuri supuse falimentului aveau interes să falsifice adevăratul sens al acestei bogăţii ipotetice. Acei care îşi aveau locul asigurat la spectacol insistau din toată puterea fricii lor să sporească acest optimism disperat. In urma efortului de a desfigura realitatea, poporul a dobîndit nuanţele psihologice pe care le observă îndată un străin, cum ar fi, bunăoară, „spiritul în defensivă", „tristeţea", „în aşteptarea zilei de mîine". Scadenţele neiertătoare ale acestor credite au dus poporul la o nevroză şi anume la starea sufletească a aceluia care are de salvat greşeala prezentului, prelungind un credit prin care a fost angajat viitorul.

Provinciile din vest şi din nord, care alcătuiesc jumătatea geografică a ţării mai bine înzestrată prin obiceiuri, hărnicie, cultură şi bunăstare, deşi sînt depărtate de port, această poartă pe unde intră drogul clandestin, se năruiau în văzul tuturor. Populaţia emigra, concentrîndu-se pe pământurile cu păşuni bune din preajma litoralului ; analfabetismul era de neînvins, ca o buruiană, şi numeroase terenuri de pămînt cucerite pentru agricultură redeveneau terenuri pentru păşunat. Pe de o parte, se înregistrau progrese, datorate afluenţei de capital şi împrumuturilor, iar pe de altă parte se producea invazia retrogradă a realităţii, pe care oamenii credeau că o pot stăvili închizînd doar ochii. Se înfiinţau, aproape instantaneu, douăzeci de bănci cu capitaluri nominale, atunci cînd era gata să se cedeze vămile, şi totul într-o insolvabilitate provenită din deficitul acumulat timp de optzeci de ani. Finanţele se consolidau prin cedarea de pămînturi căilor ferate şi prin tot genul de prerogative create pentru plasamentul aurului transformat în monedă. Fiecare cale ferată ce se construia pentru o măreţie viitoare

nu făcea decît să ipotecheze chiar acest viitor în care se credea atît de orbeşte ; şi totul provenea din reacţia celor cuprinşi de teama că întrebuinţarea calului pentru tracţiune şi a tehnicii manuale adecvate lucrurilor va distruge ipoteza făurită de cei care abia ieşiseră din haosul tiraniei şi doreau recuperarea dintr-un foc a timpului pierdut. [I] viu, după utilitate, aşezare şi confort, evaluarea se făcea după siguranţa pe care proprietarul o avea prin stăpînirea şi folosinţa lor. Ceea ce nu putea fi smuls, violentat şi nici pierdut prin accidentele comune, valora ca şi viaţa. Lucrurile se depreciau din pricina riscului şi căpătau valoare datorită siguranţei. Toate acestea, privite superficial, sînt foarte simple, la fel de simple ca originile dreptului şi ale moralei. S^a ajuns pînă acolo incit o slujbă sigură valora mai mult decît o proprietate, un teren în centrul Buenos Airesului mai mult decît o moşie situată departe, şi o diplomă universitară mai mult decît o casă.

Printr-o mişcare instinctivă de apărare a vieţii în faţa pericolelor greu de categorisit, omul pampei a ajuns să pre- ţuiască existenţa, de multe ori salvată ca prin minune, mai mult decît valorile umane. Coliba neatinsă şi corpul nevătămat ieşeau din încercare ca un adaos de virtute magică. Aceste măsuri de apărare a vieţii căpătau după aceea un sens nou, de protejare, independent de ceea ce vor însemna ca sălaşe ale locuitorului şi ale sufletului său. Ceea ce s-a salvat de la pericol avea drepturi, asemeni faptelor

---

I

Oscilaţia preţurilor proprietăţii a depins de starea de securitate a ţării, ca şi cum arenda imobiliară ar fi o problemă de stare sufletească. Mai mult decît după valoarea pămînturilor, a bunurilor imobile şi a inventarului

eroice, la recunoştinţa publică şi, pe deasupra, pentru protagonişti, la un subsidiu şi o recompensă. A devenit mană a destinului, şi locuitorii mai apropiaţi de comisariate au profitat mai mult decît cei depărtaţi. Era aici mai mult noroc decît capacitate, era dibăcie şi hazard.

Există, aşadar, un proces biologic, instinctiv, în supraevaluarea bunurilor obţinute cu riscuri, proces care poate da naştere unui tabel al lui Mendeleev cu valori apocrife de economie şi cultură, atunci cînd conceptele de valoare se grupează după greutăţile specifice reprezentate de valoarea bunurilor pentru acela care le deţine, nu pentru comunitate. Aspectele ostile, neînfricate şi războinice capătă importanţă înăuntrul unei existenţe aparent pacifice şi cu aspect de cazarmă. Meritul şi preţul acestor bunuri depind de împrejurările care le^au zămislit, simple imagini ale stărilor sufleteşti. Dacă forţele morale nu se exercită zilnic şi paralel cu succesul fiecărei zile de viaţă, ajung să se supună procesului instinctiv de supraevaluare a ceea ce se păstrează la vedere şi la îndemînă. Atunci, forţele automate ale apărării şi ale agresiunii pierd orice control firesc. Judecăţii reci a filozofului şi a omului onest i se opune criteriul de apreciere al traficantului, care măsoară şi cîntăreşte, şi criteriul santinelei, care îşi îndreaptă atenţia doar spre ceea ce se presupune că poate fi ameninţat. Simultan are loc scăderea preţurilor şi depravarea populaţiei, după cum în preţuirea vieţii, a bunurilor, a proprietăţii şi a veniturilor se ţine seama de alternativa : a avea sau nu, a fi apărat sau nu. Ceea ce este respectat în mod obişnuit ca patrimoniu al aproapelui devine lucrul rîvnit, şi e rîvnit puţinul care poate fi păzit cu ochii şi apărat cu mîinile şi cu legile. Falsa victorie lipseşte lumea de dificultăţile ei reale, aşa cum revolverul anulează pe loc

superioritatea fizică a rivalului, răpunîndu-1 brutal cu o împuşcătură ; nu se respectă astfel talentul de a obţine biruinţa, ci braţul înarmat.

Preţurile şi respectul au mers mină în mină, ca urmare a unor vicii comune de dezvoltare. Crizele economice au tulburat viețile oamenilor, deoarece cu o regularitate matematică prăbuşirea preţurilor a generat răscoale şi revoluţii. De la 1852, începînd cu înfrângerea colonelului Hornos şi a generalului Madariaga de către trupele lui López Jordán, s-au adunat şaizeci de înfrîngeri, ultima fiind aceea a lui Irigoyen de către aripa dreaptă a irigoyenismului. Şi invers, răzmeriţele şi răscoalele au produs prăbuşirea verticală a preţurilor. S-a constatat cu precizie că orgia prosperităţii a coincis cu euforia ieşirii din pericol şi că teama a ridicat palate şi a escortat pătrunderea împrumuturilor victorioase. Revoluţia din 1874 a semănat o asemenea nesiguranţă, încît proprietarii de bunuri imobile au început să-şi vîndă la preţuri derizorii proprietăţile ; panica a agravat situaţia economică a ţării, care, la rîndul ei, a provocat răzvrătirea şefilor de tribun indigene şi a generalilor ; situaţia economică a constituit deci o cauză mult mai profundă decît o simplă candidatură, proprietatea imobilă şi-a pierdut jumătate din valoarea ei, iar falimentele comerciale şi bancare au constituit cumplita criză de îngrijorare din 1873 pînă în 1875, ruinînd economiile muncitorilor şi despuindu-i pe proprietarii de pămînturi de tot ce acumulaseră [I]. Posesorii nu erau atît de siguri

---

I **„O bucată de pămînt în Lincoln, în Tapalque sau într-alt loc, mai mult sau mai puţin pustiu, trecînd din mină în mină, permitea să se obţină în cîteva ore beneficii enorme, pînă ce totul a luat sfîrşit prin înfiinţarea de aşezări imaginare, absorbind în valoarea lor fictivă economiile muncii“ (Francisco L. Balbin) (n. a.).**

ca posesiunile lor ; sufletele nu au avut timp să-şi aşeze materialele de construcţie, varul, nisipul şi cărămizile ; şi iată cum un vînt al pampei a dărîmat sferele în care stătea ascunsă teama. înăuntrul acestei construcţii economice care părea atît de sigură stăteau ascunse animale de pradă nerăbdătoare să-şi scoată ghearele, jivinele unei lumi de hazard şi de moarte, care la primul semnal de alarmă s-au răzvrătit, înghiţind pămînturile, casele şi hîrtia monedă. Banca provinciilor, cuprinsă de aceeaşi groaznică mînie, a provocat această depreciere totală ; instabilitatea a tot ce s-a putut sustrage hazardului şi violenţei a făcut din această instituţie un colos, aşa cum s-a şi chemat ; un colos înălţat însă pe nisip şi întărit cu contribuţia oamenilor care au trăit în nelinişte, grăbiţi să acumuleze, depozitînd în casele lor de fier ceea ce voiau să piardă, colos care se sfărâmă, împrăştiind deasupra ruinelor toate temerile acumulate. Prin procedee coercitive, cu toată rigoarea statutelor, debitorii sînt obligaţi să-şi lichideze conturile în termene scurte. Datoriile acestea au fost contractate prin împrumuturi, ipotecînd ploaia şi soarele din lunile ce urmau să vină. Speranţa aceasta, apărată de douăzeci de ani de pace instituţională, ridică preţurile şi face să crească entuziasmul pentru jocul speculanţilor, care întotdeauna au invocat, în ceea ce ne priveşte, patria şi viitorul. Debitorii au fost nevoiţi să se despartă de bunurile lor la preţuri foarte mici, rămaşi la voia întîmplării în aceste momente de zbucium, ca şi cum ar fi restituit, în stradă, Băncii provinciilor, o haină străină. O măsură într-un asemenea grad contrarie mersului firesc al economiei şi atît de logic concordantă cu practicile flagrant părtinitoare, abolite de drept, a echivalat cu o chemare la realitate ; era ca un contact al lui Anteu cu pămîntul. Teama a

anihilat minciuna aşternută peste lucruri de bucuria salvării vieţii, casele şi-au recăpătat menirea adevărată, iar cîmpurile înjumătăţite, recolta obişnuită.

Chiar atunci cînd a dispărut obiceiul folosirii armei albe pe tărîmurile intereselor politice, se mai aflau încă în vigoare în bastioanele cu metereze ale finanţelor, la tribunale, în congres şi în Casa Rosada *, unde se refugiase pur- tînd atributele legii, libertăţii şi puterii.

S-a socotit atunci că ar fi necesar să se aducă liniştea în sufletele înspăimîntate, prin reconstituirea colosului prăbuşit, făcînd o nouă legislaţie cu privire la terenurile pămînturilor publice şi oferind în stăpînire statului o palmă de loc pe care să se poată sprijini. Incepînd de la Avellaneda şi Pellegrini s-au luat diferite măsuri teritoriale şi monetare care tindeau să taie răul din rădăcină. Euforia de convalescenţă arată că fusese găsită calea cel puţin pentru cincizeci de ani. Printre cei care, cu această ocazie, s-au ocupat cu studierea dezastrului a fost *don* Francisco L. Balbin, care a propus să se oprească panica printr-o „linişte politică“ ; în timp ce *don* José A. Terry a înţeles că această criză, precum şi criza de progres care i-a urmat erau produsele fricii. Frica aceasta este însă foarte veche, ea formează ţesuturile subcutanate ale progresului însuşi şi este clima naturală a întregii Americi de Sud. O purtăm în sînge ca o formă a singurătăţii. Pentru a obţine liniştea politică, era nevoie ca, prin despăgubiri [I] şi prin exercitarea puterii constituţionale, să se termine o dată cu miliţiile hrănite mult timp din încălcări ale legii şi din despuierea ţăranilor, cu marii moşieri care ipostazia- seră conceptele de patrie şi de proprietate,

I **Reşedinţa preşedintelui Republicii Argentina, la Buenos Aires.**

de eroism şi de patriciat.

Panicii i-a urmat o criză inversă, o reacţie de speranţă şi de afirmare la fel de puternică, prin care proprietatea a fost pusă sub egida unui guvern militar, care a suprimat pe indigen, a distribuit pămînturile şi a făcut din capitala federală tezaurul în care provinciile şi-au depozitat economiile. Progresul şi pacea se răspîndeau la adăpostul săbiei, o dată cu reînnoirea uniformelor şi a armamentelor şi cu legea serviciului militar obligatoriu. Teama se putea întoarce la muncă, pentru a aduna în grabă averi fabuloase.

III

Sub un guvern de militari, spre 1880, s-a produs a doua criză de măreţie fictivă. La dezordinea lucrurilor din pam- pa, Buenos Aires a rămas indiferent, fiind încă ocupat cu problema sediului federal al guvernului şi cu veniturile vamale. Problema politică se metamorfozase, ca şi cea a mijloacelor de producţie, şi, din politică, a devenit economică ; însă noua vicisitudine economică avea aceeaşi substanţă politică, iar sediul guvernului federal şi repartizarea bogăţiei constituiau aceeaşi veche problemă a hegemoniei metropolei asupra provinciilor şi a oraşelor asupra izlazurilor şi deşertului. Sfîrşitul războiului pentru Paraguay pusese capăt unui dezastru economic. In el s-a investit un întreg împrumut făcut pentru opere publice şi de salubritate, şi astfel a fost golit tezaurul naţional. După crizele care se anunţă încă din 1873 şi 1880 nu se putea petrece altceva decît războiul cu Chile, ca un incendiu izbucnit la sfîrşitul unor afaceri neinspirate.

Războaiele au fost cauzele sărăciei ; iar sărăcia a fost la rândul ei de cele mai multe ori cauza războaielor [I]. Războiul cu Chile s-ar fi putut evita, deşi cheltuielile ce s-au făcut pentru a-1 duce la capăt n-au avut alt rezultat decît creşterea armamentelor şi a recrutărilor. După cum se vede, ar fi fost mai convenabil să facem războiul şi să-l pierdem. In această privinţă, Terry spunea : „Războiul din trecut a„fost înlocuit cu criza economică, financiară şi monetară cea mai întinsă şi cea mai cruntă pe care a înregistrat-o istoria umanităţii civilizate, care s-a complăcut în ultimii ani într-o stare de pace armată“. Pentru că acesta era cel de al doilea adevăr : o pace postbelică care doar ne făcea să credem în pace.

Forţele orientate numai în sensul atacului şi agresiunea ca sistem de apărare au împins la orgia care simula surplusul de mijloace băneşti, fără să fie de fapt altceva decît un surplus de curaj şi de combativitate. Pînă în 1888, destrăbălarea economică a fost replica simetrică a frigurilor galbene şi a holerei. Atît guvernul, cit şi cetăţenii, fiecare în sfera sa, au luat parte la orgie. A dispărut orice noţiune de

---

I **Războaiele civile au creat cele mai mari bogăţii actuale, excep- tînd marile averi care din tată în fiu s-au micşorat datorită iremediabilei incapacităţi a moştenitorilor. în timpul acestor ani nefericiţi s-au dezvoltat industrii subsidiare care au înflorit repede şi au dăinuit : tăbăcării, fierării, curelării, ţesătorii şi confecţii de îmbrăcăminte. Rosas poseda în Santos Lugares o fabrică cu peste şase mii de muncitori care făceau uniforme şi reparau harnaşamente şi arme. Bărbaţii şi femeile de aici formau un oraş industrial, şi chiar şi copiii se luau la întrecere cu cei mari. De fapt, mai mult se băteau şi se jucau de-a munca. S-a ajuns la o adevărată industrie de arme în miniatură pentru joaca acestor copii, şi după cîtva timp a trebuit să fie interzisă şi pedepsită cu amendă şi cu închisoare din cauza înmulţirii înfricoşătoare a încăierărilor dintre copii (n. a.).**

demnitate, de responsabilitate, de simţ al onoa- rei. S-au contractat datorii ştiindu-se dinainte că nu se vor putea achita; cu toţii luau cît puteau, asemeni hoţului care, în mare grabă, îşi fură singur căciula. Băncile acordau credite fără acoperire şi deschideau conturi curente oricui; victime ale delirului colectiv, contribuiau în mod reflex la creşterea delirului. Se făceau emisii de hîrtie- monedă şi de titluri ipotecare fără acoperire ; se făceau deconturi pe nume fictive. Titlul de ipotecă a fost un simbol, un adevărat titlu naţional, deoarece totul era ipotecat, pînă şi hîrtia-monedă ; iar ipotecarul era de fapt un bancher necunoscut. Toată lumea ştia că emisiunile, titlurile şi valorile de proprietate nu erau decît minciună şi fraudă, dar, cu perfectă rea-credinţă, le primea şi le azvârlea din nou intr-un joc de tarapanagii care jucau cu cărţile pe faţă. De la 1887 la 1888, datoria consolidată ajunsese la două sute douăzeci şi şapte de milioane de pesos, cu optzeci şi şapte de milioane mai mare decît în trecut. In 1885, Sarmiento a calculat la trei sute de milioane datoria externă şi, parodiind cu umorul său necruţător un catren popular, scria : ..Linişte, că se iveşte în zare marea debitoare din sud“. Incapabil de a-şi administra propria avere, Sarmiento a avut parte de un scandal financiar, pentru că a dorit ca ţara lui să devină o ţară mare. După el, cei care au vrut s-o facă mare, aşa cum au visat-o, au continuat s-o ducă la ruină. In 1900, datoria consolidată, internă şi externă, depăşea trei sute nouăzeci şi două de milioane de pesos aur. Această stare nesigură a finanţelor şi a economiei a condus la o dezordine în cheltuielile particulare asemănătoare celei a guvernului, a cărei caracteristică fusese fixată încă în 1829.

La urma urmei, în dezastrele de acest fel pierderea cea mai importantă este decăderea morală, ca un sold defavorabil al cinstei ce nu mai poate fi

remediat. Risipa banului făcută de bănci a produs, începînd din 1889, o risipă echivalentă în'consum. Viaţa particulară s-a modelat după aceste forme imorale de manipulare folosite de bănci. Guvernul şi băncile s-au transformat în şcoli publice de scandal şi de delapidare, în care se predau lecţii de înjosire. Nu se ştia care era valoarea efectivă a banului, nici care erau limitele legale pentru a-1 cîştiga sau îndemîna-

rea îngăduită pentru a nu-1 pierde. Adoptînd o mentalitate de cartofor sau de bandit, cu scuza că vrei să obţii ceva, puteai da frîu liber instinctelor înăbuşite. Fiind greu să se manevreze unciile, se manevrau fişe, şi valorile-măşti asasinau nepedepsite adevăratele monezi de aur. începea să se găsească greu de lucru, şi şomajul n-a fost atît o lipsă adevărată de întrebuinţare a braţelor cit o paralizie datorată exceselor din anii anteriori. Realitatea a început să inspire groază şi s-a preferat să fie ascunsă sub podoabe indecente. Cu toate acestea, realitatea şi-a croit drumul ei, în ciuda monstruozităţilor imaginaţiei. Aceste deghizări splendide, prin care s-a încercat a se ascunde funesta realitate, au putut fi numite pe bună dreptate „creaţii fantastice ale unei imaginaţii bolnave de teamă“.

Luxul disproporţionat şi pierderea simţului valoric al lucrurilor şi al banului, precum şi cinismul cu care se preţuia morala şi inteligenţa sînt fenomene colective născute la încetarea subită a unui pericol. Cu ocazia ciumei negre, Europa a căzut pradă unui delir asemănător, iar după ultimul război s-a repetat această inflaţie a manifestărilor complet străine de cultură şi de civilizaţie. Cine ştie dacă setea de expediţii, de descoperiri şi de mari întreprinderi comerciale nu au fost un rezultat al acestor spaime medievale, aşa cum este febra industrială contemporană. Printre noi, de altfel, frigurile galbene şi holera au produs epidemiile lor morale, fără ca totuşi nimeni să fi compus un *Decameron.* Numai că aici frica de moarte şi certitudinea unei existenţe trecătoare au dat naştere la imoralitatea economică, asemănătoare cu cea a obiceiurilor ; şi aceasta pentru că finalitatea eforturilor noastre este bogăţia, nu viaţa însăşi.

PSEUDOSTRU CTURI

I Formele II Funcţiile III Valorile

I FORMELE

CELULE ŞI ALVEOLE

Un cod şi un fagure sînt structuri care corespund unor aspecte diferite de activitate, incluzînd însă povestea lor trăită şi ordonată. Fagurele este forma materializată a unui instinct de grupare şi de muncă orientat într-o direcţie precisă ; un cod este forma, de asemenea materializată, a unei concepţii de ordine şi de justiţie, orientate tot într-o direcţie precisă. Atît codul, cit şi fagurele sînt rezultatele unei munci lente de cristalizare şi răspund unor forţe interioare de simetrie şi de metodă, asemănătoare celor din formaţiile geologice sau din sistemele osoase. Oricare ar fi valoarea lor în destinul speciei, din punct de vedere anatomic sau mental, ele se supun unei necesităţi intrinseci de economie, de sens şi de experienţă. In ultima instanţă, aceste structuri, oarecum rigide, sînt identice cu structura vitală şi specifică a fiecărui individ în parte, înăuntrul acestor forme, la fel ca înăuntrul organismului, acţiunea, forţa şi progresul evolutiv al fiinţelor întîlnesc o firească îngrădire. Prin ele se trasează o limită de netrecut, logică şi concretă, infinitei posibilităţi a formelor, supunîndu-le legilor naturale, care dau o direcţie precisă activităţii. Prin faptul că este om, dispar pentru fiinţa umană posibilităţile infinite de a nu fi nimic sau de a fi altceva, şi omul se eliberează de obligaţia de a trăi simultan existenţe cu profiluri distincte. înăuntrul acestor structuri generale, altele, concentrice, delimitează în acelaşi timp microcosmosuri de un număr infinit de

forme, care sînt ceea ce Simmel[I] înţelege prin definirea cercurilor sociale, a căror încrucişare dă naştere infinitelor varietăţi ale problemelor vieţii. In felul acesta, fiecare instituţie, asemeni fiecărui cod şi fiecărui fagure, este o structură, aşa cum sînt la rîndul lor morala, religia, limba şi celelalte familii în care se grupează semnele civilizaţiei şi ale simplei existenţe vegetative. Dar după cum este posibil să atingi prin cristalizare forme structurale evoluate, tot aşa este posibilă încorporarea lor prin adaptare, cu condiţia să fie considerate drept condiţie *sine qua non* a existenţei. Fără îndoială, aceasta este forma ultimă ; ea constituie întreaga viaţă a omului, care a suprapus normelor specifice alte norme, bazate pe convenţii şi provenite în bună parte din educaţie şi experienţă, cu eian-ul primordial ereditar. La naştere, omul îşi are locul său hărăzit în mijlocul societăţii şi rămîne prins de inflexibilitatea alveolelor materiale şi psihice înăuntrul cărora îşi va dezvolta în mod indefinit fiinţa şi puterea, contribuind la cristalizarea încă şi mai inflexibilă a acestor forme, care capătă, pe măsură ce îm- bătrînesc, semnul unei fatalităţi cosmice. Căci gradul de civilizaţie se apreciază prin cantitatea de forme care au atins perioada critică de cristalizare. In timp ce poporul se zbate pentru a se elibera şi a se supune totodată unor norme care i se par stranii, deşi sînt constituite dintr-o substanţă secretată chiar de el, o perspectivă liberă şi bogată în posibilităţi parcă începe să-l învăluie ; dar fără ca aceste forţe să-l limiteze ; dimpotrivă, el pare că se mişcă cu mai multă uşurinţă şi că formulează un număr mai mare de promisiuni. Deşi posibilitatea aceasta de variaţii şi de schimb, printr-o metamorfoză capricioasă, poartă înscrisă, în însăşi veleitatea ei, semnul dispariţiei, superficial şi ludic. Ceea ce nu se cristalizează însă într-o formă concretă, ceea ce nu trăieşte dincolo de viaţa individuală e sortit dispariţiei, lăsînd, cel mult, în istoria speciei, urma unei tentative inutile, ce poate fi frumoasă şi chiar plină de admirabile intenţii. In

I ***Georg Simmel*** **(1858—1918), filozof şi sociolog german, reprezentant al şcolii „filozofia vieţii". A conceput sociologia ca studiu al relaţiilor dintre indivizi, reductibile la cîteva tipuri.**

felul acesta mor fiinţele extraordinare şi cele teratologice [I], şi pentru nici una dintre aceste categorii nu se deschide, în vreun chip oarecare, viitorul.

Paralel cu dezvoltarea cristalografică a structurilor sociale pot avea loc variaţii similare, ce îmbracă, la un moment dat, înfăţişarea înşelătoare a unei structuri concrete. Sînt pseudostructurile, care posedă numai liniile generale, conturul fizionomiei lor, fiind însă lipsite de sens şi de substanţă. Ar fi putut ajunge aparate ortopedice în locul acestor organe vitale care lipsesc ; ele trădează însă cu timpul spărturi iremediabile, şi putem asista pe neaşteptate la spargerea şi la prăbuşirea unui segment al acestei realităţi, fără să ne apară evidente cauzele decrepitudinii. Din pricină că nu se nasc din totalitatea instinctelor sau a dispoziţiilor, ci formează o crustă adaptată, aceste pseudostructuri funcţionează cu o oarecare anomalie şi se menţin într-un echilibru precar, pe care privirea observatorului atent îl vede înclinîndu-se sau deviind, lăsînd numai uneori să se întrezărească punctele slabe pe unde se va produce spărtura. Pentru a înlocui aceste organizaţii tehnice şi naturale, la care antropologic colaborează suma infinitezimală a aporturilor individuale, am construit, în urma influenţei oamenilor de talent, a variatului şi contradictorului aport al imigrantului şi a adaptării băştinaşului, forme false, care nu concordă nici cu peisajul, nici cu volumul total al vieţii, nici cu orientarea ei naţională, dînd o rezultantă asimptotică ce sileşte permanent figura obţinută să primească o înfăţişare eretică şi schismatică. Acesta a fost însă singurul mijloc pe care îl avem, lipsiţi fiind de alveole ancestrale ; în locul unei forme cristalizate firesc, noi întrebuinţăm imitaţia fabricată. Am construit aceste forme ca pe un fagure cumpărat ; însă oricare ar fi astăzi avantajele şi foloasele pe care le aduc aceste forme, ele nu sînt considerate decît simple recipiente pentru un conţinut inform, anorganic şi supus fermentării. Greşeala, dacă poate fi considerat greşeală faptul că o nevoie urgentă te-a obligat să adopţi o formă fără să poţi alege, a constat în dorinţa de a adapta, cu o grabă

I ***Teratologie,*** **ştiinţă care studiază monstruozităţile, viciile de conformaţie şi anomaliile de structură ale organismelor vii, încer- cînd să explice cauzele lor.**

excesivă, forme logice şi ineluctabile, dar specifice altor medii, mediului nostru în care dispoziţia naturală a locuitorilor şi nesfîrşita întindere a orizonturilor îşi găseau orientarea în direcţii proprii. Este suficient să examinăm o temă, de pildă religia, care, fără a fi cea mai tipică şi mai importantă, se pare că a căpătat o densitate coloidală. Religia este la noi o formulă, nu un legămînt de credinţă ; e o credinţă individuală, nu o forţă socială ; printre trăsăturile principale ale acestei religii se numără lipsa de credinţă. Liturghia şi formele exterioare ale religiei, sanctitatea templului şi doctrina, aspectul politic al acţiunii sale sociale şi catehezice s-au suprapus embrionilor unei înflăcărări mistice. Dar lipseau elementele înconjurătoare care ar fi putut să hrănească subconştientul religios, credinciosul avînd de ales între o tradiţie care nu se potrivea cu nici unul din semnele exterioare ale vieţii sale, şi o realitate care respingea formele clasice ale catolicismului, catedrala, muzeul şi urzeala ţesăturilor culturale, etice şi sentimentale, a căror consecinţă fatală este. La noi s-au purtat lupte pentru religie, însă au fost lupte politice în care strigătele Trăiască religia !“ şi „Jos ereticii !“ urmăreau prăbuşirea unui sistem de guvernare, acela al lui Rivadavia, pentru a impune altul, cel al lui Urien. Dar avem aici mai mult decît un sistem de guvernare, mai mult decît un sistem de idei politice, fără însă ca acest sistem, şi nici religia care îi slujea drept sprijin, să fi avut vreo înrudire de sînge, cu religia credinţei. Felul de trai, lupta pentru libertate, dorinţa de a da o formă societăţii noastre nu aveau nimic de a face cu catolicismul. Aşa se explică eforturile istovitoare ale unor patricieni, ca Moreno şi Monteagudo, de a reforma în acelaşi timp cu tradiţia istorică şi tradiţia spirituală. Dacă această religie s-a consolidat şi dacă a ajuns să fie, pe bună dreptate, cultul oficial al statului şi o forţă tainică şi atotputernică în ordinea instituţională şi administrativă, a rămas, în schimb, sufocat sub armătura ei biruitoare, un trup viu, care o va sili să cedeze în punctele mai slabe, pentru a îngădui respiraţia unei energii claustrate, pînă ce va muri sau va reuşi să se elibereze.

LITERĂ ŞI SPIRIT

Omul pampei a simţit în carne vie rigorile legii, chiar mai înainte de a o înţelege. Pentru sufletul său larg şi lipsit de formă, tot ce însemna piedică, persecuţie, interdicţie, despuiere inevitabilă reprezenta legea. Considera astfel legea ca o lume nouă de stavile scrise, care se opunea voinţei sale de a triumfa şi instinctului său de conservare. Se apăra scoţînd cuţitul sau refugiindu-se în singurătatea cîmpiei. Apoi a încercat să ocolească pedeapsa, dar în acelaşi timp şi posibilitatea de a cunoaşte legea şi de a-şi bate joc de ea, în măsura în care nu prevedea cazurile particulare ce puteau să-l privească. Cunoaşterea legilor, pentru a se strecura prin porţile lor, va fi biletul de liberă trecere cel mai sigur pentru a le viola, căci în mod obişnuit cel care face înşelăciunea este chiar acela care face legea. Pentru a trăi fără emoţii e nevoie să fii la curent cu amănuntele ordonanţelor, edictelor şi, de asemenea, cu amănuntele jurisprudenţei empirice ; să cercetezi cum ar putea fi ocolită legea cu o maşinaţie cît mai potrivită. O societate fără coduri este tot atît de puţin viabilă ca şi cea în care manifestările zilnice sînt guvernate de aceste coduri. Sistemul juridic trebuie să corespundă conştiinţei sociale, să se nască din sîngele ei, să fie acceptat ca un bun, să reprezinte o ordine ideală în cadrul ordinei reale. Dar în nici un caz aceste coduri nu pot apărea, chiar dacă ar exista în realitate un sistem coercitiv care să se opună mersului normal al vieţii sau să-l silească să se îndrepte pe un anumit făgaş, deoarece rezistenţa provocată prin reacţie automată se va descotorosi în cele din urmă de normă ca de o inutilitate incomodă. Un popor incapabil să-şi ducă traiul conform unor principii intime de justiţie este nedemn de a poseda legi echitabile sau, ceea ce este cam acelaşi lucru, merită să existe în afara legii. Un cod trebuie să fie încoronarea normei obişnuite, o instanţă de apel pentru a îndrepta devierile periculoase ale integrităţii şi ale sănătăţii organismului social. Asemeni unui organ sănătos, în împrejurări obişnuite această normă trebuie să-şi facă simţită existenţa. Dacă acest drept nu se

găseşte înscris în sufletul poporului, dacă instituţiile sale familiale şi publice nu oferă un cîmp fertil pentru aplicarea preceptelor, starea de lucruri susţinută prin forţa legii este falsă. Viaţa, în întregul ei, al cărei făgaş capătă variantele şi sinuozităţile propriei sale curgeri, merge pe alt drum decît cel al legii, şi cel mai înţelept lucru, din punct de vedere moral, ar fi să ridici porţile ecluzei şi să laşi apele să-şi afle albia lor, potrivit legilor primitive. Justiţia vieţii nu este justiţia scrisă, care încearcă să se impună ca un dictat de conştiinţă. Respectarea legii scrise nu se naşte dintr-o acomodare intimă la un anumit loc şi la un anumit timp, ci provine din faptul că forţează accesul în perimetre interzise, chiar conform legilor naturii, sub depunere de jurămînt că şi-a propus numai binele.

Adoptarea unui sistem de guvernare, precum şi a unor legi perfecte pot fi piedicile etice, intelectuale şi politice cele mai grave pentru dezvoltarea vieţii unui popor. Fiecare popor are nevoie de constituţia şi de legea sa ; nu se poate concepe că ar fi în stare să existe fără ele, pentru că nu se poate concepe că un popor a putut creşte departe de focarul în care viaţa şi legea formează o unitate, pentru că nu se poate concepe că un asemenea popor ar fi putut ajunge dintr-o dată la o formă juridică. Adoptarea unor legi îndelung confruntate cu experienţa, la popoare îndeobşte numite popoare noi, poate conduce la dezordini provenite din incompatibilitatea legii scrise cu cea vitală, manifestată prin rupturi greu de explicat ale structurii sociale. Sub aparenţe legale, însă, în substanţa supusă prin constrîngere fermentează nemulţumiri reale. Omul care în aceste împrejurări se ridică împotriva legii, în cele mai diferite moduri, fie asemeni lui Masaniello [1], fie asemeni lui Karl Moor [I] [II], se află-la adăpost, potrivit unui vast ritm instinctiv, şi simpatia îl întovărăşeşte pe infractor. Idealul de revoltă îl însufleţeşte pe erou ; în sistemul nostru social, funcţionarul care a delapidat este aşteptat la gară,

---

I ***Tommaso Aniello*** **(Masaniello) (1620—1647), pescar italian, conducătorul răscoalei antifeudale şi antispaniole din Napoli (1647—1648) ; ucis în urma unei trădări.**

II **Personaj din drama *Hoţii* de Schiller, întruchipare a revoltei romantice împotriva nedreptăţii 'legalizate.**

atunci cînd se întoarce de la închisoare, de un pu- plic care îl admiră şi-l aclamă.

Noi am luptat mai mulţi ani pentru a ajunge la o ordine politică şi socială şi pentru a o impune în locul dezordinii moştenite cş normă din perioada colonială. Cucerirea nu am făcut-o treptat, printr-un proces îndelung, ci prin- tr-o anexare violentă, pînă ce Vêlez Sârsfield [I] a fixat un canon, care, fără îndoială, coincide cu principiile juridice cele mai imperioase, dar împotriva aplicării lui s-a născut un noian de vicleşuguri întrebuinţate ca o legitimă apărare a unor drepturi apocrife călcate în picioare. Orice impunere forţată zămisleşte o astfel de proliferare recalcitrantă. Franz Werfel[I] susţine că în sufletul snobului există, potenţial, o forţă evazivă, tangenţial îndreptată împotriva strămoşilor, împotriva patriei şi împotriva lui însuşi, adică forma sinucigaşă a trei sentimente de bază în viaţa omului. Jung [II] [III] şi Adler [IV] au cercetat această problemă, dedi- cîndu-se studiului direct al fenomenelor sociale. Snobismul, la prima vedere atît de diferit şi din acest motiv atît de sugestiv, este tocmai această forţă distrugătoare, supusă dar nu învinsă, sub o înfăţişare de civilizaţie, împotriva căreia luptă încet şi sigur, ca în exemplul clasic al smochinului lui Burnouf [V]. Privite astfel, snobismul şi dreptul bar- bar sînt integrale ale altor forţe, mai serioase şi abstracte, mai puţin literare şi frivole, cărora li se aplică, prin antonomază, un cuvînt dispreţuitor şi o tehnică frauduloasă.

I ***Dalmacio Vêlez Sârsfield*** **(1801—1875), jurist şi om politic argentinian, autor al Codului Civil al ţării sale. A redactat, în colaborare cu alţii, şi Codul Comercial.**

II ***Franz Werfel*** **(1890—1945), scriitor austriac, născut la Praga, autor de poeme expresioniste, romane, povestiri *(Cintecul Bernadettei)* şi drame.**

III **- *Karl Gustav Jung* (1875—1961), psiholog şi psihiatru elveţian, unul din creatorii psihanalizei. A scris : *Tipuri psihologice, Despre psihologia inconştientului.***

IV ***Alfred Adler*** **(1870—1937), psiholog şi neuropsihiatru austriac, creatorul unei variante a psihanalizei numită „psihologia individuală".**

V ***Jean Louis Burnouf*** **(1775—1844), filozof francez, autor al unei remarcabile traduceri din Tacit. Metodele sale de a învăţa limbile latină şi greacă au fost, timp îndelungat, clasice.**

Sînt, în sferele lor, stări de inadecvare, stări de inadaptabilitate ale eu-lui la formele fundamentale ale societăţii, în timp, în spaţiu şi în conştiinţă. Semnifică stări sociale, nu individuale, fiecare individ fiind un receptacul al subconştientului colectiv. Formele de manifestare îmbracă de obicei aspectele cele mai contradictorii şi mai confuze. Forţele acestea aflate în contradicţie, în funcţie de clasă socială, sex, vîrstă şi dispoziţie elementară a spiritului, pot da naştere criminalului, escrocului sau, în termeni generali, fiinţei antisociale, produs natural, totuşi, provenit din acţiunea unor forţe sociale potrivnice. La asemenea forme de violenţă ascunsă corespund prostituţia, pornirea spre gîlceavă, lipsa de respect în prietenie şi de recunoaştere a meritului străin, ambiţia nemăsurată, dorinţa de îmbogăţire, fără a ţine seama de ce e în dreapta sau în stingă ta. Atunci cînd fenomenul îmbrăţişează o arie întinsă şi ajunge să constituie o modalitate tipică, viciul trebuie căutat în structura socială. O structură socială care impune legi aspre aducînd jigniri libertăţii individuale, limitînd bunurile oferite din belşug de natura înconjurătoare şi neţinînd seama de ceea ce clima şi ceilalţi factori înconjurători înscriu în conştiinţă ca drepturi irecuzabile, este o structură fictivă. Acesta este punctul de vedere, unghiul sub care organizarea socială poate fi privită ca o anomalie sistematizată. Lege şi natură, lege şi om, lege şi obiceiuri se află într-o permanentă şi indiscutabilă fricţiune. Din această stare de dezacord, legea iese învinsă, şi forma acestei înfrîngeri nu este răscoala, nici delictul, ci apariţia de pseudolegi parazitare ale codului, de vicleşuguri şi maşinaţii ingenioase cu care în mod obişnuit se comit fraude. Normele parazitare ale legii se ivesc în interpretarea şi în exegeza ei, care constituie expediente ale forţei vitale împotriva forţei scrise. Un avocat bun nu este acela care face să triumfe justiţia, ci acela care ştie să se folosească de lege pentru a-şi bate joc de ea. El devine sofistul dialecticii juridice, după cum cel care susţine cauza forţelor obscure şi latente ale vieţii se transformă în sofistul sectei, opus logicianului raţiunii. Legea scrisă şi legea nescrisă, subversivă, încep să apară ca rivale, asistăm la lupta pe care o duce logica chichiţei împotriva logicii raţiunii. Replica este întărită prin afirmaţia secretă a conştiinţei, care caută satisfacţia dorinţei ei

arzătoare, triumful întunecatei sale idei de justiţie animală, totul ajungînd să formeze un cod apocrif, infinit mai complicat şi mai amăgitor, care pînă la urmă se îndepărtează, în numele unei „legi mai sigure", de litera scrisă şi interpretarea ei ortodoxă. Recursurile menite să restabilească spărturile făcute în corpul legilor apar ca o constrîngere impusă cu forţa, ca o trupă de întărire, suscitînd, pe de o parte, revolta sinceră a cetăţeanului şi, pe de altă parte, noua dialectică amăgitoare a juristului. Avocatul răufăcătorilor se serveşte de cunoştinţe foarte complicate, şi arta sa de a-şi bate joc de lege este mai complexă şi mai dificilă decît legea însăşi. Sistemul acesta amăgitor, cu procedeele sale complicate de a deforma prin echivocuri textul, în spiritul şi în litera sa, ţîşneşte din izvorul originar de nemulţumire a mulţimilor, din conştiinţa ajuridică şi chiar injustă a poporului. Această mulţime, care capătă glas prin juristul aflat în slujba diavolului, primeşte prin ricoşeu învăţătura unei tehnici ce pătrunde în actele vieţii zilnice ca o pradă de război pe care o tîrăşti în ascunzătoare. Chiar şi relaţiile cele mai simple rămîn impregnate de acest scepticism provenit din şubrezenia legii şi trădează o nuanţă pe care o observă doar ochiul străinului obişnuit cu alte perspective. Prevederile legii pun stăpînire pe conştiinţă şi dau vieţii tonul şi cheia, cu aceeaşi forţă pe care o posedă ideea păcatului. Căsătoria pierde valoarea de uniune şi o capătă pe aceea de societate în comandită ; legăturile dintre tată şi fiu slăbesc prin stabilirea unui anumit număr de drepturi şi îndatoriri şi prin diminuarea elementului absurd, animalic, care le conferea un caracter sacru ; evaluarea meritului propriu anulează dificultăţile şi stările intermediare care separă extremele sărăciei şi ale ignoranţei de extremele bogăţiei şi ale înţelepciunii. A avea cunoştinţe dă drepturi, a avea avere — dă drepturi, a fi soţ — dă drepturi, a fi tată — dă drepturi. Nu numai că lipseşte simţul unei perspective ierarhice, ci lipseşte însuşi comandamentul moral al ethosului şi al pathosului, al justiţiei şi al injustiţiei. Acte cum ar fi : părăsirea femeii, reaua- credinţă, protejarea rubedeniilor împotriva drepturilor legitime ale persoanelor străine, uzurparea de slujbe care cer diferite aptitudini, pătrunderea prin fraudă în legislatură, toate se transformă în acte legale printr-un context de viaţă şi de

jurisprudenţă, amîndouă confuze, fără ca morala să aibă tribunalul ei şi forul ei de judecată. Ar fi suficient să se observe, la noi, cazurile în care Constituţia a fost violată sau interpretată după împrejurări, în care puterea executivă îşi impunea voinţa la tribunal ; ar fi suficient să se observe idiosincrasia la deschiderea proceselor în anchete şi sentinţe, precum şi apariţia în parlament a teoriilor parazitare ale fraudei şi impunitatea etică în redactarea actelor, pentru a înţelege că justiţia şi simţul justiţiei nu merg mină în mină.

Instinctul conduce această mulţime spre biroul avocatului şiret şi spre sala de consultaţii a medicului empiric. Chiar avînd dreptatea şi dreptul de partea lor, oamenii caută să se asigure împotriva fraudei printr-o abilitate înşelătoare. Clientul care apelează la avocat şi la vraci este un decepţionat, deoarece nutreşte convingerea că forţele oculte predomină asupra celor care acţionează la lumina zilei. Ţăranul şi funcţionarul nostru public apelează la medicina empirică şi la politică, evitînd adevăratul examen clinic. Procură, empirism şi politică sînt cele trei semidivini- tăţi care se armonizează mai bine cu sufletul popular şi cu structura societăţii. Această trinitate eretică nu domneşte împotriva legii, ci în conformitate cu nişte legi *sui generis,* care acţionează paralel cu celelalte. Constituţia a stabilit judecata prin juraţi, însă bunul simţ se pare că a convenit ca administrarea justiţiei să se facă de organele *ad hoc* ale statului, fără a îngădui riscul ca erezia juridică să triumfe asupra dreptului adevărat.

HOLLYWOOD

Orice structură artificială care se aplică în mod metodic, la fel ca orice aparat ortopedic, ajunge să funcţioneze cu regularitate sau cel puţin un timp îndelungat. Ora- şui La Plata este socotit un oraş, deşi nu are existenţa organică a unui oraş. Improvizat şi constituit pe spezele uneia dintre cele mai puternice bănci din

America de Sud, produs al unei crize politice care ameninţa să răstoarne organizarea naţională, a fost rezultatul unei convenţii. Banca a dat faliment, problema sediului federal fusese însă rezolvată.

Este suficient să fie lipsit de anumite elemente artificiale care îl susţin, pentru ca acest oraş să se năruie, să se depopuleze, şi cîmpia să pătrundă din nou pe străzile sale. Nu a fost construit, a fost inventat; nu şi-a atins volumul printr-o nevoie organică de creştere : a crescut dintr-o dată şi după aceea a trebuit să fie umplut, susţinut, animat. Viaţa i-a venit ca un adaos. Fără o misiune socială, etnică şi economică de îndeplinit, La Plata n-a fost decît o creaţie de ordin politic care trebuia să ducă o existenţă metafizică. Oraş-minune, îi spunea Pellegrini, inginerul juridic de punţi economice. Este un oraş-minune nu datorită repeziciunii cu care s-a înălţat, nici din cauza clădirilor magnifice care s-au construit, ci datorită faptului că, la fel cu toate minunile, porneşte împotriva legilor naturii şi se întemeiază pe credinţă. O dată construite edificiile publice în care trebuia să se instaleze administraţia provincială, casele s-au ivit de jur împrejur, prin cariocineză. Dintr-o celulă au ieşit douăzeci de mii de celule ; din palatul guvernamental au ieşit locuinţele, cu aceeaşi cantitate de cromozomi corespunzătoare speciei. I s-a adăugat o universitate, care nu este nici ea neapărat necesară, ci doar în conformitate cu unele principii didactice şi de echilibru. Pentru conducerea ei au fost aduşi profesori din Buenos Aires şi studenţi tot de acolo şi din interiorul ţării. La Plata a fost spaţiul geometric, categoria apriorică a unei serii de fenomene. Oraşul a fost înzestrat apoi cu o catedrală, cu o fabrică de carne congelată, cu un hipodrom. Sînt atracţiile în afară de program, menite să susţină un spectacol care se năruie şi să atragă pe trecători şi pe
vizitatori. Muncitorii, credincioşii şi visătorii vizitează locurile acestea în treacăt. Călătoresc şi se întorc acasă, fără a avea impresia că voiajează. La Plata este cartierul cel mai îndepărtat de Buenos Aires, dar, în acelaşi timp, care seamănă cel mai mult cu el, deoarece nu are fizionomia unui cartier, ci fidelitatea totală a unei calchieri. Intre Buenos Aires şi La Plata se întinde un

latifundiu de cincizeci şi ceva de kilometri, un parc, Palermo, pe care îl poţi vizita din mers. Cînd acest latifundiu va dispărea şi Buenos Aires se va putea extinde pînă în La Plata, fără întrerupere, aşa cum s-a extins mai demult pînă la Temperley şi Vicente Lopez, ţara va avea forma unei cîm- pii continue şi omogene aparţinînd tuturor ; vom medita atunci la ce sîntem şi vom şti mai multe. Acest latifundiu atrage atenţia trecătorului asupra autonomiei municipale a oraşului La Plata, deoarece pînă la urmă îţi dai seama foarte bine că este vorba de un alt oraş. Pentru a mări această distanţă, pe care latifundiul o accentuează prin varietatea peisajului şi localităţile intermediare, trenurile parcurg distanţa cu o viteză medie de treizeci şi cinci de kilometri pe oră şi dilată astfel spaţiul în timp ; optzeci de minute par o sută cincizeci de kilometri ; cincizeci de kilometri par trei ore. încetineala trenului cu vagoane neîncălzite sporeşte şi mai mult distanţa şi evită suprapunerea cronologică ce ar fi putut face să ia naştere în conştiinţă juxtapunerea celor două oraşe. Ştim că distanţa dintre acest oraş şi celălalt este de o oră şi douăzeci de minute, o oră de cîmp pustiu, de pădure şi de şes, douăzeci de minute de case de ţară, case de oameni săraci, încetineala trenului şi dezolarea peisajului ne fac să nu ne îndoim nici o clipă că viaţa din La Plata nu depinde de viaţa din Buenos Aires şi că guvernul său este independent de cel din Casa Rosada.

Trenurile acestea transportă populaţia dinamică a oraşului La Plata. Cînd pleacă cel de 18 şi cîteva minute, în La Plata se spune — şi nu fără un miez de adevăr — că ră- mîn numai paznicii edificiilor şi că pînă vin trenurile de dimineaţă oraşul îşi recapătă întreaga monotonie cîmpe- nească. Călătorii aceştia vin să-i bea sîngele şi să-i mănînce pîinea trupului, oferindu-i în schimb mişcarea şi activitatea. Se agită dintr-un loc în altul şi îl devorează. Dar, în acelaşi timp, şi oraşul trăieşte de pe urma paraziţilor săi ; îşi mănîncă locuitorii din timpul zilei. Trenurile care circulă între oraşul matcă şi filială închid înăuntru sufletul a două oraşe. Sufletul oraşului circulă ; La Plata nu este decît forma oraşului, spiritul său se găseşte în trenuri. Un vagon de clasa întîi sau de clasa a doua este locul în care se întîlnesc formele urbane cu cele

rurale. Poate fi considerat mai curînd un sat decît un metrou şi mai curînd un oraş decît un *break*[1]. Omul care călătoreşte cu acest tren local, care îşi ocupă tacticos locul, ia în stă- pînire de fapt două locuri, fiindcă pe unul îşi aşează pălăria sau cărţile. A merge la La Plata înseamnă a te bucura de anumite prerogative, impune o dedublare a persoanei care simte nevoia să ocupe două locuri, mai ales dacă are două servicii. Individul se tolăneşte şi îşi desface cîţiva nasturi convenţionali, deoarece face o călătorie înapoi spre obîrşii, spre suburbiile metropolei, aşa cum îşi pune fularul cînd se duce la moşie. Cetăţeni cu cizme şi ceas- brăţară, în compartimentul de tren se simt întrucîtva şi stăpîni şi musafiri. Chipurile sînt cunoscute sau au aerul acestor trenuri, astfel încît este uşor să-l deosebeşti pe cel care călătoreşte din motive întîmplătoare de cel oare călătoreşte de acasă spre locul de muncă. Trenuri de studenţi şi de funcţionari publici, de politicieni care trag sforile în parlament şi în universităţi, de moşieri şi de avocaţi, de oameni care vorbesc în gura mare privind în jur pentru a vedea dacă pe feţele celor din compartiment se citeşte sur-prinderea de a-1 fi recunoscut pe ministrul sau avocatul Cutare. Călătoresc mulţi oameni importanţi, unii cu ţinuta lor obişnuită, alţii cufundaţi în lectură, iar cerşetorul adună monezile azvîrlite pentru satisfacerea vanităţii. Fiecare din cei care călătoresc în mod obişnuit spre La Plata consideră că valorează cît doi. Dacă ar fi fost mai umili sau ar fi călătorit în acest tren ca într-un tren oarecare, La Plata ar fi fost indignată de locuitorii săi.

Onorificii săi cetăţeni de zi au importanţa pe care La Plata le-o dă, şi viceversa. Au încheiat un pact tacit; pentru ca spectacolul să-şi menţină tonul său doctoral, trebuie să-şi acorde reciproc importanţă.

PLANUL OGLINZII

I ***Break*** **(engl.), trăsură cu patru roţi, cu capră înaltă şi două rînduri de scaune pe partea din spate.**

De vreme ce nu există morţi sub picioarele noastre, de vreme ce nu merită să priveşti înapoi în istorie sau în genealogie, cel mai înţelept lucru este să priveşti înainte, spre viitor. E mai bine să vorbim despre ziua de mîine şi să conjugăm realitatea la viitorul indicativului. Viitorul nostru este alcătuit din fuga de trecut; este teama de a ne întoarce faţa ca să nu fim prefăcuţi într-o stană de piatră. Aşadar, nu este un viitor care, în mod necesar, izvorăşte din ziua de astăzi, ci unul construit în mod iraţional peste neant cu materiale aduse de la demolări. Acestor fragmente de ziduri li se schimbă înfăţişarea şi li se dă o altă poziţie. întregul viitor este o urmare a faptului că nu am avut trecut. Dar forma imprecisă a viitorului, a viitorului necondiţionat de prezent, este hazardul, domnia capriciului şi voinţa de a făuri o „altă viaţă“. Omul neliniştit, cel care se teme deoarece este suspendat între un trecut întunecat şi un mîine ipotetic, nu priveşte înapoi decît instantaneu, aţintindu-şi de fapt privirea înainte. Un popor care nu vede pe ce se sprijină un viitor puternic, ci contemplînd viitorul îşi proiectează asupra lui existenţa actuală pentru a o smulge din prezent, nu trăieşte cufundat în torentul vieţii, nici nu este legat de un trunchi genealogic etern. In faţă pare că se găseşte ceea ce e sigur şi bun ; înapoi, cealaltă jumătate a lumii, pe care niciodată nu am văzut-o cu o privire stereoscopică şi frontală ; tocmai jumătatea aceasta misterioasă, ce ne deschide perspectiva spre un nadir [1] psihic, ne împinge înainte cu ajutorul văzului. Trăim în ajunul unor evenimente mari, în pragul zilei de mîine ; şi acest mîine este hazardul, zbuciumul unui vis după o zi de pustiu. Visătorul acesta este anormal, nu este organizat nici ca un om, nici ca un vis ; e un copil de centauri. Trăieşte un vis lipsit de sens ; lucrurile pe oare le face au inconsistenţa nălucilor ; ideile care-i trec prin minte au acea discrepanţă asimetrică de care dă dovadă cel care, abia trezit din somn, confundă crîmpeie de vis cu diferite

unghere ale locuinţei sale. Poetul nu este poet, pedagogul nu este pedagog, şi în felul acesta, succesiv, de sus în jos, apar alte forme, întruchipate printr-o schimbare violentă de aceste aparenţe, de aceste profesiuni întîmplătoare, în care omul trăieşte scufundat pînă la mijloc, la fel cu centaurul în trunchiul calului. Nimeni nu este făurarul propriului său destin, ci distrugătorul nemesisului [I] [II] său. Ceea ce există merge înainte ; iar ceea ce crede numai că există dispare.

Nu te poţi bizui pe tine însuţi, subminezi zilnic locul pe care se sprijină piciorul pentru a sări, şi îţi lipseşte sprijinul pe care ţi l-ar putea da prietenia, dragostea, simpatia pentru lucrurile fără valoare din jur ; fără placenta spirituală care-i permite să asimileze din mediul înconjurător substanţă omenească, omul n-ar putea primi substanţe nutritive de la alte fiinţe. Hazardul zilei de mîine,

---

I **Punct de pe bolta cerească, opus zenitului, situat la intersecţia verticalei locului cu emisfera cerească inferioară.**

II **De la Nemesis, zeiţa răzbunării şi a justiţiei divine (în mitologia greacă). Veghind asupra echilibrului şi ordinii din Univers, ea pedepsea excesele, depăşirea măsurii.**

care se vede limpede în pasiunea pentru jocurile de noroc şi în preferinţa dată intuiţiei asupra judecăţii, face oa toate legăturile să fie întîmplătoare. Orice ansamblu este un compus de numerele simple, nu o cifră globală. Fiecare îşi trăieşte destinul ori îl trădează în mod individual, deoarece se bizuie pe aproapele său numai în măsura în care acesta are ceva din „el însuşi“ şi este, prin urmare, la fel de autonom. Fiecare operă poartă amprenta stilistică a autorului său, şi nu, aşa cum spunea Nietzsche despre marile opere, cîte ceva din stilul prietenilor. Fiecare caută să apară sub înfăţişarea unui *alter ego,* păstrînd originalul ; din acest tot rezultă o lume „â la Allan Kardec“ [I], în care fiinţele reale şi dublurile lor umblă laolaltă, la fel de vii şi de adevărate.

Prietenul acesta este o enigmă ; lungi tăceri îi estompează trăsăturile cele mai importante ; despre el nu ştim aproape nimic. Femeia aceasta este un mister ; am întîlnit-o cînd devenea aproape matură ; am iubit-o fără rezerve şi am consimţit împreună să nu ne întrebăm nimic privitor la rînduiala gentilică a eu-lui nostru. într-o bună zi, o frază sinceră va fi deajuns pentru a rupe această prietenie, şi o clipă de adevăr profund va sădi ura în grădina dragostei ; din nou, ca şi mai înainte, vom rămîne singuri. Mediul în care trăim este un hazard ce a căpătat consistenţa unei realităţi certe, dar această realitate se destramă în clipa cînd tatăl şi fiul, în urma unei discuţii sincere, îşi dau seama că nu se înţeleg, că aparţin unor lumi diferite, şi între două fiinţe prin vinele cărora curge acelaşi sînge se deschide un ocean de şase mii de mile.

I ***Rivail Kardec*** **(Allan) (1803—1869), scriitor spiritist francez, a cărui doctrină spiritistă a fost denumită** ***kardecism.***

INVAZIA MAŞINILOR

Maşina a sosit la timpul său, aşa cum, într-o comedie bine gândită, personajele intră în scenă pe măsură ce se încheagă acţiunea. Mai întîi s-a creat munca mecanică şi abia după aceea a apărut maşina ; astfel că maşina este o sinteză şi are aceleaşi drepturi la viaţă ca şi omul. S-a înfăţişat fără pretenţii pentru a se alătura la ceva existent, pentru a schimba uneltele simple cu altele mai complicate, pentru a-1 ajuta pe omul obosit. Maşina este de prisos şi reprezintă o concurenţă mortală numai acolo unde omul nu are încă o ocupaţie demnă de om, acolo unde el însuşi serveşte drept unealtă. Războiul de ţesut, automobilul, linotipul, maşina de calculat, avionul, toate au intrat în viaţă atunci cînd a ţese, a călători, a tipări, a face socoteli deveniseră acţiuni foarte importante şi astfel operaţia efectuată pînă atunci de om a început să fie efectuată de oţel. Maşina l-a înlocuit numai pe meşteşugar, distrugînd un sistem, nu o funcţie sau o structură. Dăunător este stă- pînul maşinii. Maşina poate fi considerată parte integrantă a umanităţii, dat fiind că posibilităţile ei sînt perfect logice şi adaptate vieţii sociale, inteligenţei şi efortului. Ca expresie a unei tehnici desăvârşite, se înţelege de ce maşina a ajuns să-l domine pe om şi să se prefacă intr-un Leviatan, care-i impune dura necesitate de a se adapta sau de a muri. Cu toate că se află în serviciul formelor confuze, se situează însă deasupra destinului perisabil al metalelor din care se făureau armele primitive. Capitalul organizat şi mecanizat capătă expresie în maşină, instrument adecvat proceselor mecanice, nu organice, multiplicator,

nu creator ; material, nu spiritual; voinţă, nu conştiinţă. Maşina a fost inventată de sistemul rentei capitaliste, de ştiinţa experimentală, de oraşele şi de instinctele cele mai profunde ale lui *homo faber.* Dar funcţia ei de a multiplica şi de a produce este cel mai perfect sistem de distrugere ; formele mecanice care ies din aceste mecanisme şi rivalizează cu succes cu celelalte forme produse de natură sînt duşmanii cei mai înverşunaţi ai capitalului. Maşina lucrează chiar împotriva unui vast sector al siguranţei şi al bunăstării omeneşti; la rîndul ei este respinsă, distrusă de către toate acele forţe cărora li se opune. In afară de propriul său *habitat,* maşina dispare. Are nevoie de o aclimatizare care este posibilă numai cu ajutorul unui concurs nesfîr- şit de factori. Deşi este produsul unei stări de civilizaţie, maşina nu poate crea civilizaţia ; deşi e simbol şi sinteză, nu poate premerge necesităţii. Stadiul de fabrică este precedat de un stadiu de manufactură. Securea de piatră este îngropată în zonele unde întrebuinţarea ei însemna ceva vital, unde reprezenta forma primitivă a relaţiei omului cu lumea, a psihologiei, a politicii şi a luptei. Astăzi, ma- şina înseamnă acelaşi lucru, şi acolo unde îşi face apariţia există ceva viu, ce aparţine umanităţii.

1. In această accepţie, maşina trebuie corelată cu restul lumii înconjurătoare, găsindu-i-se rolul de organ al unei funcţii necesare şi precise, rolul de producătoare. In caz contrar, este un aparat de distrugere, pentru că, funcţio- nînd în afara mediului său, se poate transforma într-un factor de înapoiere şi de mizerie.

Agricultura oferă ţăranului cele necesare traiului, obli- gîndu-1 să cultive pe suprafeţe întinse pentru a obţine un cîştig. Cultura extensivă este o necesitate geografică, şi suprafaţa de pămînt bun de semănat pentru fiecare ţăran este în proporţie inversă cu gradul de progres al naţiunii. Cultivarea în mici parcele nu este deajuns ; creşterea animalelor pe întinderi mici nu ar

acoperi cheltuielile de arendă, de navlu şi nici nu ar compensa munca. Se seamănă grîu, şi griul reprezintă bani numai cînd aduni multe chintale. Se ştie că a cultiva o mare întindere nu înseamnă bogăţie, ci dimpotrivă ; arenda cîmpului, recoltarea, transportul, costul alimentelor care trec prin mai multe mîini, toate acestea aduc un cîştig foarte mic. In acest sistem rural primitiv a fost introdusă maşina, care, fără îndoială, se justifică numai în culturile extensive. Cheltuielile de întreţinere sînt, în medie, de zece *pesos* la hectar ; măsura cea mai chibzuită a fost să se renunţe la tractor şi să se revină la cal. Maşina îi răpeşte micului arendaş cîştigul, plugul şi secerătoarea cu tracţiune de sînge omenesc fiind tipul limită de maşină compatibilă cu sistemele noastre agrare. Creşterea animalelor la cîmp deschis, precum şi în- sămînţarea artificială, cu toate că în ultima instanţă se dovedesc mai puţin productive, au fost o necesitate urgentă, ca şi întoarcerea de la agricultură la creşterea vitelor. Am regresat la fel ca în Java, spune Spengler, ajun- gînd la forma mecanică manuală.

2. Automobilul a fost şi el visul ţăranului în anii de abundenţă. Distanţele sînt imense, şi automobilul este maşina distanţelor mari. Automobilul are nevoie însă de pavaj, şi şoseaua trebuie să existe înaintea lui. A conduce un automobil presupune o îndemânare deosebită faţă de mersul călare. Maşinile de arat şi maşinile de circulat au ridicat preţul pămîntului. Pe drumurile cu hîrtoape, cu noroi şi cu gropi pînă la osii, calul este din nou cel mai bun automobil. Nu ne dăm seama că automobilul trebuie să circule pe o şosea asfaltată decît atunci cînd din obiceiul de a călători se naşte nevoia unei şosele bune. Şi şoseaua apare mai mult ca o necesitate de a nu irosi un număr prea mare de pneuri decît ca o nevoie de transport în zona unde serveşte drept canal de drenaj. Adevărul e că automobilul a fost adoptat din ostentaţie, nu dintr-o

nevoie adevărată ; o dată adoptat, drumurile pavate care se construiesc sînt destinate turismului şi nu traficului greu. Izolat în mijlocul cîmpiei, ţăranul care nu posedă automobil se consideră fără îndoială sărac. Cei care merg în *sulky* [I] aparţin altei categorii şi, cu toate acestea, nu sînt invidioşi ; ajută şi ei după puteri ca automobilul să fie scos din mocirlă. O călătorie turistică este o călătorie plină de peripeţii ; de la Buenos Aires la Córdoba există nenumărate ocazii de a profera înjurături.

întrebuinţarea automobilului nu este o soluţie ; este o problemă. Numai fabricantul nordamerican ar putea considera că are un obiect practic, şi fără îndoială marea lui răspîndire se datoreşte faptului că a introdus un motiv nou pentru a contracta credite şi a deconta, în rate, viitorul. La noi, automobilul nu era menit să rezolve o problemă de transport, ci constituia mijlocul de a trece peste locurile pustii, ca un pod ce înlesneşte evadarea. S-au introdus pe coasta de sud lungi linii aeriene, spre Montevideo, spre Chile, spre Brazilia, cu asistenţa bănească a guvernului. Se transportau călători şi corespondenţă. Cererea era atît de scăzută şi cheltuielile într-atît de disproporţionate, incit rutele aeriene au fost suspendate în majoritatea cazurilor sau au început să fie subvenţionate de vistieria publică. A viaţa a rămas însă în faza ei de turism, ca şi automobilul, şi a fost încredinţată armatei. Mai bine zis aviaţia s-a instalat pe cîmpurile de instrucţie, fără ca aparatele să servească pentru alte scopuri decît pentru învăţămînt şi pentru raid. Nici comerţul, nici relaţiile de nici un fel dintre Argentina şi ţările limitrofe, sau dintre oraş şi sat, nu aveau nevoie de acest mijloc de locomoţie. Nu se putea merge pe pămînt, nici pe apă, şi s-a crezut că va fi posibil să te deplasezi pe calea aerului. Provinciile La Rioja şi Ca- tamarca nu aveau debuşeu pentru

I ***Sulky*** **(engl.), trăsură uşoară cu două roţi, utilizată la cursele de trap.**

delicioasele lor fructe, şi se preconizau linii aeriene comerciale. Se spera ca prin zbor să te poţi îndepărta de pămînt. Maşina de zbor s-a redus însă la calitatea ei de jucărie, adică la perioada cînd invenţiile care încă nu şi-au găsit aplicaţie sînt cunoscute ca instrumente de fizică distractivă. Fără îndoială, întinderea teritoriului făcea să se creadă că avionul, vehicul destinat marilor distanţe, era cel mai potrivit. Dar teritoriul nostru real este foarte mic, dacă scădem toată acea porţiune netedă şi foarte întinsă care aparţine geografiei. Distanţele abstracte nu pot fi măsurate, şi întrebuinţarea cea mai potrivită dată pînă în prezent aeroplanelor în America de Sud a fost aceea de a face revoluţii fără vărsare de sînge.

3. Un destin asemănător a fost hărăzit maşinilor industriale. Singurele industrii prospere sînt cele ale tutunului, încălţămintei, curelăriei, ţesăturilor şi cărnii conservate; mai precis, industriile care s-au născut în focul războaielor civile. Berea şi vinul se fabrică, de asemenea, în cantităţi mari şi sînt, împreună cu zahărul, articole importante ale bogăţiei. Maşinile întrebuinţate în aceste industrii au viaţa lor proprie, funcţionează automat, fără oa guvernul să tragă de ele aşa cum trage calul de automobilul împotmolit. Celelalte feluri de maşini nu beneficiază de acest climat; sînt puse în stare de funcţionare, fac să se mişte complicatele lor mecanisme, iar la sfîrşit se opresc şi trebuie demontate. Pentru protejarea acestor maşini, care nu ajung să se aclimatizeze niciodată, se creează bariere vamale, care n-au alt obiect, în fond, decît să echilibreze deficitul bugetului. Dar consumul intern al obiectelor produse de maşină este inferior cheltuielilor de susţinere a fabricilor. Impozitele la importuri cresc, industriile naţionale se prăbuşesc, dar se continuă plătirea acestor impozite, ca şi cum maşina demontată şi-ar continua un zbor spectral, învîr- tindu-se în gol. Vacile mănîncă roţile şi lucerna blochează dinamurile. Maşinile acestea, cu un mecanism tot atît de complicat ca şi necesităţile pe care

le satisfac, vor sustrage capitaluri care obţin totuşi cea mai sigură dobîndă din arendarea de pămînturi, din ipoteci, din creşterea vitelor, din cultivarea cerealelor. Cei care investesc capitaluri în aceste industrii naturale fac dovada că maşina nu poate crea un mediu economic şi că în lupta dintre formele de semnificaţie universală dispar acelea care n-au reuşit să se adapteze. Maşina noastră cea mai simplă şi oare funcţionează permanent este cuptorul de cărămizi. Din această cauză, mecanicul şi tehnicianul nostru sînt peonii. Cuptorul de cărămizi este o maşină care transformă materia primă într-altă materie primă. Se închide astfel un circuit elementar, care serveşte totodată şi la construcţie, făcînd ca pămîntul orizontal să crească în înălţime şi ca păşunea pe care calcă animalul să se transforme în pereţii casei locuite de om. Peonul este, faţă de muncitorul calificat, ceea ce cuptorul de cărămizi este faţă de maşină. Peonul e bun la orice muncă unde nu este nevoie de cunoştinţe speciale, produce materie primă, elaborînd materie primă. Pe scara progresului şi a semnificaţiei efortului, are aceeaşi valoare ca pîrghia şi calul. Este o unitate de putere aplicată oricărei munci şi o stare a energiei omeneşti nediferenţiată de aceea a animalului. Tot astfel, produsul cuptorului de cărămizi este o unitate de muncă ce se învecinează cu natura. Peonul este necesar acolo unde nu este necesară maşina ; trăieşte într-un climat unde maşina nu poate trăi. Şi chiar dacă peonul şi maşina vor lupta deschis şi liber pe întinderea nesfîrşită a pampei, tot peonul va triumfa, şi nu numai pentru că de partea lui se găseşte cea mai mare parte a formulelor ecumenice ale vieţii argentiniene, dar şi pentru că guvernul, chiar dacă ar dori, n-ar putea sau n-ar şti să ajute maşina şi s-o ducă la victorie.

La poştă, de exemplu, inau introdus maşini care mai există doar în două ţări din lume, maşini pentru transmiterea mecanică a corespondenţei. Amplasarea lor a

ocupat patru din cele şapte etaje ale palatului poştelor ; capacitatea lor de muncă era încă de o sută de ori superioară nevoilor. Din clipa cînd această maşină a fost pusă în funcţiune, corespondenţa dispărea prin tuburile şi benzile ei transportoare, fără ca funcţionarii să aibă altceva de făcut decît să privească voracitatea vertiginoasă cu care erau înghiţite scrisorile şi imprimatele. Trebuia ori să se azvîrle în stradă cinci sute de oameni, ori să fie oprită maşina care costase două milioane de *pesos.* S-a optat pentru oprirea aceştei maşini, care şi acum, după douăzeci de ani, funcţionează cu o capacitate de muncă disproporţionată faţă de nevoi. Şi aici s-a dat lupta între maşină şi peon. Totalitatea împrejurărilor favorabile erau de partea acestuia, şi cadavrul metalic al maşinii a rămas ca un exemplu, avînd forţa de convingere a unui tratat asupra acestei materii, agăţat la cele patru etaje ale palatului poştelor.

4. Greutatea maşinilor, ca şi greutatea civilizaţiei, trebuie să-şi afle suporturi solide în societate ; nici o maşină nu se sprijină direct pe pămînt, ci pe umerii unui stat civilizat. Societatea care, fără să fi atins o structură de tip mecanic, îşi încorporează maşina, moare sub greutatea ei sau o transformă în fier vechi. Poporul care adoptă, sărind etapele de tranziţie, ultimele forme ale progresului şi ale culturii e silit de acestea să se înapoieze la formele primordiale mai repede decît le-a abandonat. Există o lege hidraulică care guvernează fenomenele culturii şi ale civilizaţiei ; nu pot fi fenomene create, dobîndite, asimilate ; ele ţîşnesc din adîncurile cele mai depărtate ale unei stări stabile. In caz contrar, sînt substituite de realităţi, sînt punţi care unesc două extreme. Puntea este un salt, forma de a depăşi o dificultate în modul cel mai simplu, fără a o distruge. Cu toate acestea, pe sub punţi continuă să curgă fluviile şi pe sub construcţiile fictive realitatea îşi urmează mersul. Fiecare fenomen este o problemă şi nu are decît o

singură soluţie exactă ; iar fiecare soluţie trebuie să fie, pentru a constitui intr-adevăr o consecinţă de durată, rezolvarea acestei probleme. Noi am evitat întotdeauna expunerea clară a problemelor, deoarece aveam în mînă o sumedenie de soluţii gata făcute şi problemele păreau de o simplitate jenantă. In virtutea acestor soluţii dobîndite cu anticipaţie, nu am procedat conform realităţii. Am făcut din problemele noastre tipice probleme universale, sau invers. şi am căutat ca termenii ecuaţiei să coincidă cu o soluţie premeditată pentru aceste probleme universale. Se constată astfel că soluţiile pe care maşina le simbolizează în mod evident şînt pur şi simplu evazive şi constituie punţi de fugă. Încercînd să trecem pe aceste punţi fugim de realitatea presantă. Procesul de transfer se poate observa într-o mulţime de alte aspecte. Problema învăţă- mîntului elementar, care este baza însănătoşirii finanţelor noastre, expusă de către Mitre şi Sarmiento în toată goliciunea adevărului, a fost ocolită după aceea dintr-un sentiment de ruşine greşit înţeles şi a dus la înfiinţarea universităţilor. Pentru a nu recunoaşte că mai mult de 50% din populaţie nu ştie să citească şi să scrie, am înfiinţat şase centre de învăţămînt superior. O universitate nu este altceva decît un edificiu unde problema învăţămîntului primar şi a vocaţiei profesionale nu există sau nu a fost expusă în termeni concreţi. Este o- punte. Pentru ca să poată exista Facultatea de filozofie şi litere, a trebuit să se creeze cea de agronomie şi de medicină veterinară.

5. Fiul arendaşului studiază de obicei medicina, iar fiul proprietarului care trăieşte din chirii, dreptul. Facultatea de filozofie şi litere a primit în aulele sale elevi fără bacalaureat ; era suficient să prezinţi o lucrare literară ; versuri publicate în reviste, o carte apărută recent. Se încerca susţinerea acestui organism printr-o ficţiune, aşa cum e necesar să se recurgă la un vicleşug

pentru a menţine un număr constant de studenţi în inginerie ; acordînd absolvenţilor diploma de antreprenori de construcţii şi de zidărie. Inginerul nu avea cîmp de activitate şi era îmboldit cu un titlu profesional, ceva asemănător cu latura mare a unui triunghi isoscel, ale cărui două laturi mai mici ar fi fost cuptorul de cărămizi şi peonul. Fără elevi, Facultatea de filozofie şi litere nu avea viaţă proprie şi deficitul ar fi dus la urgenta ei închidere; i se acordă, pentru a o întări, un patrimoniu ce nu poate fi înstrăinat : cincizeci de mii de hectare de pămînt. Erau cele cincizeci de mii de hectare care unea Facultatea de litere cu cea de agronomie şi de medicină veterinară, despărţite printr-un spaţiu egal. La filozofie au dat fuga tineri însetaţi de a şti cît mai multe lucruri, pentru care doctoratul a reprezentat, începînd cu liberalitatea consimţită, o mare atracţie ; însă la agronomie şi la medicină veterinară aproape că nu se prezenta nimeni. Atunci s-au creat şcoli experimentale, pentru ca să aibă profesorii o ocupaţie şi în acelaşi timp să poată învăţa. Profesorii, în această stare precară de subsistenţă, cu ameninţarea că porţile se vor închide în mod definitiv, au descoperit alt şiretlic. De data aceasta, şiretlicul a fost politica, al cărei punct critic, sau de scandal, a fost Santa Cătălină [I]. Din aceste facultăţi nu a ieşit nici un filozof şi nici un naturalist; au ieşit în schimb sute de profesori cărora realitatea le scăpa printre degete. Dar au ajuns astfel să umple două goluri în simetria pedagogică, în planul instrucţiei publice. Ceva asemănător se poate spune despre Biblioteca Naţională, care începînd de la Moreno [I] [II] a fost un Muzeu de cărţi. Biblioteca Naţională este o

---

I **Localitate în Argentina.**

II ***Mariano Moreno*** **(1778—1811), om politic şi jurisconsult argentinian, unul din conducătorii Revoluţiei din mai. în 1809 a scris o lucrare importantă cu privire la libertatea comerţului. A fost directorul ziarului *Gaceta de Buenos Aires* şi întemeietorul Bibliotecii Naţionale.**

instituţie publică unde un număr uriaş de persoane au la dispoziţie operele care le lipsesc din biblioteca proprie. Existenţa acestei biblioteci se pare că a demonstrat multora obligaţia de a avea la îndemînă un mic raft cu oîteva volume, şi în felul acesta conştiinţa era împăcată într-un mod destul de extravagant. Pulsul bibliotecii este sincronic cu cel al Facultăţii de filozofie şi al Facultăţii de medicină veterinară.
Aici vin să consulte cărţi şi manuale studenţii săraci, iar oamenii bătrîni vin să răsfoiască romane de circulaţie restrînsă. Din rafturile lor, care emană mirosul caracteristic al criptelor şi al serelor, aceste volume mai vechi decît existenţa noastră de popor liber veghează un tineret care aduce din aulă aceleaşi emanaţii multiseculare. Cărţile par a se fi aflat acolo unde trebuie, sustrase vieţii şi lecturii, căptuşind pereţii şi impunînd linişte. Oamenii de serviciu vin şi pleacă, în tăcere, obosiţi parcă de secole, aducînd mereu aceleaşi cărţi în aceleaşi locuri. Mumii ce duc de colo-colo bucăţi de sarcofage.

Faţă în faţă cu aceste trei organisme birocratice ale culturii se găsesc Facultăţile de inginerie, de drept şi de medicină. La inginerie merg idealiştii. Facultatea de ştiinţe exacte, pozitivă şi practică, primeşte fără îndoială partea cea mai sănătoasă a tineretului. Aulele sînt pline, cu toate că nu se eliberează alte diplome decît acelea de inginer. Studenţii ştiu că destinul constructorului de drumuri este greu acolo unde nu sînt drumuri, şi că destinul tehnicienilor este la fel de aspru acolo unde triumfă omul apt pentru orice muncă ; şi mai ştiu că titlul de inginer, care nu se menţionează la fel de des ca acela de doctor, nu oferă glorie, nici bogăţie ; şi totuşi aceşti visători de adevăr îmbrăţişează o carieră eroică. Ştiu că ceea ce vor învăţa va contrasta cu întreaga realitate ; că ştiinţa va avea ocazia de multe ori să fie umilită în faţa unui improvizator abil ce are trecere şi

bani ; dar o forţă care se naşte din ei înşişi, ori cel mult nu mai departe decît de la tată, îi face mai puternici decît orice.

Medicina îţi aduce recunoştinţa pacienţilor, rangul şi averea, şi este drumul firesc al săracului, aşa cum dreptul este drumul firesc al celui bogat. Jurisprudenţa conduce la legislatură şi la tribunale ; posturile cele mai înalte se întîlnesc la capătul acestei cariere, care în acelaşi timp oferă şi alte stimulente. Doctoratul în drept este cheia miraculoasă şi titlul pe care presupunem că-1 posedă persoa-

nele care străluceau în viaţa politică. Facultatea acordă diploma, însă poporul dă, aici ca şi în alte părţi, titlul. Forţele care conspiră împotriva medicului şi avocatului sînt mai sensibile ; inginerul va avea de a face cu o structură, cu o ordine, cu o tehnică, în timp ce medicul şi avocatul vor avea de a face cu o stare normală de psihologie patologică, cu persoane. In faţa inginerului se înalţă realitatea materială, pe cînd în faţa celorlalţi se ridică oamenii care sînt mai bine structuraţi decît ea. Rivalitatea ce se stabileşte între ei va fi pentru bani şi putere, căci aceasta este sămînţa care le-a rodit în suflet de-a lungul anilor de învăţătură. Descinzînd în arenă fără idealuri şi fără înflăcărare, medicul nu se va da în lături să recurgă de multe ori la vicleşugurile vraciului, iar avocatul la cele ale mandatarului. Vina este că ştiinţa seamănă cu mecanica, în timp ce nevoile seamănă cu lucrurile. Şi totul se revarsă în politică.

6. Dacă cineva se îndepărtează la o distanţă suficientă pentru a putea privi limpede, observă că între medic şi vraci există aceeaşi relaţie ca între chirurg şi măcelar. Amîndoi, de altfel, se înrudesc, au asemănări aproape sacre sau investite cu puteri supranaturale, venite din trecut. Vraciul era magul, iar tăietorul de vite,

cel ce oficia sacrificiile. Mai aproape de noi, acum vreo nouăzeci de ani, chiar dacă între ei nu exista nimic comun, şi unul, şi celă- 4» lalt se dovedeau exponenţi ai unei stări sociale. Aparţineau acelei stări sociale situată la hotarul dintre viaţă şi moarte. Atunci cînd la ţară toată medicina se rezuma la vraci, jupuitorul reprezenta toată industria noastră. Amîndoi, fiind personaje reprezentative, îşi aveau tehnica şi arta lor demnă de respect. Pe vremea lui Rosas era aspru pedepsit cel care înjunghia greşit. Faimosul tiran, maestru în toate muncile de fermă, şi-a sfîrşit zilele în surghiun scriind un tratat de medicină. Exista o măiestrie a decapitării vitelor, şi membrii guvernului despotic se făleau cu retezarea unui cap dintr-o singură lovitură, cunoscînd, pe
lîngă aceasta, diferite procedee de a omorî şi de a castra. Măiestria era respectată, şi cel mai bun îşi avea faima asigurată ; a jupui, a tăia, a ciopîrţi vita era o meserie complicată ; mîna s-a obişnuit destul de repede să mînuiască lama de oţel printre ţesuturi, ca un bisturiu, pentru separarea seului şi a cărnii de os. între oamenii de meserie se aprecia precizia decupării anatomice şi îndemînarea care consta în folosirea unui număr cît mai mic de mişcări. Juan B. Justo i-a asemuit pe măcelarii din Chicago cu chirurgii ; posedă o artă dificilă, un fel de artă a disecţiei care cere o mînă sigură, rapiditate, siguranţă. Nu ştim dacă la Chicago s-au născut mari chirurgi, care să fie cel puţin la înălţimea chirurgilor noştri de renume mondial. Peste cincizeci de ani fără îndoială că-i va avea, tăierea vitelor nefiind numai o meserie, ci şi o vocaţie în acelaşi timp.

Un chirurg nu are nimic de a face cu cel care ciopîr- ţeşte vita, nici cu măcelarul, însă jupuitorul a fost un om al epocii sale, după cum chirurgul este

omul zilei de azi, şi de fapt asta voiam să pun în lumină. Cu atît mai puţin pot crede că Juan B. Justo, care cunoştea chirurgia şi istoria, ar fi dorit să împingă paralela afinităţilor atît de departe. Din motive similare, bîrfitorul, omul bun de gură, nu are nimic de-a face cu avocatul ; dar amîndoi, ca tipuri extreme ale unei serii, se găsesc mai curînd în linie filoge- netică decît mecanicul faţă de peon la cuptorul său de cărămizi. Din fericire, rămîn pentru noi departe timpurile cînd Molière îşi bătea joc de luarea de sînge, de injecţiile cu seringa, de dueluri, de cei care caută mereu pricină ; dar regatul magiei nu se găseşte atît de departe, încît noi să ne putem bate joc de el. Îndepărtîndu-se de la exercitarea strictă a profesiunii lor, medicul şi avocatul îşi dau mîna în politică, ştiinţa de a ieşi basma curată din situaţiile critice şi de a scoate în evidenţă propria ta persoană. Dintre ei doi, cele mai multe sufragii le obţine vrăjitorul cel mai mare, cel care subjugă mulţimile datorită unor puteri oculte. Un medic este întotdeauna o fiinţă căruia trebuie

să-i fii recunoscător atunci cînd te lasă în viaţă, şi un popor cu cit crede mai puţin în el însuşi, ou atît mai mult crede în vraci şi în politicieni. Medicul rural ar fi putut fi un medic, nu un vraci, şi, în ciuda acestui fapt, ar fi putut să cîştige suficient pentru a-şi asigura traiul, dar pacientul nu poate fi împiedicat să fie un idolatru. Două provincii, dintre cele mai bogate dar şi mai înapoiate, s-au întors la cultul idolilor populari, care îşi trag forţele din încrederea în vrăjitoria politică. Nici intervenţiile federale nu au reuşit să slăbească puterea acestor idoli.

Sînt mai mult de o sută de ani de cînd Azara îi numea reclamagii şi ciobani ; dar mult mai reclamagii au fost bunicii noştri, şi împărţirea pămînturilor a făcut ca fiecare ţăran să cunoască pe

dinafară codul rural. Unul dintre oamenii noştri cei mai mari, Vêlez Sârsfield, nu a fost de fel avocat ; era un autodidact cu studii de un nivel mediu. Şi totuşi nu are egal. Sarmiento, Rawson, Mitre au fost experţi în drept şi, fără nici o îndoială, îi depăşeau pe specialişti atunci cînd ştiinţa s-a aflat în serviciul binelui public şi nu s-a făcut caz de virgule, ci de principii. Şi dacă astăzi nu sînt respectaţi pe potriva meritelor, cauza este inflaţia titlurilor de rentă.

INTELIGENŢA ŞI PROGRAMUL EI

Să dispui de mai puţine universităţi decît ai nevoie nu este rău ; şi poate că situaţia nu este nici măcar atît de gravă ca atunci cînd dispui de prea multe. Dar cine va admite oare să guverneze o ţară imensă, cu perspective nelimitate şi cu universităţi puţine ? Capacitatea universităţilor noastre de a produce specialişti în diferite domenii este disproporţionat de mare în raport cu cererea de specialişti a ţării. Să adăugăm la aceasta contingentul de pedagogi care vin să ţină conferinţe şi rămîn la noi. Supraproducţia de licenţiaţi dă naştere unei activităţi extraprofesionale ; e un fel de dumping, pe care îl practică şi militarul ieşit lia pensie. Deviat din drumul său adevărat, care este îngrădit la capăt, cine posedă un titlu lipsit de valoare este nevoit să intre într-o concurenţă necinstită, dacă nu se resemnează să piardă ; deci, să se folosească de titlu în alte scopuri. Nu este drept să se resemneze să fie tras pe sfoară tocmai el, stăpînul unui titlu, şi să păstreze un bun trecător, care este respectat numai în funcţie de ceea ce pro-

duce, în funcţie de renta sa. Drumul profesiunii este un drum demn şi larg ; prin exercitarea ei poţi ajunge la un nivel onorabil de distincţie şi de bunăstare ; naivul descoperă însă curînd că nu este deloc aşa. Intr-un moment de destăinuiri în timpul toastului, Ministrul Justiţiei şi al Instrucţiei publice a spus celor şase mii de profesori fără posturi că diplomele lor nu valorau nimic. Dar în zadar se urmărea prin astfel de metode să fie determinaţi elevii să se îndrepte spre alte activităţi, deoarece acestea nu existau ; singurul program de posibilităţi pentru inteligenţă este cel al cursurilor universitare. Să recurgi la politică în asemenea cazuri înseamnă să te răzbuni împotriva universităţii şi împotriva societăţii, avînd pretenţia ca diploma să înceteze de a mai fi un certificat fără valabilitate al anilor şi al banilor cheltuiţi cu studiile. Excesul de specialişti cu studii superioare este edemul bugetelor, ale căror prevederi sînt menite să facă rentabile o mulţime de slujbe inutile, împreună cu o serie întreagă de prevederi şi de articole destinate personalului subaltern de prisos, aflat în serviciul acestor slujbe. Administraţia publică susţine prisosul universităţilor şi suportă repararea greşelilor statului. Trebuie să întreţină la un anumit nivel de confort şi de consideraţie pe cei care umplu aulele, ajutîn- du-i pe cei cărora nu le poate, asigura exercitarea liberă a profesiunii. Funcţiile didactice şi administrative sînt o formă disimulată de plată a indemnizaţiilor pentru pagube şi prejudicii ; ele au drept consecinţă o şi mai mare producţie de specialişti cu studii superioare. In felul acesta, statul suportă cheltuielile facultăţilor, a căror misiune este de a-i face pe studenţi să-şi trădeze propria vocaţie, sau de a-i aduna atunci cînd vocaţia lor nu întîl- neşte alt mod

de a-şi deschide drum, şi întreţine posturi pentru ca tinerii să nu critice administraţia şi să n-o acuze de iresponsabilitate. Plătind o asemenea indemnizaţie, guvernul stă liniştit, universităţile continuă să supra-producă, iar tinerii nu se descurajează atîta vreme cit pot fi alimentaţi de pritaneu.

Abătuţi cu toţii de la propriul lor drum, sînt complet desprinşi de realitate şi ajung să fabrice necesităţi şi mijloace pentru a le satisface. La încheierea fiecărei încercări rezultatul este un deficit moral, de descurajare şi de indignare, ce nu poate fi acoperit cu nici un fel de împrumut. Deficitul apasă asupra tineretului, victimă a unei amăgiri inumane. Intre omul titrat şi cel fără titlu nu există o stare socială intermediară, continuă. Aşa cum nici între oraş şi deşert nu există posibilităţi pentru viaţă. Inteligenţa nu înseamnă altceva decît o piedică atunci cînd o posezi fără antetul universităţii şi se poate constata că în afara posibilităţilor oferite de stat se iroseşte în zadar. Indiferent de programele de învăţămînt, viaţa ne învaţă că lupta pentru existenţă este din ce în ce mai grea şi mai nemiloasă, astfel că tinerii îşi încep cariera preveniţi şi bine înarmaţi. De la primii paşi pun în aplicare metode care mai tîrziu le vor fi indispensabile, şi sfatul bun al bătrînilor îi face să procedeze cu mai multă băgare de seamă.

Programul oficial de studii este o parte cunoscută a învăţămîntului ; tinerii cunosc, de asemenea, programul de şiretlicuri, cu toate că nu ei le-au inventat şi nu ei le-au descoperit. Au fost nevoiţi să întrebuinţeze asemenea măsuri de apărare împotriva pericolelor ascunse. Deficienţele învăţămîntului produc în organismul studenţesc diastazele fireşti. Preceptorii tineretului trebuie să fi fost foarte slabi şi foarte prost pregătiţi, dacă au ajuns să-l desfigureze insuflîndu-i viciile tipice

senilităţii. Din clasele profesorilor care-şi improvizau cursurile, tinerii au ieşit neîncrezători, lipsiţi de entuziasm, bănuitori şi înclinaţi spre fraudă. A dizerta de la catedră la fel ca în parlament a fost, timp de mulţi ani, un ideal în învăţămînt ; a preda ore pentru a îndeplini o formalitate a funcţiei a fost tactica acelora care nu puteau face faţă numeroaselor munci pe care le aveau de îndeplinit. Elevii, care în ascuns îşi dispreţuiau profesorii, au recurs la alte şiretlicuri asemănătoare; deci, vicleşug contra vicleşug. Ascultau cursul şi asistau la ore aşa cum mergeau duminica la biserică, fără credinţă. Cu numele vechiului regim s-a etichetat un sector al politicii care a răscolit şi a descurajat ţara. dar a fost omisă condamnarea acestui capitol ruşinos. Poate că este păcatul cel mai greu de răscumpărat al numeroaselor generaţii de incapabili oare au căutat să-şi ascundă mîrşăvia prin corupţia morală a tineretului. Aici sofiştii ramoliţi au pervertit însăşi izvorul vieţii, corcind învăţămîntul cu politica şi decretînd că profesoratul e singurul ţel pentru inteligenţă. în afară de prelegerile lor, ignoranţa îşi extindea deşertul, iar viaţa spiritului nu a avut o altă pavăză sub care să se adăpostească şi nici o altă cale de urmat. Interesul preceptorului era să menţină un anumit grad de miopie, care să împiedice să i se vadă cu claritate defectele ; iar mai tîrziu să-l atragă pe discipol în manevrele sale de conducător confuz de consiliu, trans- formîndu-1 într-un sectar. Apărîndu-şi catedra cu o stratagemă de sepie, a făcut o mulţime de promisiuni care nu puteau fi ţinute. Şi unuia şi altuia le convenea această complicitate reciprocă, din care trăgeau foloase pe rînd. Profesorul însă şi-a consolidat poziţia, în timp ce studentul risca să-şi piardă pentru totdeauna credinţa naivă în ştiinţă. După cîţiva ani, profesorul primeşte o altă catedră şi

îşi sporeşte reputaţia, pe cînd studentul continuă să se depre-
cieze, iar diploma are aceeaşi soartă. îndemnat să-şi caute alte ţeluri decît acelea în vederea cărora se pregătise, studentul sileşte consiliile academice să privească ca o problemă de învăţămînt însăşi componenţa corpului profesoral. Studentul a dorit reforma statutelor pentru a putea intra în conducerea instituţiilor universitare, şi ca urmare a căzut în angrenajul mecanismului politic. Intr-un fel sau altul trebuia să se răzvrătească împotriva instituţiei, ajun- gînd uneori să ia edificiile cu asalt. Absolvirea unui curs poate fi considerată drept o mică victorie împotriva profesorului, împotriva învăţămîntului şi împotriva universităţii, deoarece chiar şi severitatea examinatorilor este de obicei condiţionată de un pact inexistent de înţelegeri tacite. Echi- librînd excesiva exigenţă a programului scris — aproape întotdeauna altul decît cel care se predă — şi cunoştinţele deficiente care sînt expuse de la catedră, la sfîrşitul cursului profesorul se face respectat în calitatea sa de persoană care posedă un grad anumit de putere ce nu se manifestase până atunci. Capitulase numai pe jumătate, şi acum pretinde aspirantului un respect compensator, al diplomelor şi al poziţiei sale sociale, nesocotite în decursul celor opt luni.

In felul acesta studentul ajunge la convingerea că la rîndul său posedă o anumită putere de semn contrar, şi o pune în joc în timpul anului, la fel ca profesorul la sfîrşitul cursului. Ca şi cum ar fi avut în mod real interese contrarii, răzbunarea este perfidă şi se face cu zîmbetul pe buze. Nu este vorba numai de voioşia, zburdălnicia şi buna dispoziţie care de la *goliarzi*[1] îi însoţesc mereu. Forţa aruncată în joc este

I **Poeţi medievali de limbă latină, rătăcitori de la o**

sărbătorească, însă conţine ranchiună intimă, amară şi senilă. Este ostilitatea vărsată ca vitriolul peste tot ce-1 înconjoară pe omul cult şi cultura sa.

Această voie bună de prost gust poate scoate din minţi sau omorî pe un învăţat de faimă mondială, angajat ca specialist, poate să ducă la destituirea altuia şi să sterilizeze prin decepţie posibilităţile celor care se consacră cu o oarecare dăruire învăţămîntului. Alţi specialişti mai iscusiţi, care nu vor să înnebunească, nici să moară, şi nici să plece ofensaţi, se acomodează şi fac risipă de laude, prorocind geniile de mîine aflate azi în găoace.

Intr-un vagon de tren, de exemplu, studentul de acest tip, de obicei prost crescut, devine transparent ca sub efectele razelor Roentgen : este un ipocrit cu o educaţie proastă, dar care a beneficiat de învăţămîntul obligatoriu. Glasul, gesturile şi chiar tema discuţiei îi demască pe tinerii aceştia care nu s-au urcat încă în vagon, răzvrătiţi împotriva mediului, refuzînd ceea ce au învăţat, fiindcă nu cred în nimic. Sînt înconjuraţi de indiferenţa acelora care nu-şi dau seama cît de greu e să ştii ceva cu adevărat şi este firesc să reacţioneze aşa, după cum e firesc ca locurile frecventate să fie folosite de cel ce învaţă ca o aulă de auditori necunoscuţi. Adolescenţii poartă stigmatele vechilor regimuri ; sînt istoviţi, în corpurile lor tinere curge un sînge obosit. Mai întîi, studentul pare obligat să îndeplinească o datorie împovărătoare, e silit să bea fără a fi însetat. S-ar părea apoi că priveşte cariera universitară fără nici un imbold, fără respectul pentru carte al celor care nu ştiu nimic, ca pe o îndatorire ascetică obligatorie în vederea obţinerii unui drept. Nu simte nevoia de

---

universitate la alta, creatori ai unei poezii care celebra bucuria de a trăi. Cînte- cul studenţesc *Gaudeamus igitur* (sec. XIII—XIV) este atribuit goliarzilor.

învăţătură ca pe o hrană spirituală şi nu are nici un respect pentru cei ce învaţă. îşi vede destinul sub forma unui şir de materii pe care va trebui să le parcurgă. Ştie dinainte că ceea ce învaţă nu valorează nimic dacă nu este întărit prin influenţa vreunei rude suspuse şi că numai după aceea se va găsi între egali. Neîncrederea în învăţămînt şi în cultură, oare nu sînt pentru el valori, ci pîrghii şi macarale, îl conduce la acest scepticism întristător ce îmbracă iorma grosolăniei, la gesturile acestea de senilitate. Cînd

se întoarce acasă, pătrunde într-o altă lume. Intre climatul facultăţii şi cel al căminului şi al străzii există o diferenţă de temperatură ca aceea care distinge păsările de saurieni. Această perindare a învăţăturii prin vagoane şi prin cinematografe, această mutare a vieţii particulare şi a vieţii casnice în sălile de curs, în cabinete şi în biblioteci sînt forţe care aspiră să stabilească pe această cale un echilibru altfel imposibil de obţinut, din cauza diferenţei de nivel dintre cele două lumi.

EXCESE DE SINCERITATE

Creolul[I], pe care îl întîlnim neschimbat începînd din perioada viceregatului, nu are cu fiul imigrantului decît o înrudire foarte îndepărtată. Creolul este o fiinţă ce apare intr-un cămin constituit şi care a căpătat de mult formele universal adoptate ale vieţii argentiniene. Tatăl lui are o situaţie consolidată şi trăieşte mulţumit de perspectiva ce se deschide înaintea lui ; fiul e înclinat încă din copilărie să

I **Latino-american din strămoşi spanioli.**

accepte realitatea şi nu are nevoie să o desfigureze, nici să o proslăvească, pentru a crede în ea şi pentru a arăta că e mulţumit să trăiască în această lume.

Contrar celui ce a hotărît să rămînă aici, imigrantul care a venit cu gîndul să nu stea mult şi totuşi a rămas este o fiinţă inaderentă, impermeabilă şi refractară ; nutreşte gînduri ascunse şi poartă în minte şi în suflet climatul, peisajul, limba maternă, fiind hotărît să se reintegreze mediului său înainte de a muri. Fiul acestei fiinţe neadaptate, neintegrate societăţii, se naşte cu ceva neîm- blînzit, evaziv şi potrivnic. Nu reuşeşte să pătrundă în matca vieţii argentiniene şi cu cit încearcă mai mult să se lege de organismul social, cu atît iese mai mult în evidenţă înnăscuta sa calitate de străin. Nu e niciodată mulţumit, iar atitudinea sa, cînd pro, cînd contra, este o afirmare a neadaptării. Fiul imigrantului se răzbună în numele părinţilor, dacă aceştia nu consideră că şi-au împlinit destinul, dacă au fost învinşi. Fiul acesta, fiul imigrantului, are mereu revendicări, este eternul apărător al absenţilor, cu interese diferite de cele ale colectivităţii, cu cereri dinainte în dezacord cu ea. E afiliat unei loji dizidente, chiar atunci cînd şi-a propus să-şi servească ţara, comportîndu-se ca un prozelit. Deşi vorbeşte despre lucrurile de aici, vocea lui răsună ca un dor îndepărtat, asemănător ecoului pe care îl întorc munţii. In critica pe care o face realităţilor noastre, ia poziţia tatălui ; atunci cînd este de acord, asentimentul său are un caracter deosebit : este de acord cu tatăl său. Insă există şi un alt aspect, care mi se pare mai interesant : simetria inversă. Fiul imigrantului, care ia parte la viaţa politică, artistică, ştiinţifică, poate dintr-un impuls instinctiv de a folosi o armă distrugătoare, corupătoare, dizolvantă, exagerează patriotismul,

credinţa, voinţa de a construi. Cînd e patriot este un patriot înfocat; încearcă să ascundă defectele noastre, trece cu vederea tot ce-i rău, face apel la vicleşugurile supărătoare ale aceluia care violează legile în favoarea prietenului şi laudă peste măsură instituţiile naţionale reuşind să le deprecieze prin ridicol. Ajunge să susţină că este al nostru şi ceea ce nu ne aparţine, şi şle- fuieşte într-atîta suprafeţele, pînă cînd reuşeşte să se oglindească în ele. Exagerează ca toţi cei ce nu sînt convinşi cu adevărat, asemeni evreului convertit Torquema- da [I], mai catolic decît papa. Cînd se înscrie într-o socie-

I ***Tomás de Torquemada*** **(1420—1498), călugăr dominican spaniol. Numit (în 1483), de regii catolici Ferdinand şi Isabela, primul inchizitor general al posesiunilor spaniole, iar de papa Inocen- ţiu al VIII-lea, mare inchizitor (1487). Autorul codului de legi al Inchiziţiei.**

tate sau într-un club, după cîtva timp, cu cea mai bună credinţă din lume, le distruge tîrîndu-le la schismă sau la izolare, poate din dorinţa de a le vedea prospere cit mai repede posibil. Fiindcă nu e însufleţit de dragoste adevărată, nici nu este de acord cu nimic, entuziasmul său viciat are ceva din energia prafului de puşcă. Astfel, se împotriveşte băştinaşului, care, din pricina altor defecte, lucrează în acelaşi mod, tergiversînd lucrurile, printr-o presiune ereditară a subconştientului, deseori atît de puternică, încît are o influenţă distrugătoare împotriva voinţei. Exagerarea este caracteristica lui principală, şi se proclamă constructorul ideilor noi, pionier al acţiunii fecunde, cînd de fapt susţine idei perimate şi lucrează în acelaşi sens cu forţele reacţiunii.

III VALORILE

MITOLOGIA VALORILOR

Există o nevoie de a făuri mituri, intrinsecă proceselor de gîndire. Această nevoie este atît de puternică, incit capacitatea omenească în această direcţie nu poate fi reflectată decît de artă, şi aceasta doar intr-o arie restrînsă. Miturile se făuresc cu datele peste măsură de abundente ale realităţii pe care o cercetăm pentru a-i găsi o formă ; plutind printre metafore şi greşeli de finisare, aceste năluci îşi desăvîrşesc forţele demonice. De altfel, chiar într-o conversaţie fără pretenţii predomină, peste soliditatea ideilor nete şi diafane, ca în finalul dialogurilor platonice, mituri minore şi simbolice ale unor stări sufleteşti, de conştiinţă şi de judecată, pe care psihanaliza le-a investigat ca pe o colonie de polipi cu extraordinare excrescenţe. Este olimpul cotidian, mediul firesc în care se nasc, se dezvoltă şi mor ideile mitice. însă această mitologie pe care o făureşte imaginaţia populară, aceste năluci tangibile cu al căror prestigiu sînt acoperite instituţii şi persoane (sau renegate în mod deschis) se dovedesc de prisos acolo unde se nasc ideile şi sentimentele ce ajung la desăvîrşire. Zeii şi diavolii alcătuiesc trei pătrimi din ceea ce facem, simţim, gîndim şi vorbim ; ei sînt adevăratele adjective şi adverbe ale limbajului pur al ideilor. In acest sens, morala, prejudecăţile înrădăcinate, tradiţia, respectul, opiniile, frazele gata făcute, locurile comune de orice categorie din ambianţa psihică, sînt şi ele tot fiinţe mitologice,

spectre ale unor forme abolite de a gîndi şi de a trăi. Dacă

privim din acest punct de vedere mecanica vieţii sociale şi psihice, veşmîntul capătă rolul fetişului. Un asemenea personaj trăieşte în veşmîntul lui ca într-un mediu firesc din care nu ar putea fi smuls fără să i se modifice structura, semnificaţia şi însăşi existenţa. In cazul politicianului, de exemplu, cu cit doreşte mai mult să-şi întipărească neştearsă efigia în amintirea masei electorale, cu atît se accentuează trăsătura fetişului, pînă ce fizionomia, statura şi tonul vocii ajung un adevărat complement al hainei pe care o poartă. A schimba ochelarii, a te bărbieri, a schimba costumele de haine, pantofii şi pălăriile, atrage după sine discreditarea celor mai caracteristice profiluri ale personalităţilor literare, politice şi sociale. Nu în zadar cei mai ambiţioşi, cei care aspiră mai degrabă să trezească fanatismul decît admiraţia, perpetuează un gest şi poartă o îmbrăcăminte care par veşnic aceleaşi. Continuă să fie ei doar cită vreme rămîn în mediul lor, cită vreme sînt învăluiţi în veşmîntul care atinge dubla semnificaţie a deprinderii. Casa în care trăiesc, confortul de care se bucură, prieteniile, frazele stereotipe cu care sînt calificate persoanele şi întîmplările, toate acestea alcătuiesc liturghia ; societatea caută să-i transforme într-un zălog de garanţie pentru statornicia intenţiilor, cu alte cuvinte pentru ideal. In felul acesta, mitul pare a fi o supravaloare de ordin magic, boarea somatică şi nimbul cervical ce împresoară riguros corpul şi întreaga înfăţişare. De la individ trece în mediul înconjurător şi impregnează oraşele, corporaţiile, entităţile, fiind asemănător clarităţii Antigonei[I]. Cetăţenii-mituri sînt purtătorii unui sens superlativ, care nu coincide cu importanţa şi cu semnificaţia lor, ci cu gradul de înclinare a mulţimii spre idolatrie. Se înrădăcinează pe această cale o sumedenie de păreri greşite şi de sentimente false, pe care Lord Bacon le clasifică în patru mari grupe : *idola tribus, idola specus, idola jori* şi *idola theatri.* Pe baza unui astfel de criteriu total intuitiv şi hipnotic, se lansează sau se discreditează un articol de

I ***Antigona,*** **fiica lui Oedip. A servit drept călăuză tatălui ei cînd acesta şi-a scos ochii. Numele ei a trecut în istorie ca simbol al dragostei filiale.**

comerţ, o marcă de ţigări, o carte de versuri, un premiu ştiinţific, o reputaţie. In această stare de spirit mitică, se emit judecăţi întemeiate pe aparenţe şi pe impresiile produse de obiecte. Efortul mental cerut pentru a cîntări şi a chibzui, pentru a dezintegra o idee sau a deosebi nuanţele dintr-o judecată sintetică, dovedeşte o civilizaţie de cel mai înalt grad, căci, fără îndoială, aşa cum spunea Nietzsche, pe stabilirea acestei table infinite de valori se bazează întreaga cultură. Pe măsură ce scade gradul pregătirii culturale a unui popor, pe măsură ce se' reduce capacitatea sa de discemămînt şi reactivele analizei elementare se limitează la idei generale, disjunctive, treptat specia dă înapoi tot ce a cîştigat. Bine sau rău, alb sau negru, da sau nu, cald sau frig, sînt formele imediate de a concepe lumea redusă la două dimensiuni. Ne aflăm în faza materiei organizate în jurul a doi mari zei teogonici, care precede avalanşa de zei mai mărunţi, domestici, infinitezimali, şi fiecare din aceste zeităţi condensează efortul intelectual al mai multor secole. Mitologia este o vocaţie şi o nevoie de a umple goluri în structura şi armonia cosmosului mental. Prin făurirea anumitor idoli, pe care-i avem înaintea ochilor, arheologia religioasă şi etnologia pot obţine date preţioase, însă, pe de altă parte, fără îndoială că prin această cristalizare sînt sacrificate motive mult mai preţioase pentru o dezvoltare armonioasă şi pozitivă. Sistemul se poate extinde, apli- cîndu-se istoriei sau oamenilor de seamă ai unei ţări, atunci cînd li se atribuie o semnificaţie ce nu se poate degrada, înălţîndu-i la rangul divinităţilor ce nu sînt de temut, dar nici prietenoase. Să admiţi învăţămîntul primar ca normă estimativă a semnificaţiei istoriei, a înţelegerii faptelor şi în acelaşi timp a reliefului topografic al spaţiului în care are loc înseamnă să contribui la naşterea miturilor.

Din aprecierea iniţială dată valorilor în raport cu mitul poate decurge un fel de a aprecia, un fel de a privi lucrurile, capabil să împiedice sau să uşureze alte funcţiuni mentale aplicate celor mai diverse speculaţii. Căci, pentru a întări spiritul naţional, este suficient fie să falsifici istoria, fie să falsifici

numai sensul real al faptelor istorice.

Miturile acestea izvorăsc spontan, create de cuvint şi de tradiţie, cu toate că în mod obişnuit sînt transmise datorită autorităţii dascălului şi bunei credinţe a învăţăcelului. Făuritori de mituri, mani, lari şi penaţi, sînt oratorii, scriitorii şi oamenii politici. Prin influenţa lor, atunci cînd nu este susţinută de o judecată dreaptă, oferă un sens de orientare, o cheie de interpretare a cunoştinţelor obişnuite, a scopului urmărit, conform cu idealul liderului. Poporul culege aceste cuvinte şi aceste gesturi şi continuă să trăiască nutrindu-se din ele, aşa cum continuă să gîndească folosind materialul limbii pe care o vorbeşte.

Fireşte, mă refer, în această ordine de idei, la formarea de mituri transpersonale, aşa cum e *Don Quijote* faţă de Cervantes. Oamenii noştri de vază nu corespund mitologiei ; faptele lor, însă, într-o măsură ceva mai mare, iar operele cărora le-au dat viaţă, temele pe care le-au tratat prin conduita, predicile sau exemplul lor ţin întrutotul de domeniul mitologiei. Rivadavia, Sarmiento, Mitre, Raw- son, Avellaneda, Pellegrini şi încă vreo doi-trei oameni politici, au creat mituri impunînd drept dogme ale unei religii argentiniene idoli străini, care nu se adresau credinţei naţionale ; au reuşit astfel să facă admirate şi venerate simulacrele unor instituţii care-şi aveau locul în alte ţări, în Europa civilizată, dar nu şi pe meleagurile noastre guvernate de nevoi urgente. Acolo unde au apreciat că ducem lipsă de ceva asemănător cu organele care funcţionau bine la alte latitudini, au aşezat în loc o imagine a celor ce ne lipseau. în acest fel au construit romanii celula panteonului închinat zeilor aborigeni. Dar dacă prin locurile acelea erau zei în viaţă, care participau la luptele între troieni şi greci, noi am avut parte de divinităţi de contrabandă, sterilizate, mumificate. Astfel, cu o tablă de valori în faţă, s-au făurit divinităţile favorabile, etichetate drept Civilizaţie, în timp ce se detronau idolii locali, autohtoni, sub anatema Barbariei. Cu aceasta însă nu s-a schimbat substratul idolatriei religioase a barbarului, ci numai liturghia lui ; iar aceste

zeităţi abstracte nu şi-au încorporat credinţe, ci doar icoanele şi ritualul. Panteonul noilor mituri nu avea semnificaţie, vitalitate, caracter demiurgic, ci era alcătuit din fantome. Totuşi, oamenii au ajuns să creadă în ele şi chiar să oficieze un cult închinat acestor fantome. S-a organizat ritul acestei mitologii a noilor zei ai culturii, şi se slujea cu ajutorul bacantelor. După cum în anumite simboluri liturgice se pot urmări reminiscenţe ale cultului falie şi ale sacrificiilor umane, tot astfel în formele menite să patroneze, să ocrotească şi să apere simbolurile culturii pot fi urmărite amprentele divinităţii primitive escamotate. Zeităţile acestea — universitate, bancă, industrie, literatură etc. — cu trecerea anilor, fără intervenţia altor factori, se vor degrada într-un regres neîntrerupt spre forme ancestrale, conform unui proces pe care Mendel l-a studiat cel dinţii, pînă cînd va deveni foarte greu să desparţi formele hibride de cele ale unei genealogii pure. Zeii au căpătat forma nişelor în care stau.

Limbajul mitic este cel mai potrivit pentru a vorbi despre mituri şi pentru a putea înţelege temeinic lumea, aşa cum trebuie.

TRANSFERURILE DEFENSIVE

Teama de ridicol este o autoapărare care se manifestă prin adoptarea zilnică a unor atitudini artificiale. Se naşte din modul de a privi viaţa şi de a trăi în ipostaza de spectator-actor, departe de intrigi, cu răceală şi cu teamă. Ridicolul în care naivul cade pe brînci cere neapărat indulgenţă, la fel ca pentru cel ce merge pe picioroange. Foarte aproape de comic se află uneori durerea, căci între ridicol şi sublim nu e decît un pas ; astfel, pentru spectatorul dispreţuitor, în ţipetele de durere ale mamei care şi-a pierdut fiul nu se află decît grotescul. Omenescul însă îşi face loc, iar reprimarea sentimentelor în întregul lor, indiferenţa la spectacolul

suferinţei este semnul unui temperament de actor fără slujbă. Din sistematizarea acestei atitudini de nepătruns se naşte teama de ridicol ca o stare de neîncredere care nu face decît să dezvăluie propriul caraghioslîe. Cel ce trăieşte simulînd ceva ce nu cunoaşte, fără autenticitate, presimte în fiecare clipă zîmbetul aceluia care cunoaşte secretul situaţiei sale adevărate. Atitudinea actorului nesigur de meritele sale, a iprocritului, poartă ca ingredient conştiinţa unei mistici, substanţial superioare prin rolul pe care îl joacă. Gluma este mai ales o atitudine defensivă. Nu există o metodă mai bună de a disimula o josnicie decît gluma. Homer ne-a înfăţişat tipul prefăcutului bun de gură, ce profită de împrejurarea pe care o crede favorabilă pentru a încerca să-l înjosească pe cel cu suflet nobil, în Thersites [I]. Gluma este, în fond, un vicleşug pentru a distrage atenţia de la esenţial, este o armă de care se foloseşte ipocritul pe cale să fie descoperit, este cîntecul păsării *tero* [II]. Cu ajutorul glumei, se ascunde realitatea serioasă sub masca veseliei, se încearcă smulgerea din planul uman şi deplasarea pe planul ficţiunii.

Există o condiţie de cabotin în fiecare tip lipsit de mijloace materiale ; de aici pînă la cinism nu e decît un singur pas în lupta pentru existenţă. Pentru a reuşi, trebuie să începi cu deprecierea respectului faţă de tine însuţi, a valorii bunurilor tale proprii, cu nesocotirea eroismului, oare poate ajunge la o josnicie de cabotin. Cabotinul este un mare apărător al personalităţii sale, iar înclinarea spre glumă formează în jurul lui o reţea de sîrmă ghimpată. Acela care se recunoaşte, dintr-un motiv oarecare, inferior postului pe care îl ocupă este o fiinţă teatrală, iar pentru el gluma este un mijloc de evaziune, un gest de ciudă, o direcţie falsă spre care doreşte să devieze interesul central. Celălalt pol este eroismul,

---

I **Unul dintre grecii care au participat la războiul troian ; vestit pentru caracterul său laş şi înfăţişarea sa hidoasă. Văzîndu-1 pe Achile plîngînd de durere pentru că o ucisese pe Penthesilea, Thersites îşi bate joc de el, iar Achile îl ucide.**

II **Pasăre din America de Sud, cu picioare lungi, penajul colorat în alb, negru şi cenuşiu.**

care în viaţa obişnuită, lipsită de valori superioare, se confundă cu greutatea exterioară a funcţiei. Un funcţionar numit prin intervenţia unui prieten influent se acoperă cu această mască de demnitate şi rămîne expus ridicolului, pe care aşteaptă cu teamă să-l vadă ieşind la suprafaţă la cea mai neînsemnată aluzie prin cuvinte şi prin gesturi. Cumpătarea lui de om prevăzător îl situează în afara bătăii unui tir de precizie, şi teama de ridicol îl conduce la caraghios- lîcul de a se blinda cu foaia de numire în postul pe care îl ocupă.

în multe cazuri, funcţiile au devenit tehnice prin forţa lucrurilor, oare dintr-un fir lung fac o diabolică problemă plină de noduri. Funcţionarul care trebuie să le deznoade, devine, din clipa în care a fost numit, cabotinul acestei funcţii. Dau acest exemplu deoarece viaţa argentiniană înseamnă de fapt administraţia publică. Napoleon era Napoleon şi la Sfînta Elena, însă un general fabricat intr-un consiliu de miniştri este caricatura unui general. Senatorul ştie că funcţia sa este un rezultat al fraudei sau că îi lipseşte substanţa de senator şi răspunde la recriminări cu sarcasm ori scoţînd în valoare prerogativele situaţiei sale. Se ascunde în spatele galoanelor şi pune în faţă, ca un zăplaz, ierarhiile şi tablourile de înaintare, sau se baricadează după birourile băncii sale, aşteptînd cele douăzeci şi patru

de ore care aduc negreşit cu ele prescripţia prin uitare. Şeful de departament, care a fost acoperit prin manevre de comitet atunci cînd trebuia să fie deferit justiţiei pentru nereguli în gestiune, se preface că nu înţelege şi strigă din toate puterile să trăiască partidul care îl ocroteşte şi preşedintele care l-a numit. Aceşti trei actori de mîna a doua sînt la noi protagoniştii comediei puterii şi, ca fiinţe aflate dincolo de ridicol, predică prin exemplul succesului propriu că, dimpotrivă, te acoperi de ridicol atunci cînd încerci, în pofida tuturor piedicilor, să trăieşti cinstit şi cînd te resemnezi să îndeplineşti cu corectitudine rolul pentru care te-ai născut.

ISTORIOGRAFIE

Investigarea istoriei, confruntarea documentelor şi cercetarea datelor precise în arhive a dat naştere ordonării materialului faptic care constituie istoria. Cercetarea nu era făcută pentru a rectifica şi a alambica istoria, ci spre a o scrie. Funcţia creează organul. Pe măsură ce a crescut numărul pieselor utilizate şi s-a făcut clasificarea lor, istoria a căpătat volum, forţă, fizionomie şi sens. Deasupra elementelor eterogene s-a plasat interesul, care a ajuns să depindă de cantitate, preferîndu-i-se, puţin cîte puţin, valoarea faptelor care apăreau totuşi desfigurate sub greutatea documentelor. Substanţa a ajuns astfel să fie metodă. Istoria noastră se află în stadiul de paleontologie şi de etnografie, prin aria de cercetare, specimene şi importanţă ; istoriograful trebuie să se limiteze la munca de lopată prin care să dezgroape fosila din tezaurul bibliotecilor. Datele se îngrămădesc aşa cum se colecţionează mărcile poştale sau cum se acumulează hectarele de pămînt ori capetele de vite, şi această muncă de salahor este numită cercetarea istoriei, ca şi cum materialele cercetate ar constitui istoria. Istoria nu există, dar existînd istoriografi, mai devreme sau mai tîrziu o vom avea şi noi, aşa cum avînd vrăjitoare trebuie neapărat să existe demoni dintr-o necesitate intrinsecă. Cel mai bun lucru care s-a făcut în istoria noastră sînt biografiile, începînd cu *Facundo* şi încheind cu *Belgrano,* acestea împreună cu diferitele memorii autobiografice ; restul este inventarul uneltelor din casa eroului. Totuşi, exactitatea datelor nu reprezintă o valoare decît în legătură cu valoarea faptului. Exactitatea în investigaţie poate constitui un sistem de logică, însă nu de sens. Cînd îi lipseşte substanţa *mater,* istoria este greşită, chiar dacă studierea ei ar răspunde celei mai riguroase metode ştiinţifice.

Trebuie urnită o piramidă de materiale lipsite de interes, contradictorii, care înăbuşe temele tratate, pentru ca, în cele

din urmă, meritorie să fie exploatarea, şi nu mina. Dacă faptele sînt lipsite de sens istoric, bogăţia lor capătă desigur importanţă, transformînd astfel problema confruntării într-o problemă ontologică. Prin acest sistem, în urma compilării unei cantităţi uriaşe de materiale, care ar fi fost respinse ca marginale sau negative pentru istoria literară, acolo unde există cu adevărat, s-a inventat o literatură în fond inexistentă. Numai acolo unde nu există literatură, nici estetică, aceste opere pot constitui o istorie a literaturii şi a esteticii. Mult mai importantă decît istoria argentiniană este istoriografia ; istoria istoriografilor trezeşte într-adevăr interes. Nu e de conceput că s-ar putea ajunge la o asemenea răsturnare a adevăratelor valori ale culturii, la denaturarea sistematică a ceea ce înseamnă civilizaţie, grandoare, fapt istoric hotărîtor, fizionomie istorică, umanitate. Dacă Nietzsche a reuşit să descopere neajunsurile de acest fel în studiile istorice, referindu-se totuşi la investigaţiile făcute în zăcămintele cele mai bogate, noi putem vorbi despre neajunsurile istoriei în disciplinele inteligenţei şi în formarea caracterului, înăuntrul aceleiaşi pepiniere a istoriei autentice, metoda de ordonare, de analiză şi de confruntare duce în mod inevitabil la forme rigide de specialişti în îmbălsămare ; după cum aceeaşi metodă, fără sistemul de fapte şi de sensuri, conduce la simulacrul derizoriu al istoriei, la frauda specialităţii ; şi asta pentru că, aplicînd în aceste investigaţii aceeaşi cantitate brută de muncă, se ajunge la falsificarea, nu a faptelor, ci a valorilor, nu a persoanelor, ci a personalităţilor. Se înlocuieşte inexistentul adevăr omenesc al întîmplărilor şi al personajelor cu logica şi cu didactica.

Nimeni nu a spus adevărul despre Alvear, Pueyrredon, Rondeau, Giiemes, Mitre, Urquiza, Lavalle, Dorrego, Ro- sas. Figurile lor autentice sînt tabu. Nici Paz nu rezistă la o analiză exhaustivă, fără să se piardă în tumultul acţiunilor contradictorii şi deconcertante. In afara istoriei militare, comerţul, ştiinţa, cultura, diplomaţia, politica nu au atins categoria de procese istorice, nici măcar pe aceea de disciplină

în Snvăţămînt.

Nu toate ţările au produs istorie ; unele o fac, altele o trăiesc, altele o falsifică ; noi o scriem. Din această cauză istoriografia sudamericană, în general, se opreşte în pragul istoriei şi interesul său cultural nu depăşeşte ultimul act al preistoriei. Ameghino a fost cel mai mare istoriograf al nostru; Lafone Quevedo[I] şi Outes[I II] se găsesc mai aproape de ea decît profesorii universitari care o elaborează şi după aceea o explică. Cei care s-au ocupat cu elaborarea didactică a unei istorii care nu interesează în afara limitelor geografice ale unei naţiuni, ale aulelor şi ale cercurilor politice, bat monedă cu circulaţie clandestină, fiind adevăraţii falsificatori ai monedelor cu circulaţie legală şi universală, deoarece îşi pun propriile efigii pe matriţa monedei, lăsînd neîmprimată inscripţia, procedînd ca şi cum şi-ar pregăti propriul lor piedestal.

CARICATURILE

Atunci cînd a apărut o nouă stare de lucruri în comerţ, în construcţii, în domeniul mijloacelor de transport etc., morala sexuală a căpătat o demnitate exagerată. Pentru a înmormînta tot trecutul, prezentul îşi ridică zidurile. Fiecare fiinţă s-a izolat în sfera sexului său, şi-a interzis să vorbească şi să facă aluzii la teme de acest fel şi şi-a făurit încă un tabu pe lingă nenumărate altele pe care le aveam. Pudoarea va fi normă pînă şi pentru senzualitate, şi femeia va întruchipa, puţin cam nepotrivit, tipul clasic al fecioarei şi al mamei.

La noi, *la garçonne* este o fată virtuoasă, care îşi apără virginitatea cu străşnicie. N-a încetat să fie de modă veche şi

I ***Samuel Lafone Quevedo*** **(1835—1920), etnolog şi filolog argentinian.**

II *Félix Faustino Outes* ***(1878—1939), etnolog argentinian, autor al lucrărilor*** *Vechile rase argentiniene, Studii etnografice* ***etc.***

este în acelaşi timp modernă ; peste sentimentele ei de onoare castiliană pune găteli de ultimă modă. Fumează, se tunde scurt, îşi arată piciorul pînă la coapsă, îmbracă fuste transparente şi se fardează făcîndu-şi cearcăne ca după o noapte de insomnie ; în aparenţă este o femeie mondenă, însă pentru a ajunge să folosească aceste afrodi- siace a trebuit mai întîi să învingă în sufletul ei o vestală incoruptibilă. Cinematograful şi jurnalele de modă oglindesc o fază a acestei vieţi foarte active în America de Nord şi în Europa, în toată perioada de după război ; tinerele fete de la noi cred că schimbarea obiceiurilor este doar o modă. O tînără de astăzi cunoaşte toate rafinamentele vieţii erotice, citeşte romane pornografice ; întrebuinţează cosmetice şi farduri de care s-ar fi ruşinat altădată ; în compania unor rude respectabile, se lasă admirată pe plajă şi in cofetării, în saloane şi în cluburi, simulează o viaţă liberă. Insă acolo unde femeia cu vederi largi, după care a copiat aceste atitudini şi tentaţii, se lasă în voia plăcerilor, bea şi pleacă împreună cu amantul, ea rezistă şi îşi salvează onoarea. Faza a doua a filmelor şi a revistelor ilustrate rămîne în sarcina altor femei, care nici ele nu se găsesc pe toate drumurile.

Fata noastră adoptă înfăţişarea vampelor de cinema şi purtările artistelor de varieteu, dar fără a renunţa complet la rolul de biată subretă de comedie spaniolă, pe care-1 interpretează imperturbabil. Este cinstită, deoarece continuă să fie „femeia voalată“, femeia din spatele zăbrelelor, şi vrea să pară ceea ce nu este, ceea ce în fond nu-i place să fie, ceea ce nu a văzut nici măcar în jurnalele ilustrate la modă. Aparenţa aceasta de fată fără prejudecăţi, de *flapper* şi de *demimondenă,* nu este deeît o provocare a laşităţii care încearcă să ascundă o mironosiţă lipsită de farmec. Lasă impresia că face tot ce fac femeile uşoare, însă nu cedează insistenţelor bărbatului. Şi în cazul cînd totuşi a „căzut“, aşa cum se spune în limbajul puritanilor noştri de moravuri cavalereşti, simulează cu reînnoită dîrzenie comedia unei onestităţi fără prihană. îşi îmbracă din nou costumul de mascaradă al onestităţii *standard.* Totuşi,

forţele acestea înăbuşite nu se supun prea uşor şi vor răbufni în structuri sociale anormale, descărcîndu-şi virtualităţile în bordelurile ce găzduiesc amorul prohibit.

Asupra societăţii va cădea din nou vina, de care ele rămîn absolvite, şi toate nenorocirile amăgitoare ale unei lupte cu tauri ; prostituţia, în care a îngropat datorii imperioase, alimentînd răspîndirea sa uimitoare ; căsătoria, care seamănă cu nişte furci caudine; monogamia fără vocaţie de fidelitate ; adulterul judecat drept pasibil cu pedeapsa cu moartea ; absorbţia profesiunilor libere în învăţămînt şi în aulele universităţilor ; invazia stadioanelor sportive ; toate acestea au fost răzbunări colective. S-a obţinut pe această cale un grad mediu de moralitate, superioară normalului ; căminul s-a consolidat ; femeia a obţinut respectul cuvenit; copilul şi-a asigurat numele de familie şi educaţia ; însă nici unul din bunurile acestea nu s-a dobîndit fără plata unor tributuri umilitoare, fără dospirea altor nenorociri, poate şi mai mari. în cadrul ordinii sociale, constituite printr-un proces de atracţie magnetică a elementelor exotice, structurile acestea reprezentau represiuni asemănătoare celor provocate de *libido,* şi nevroza lor va avea repercusiuni asupra edificiilor, revoluţiilor, instituţiilor, muncii şi culturii noastre. Sexul reprimat a luat astfel conformaţia unor imense organe instituţionale şi a unor complicate aparate de lăcătuşerie. Aparenţă, nu adevăr, coajă, nu miez zemos ; a ajuns să fie preţuită mai mult virtutea învăluită în veşminte impenetrabile decît voluptatea sinceră a unei bune sănătăţi şi a unei tinereţi voioase fără perversiuni mintale şi utilitare.

Dacă privim cu luare aminte, lucrul acesta se poate observa şi în cazul celorlalte manifestări ale vieţii; căci, lipsind substanţa adevărată, oamenii de calitate şi deprinderea de a deosebi la pipăit aurul curat fără a-1 încerca cu dinţii, am conferit valoare măştilor, fantomelor şi prestidigitaren Este suficient să parcurgi străzile fără grabă. Edificiile care au un stil mai mult sau mai puţin pur distonează. Ansamblul vorbeşte un limbaj împestriţat de forme arhitectonice, şi stilul curat

reprezintă, ca şi cuvintele afectate, ceva desuet. Stilul nostru caracteristic este un amalgam al mai multor stiluri; pe fondul lui iese în evidenţă, părînd artificial, stilul adevărat.

Insensibil la sentimentele estetice, care, de exemplu, unui Ruskin [I] îi provocau o repulsie aproape fiziologică faţă de imitaţiile pietrei, ale marmorei şi, în general, faţă de mistificările elementelor de construcţie sau de compoziţie, noi găsim firesc ceea ce este fals. O faţadă în imitaţie de piatră, de marmoră, imitaţie sau mistificare, în sfîrşit, ne lasă indiferenţi, ba chiar slujeşte în cazul anunţurilor comerciale pentru a scoate în relief proprietăţile materiei pe care o imită. A trebuit să ne obişnuim cu înlocuirea lucrurilor originale şi adevărate prin cele aparente şi false, căci ar fi fost mai rău să ne fi resemnat cu adevărul. Exteriorul are întotdeauna alt stil decît interiorul. Fireşte, dacă toate acestea pot dezgusta pe artistul de calitate, în schimb, falsului artist îi produce un dezgust secret prezenţa originalului, în toată splendoarea existenţei lui nefalsificate. În opera de imitaţie, în falsitatea abilă, în frauda ingenioasă, în visurile amăgitoate cu care încearcă să se consoleze vanitatea rănită, ne simţim în siguranţă, ca atunci cînd mergem pe un drum cunoscut, şi acest sentiment de siguranţă se infiltrează în conştiinţa şovăitoare a propriei tale demnităţi. Lucrurile fictive nu ne înşală, în schimb ne dezamăgesc cele veridice şi certe. Nu am fi putut fi altfel ; şi iată cum, în loc să căutăm să găsim o expresie proprie, noi o evităm şi căutăm mistificarea, pînă cînd obţinem un sistem complicat şi chiar demn de interes, care îşi deschide prăvălia, adună prozeliţi şi pînă la urmă ajunge să funcţioneze ca un adevăr nevoalat.

Fiecare conducător îşi bătea moneda sa, în timp ce moneda naţională, de uz curent, o constituiau pielea, grî- nele secerate, pămîntul şi mărfurile. Pentru toate aceste raţiuni stranii, din filozofie se învăţau doar cuvintele tehnice specifice, profesorul era renegat de discipol în stilul deprins chiar de la el, pregătirea didactică se reducea la cunoaşterea de scheme şi table de materii, iar cărţile erau legate şi îmbrăcate frumos, ca

I ***John Ruskin*** **(1819—1900), critic de artă, sociolog şi scriitor englez, pontif al prerafaelismului.**

într-un giulgiu, pentru a fi îngropate în raft. Mînuirea formulelor te scuteşte de înţelegerea sensului, filozofia se împopoţonează cu reviste bibliografice, iar ştiinţa trăieşte mai mult din moda zilei. Lipseşte însă sîngele, lipsesc rădăcinile, lipseşte credinţa pentru ca aceste forme găunoase să trăiască şi să se transmită. Trăind de pe urma acestui împrumut din culturile colaterale unei vocaţii înnăscute, unii scriitori posedă sti-
Iul cu care s-au tradus lucrările autorilor de valoare în mediocrele ediţii comerciale. La scriitorii apreciaţi prin simplitatea şi rusticitatea lor, este admirat stilul clasic impus de editura Maucci Hermanos. Indiferent despre ce operă ar fi vorba, tradusă în spaniolă, ea îşi pierde valoarea autentică şi se transformă într-o compilaţie de fraze stupide, cu pretenţia de a juca rolul de proză originală. Versuri de Whitmann şi de Claudel se transformă în proză amputată arbitrar ; romane de Lawrence şi studii de Freud au parte de echivalenţe literare înţesate de cele mai neînchipuite pornografii. Cum imitarea ideilor este un lucru greu, se imită formele, iar succesul şcolilor de avangardă a fost, pentru noi, în mare parte lipsit de conţinutul dat operelor de artiştii creatori, lipsit de noile valori care înlocuiau pe cele vechi, într-un cuvînt, a însemnat doar bucuria de a descoperi în opera poeţilor străini stilul traducerilor ieftine.

ŞTIINŢA IMPROVIZATORULUI

Iuţeala minţii şi uşurinţa cu care înţelegem fără a pierde nici o nuanţă aluziile cele mai subtile, în special dacă se referă la preţuirea străină a meritelor noastre, sînt elemente care ne caracterizează, dintre toate popoarele, pe noi poate cel mai mult. După cum marinarii, la Atena, pricepeau, cînd auzeau pentru prima oară, aluziile voalate ale dialogurilor lui Aristofan, tot aşa ţăranii noştri pricep şi răspund, în dialoguri

foarte vii, la cele mai subtile gînduri. Totuşi, nu pot să cred că această elasticitate felină (mentală şi verbală) ar avea vreo legătură cu inteligenţa, al cărei nivel adevărat pare să fie cel al plantigra- delor hiperboreene. In ultimă instanţă, o asemenea înde- mînare de mînuitor de cuţit nu depăşeşte aria apărării personale, iar cel care stăpîneşte aceste fente, fără îndoială ingenioase şi iuţi, nu-şi poate transporta mişcările în jocul grav de întrebări şi răspunsuri adresate lumii. Dincolo de o anumită măsură, şi rezistenţa fizică devine agilitate. Sensibilitatea fină de care ai nevoie pentru a percepe tăişul cel mai delicat în buricul degetului gros este legată de propria ta persoană, nu de lumea ce te înconjoară.

O formă de viaţă în necontenită aşteptare, făcînd din noi înşine santinele, este, de asemenea, o frumoasă predispoziţie, care însă, fără îndoială, conduce la improvizaţie mai degrabă decît la tehnică, la formarea unui temperament mai degrabă decît la formarea unui caracter, la intuiţie mai degrabă decît la raţionament. Această viteză în gîndire şi în reacţii îmbogăţeşte întrucîtva ritmul vieţii şi oferă culturii o anumită sensibilitate de tip cutanat, lărgind-o însă numai în suprafaţă şi în erori, căci sensibilitatea la adevăr corespunde organelor profunde. Trăim în grabă, cu un mic spor de acceleraţie superfluă la prima vedere, dar care ne îngăduie să prevedem, de la început, momentul cînd va sosi sfîrşitul de frază. Din cauza aceasta, existenţa noastră se găseşte cu cîţiva paşi înainte sau, aşa cum se spunea pe timpul inovaţiilor introduse de Riva- davia, „forţează viitorul“. Oricare dintre adolescenţii noştri descoperă înşelăciunea mai repede decît omul matur din alte părţi, format în cadrul unui alt mod de viaţă şi avînd reacţii mai greoaie ; oricine este în stare, la noi, să dea o notă personală unei deducţii logice oarecare, fără însă ca improvizaţia lui să poată trăi independent şi să supravieţuiască dincolo de persoana sa. A te grăbi înseamnă a improviza, a improviza înseamnă a muri, a avea parte de o moarte frumoasă, dacă doriţi.

Să trăieşti nu înseamnă să alergi, nici să gîndeşti cu promptitudine ; înseamnă să te dezvolţi într-un spaţiu personal,

cu o funcţie personală, într-un timp personal; e mai indicat să zăboveşti, „să te grăbeşti încet“ şi să înaintezi fără să uiţi nimic în urma ta. Atîta timp cît sufletul nu se opreşte cuprins de îndoială, omul nu poate pătrunde sensul esenţial al faptelor, şi e nevoie de un timp oarecare pentru ca gîndirea să se conjuge cu realitatea. Felul nostru de a fi este poate o formă spirituală a unei lumi noi, în care totul aşteaptă să fie făcut, în care s-a construit mult pentru a umple maidanele, edificiile fiind ocupate cu titlu provizoriu pînă la sosirea adevăraţilor stăpîni. Nu are importanţă că lumea pustie este o lume veche şi că zidarul apare cu mult înaintea celui ce va locui pînă la urmă în casa nouă. Ii putem spune lume nouă, deoarece aici improvizaţia are puterea de a ridica ceva care poate să se ţină pe picioare. Această voinţă de a construi cuprinde într-însa dorinţa de a termina casa, de a o aranja şi de a te instala în cele din urmă în ea ; dar în atitudinea de a trage într-un mod atît de nesăbuit de timp şi de lucruri există, într-o măsură şi mai mare, un anume dezgust nelămurit de a trăi. Lipseşte încrederea în sine, siguranţa indispensabilă pentru a aştepta încheierea lucrului început şi făcut să dureze. Lipseşte confortul oferit de toate locuinţele care ne-au găzduit mai înainte de a veni aici, liniştea unui spaţiu definitiv.

Această grabă împiedică aprofundarea, înaintarea sigură, contemplarea ; aşteptînd ceva nelămurit **în** loc să mergem, dăm doar o raită. Inteligenţa trebuie să se grăbească pentru a percepe sensul lucrurilor, trebuie să le interpreteze mai înainte ca ele să se închege în forme materiale, într-un ritm mai lent deeît cel al ideilor, trebuie să fie prevăzătoare. E nevoie de improvizaţie ; diversitatea' formelor care alcătuiesc viaţa înconjurătoare şi sărăcia informaţiilor sigure despre realitate impun inteligenţei completarea acestui tablou care nu cere folosirea temeinică a calităţilor de gîndire, de sensibilitate şi de muncă, ci interpretarea unor semne superficiale şi incerte. **In** faţa unei lumi compuse din date foarte simple, inteligenţa, înzestrată cu nevoia nelimitată de acţiune, este capabilă de manifestări mai serioase deeît acelea cerute de lucruri.

Lumea este simplă, dar sufletul este complicat, la fel ca în frumoasele timpuri cînd eristica [1] oferea sprijin universului. E nevoie să completezi paragrafele fără sens, să şlefuieşti altele inexpresive şi, în sfîrşit, să interpolezi un adaos inventat într-un text mutilat. In acest sens, improvizatorul este o fiinţă care depăşeşte faza tehnică a lumii în jurul său, care încearcă şi greşeşte. In faţa unui ansamblu de forme embrionare, în loc să înainteze cu prudenţă, el hotărăşte să-l străpungă şi să-i imprime formele lui personale, transformîndu-1 într-o unealtă pentru reuşita propriului efort. In acelaşi timp, improvizatorul este unealta providenţială a acestui ansamblu de mase statice şi de terenuri virane care aşteaptă să fie umplute. între lumea noastră şi noi încă nu s-a stabilit echilibrul unui mecanism. Ne găsim deocamdată în perioada hesiodică a improvizării,' cînd aedul[I II] are înaintea sa materialele realităţii, nu problemele ei ; ne găsim la primii paşi ai acestei serii care se sfîrşeşte cu taylorismul[III], cînd omul ajunge să fie poemul gnom al lucrurilor.

Există epoci în dezvoltarea omenirii în care nu mai este posibilă aproape nici o schimbare ; dar există şi alte epoci în care lucrul cel mai urgent este să faci ceva, să creezi, să iubeşti în grabă şi mult : epoca obligaţiilor întîr- zie foarte mult faţă de cea a drepturilor. Cele dintîi constituie lumea inginerului şi a omului de stat, care trebuie s-o slujească aplicîndu-i formule în a căror exactitate se află condiţia principală a succesului ; epoca noastră este lumea pionierului şi a vrăjitorului, în care realitatea trebuie mai întîi să fie plămădită şi desăvîrşită în structurile

sale concrete ce răspund poruncii emfatice : *Fiat* / Oamenii din primele epoci sînt tehnicieni care acţionează cu o forţă

I **Artă a disputei, a controversei, care recurge la artificii sofistice. Şcoala din Megara (oraş în Grecia antică) se numea eristică datorită înclinării ei spre controverse.**

II **Poet epic, recitator şi cîntăret în Grecia antică.**

III **Fondatorul *taylorismului* a fost Frederich Winslow Taylor (1856—1915), inginer american, unul dintre întemeietorii conducerii şi organizării ştiinţifice a muncii *(Principii şi metode ale conducerii ştiinţifice).***

adecvată, mecanică, în funcţie de mediul care le este impus : cei din epoca noastră reacţionează faţă de lucruri în funcţie de ei înşişi şi improvizează cu capul şi cu mîinile. Sînt demiurgi, care ajung să-şi transforme experienţa în ştiinţă, în timp ce, printr-o mişcare coordonată şi în sfîrşit independentă de creator, oraşele se populează şi interesele se complică. O realitate aflată încă pe cale de a-şi căpăta o fizionomie este o prerealitate maleabilă, din spectrul căreia nu se poate intui decît foarte vag ceea ce va rezulta cînd punctul de la care nu mai este posibil să crească, ci doar să se dezvolte : punctul în care corpurile încetează de a mai fi situate pur şi simplu, începînd să funcţioneze autonom conform legilor cosmice. Faţă în faţă cu această lume lipsită de forme concrete, omul este o fiinţă finită care îi imprimă forma mîinilor sale, pînă cînd realitatea va fi o ipoteză şi mîna sa un hazard, pînă cînd realitatea va fi un mecanism şi mîna sa o căniţă de unsoare.

Inginerul acestei lumi plastice este conducătorul, care cumulează puterile pionierului şi ale vrăjitorului. Orice aspect ar lua, în funcţie de epoci şi de împrejurări, tehnicianul acestei realităţi anodine, mai puternic decît ea şi capabil să-i imprime o direcţie, prin talentul său de improvizator şi prin voinţa sa de creator, este conducătorul, antiinginerul. Şi-a avut rolul său seniorial şi corporativ în trecut; astăzi, cîmpul său de activitate s-a diversificat, potrivit cu diviziunile empirice ale realităţii, în politică, în ştiinţă, în economie, în artă ; supus la o analiză spectrală, prezintă două linii fundamentale ce coincid cu caracterele tipice de *payador* [I] şi de călăuză. Supravieţuieşte doar ca tehnician al unei lumi lipsite de structuri metalice.

Aceşti trei protagonişti ai istoriei şi ai culturii noastre care au fost aşezaţi la locul cuvenit în *Facundo,* exprimă ipostazele improvizatorului cutezător : magistratul, funcţionarul şi liderul, care în exercitarea funcţiei lor încearcă să introducă un aer nou, un stil personal, integrîndu-se în contextul realităţii. Ceea ce stăpînim în mod sigur, cucerit în lupta cu hazardul indigen

I **Ţăran care, la reuniunile populare, improvizează cîntece *(payas),* acompaniindu-se cu ghitara.**

ca lucru bun şi potrivit pentru noi, provine din munca acestor oameni. Faţă de ei, improvizatorii care stăpânesc tehnicile consacrate cîntă fals, asemenea cîntăreţilor de *payas* lipsiţi de ureche muzicală. Drumul deschis cu securea, după ştiinţa intuitivă a călăuzei, duce mai departe decît liniile telegrafice, aşa cum calul întrece automobilul pe drumurile de ţară. Tot ce se îndepărtează de această îndemînare răsună ca un instrument ce execută ceva în afara partiturii sale. Poemul nostru cel mai bun este scris în strofe de *payada* şi este opera unui cîntăreţ de *payas;* oamenii noştri cei mai de vază au fost autodidacţi crescuţi într-o realitate autodidactică ; în haosul etnic, politic şi economic de la noi, au indicat un drum bun pentru călăreţi, bineînţeles pînă acolo unde a fost posibil. Inginerul se ţinea de urmele trasate, şi cei care aduceau elementele altor culturi s-au supus şi ei dorinţei de a improviza, chiar dacă au făcut-o cu mai puţină îndemînare.

Acum improvizatorii studiază teoriile altor realităţi, formulele ieşite din alte sisteme de lucruri, pentru a le adapta realităţii noastre ; dar, preconizând soluţii europene, ei nu mai sînt preocupaţi de problemele Argentinei. Şi astfel, fiind prea perfecţi, fac cale întoarsă şi ajung din nou la tehnica improvizatorului. In felul acesta, călăuza şi *payadorul* s-au denaturat şi, pierzînd contactul cu pămîn- tul, prin acest aer nou cu ajutorul căruia îşi închipuie că vor putea înlocui prezicerea şi inspiraţia, nu fac decît să scoată în relief noutatea stilului personal, dar fără nici o eficacitate. Cînd nu funcţionează în întregime, ci pune în mişcare doar o parte a mecanismului, maşinăria este roasă de intemperii şi se oxidează.

Vocaţia incontestabilă de a improviza iese şi mai clar în evidenţă în politică şi în finanţe, unde nu se poate aplica o mecanică de oraş cosmopolit şi de calcul exact, cu modalităţile lui auxiliare. Vastitatea peisajului nostru permite calculul cu aproximaţie şi dă gir greşelii fără consecinţe imediate. Pîrloaga şi fabrica, părăsite de oameni, sînt limitele înăuntrul cărora

greşeala nu are consecinţe grave, fiind, în acelaşi timp, necunosoutele care frustrează eficienţa matematicii. Sînt lumile cele mai informe, cele mai recente, cele care încă n-au fost explorate şi supuse legilor caracteristice, lumi care constituie materia de experimentare, terenuri care încă aşteaptă harta şi cadastrul.

Exemplul cel mai bun se poate observa în politică. Politica noastră aplicată, o politică a mulţimilor încorporată în ştiinţa guvernării, datează de foarte puţin timp ; din clipa cînd votul secret şi obligatoriu a devenit un întreg program de stat. Atunci i-a fost acordată poporului nostru o cucerire democratică, un drept nefolosit mai înainte ; şi guvernul a fost considerat ca un *novurn organum,* ca o ştiinţă nouă. Teoria era perfectă, nu existau însă persoane capabile s-o facă să funcţioneze adaptînd-o stărilor de lucruri create prin legea electorală a noii realităţi. Pentru aplicarea ei în realitate a trebuit să se recurgă la omul competent, şi atunci instinctul atît de fin al cetăţenilor noştri a descoperit pe omul reprezentativ, pe politicianul- călăuză care cunoaşte meandrele hărţii şi firea locuitorilor, făgaşul pe unde trebuie îndreptată teoria ca să nu se înfunde. In noua stare de lucruri, vrăjitorul improvizator a fost din nou conducătorul, *payador* şi călăuză în acelaşi timp. Din lege a făcut şcoala propriei sale cariere şi, sub un regim care nu a săvîrşit greşeli prea mari, a restaurat vechile regimuri pe care avusese de gînd să le abolească prin lege. Coborît de pe înălţimea sa teoretică la nivelul potecii neştiute ce străbate pădurea, un întreg program a

fost încredinţat unui singur om, aşa cum o întreagă armată se încrede în dibăcia călăuzei. Desigur, sistemul n-a fost pus în vigoare cu un astfel de scop ; dar acest scop a fost continuarea neprevăzută a teoriei, şi călăuza, care nu mai ţinea de loc seama de ştiinţa de a guverna, dădea dreptate imponderabilelor ce desăvîrşiseră, în esenţă, o creaţie legislativă menită să distrugă realitatea.

Şi iată că în faţa improvizatorului se afla un întreg sistem care nu mai funcţiona, rămăşiţe ale unor doctrine depăşite,

ruine ale unor partide care, după încheierea perioadei de tatonare, au intrat inevitabil în angrenajul tehnic specific pentru era calculului ; însă încercarea lor a dat greş pentru totdeauna. In simplitatea ei, ştiinţa călăuzei oferea o eficacitate şi o morală la care n-au fost în stare să ajungă partidele cu doctrină şi cu principii.

Raportată la politică, lumea economică reprezenta chipul celeilalte părţi a organismului social, asemeni jumătăţii invizibile a lunii. Nici un fel de experienţă particulară sau colectivă nu putea servi drept bază studiului şi practicii finanţelor, nici teoria filozofică nu avea nimic de a face cu materialele ce trebuiau mînuite. Prin tradiţie, administrarea patrimoniului public era o problemă de bună credinţă şi de îndemânare. Astăzi, conducătorul trebuie să îmbrace veşmîntul omului de stat şi al financiarului, rezervîndu-şi, pentru a putea ieşi din încurcături, vechea tactică de *payador.* înfiinţarea de bănci care creşteau acromegalic, pentru a da faliment peste noapte şi fără să se fi putut descoperi cauzele prăbuşirilor, a fost un procedeu aproape invariabil. Impozitele decretate sau aplicate fără o prealabilă cunoaştere a capacităţii economice a contribuabilului, nici a mijloacelor de producţie, care nu ar fi trebuit să se epuizeze sub această povară, au luat locul calculului. Acolo unde se cerea un studiu prealabil, rînduiala materialelor şi investigarea statistică, s-a impus cu forţa impozitul sau contribuţia, foarte eficace la prima vedere, dar în fond imposibil de pus în practică. In această privinţă se poate lua ca exemplu creşterea recentă a tarifelor poştale, care a redus cel puţin la jumătate traficul corespondenţei. Se autorizau emisiuni de monedă, se în- cheiau împrumuturi, se proiectau bugete fără să se studieze dinainte izvoarele de venituri, trăinicia industriilor, a comerţului şi a muncii, nici adevărata necesitate a investiţiilor. Se contractau tranzacţii avînd drept singură solvabilitate viitorul, de la care se mai aşteaptă şi astăzi miracole, fără să se cunoască posibilităţile bogăţiei publice şi particulare. împrumuturile erau pe muchie de cuţit, operaţia pentru lichidarea lor şi orice greşeală de

calcul se repara prin acorduri speciale şi cu ajutorul unor formule ajutătoare, ca bunăoară importul de aur prefăcut în monezi în contul zilei de mîine ; în fond; prin soluţii oferite de-a gata, mai înainte ca problemele să fi avut timp să se contureze.

Au mai rămas mici surse de venituri, care s-au terminat curînd, şi altele, aproape secate, care au continuat să aprovizioneze casele de bani flămînde ale vistieriei publice ce trebuia să întreţină întreg fastul acestui spectacol şi să garanteze, cu ajutorul încasării impozitelor, creditul extern. Atunci cînd Pellegrini a înfiinţat Banca Naţională şi a creat Casa de schimb, se părea că am intrat în perioada tehnicii şi că s-a sfîrşit perioada administraţiei empirice. Totul lăsa să se presupună că tarele administraţiei vor fi lichidate, că prin plata datoriei publice şi stabilirea unor valori fixe pentru moneda-hîrtie avea să se pună capăt politicii de improvizaţie duse de guvernele schimbătoare. Era o iluzie. Realitatea economică a continuat să fie condiţionată de influenţa intereselor perfect organizate şi străine economiei naţionale (o practică seculară de administrare a averilor potrivit cu intuiţia stării financiare şi economice), în timp ce problemele mari puse de simpla existenţă a bogăţiei îl lăsau pe financiar descoperit. Mînui- rea acestei realităţi, a cărei funcţionare nu depindea de voinţa conducătorului, s-a dovedit a fi dificilă. Crizele au apărut ca nişte fenomene subite şi, firește, neprevăzute ; pentru a se preîntîmpina acest proces intern, lent şi logic, ce părea deplin plauzibil, nu s-a găsit altceva mai bun decît să fie reînviate practicile vrăjitoreşti şi instinctele de călăuză care dorm ascunse în noi toţi. împrumuturile au fost reînnoite, s-a scos aur din Casa de schimb fără să fi fost întărită într-o formă oarecare moneda-hîrtie de pe piaţă, Banca Naţională s-a văzut obligată să acorde avansuri ilegale din tezaurul său, s-au lansat împrumuturi interne şi au fost mărite ratele tarifelor şi impozitelor generale. S-a procedat prin intuiţie la modificarea tarifelor de transport, urcîndu-le ; prin intuiţie au fost rezolvate trei pătrimi din problemele edilitare, economice, politice şi de educaţie ; o terapeutică de urgenţă, luată de-a gata după

modelul altor ţări, dar înainte de a se fi stabilit în mod corect diagnosticul.

Atîta vreme cît trecutul era simplă cîmpie, pădure şi pămînt inundabil, locuri unde nu se putea ajunge, aflate la mari depărtări de drumurile umblate, călăuza putea să ne conducă ; atîta vreme cît nu avea decît formele şi culorile crepusculare ale culturii, *payador*-ul putea interesa pe auditor şi putea ieşi basma curată cu poticnirile lui de disonanţe. Dar această lume începea să devină rigidă, mecanică, implacabilă, şi omul a rămas în urma ei, tot construind, adunînd materiale, în vreme ce aceste materiale, scăpind din mîinile sale, se organizau şi se distribuiau potrivit greutăţilor lor specifice şi legilor universale, datorită forţelor interne din ce în ce mai exacte şi mai infailibile.

Chiar din momentul descoperirii lor, pămînturile acestea au aparţinut aventurii ; această amprentă dăinuie în structura tuturor instituţiilor ca un păcat originar. Aspectul naţional îşi urmează linia sa genealogică, iar cele financiare, monetare, economice şi mercantile urmează legile internaţionale ale economiei politice. Ultimul capitol al aventurii, în pofida colonilor şi a oamenilor de afaceri, înfăţişează introducerea pe acest pămînt a noutăţii aduse de persoanele sosite de curînd, pînă cînd pămîntul este obligat să ia forma intenţiei lor. împotriva unei naturi neîm- blînzite, ce respinge întrebuinţarea tehnicilor perfecţionate, improvizatorul era un demiurg. Astăzi însă nu mai are putere să mînuiască această realitate în continuă transformare. **In** lupta pentru formarea ţării noastre, ceea ce s-a înfăptuit este superior lucrurilor proiectate după modele străine ; ceea ce numim noi criză, probleme economice delicate, lipsă de industrii, preţuri joase şi tarife mari, analfabetism, depopulare, instabilitatea bunurilor şi a vieţii, predominarea capitalurilor străine de interesele naţionale, toate acestea marchează înfrîngerea improvizatorului.

CIVILIZAŢIE ŞI BARBARIE

Creatorii de ficţiuni erau promotorii civilizaţiei, faţă de muncitorii de pe şantierul barbariei, mai apropiaţi de realitatea repudiată. Concomitent cu lupta pentru respingerea a tot ce era european, europeanul s-a infiltrat, în mod irevocabil, în domeniul haosului. Procedeul prin care s-a urmărit extirparea hibridului şi a tot ce era străin a fost adoptarea formelor exterioare a ceea ce era european. **In** felul acesta, elementele false s-au adăugat celor autentice. Omul a ajuns curînd să vorbească franţuzeşte şi englezeşte, să poarte frac ; însă, sub cămaşa cu plastron, era tot un *gaucho,* şi ieşea la iveală tocmai starea de barbarie pe potriva înfăţişării, transformîndu-se în materie de cultură tot ceea ce era de fapt o împestriţare a aparenţelor pur exterioare ale culturii. Din toate scrisorile din Quillota [I] răzbate această idee pătrunzătoare. Răul era profund, dar binele propus în loc : extinderea tiparului, noul sistem de guvernămînt, imitarea asiduă a clasicilor şi supraevaluarea cosmeticii culturale, era un rău şi mai mare. Exaltarea aparenţelor, parodia vieţii politice ar fi putut să dureze un număr mai mare sau mai mic de ani, dar pînă la urmă societatea s-ar fi lepădat şi de ele, aşa cum la sfîr- şitul spectacolului îşi leapădă corifeul costumul de erou, scoţînd la iveală pielea de ţap. Pepiniera barbariei era acoperită cu bălegar, fără să se ţină seama de faptul că popoarele nu pot trăi din utopii şi că civilizaţia, dacă nu este vindecarea firească a rănii, nu este nimic. Anticipînd perioade întregi ale procesului, se cîştiga timp, dar edificiul nu era decît o rană care continua să supureze. Alberdi a văzut limpede pericolul, iar duşmănia lui fiziologică împotriva lui Sarmiento şi statura lui neînsemnată în faţa colosului aminteşte de piatra azvîrlită de David în fruntea lui Goliath.

Cel mai nesocotit dintre aceşti visători a fost Sarmiento, făuritorul de imagini. Calea sa ferată conducea spre Trapalanda şi telegraful adus de el făcea un salt de o sută de ani în gol. Pe bună dreptate, distrugătorul de vise, duşmanul său, a

I **Oraş şi departament din Chile, unde a trăit un timp, în exil, Domingo Faustino Sarmiento, cel care a definit realitatea latino-americană drept o luptă între civilizaţie şi barbarie.**

considerat că în felul acesta au fost introduse în fond în viaţa argentiniană elemente noi de înapoiere, în- fierîndu-se sub calificativul de „barbar“ toate acestea realizări ale progresului. Sarmiento a fost primul dintre cei care au construit punţi peste realitate ; Pellegrini, ultimul. Sarmiento este fiul legitim al epocii coloniale, care încearcă să ţină piept năvălirii forţelor autohtone ; Pellegrini este fiul legitim al imigrantului, care a vrut să impună în finanţe voinţa europeanului iubitor de stabilitate şi înverşunat împotriva dezordinii înconjurătoare. Influenţa fiecăruia dintre ei a durat cîte cincizeci de ani, iar atunci cînd vigoarea insuflată de unul se stinge, se aprinde vigoarea celuilalt şi îi ia locul; astfel că 1910 este anul cînd izbucneşte criza utopiei, care a însemnat revanşa forţelor aborigene învinse pînă atunci. După aceea urmează asaltul mulţimilor asupra liniilor de frontieră spirituală, năvălirea elementului mai înainte sugrumat, al cărui drept la viaţă era irefutabil şi care, o dată cu Alem [1], se apucă să dărîme cupolele bizantine şi porneşte pe drumul întoarcerii la normal. Generaţia de la 1880 este forma colectivă tipică a acestei pseudostructuri de civilizaţie, pseudostruc- tură făurită dintr-o nesfîrşită dragoste patriotică, perioadă naivă de asimilare a formelor fără fond, care căpătau în sfîrşit un sens propriu, etapă infantilă. In mijlocul acestui haos, Sarmiento a fost primul care a vorbit despre ordine ; primul care a explicat barbariei ce înseamnă civilizaţia ; primul care a arătat ignoranţei ce înseamnă foloasele pe care le aduce învăţământul primar ; primul care a explicat în mijlocul pustiului ce înseamnă societatea, primul care a pus dezordinea şi anarhia noastră faţă în faţă cu civilizaţia Americii de Nord, Franţei şi Angliei. Acest creator de valori noi era în fond un produs al barbariei. A declarat război războiului, opunînd suliţelor de bambus cartea şi tiparul; trupelor de răzvrătiţi, fracul; pantalonilor purtaţi de *gaucho,* pornirilor instinctuale de inspiraţie ale călăuzei şi payador-ului şi viciilor endemice de la sate, le-a opus perseverenţa, răbdarea

1 ***Leandro Alem*** **(1842—1896), avocat şi om politic argentinian. A condus revoluţia care l-a doborît pe Juárez Celman (1890).**

şi calculul. Intr-un cuvînt, a smuls din rădăcini ceea ce exista şi a plantat ceea ce nu exista. *Facundo* a fost un manual şcolar pentru adulţi, iar *Conflictul şi armonia raselor în America,* testamentul pe care l-a lăsat tineretului. Predica lui neîntreruptă a furnizat materiale pedagogice acestor naivi cu bărbi hirsute. Toate societăţile şi instituţiile întemeiate de el, începînd cu Societatea pentru protecţia bibliotecilor şi Societatea pentru protecţia animalelor pînă la Consiliul Naţional al Educaţiei şi la instituţiile ştiinţifice, nu sînt decît armate care luptă împotriva realităţii, reprezintă afirmarea „celeilalte realităţi". A dorit cu ardoare, cu vehemenţă, tot ce există în alte părţi; paladin integru al adevărului, în faţa unei stări de înapoiere care îl întrista profund, a adoptat, ca sistem, amăgirea. Apoi şi-a închinat viaţa şi mintea găsirii soluţiilor la problemele argentiniene ; i-a făcut pe toţi ceilalţi să se simtă mari, fie prin colaborare, fie prin opoziţie ; oameni, lucruri şi valori se rotesc în jurul lui. Astfel, generalul Mansilla, adept al său, nemulţumit şi el de realitate, aspru şi auster pînă la ridicol, l-a condus la preşedinţie, pentru a porni apoi la luptă împotriva ereticului cu înfăţişare de *dandy.* In valiza lui se aflau întotdeauna operele lui Shakespeare, ale cărui versuri, în englezeşte, îi invadează paginile jurnalului de campanie.

S-a încercat o renegare a realităţii, şi tactica de a o distruge consta în a-ţi întoarce faţa şi a privi în altă parte. S-a iniţiat astfel, în toate sferele de activitate, o mişcare de reacţiune, care a început cu construirea edificiilor publice, cu trasarea liniilor de cale ferată şi de telegraf, cu editarea masivă de periodice, cu imitarea autorilor de antologii, cu instituirea creditului, cu lectura capodoperelor eminente ; şi s-a sfîrşit cu fabricarea de ficţiuni, cu emiterea fără acoperire a titlurilor de anticipare. Această realitate suprapusă autenticei realităţi a îmbrăcat uneori aspecte delirante, şi este curios cum în vîrtejul unor astfel de opere de inginerie nimeni n-a băgat de seamă prăpastia care se căscase dedesubt. In epoca lui Juarez Celman [I] s-au înfiinţat douăsprezece bănci, s-au deschis biblioteci şi uni-

I ***Miguel Juărez Celman*** **(1844—1909), om politic argentinian,**

versităţi, a crescut valoarea proprietăţilor imobiliare. Se poate spune că fermentarea haosului a făcut lucrurile să pară uriaşe ; toate aceste cuceriri n-au fost altceva decît zguduirile ideologice provocate de o mînă de oameni dornici să ridice naţiunea. O răsturnare produsă prin forţa imaginaţiei.

Aurul străin a umplut casele de bani, cu toate că nu s-a răspîndit în corpul economiei naţionale, al muncii şi al întreprinderilor particulare. Capitalul a fost adus de vîn- turile alizee ale imigraţiei, şi realitatea economică a urmat capitalul asemeni unui cîine ce se învîrteşte în jurul cozii. Creditul a furnizat utopiei material combustibil; visătorii de măreţie se simţeau demiurgi şi bogaţi. Dar, de fapt, nu erau mari bogătaşi, ci tot ce fuseseră şi pînă atunci, cu aceeaşi perspectivă în faţă, locuind în aceeaşi casă şi avînd aceeaşi privelişte în jur. împotriva fermentării explozive a imaginaţiei s-a desfăşurat munca hidraulică a realităţii, care a început să doboare rînd pe rînd podurile, digurile şi maşinăriile complicate ale iluziei. Criza a arătat că apele s-au retras şi că s-a depus un nou strat. Toată teoria acestei iluzii este întrupată de Sarmiento. Cele cincizeci şi două de tomuri ale operei sale limpezi şi certe sînt cei cincizeci şi doi de ani de realitate, la fel de limpede şi de certă. Iluzia aceasta a căpătat viaţă şi a fost atît de puternică, încît a înfrînt evidenţa şi ameninţarea realităţii ; în ajutorul utopistului au sosit, cu forţe proaspete, alţi eroi care i s-au alăturat, urmîndu-1 sau precedîndu-1. Dacă s-ar fi aflat cu adevărat singur, călăreţul nu s-ar fi putut ţine în şa. Toţi au trăit în ardoarea aventurii şi, la fel cu Rivadavia, Raw- son şi Velez Sărsfield, au murit cuprinşi de scepticismul cel mai deznădăjduit. Colaboratorii proiectului acelui Iason [1] perfect logic, plin de bun simţ şi chiar pozitivist [I II], au lucrat în favoarea

preşedinte al Republicii în 1886. A demisionat în urma revoluţiei conduse de Leandro Alem.

I **Eroul mitologic care a cucerit lîna de aur. Rege din Jolcos, a fost educat de un centaur. A murit rătăcitor şi nenorocit.**

II **Acesta a fost pericolul : Sarmiento, dacă ar fi fost un prost prozator şi ar fi avut un talent abstract, şi-ar fi căutat**

planurilor sale, chiar atunci cînd i se opuneau. Cine se împotriveşte lui Sarmiento o face în funcţie de el, aşa cum toţi cei care nu sînt cu Irigoyen nu pot face altceva decît să i se opună. Amîndoi au zdruncinat tezaurul public, unul construind, celălalt dărîmînd. Pentru Sarmiento, realitatea a căpătat chiar caracterele constitutive ale personalităţii sale, iar dacă şi astăzi, prin gîndire şi temperament, ni se pare atît de legat de realitate, pînă într-iatît incit reuşeşte să suprapună cu exactitate cele două configuraţii, este pentru că în faţa ochilor noştri se află realitatea pe care el a elaborat-o cu geniul său. Cele patru probleme fundamentale ale vieţii noastre sociale sînt cele patru puncte cardinale ale gîndirii şi vieţii lui Sarmiento. Posedăm un pămînt în mare parte necultivat, unde se dezvoltă deopotrivă plantele utile şi buruienile ; geografia şi demografia zămislesc, printr-o coincidenţă firească, analfabetismul. La rădăcina tarelor noastre se găseşte lipsa unor instituţii de educaţie civică şi morală, lipsa unui sistem de învăţămînt public şi particular cu tradiţie, libertatea folosită pentru a face din om sclavul poftelor şi al defectelor sale originare. Sarmiento a conceput în- văţămîntul printr-o vocaţie instinctivă, care fără îndoială s-a născut din contactul dureros cu cele mai ascuţite muchii ale realităţii. Autodidactismul său, cruzimea contrastelor pe care le-a întîlnit în lupta pentru a-şi dezvolta sclipitoarea inteligenţă înnăscută, au făcut din el ceea ce i-a lipsit lui însuşi : un învăţător. Această calitate pedagogică, ce iese la iveală pînă şi atunci cînd organizează în deltă prelucrarea răchitei, coincidea cu paragraful grandios al realităţii goale. Din această afinitate dintre ceea ce îi lipsea lui şi ceea ce lipsea ţării a izvorît prima problemă, aceea a şcolii primare şi a raportului ei cu întreaga cultură ; fără îndoială, definirea problemei i se datorează lui ; cu cit distanţa dintre şcoală şi universitate este mai mare, cu atît situaţia devine mai gravă.

Spiritul său neliniştit, care l-a făcut să călătorească fără

adevărul pe alte căi (n. a.).

odihnă, vitalitatea extraordinară pînă în clipa morţii, care l-a surprins în afara graniţelor ţării, întruchipează o altă mare problemă, aceea a căilor de comunicaţie. Intre popoarele sudamericane acestea se transformă în drumuri care despart şi distanţează. Popoarele pe care le vedea vegetînd izolate, fără alt contact decît un serviciu poştal neregulat, hărţuite de primejdii şi de dificultăţi în cadrul graniţelor naţionale, însemnau tot atît cit însemna şi cultura lor sporadică în cadrul naţiunilor civilizate, pe care le cunoştea prin instinctul lui de călăuză. Punctul al doilea din programul activităţii publice şi idiosincrasiei sale îl constituie căile de comunicaţii. Este suficient să citim impresiile sale de călătorie din Europa şi America, pentru a ne da seama de importanţa acordată de el relaţiilor care se pot stabili prin cunoaşterea personală a lucrurilor şi prin stăpînirea limbilor ; de aceea ajunge să se lupte pentru calea ferată şi pentru telegraf cu o înverşunare care stîr- neşte rîsul întregului parlament.

Depopularea şi ignoranţa erau condiţiile apriorice ale lipsei de unitate naţională. Popoarele din interiorul continentului păstrau încă, asemeni unui lac cu ape stătute, modul de viaţă colonial. Castro Barros l-a făcut pe Sarmiento să vadă care era dimensiunea acestui pericol, infiltrat adînc în minţile aparent organizate pentru o nouă înţelegere a lucrurilor. Decăderea vădită a provinciilor şi spulberarea în haos a tuturor forţelor care trebuiau să unească popoarele l-au îndepărtat cu dezgust de ceea ce exala miasmele păcatului originar atît în religie, cît şi în istorie. Exemplul căminului său destrămat şi al vieţii sale rătăcitoare, fără legături profunde de iubire, cu mentalitate de locuitor al oraşului Buenos Aires în provincie şi de provincial în Buenos Aires, străin în ţara sa şi argentinian în toate ţările prin care a trecut, nesăbuit în faţa incontestabilei certitudini a faptelor şi înţelept în faţa dezastrului adus de ignoranţa înarmată cu putere, toate acestea l-au împins la căutarea trăsăturilor specifice ale civilizaţiei şi ale spiritualităţii argentiniene. A treia problemă, aşadar, este aceea a formării sufletului naţional.

A ştiut să se ţină departe de viciile atît de grave şi atît de răspîndite printre noi, cum ar fi lăcomia, delapidarea, mita şi ipocrizia. Lipsit de ambiţii personale, incapabil să urmărească gloria şi bogăţia altfel decît pe căi cinstite, niciodată n-a conceput, nici măcar în visurile sale de gran

doare, asemeni lui Lincoln, că le-ar putea obţine întinîn- du-şi numele. Acest scrupul bolnăvicios pentru adevăr şi onoare contrasta cu practicile seculare ale guvernului şi cu mersul vieţii economice din ţară, susţinute prin stoarcerea impozitelor, prin corupţie şi prin fraudă. A patra problemă a psz'ăe-ului său şi a realităţii este cea a probităţii în exercitarea puterii. Aceste patru planuri închideau tetraedrul realităţii noastre şi substanţa sufletului său. Insă înăuntrul acestor laturi solide, la fel ca în centrul matematic al volumelor, se închidea un germen infinitezimal, ultramicroscopic, punct geometric fără întindere, care făcea să fermenteze realitatea în dezordine, falsifi- eînd-o şi infectînd-o. Cele patru planuri fundamentale, pe care nimeni n-a putut să le conceapă în alţi termeni, nici măcar Alberdi, care îi seamănă atît de mult prin pasiunea cu care apără idei complet deosebite, sînt patru puncte de vedere ale lui Sarmiento, copiate după cele patru forţe cardinale ale personalităţii sale. Din fericire sau din nenorocire, fiindcă sufletul lui coincidea cu spiritul locului, a ajuns să fie tipul reprezentativ, prin antonomază, al acestei realităţi, propagîndu-şi asupra ei vigoarea şi clarviziunea, cu acea capacitate de adaptare specifică celor două neamuri pe care le avea în sînge. Să lupţi pentru reconstrucţia ţării însemna să fii sarmientist, să te afiliezi şcolii sale, fiindcă ţara şi el constituiau un singur adevăr. Ce poate fi mai logic decît ca, după *Facundo,* o istorie cu caracter autobiografic, civilizaţia şi barbaria să devină antitetice : trebuie să ne îndepărtăm de prima şi să o primim orbeşte pe cea de a doua ; a fugi de una şi a pătrunde în cealaltă erau unul şi acelaşi lucru. Barbaria reprezenta o întreagă epocă, trecutul, cîmpia, trupele de răzvrătiţi şi vătaful care jefuieşte moşia statului ; civilizaţia reprezenta istoria, viitorul, oraşul, industria, educaţia, tabla valorilor fundamentale

ale lucrurilor. Din civilizaţie s-a făcut un program, şi din barbarie, un tabu. In jurul lui Sarmiento, la fel ca şi în, jurul altor argentinieni iluştri, s-a aşternut tăcerea asu

pra lucrurilor însemnate cu stigmatul barbariei, în timp ce glasul însemnat cu simbolul civilizaţiei devenea mai clar şi mai puternic. Cetăţenii aveau totuşi, pînă la Pelle- grini, capacitatea şi buna credinţă indispensabile pentru a spune lucrurilor pe nume ; apoi, ceea ce era tabu nu a mai fost pomenit, folosindu-se în loc o mulţime de ocolişuri. Au început să se vînture tot felul de idei, de valori, de teme şi de lucruri reale, în conformitate cu acest mod de gîndire ; părţi întregi din realitate s-au retras în subconştient o dată cu vorbele proscrise ; iar vorbele proscrise, la rîndul lor, au tîrît după ele în subconştient părţi întregi din realitate. La sfîrşit s-a rupt legătura dintre această lume spre care se aspira şi lumea cealaltă, care se afla permanent în faţa ochilor şi nu putea fi modificată. Himerele au luat locul oamenilor, şi utopia a devorat realitatea.

Sarmiento n-a văzut însă că civilizaţia şi barbaria erau unul şi acelaşi lucru, ca forţele centrifuge şi centripete ale unui sistem în echilibru. N-a văzut că oraşul era totuna cu satul şi că înăuntrul acestor corpuri apărute de curînd se reîncarnau sufletele celor dispăruţi. O dată învinsă această barbarie, toate tarele şi greşelile de structură şi de conţinut au luat înfăţişarea adevărului, a prosperităţii, a realizărilor tehnice şi culturale. Bastioanele civilizaţiei au fost invadate de spectre pe care le credeam dispărute, iar obiceiurile şi normele de civilizaţie adoptate de toată lumea nu erau decît noile măşti sub care se ascundea aceeaşi realitate nemiloasă. Dar pe măsură ce opera şi viaţa acestui bărbat extraordinar sînt date uitării, realitatea profundă răsare din nou în faţa noastră. Trebuie să o acceptăm cu bărbăţie, pentru ca să nu ne mai tulbure ; să luăm cunoştinţă de existenţa ei, pentru ca să se estompeze şi să putem trăi uniţi şi teferi.

CUPRINS

FORŢE PRIMITIVE

(Continuare)

III Forţele psihice

Unitateadestil.....7
Curbele apropierii de vectorul normal..... 9
Dragoste..... 14
Credinţă..... 18
Grai.....30

BUENOS AIRES

I. Arghiropolis

Naţional şi municipal.....39
Pampă şi sălaş.....44
Colonie de polipi.....48
Obrazul şi sulimanurile.....51
Efigia urbană a monezii de piele.....56

II Marele sat

Vest contra est.....60
El guarango.....64
Florida.....68
Noaptea . 74
Tangoul.....78
Carnaval şi tristeţe.....84

III Oraşul
în treacăt.....indigen.....' 90
Schema casei.....92
Oraşul flotant.....94
Locuinţe îngropate.....97
Zeii oraşului.....103
Omul politiţ.....109
Sufletul oraşului.....111

TEAMĂ

I Lupta
Panorama fricii.....119
Fortificaţii şi şanţuri.....126
Nelinişti.....129
Hazard.....131

II Apărarea
Pericole şi temeri.....141
Fortăreţe.....146
Apărarea organizată.....150
Fortificaţii contra fortificaţii.....153

III Fuga
Vicleniile fricii ruşinate.....157
Salariile adiţionale.....162
Curaj şi teamă.....165
Temerile euforice.....167

PSEUDOSTRUCTURI

I Formele
Celule şi alveole.....181
Literă şi spirit.....185
Hollywood.....191
Planul oglinzii.....195
Invazia maşinilor.....198

II
Funcţiile
Inteligenţa şi programul ei.....210
Excese de sinceritate.....216

III Valorile
Mitologia valorilor.....219
Transferurile defensive.....223
Istoriografie.....226
Caricaturile.....229
Ştiinţa improvizatorului.....233
Civilizaţie şi barbarie.....243

Lector : ELENA MURGU
Tehnoredactor : POMPILIU STATNAI

Bun de tipar 23.III.1976. Tiraj 12120 ex. broşate.
Coli ed. 12,01. Coli tipar S.

Tiparul executat sub comanda nr. 5.00G, la întreprinderea poligrafica Bacău, str. Eliberării nr. 63.
REPUBLICA SOCIALISTA ROMÂNIA